

دی د پښتون د درناوي نوی تصویر دی

لیکوال او ژباړونکی: محمد اقبال وزيري
دوردربخت، هالنډ ۲۰۲۲

Ketabton.com

دی د پښتون د درناوي نوی تصویر دی

لیکوال او ژباړونکی: محمد اقبال وزیری

چاپکال: ۱۴۰۰ ل/ ۲۰۲۲ ز

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

ډیزاین: سپین سهار

خپروونکی: پښتانه مترقي لیکوال

دا کتاب د پښتنو د خپلواکۍ د غورځنگ شهیدانو ارمان لوني، عارف وزیر
او عثمان کاکړ ارواو ته ډالۍ کوم.

سرلیکونه

- یادونه 7
- لومړۍ برخه 8
- د PTM او د هغه لارښود منظور پښتین په اړه د بهرنیو ډله یزو خپرونو یو شمېر لیکنې 8
- پنځه لاملونه دي، چې تاسو باید منظور پښتین وپېژنئ. 9
- ۱- دی د پښتون د درناوي تصویر دی. 9
- ۲- هغه یو سوله یز کمپاین پرمخ بیایي. 9
- ۳- هغه د ځواکمن پوځ سره ډغري وهي. 10
- ۴- د ده توپی یو سیمبول شوه. 10
- ۵- هغه کولی شي د اپوزیسیون گروپونه راغونډ کړي. 10
- د جنرال ناسم کار (General dysfunction) 11
- هلته په پاکستان کې د پښتنو یوه پرله پسې نسل وژنه روانه ده. 13
- د پاکستان نوی صدراعظم ځپل شویو پښتنو ته (لږ څه) هیله ورکوي. 15
- زما خپل پلار په قهر و. هغه وویل: «موږ به ټول ووژل شو». 17
- منظور پښتین د اعتراضونو نوښتگر دی. 17
- لسگونه زړه مړه او تري تم شوي. 18
- ایا خان به مرسته وکړي؟ 18
- غوښتنلیک: 20
- د بشر د حقونو نړیواله شورا (IRCH) 20
- د قضیې تفصیل: 20
- زیاتي مالومات 22
- په پاکستان کې د پښتون ولس ځواک پوځي اداره لږزوي. 24
- نوی ابادي 27
- د پښتون ژغورنې غورځنگ PTM د یو کلنۍ په درشل کې. 30

33	د منظور پښتین مرکه
36	ایا د خان حکومت به چاري په بل ډول ونه کړي؟
37	د منظور پښتین انځور
37	د ټینګې ارادې فعال باید خپله خبره وکړي
39	ژوندی دې وي منظور پښتون
41	د یو قومي تعصب د زمانې پای
43	وزیرستان
45	دوهمه برخه
45	د اقبال وزیري یو شمېر مقالې
46	د ډاکټر کبیر ستوري د مړینې لومړي تللین
53	د اجمل خټک د شخصیت د جوړېدو چاپیریال
60	د اجمل خټک سره زما پیژندګلوي
63	افغانستان څنګه د دې وضعې نه وتلاي شي؟
73	د پښتو د نړیوالې ورځې د نمانځنې په مناسبت
83	د پښتو نړیواله ورځ
85	ملي ګټې
93	د لوی افغانستان د جوړېدو مبارزې
94	په ختیځ کې د لوی افغانستان مبارزې
95	روښاني غورځنګ
98	د ایمل خان مومند مبارزې
99	په لوېدیځ کې د لوی افغانستان مبارزې
101	هوټکیان او میروپس نیکه
104	د شاه محمود هوټک واکمني
106	د شاه اشرف هوټک واکمني
108	د شاه حسین هوټک واکمني
108	احمد شاه بابا

112	 پښتونستان
131	 د جمهوري نظام نه د ملاتړ اړتیا.
135	 دریمه برخه
135	 لېف تولستوی؛ انا کارېنينا
136	 انا کارېنينا
173	 د لیکوال ژوند لیک

يادونه

دغه کتاب د یو شمېر مقالو ټولګه او د لېف ټولستوي د رومان «انا کارینینا» د کوچنۍ برخې ژباړه ده. دا مقالې ما لیکوال په هالنډ کې د استوګنې پر مهال یو وخت بل وخت لیکلي یا ژباړلي دي. خو په دغه ټولګه کې د پښتون ژغورنې غورځنګ د ملاتړ په اړه د ډاکټر عبدالحمید درمانګر دوي لنډې لیکنې او په امستردام کې د جمهوري نظام نه د ملاتړ په اړه د نازنین سالارزۍ د وینا متن هم ځای شوي دي. دا ټولګه درې برخې لري چې لومړۍ برخه یې هغه لیکنې دي چې د PTM او د هغه لارښود منظور پښتین په اړه د بهرنیو ډله یزو خپرونو او یا په اروپا کې میشتو افغانانو خبرې کړې دي. دوهمه برخه یې زما لیکوال یو شمېر مقالې چې په اروپا کې مې په بیلو بیلو غونډو کې لوستې دي. دریمه برخه یې د لېف ټولستوي د ادبي شاهکار «انا کارینینا» یوه کوچنۍ برخه ده چې ما لیکوال ژباړلې ده. د نازنین سالارزۍ نه ډیره مننه کوم چې د دې کتاب په ترتیبولو کې یې ډیره مرسته راسره کړې ده. د بریالي وزیرۍ او ننګیالي وزیري نه مننه کوم چې د دې کتاب لګښت یې په غاړه واخیست. د ډاکټر لونګ یوسفزي څخه هم مننه کوم چې د دې کتاب په لګښت کې یې ونډه اخیستې ده. په پای کې د خپلې میرمنې تورپیکې وزیري نه مننه کوم چې زما په ټولو لیکنو کې زما هڅوونکې او د کورني هوسا او ښه چاپیریال په برابرولو سره زما مرستندویه وه.

محمد اقبال وزيري

لومړۍ برخه

د PTM او د هغه لارښود منظور پښتین
په اړه د بهرنیو ډله یزو خپرونو یو شمېر
لیکنې

دا لیکنه د هالنډ د «خلکو ورځپاڼه» د ۲۰۱۸ کال د می په ۱۱مه خبره کړې ده.

ژباړونکی: محمد اقبال وزیری
هالنډ، دوردربخت، ۲۰۱۸ کال د جولایي ۱۶مه

پنځه لاملونه دي، چې تاسو باید منظور پشتین وپېژنئ

منظور احمد پشتین (۲۶) یو پاکستانی کارکونکی دی. دی د تري تم شویو او د ناقانونه زندی کولو په وړاندې بریالی کمپاین پرمخ بیایي.

۱- دی د پښتون د درناوي تصویر دی

دا جذاب پشتین د سوېلي وزیرستان د یوه بي وزلي کلیوال تعلیم کړي سړي زوی دی. دی د پښتون د درناوي نوی تصویر دی. پښتون یو توکمیز لږه کی دی، چې کلونه د پاکستان د حکومتي پوځ او طالبانو (پښتانه په کې زیات دي) تر منځ د جگړې په سختو شرایطو کې پروت دی. ده په ۲۰۱۴ کال کې، چې د ویترنری محصل و، د ماینونو ضد یو کمپاین پرمخ بیوه. هغه د دې کال په پیل کې کله چې په کراچي کې یو ځل بیا یو بي گناه پښتون ځوان د پولیسو له خوا ونیول شو او ووژل شو، د واکمنو په وړاندې یې د پښتون ژغورنې غورځنگ تر جوړېدو پورې یو پراخ کمپاین پرمخ بوت. دوی د واکمنو په وړاندې د مارشونو او ناستو اعتراضونه وکړل، چې په هر پښتون کې یې یو تروریست لیده.

۲- هغه یو سوله یز کمپاین پرمخ بیایي

پشتین، چې د یوې ویاړلې قبیلې د جنگیالانو نه راوتلی دی په دې ټینگار کوي، چې هغه د پاکستان د قانون په چوکاټ کې فعالیت کوي او په بشپړه توګه یو سوله یز کمپاین پرمخ بیایي. دا کمپاین کله چې پوځ د اسلامي سخت دریځو سره په قبایلي سیمو کې، چې د فیدرال واکمنو له خوا اداره کیږي، جګړه کوي، هلته د پوځ له خوا د واک نه د ناوړه ګټه اخېستنې او د بشر په حقوقو د تېریو په وړاندې متوجه دی. دوی د زرګونو د تري تم شویو او د ناقانونه زندی کولو په اړه روڼتیا، د ټولو بندیانو خوشي کول او د یوه سوله یز پخلاينې کمیسیون د جوړولو غوښتنه کوي. هغه وایي سیاسي ارزوګانې

نه لري او په راتلونکو ټاکنو کې، چې د جولایي د میاشتې په پای کې کيږي، ځان نه کانديدوي.

۳- هغه د ځواکمن پوځ سره ډغري وهي

په پاکستان کې هېڅ څوک په خپله خوښه زړه نه کوي چې په ښکاره په پوځ باندې، چې په دولت کې دولت دی، ښکې وکړي. خو پښتین یې کوي. دی وايي چې د پوځ دهشت او د مرګ د گواښونو څخه نه وېرېږي. دا گواښونه په ټولنیزه میډیا کې په پوره ډول هم شته. پوځیان دی په دې خاطر ملامتوي، چې یو څو دی په پرله پسې ډول د بشر په حقونو ټینګار کوي او بل په ده د بهرنیو استخباراتو د اېجنټ ټاپه لګوي. کله چې، په لاهور کې ده ته ۸۰۰۰ پلویان په پښو ولاړ وو، واکمنو د مظاهرو ډګر د ویانې ناولي اوبو نه پکې کړی و.

۴- ده د توپي یو سیمبول شوه

پښتین هر وخت سره توره گڼل شوې پښتني توپي، چې د ده د قبیلې یوه ملګري نه د ډالۍ په توګه ترلاسه کړي، په سروې. دا توپي د (چي گوارا) د خولۍ په شان یو سیمبول شوه. د ده ځوان پلویان په عام ډول په ښارونو کې دا توپي په سروې. په مینګوره او د سوات په دره کې واکمنو هټیوال اړ کړل، چې په بازار کې دا توپي د خرڅلاو نه راټوله کړي. خو سره له دې په سوات کې د PTM مظاهري ته لس زره کسان راغلي وو. په پېښور کې د PTM په مظاهره کې شپېتو زرو تنو ګډون کړی وو.

۵- هغه کولی شي د اپوزیسیون ګروپونه راغونډ کړي

که څه هم پښتین په اول کې د خپلې قبیلې مسعودو او بیا د ټولو پښتنو له پاره راپورته شو. د ده غورځنګ دا ظرفیت پیدا کړو، چې د ټول پاکستان ناراضې ګروپونه راټول کړي. دا د نورو ځپل شویو قبیلو لکه د پښتونخوا او پاڅېدلي بلوچستان په اړه هم صدق کوي. د لوړو زده کړو ځوانان په ښارونو کې د سیاسي انارشۍ، د میډیا د سانسور او د پوځ د ځواکمن دریځ نه ستړي دي. دوی په جادو کې په ترانو کې دا وايي: د ترهګرو تر شا پوځي یونیفورم دی. دا څنګه ازادي ده؟

د جنرال ناسم کار (General dysfunction)

ژباړونکی: محمد اقبال وزیري
هالنډ، دوردربخت، ۲۰۱۸ کال جون ۲۶

دا مقاله د اکانومیسټ مجلې د اسیا څانګې «د جنرال ناسم کار» (General dysfunction) تر سرلیک لاندې د ۲۰۱۸ کال د جون په ۲۳ مه خپاره کړې ده. په دې مقاله کې د پښتون ژغورنې غورځنګ په اړه لاندې مطلب لیکل شوی دی:

په رښتیا، ډېرو پاکستانیانو په دې وروستیو کې په پوځ باندې په اېرانوونکې توګه نیوکې پیل کړې دي. یو نوی د مدني-حقوقو تنظیم، د پښتون ژغورنې غورځنګ (PTM)، چې په دې کال کې جوړ شوی دی د اسلامي یاغیانو پر ضد کمپاین کې د پاکستان د پوځ پر ټاکتیک اعتراض کوي. PTM پوځ په دې ملاتوي چې له یوه سره ګلي وړانوي. دا د ملګرو ملتونو څخه غواړي، چې د هغو شلو زرو ورک شویو خلکو د سرنوشت پلټنه وکړي، چې تری تم شوي دي او غږ پرې کوي، چې په قبایلي سیمو کې، چې د پاکستان دېرش میلیونه پښتنو ډېری یې هلته ژوند کوي، د پوځ د تلاشی پوښتې او په تګ راتګ باندې دې بندیز لیري کړي.

د پوځ غبرګون سخت و: د PTM اوه دېرش فعالین یې د «بلوا» په تور نیولي دي. منظور پښتین د غورځنګ جذاب ۲۴ کلن مشر په دې وروستی میاشت کې د کراچۍ په سوېلي ښار کې په یوې غونډې کې د ګڼون د مخنیوي په خاطر الوتکې ته ختلو ته پرې نه ښودل شو. د دې پر ځای هغه پوره دوه ورځې موټر وچلوله چې هلته ځان ورسوي. کله چې، دی راورسېد د هغه لس زره پلویان په تیاره کې په ډاګ ناست وو. هغه کمپنۍ، چې د دې غونډې له پاره یې د چوکيو او رڼا د برابرولو تړون کړی و، د هغه نه سمډلاسه پر شا شوه. نن دا د داسې تړونونو د ماتولو یوه بله بېلګه ده داسې پېښې ډېرې کيږي کله چې په غونډو کې په پوځ باندې نیوکې شاملې وي.

غیرو پښتنو هم د PTM نه ملاتړ پیل کړی دی، چې د پوځ له پاره د ځانګړې اندېښنې سرچینه ده. د کراچۍ په غونډه کې له بلوچستان نه یوې ۶۶ کلنې بودۍ، چې د هغه ځای خلک هم د ډېرې مودې راهیسې د پاکستان د پوځ د ناوړه چلند نه سر ټکوي، د کبمري په وړاندې د خپل زوی تصویر نیولی، چې د یوه کال راهیسې تری تم دی. ځینې جنرالان د نرم غبرګون مشوره ورکوي. د PTM فعالین محکمې ته سترګې په لاره دي او ضمانت یې ځنډول کيږي، شونې ده چې دا د پوځ د نرمښت نښه وي. خو داسې نه

بنکاري، چې پوځ دې دا زړه وکړي چې، د سیاست نه په پراخه توګه د ځان
ګوښه کولو په اړتیا پوه شي.

دا مقاله د ARUTZ SHEVA د اسراییلو نړیوال خبري سایټ د ۲۰۱۸ کال د جولای په ۱۱مه خپره کړې، چې مېرمن دانا سوفی لیکلې ده.
ژباړونکی: محمد اقبال وزیري
هالنډ، دوردربخت، ۲۰۱۸ کال جولایي ۱۳

هلته په پاکستان کې د پښتنو یوه پرله پسې نسل وژنه روانه ده

پښتنو په ټوله نړۍ کې خپل غږ په دې هیله پورته کړی، چې د دوی کمپاین به د نړیوالو پام او ملاتړ وگټي، او په دې وروستیو کې یې د امریکا او اروپا په گوټ گوټ کې زیات شمېر اعتراضونه ترسره کړل.
د نړۍ د یوه سر نه تر بله پورې دا د پښتنو د اعتراضونو اوسنۍ څپه زموږ د وخت د یوې تر ټولو سترې تراژیدۍ باني په پاکستان کې د پښتون نسل وژنې غمیزې ته د نړیوالو پام اړول دي. د ډېرو کلونو راهیسې د پاکستان رژیم د هېواد د لږکي پښتون توکم اتباع د برمه کولو، شکنجه کولو او وژلو له پاره د هېواد پوځ کاروي.

د ۲۰۱۸ کال په جنوري کې وروستی وژنه د وزیرستان د یوه ۲۷ کلن ځوان نقیب الله مسعود وژنه وه. نقیب الله د تحریک طالبان د تروریستي تحریک سره د اړیکو په تور د پولیسو سره په مقابلې کې ووژل شو. د هغه یوازې ثبوت شوی گناه دا و، چې په ښکاره یې د ادارې په وړاندې د غږ جگولو نه وېره نه درلوده. د نقیب الله مړینې د ډیورنډ کرښې دواړو خواوو د پښتنو په منځ کې د قهر لمبې بلې کړې.

په سلگونو زره خلکو په سوله یزو اعتراضونو کې ونډه واخېسته، چې د پښتون ژغورنې غورځنګ (PTM) له خوا، چې د پښتنو د بشري حقونو تنظیم دی، په لاره اچول شوي وو.

د PTM مشر منظور احمد پښتین د وزیرستان نه یو ۲۶ کلن ځوان د ټولو پښتنو غږ وگرځېد. دغه جذاب ځوان په ښکاره د دغو وروستیو سوله یزو اعتراضونو موخې څرگندې کړې هغه دا چې، د پاکستان پوځ دې ناقانونه وژنې ودروي، د پښتنو د قانوني حقوقو درناوی دې وکړي او ټول بندیان د خوشې کړي. په هغو کسانو، چې د تروریستانو سره د اړیکو تور پرې لگول کېږي د هغوی سره دې قانوني چلند وشي او د دوی جرم دې په محکمه کې ثابت شي.

د جون په ۲۵مه د دوشنبې په ورځ د پاکستان د پوځ د بې رحمیو په وړاندې په ژینو کې د ملګرو ملتونو د دوهم تر ټولو ستر دفتر مخ ته یو بل

اعتراض وشو. په همدې وخت کې په یوه نیمه خالي کوټه کې ښاغلي اورنگ زېب زلمي د پښتون د حقونو یو فعال او د پښتون ټایم د خبري سایټ جوړونکی او مشر چلونکی د ملگرو ملتونو د بشري حقونو د کمیسیون په وړاندې وینا وکړه. ښاغلي خان زلمي په خپله وینا کې د پښتون په سوله یز طبیعت باندې ټینګار وکړ، هغه اوسنی مقاومت د «هوبیاری ناڅاپي جګېدلو» په څېر توصیف کړ، چې د ټولو قبايلي سیمو او د هغوی د باندې د واقعي وضعې شتون منعکسوي.

د ډېرو کالو راهیسي پښتانه له ترور نه کړیږي. دوی د بل هر چا نه زیات په دې خوشالیدي، چې د دوی خاوره دې د جنايتکارو باندونو نه پاکه شي. متأسفانه دا ښکاره ده، چې جنايتکار تروريستي تنظیمونه، افراد او لور اشخاص په یوه امن ځای کې ازاد اوسیدي، چې د پاکستان پوځي جهادي ډلګۍ له خوا جوړ شوي دي. د پښتنو ټولني نفوذمن کسان، دودیز ملکان، روحاني مشران او نور په سیستماتیک ډول وژل کیږي، شکنجه کیږي او د خپلو کورنیو نه ورل کیږي. ښاغلی خان د نړیوالې ټولنې د لاسوهنې غوښتنه کوي او غواړي، چې د دوی کړول شوی ملت دې د نږدې کېدونکې کورنۍ جګړې نه وژغوري.

د جون په ۲۷مه پاکستان په رسمي توګه د FATF (Financial Action Task Force) په څر لېست کې شامل شو. FATF د نړیوالو دولتونو کمیټه ده، چې اساسي دنده یې د تورو پیسو د سپینولو په وړاندې جګړه ده. دا کمیټه په ۱۹۸۹ کې جوړه شوې، په ۲۰۰۱ کال کې د تروریزم د تمویل څارنه د دې کمیټې د صلاحیت په دایره کې شامله شوه. [د پاکستان په څر لېست کې شاملېدل] دا ښه خبر دی، خو کافي نه دی، موخه دا ده چې، پاکستان د تروریزم د ملاتړي هېواد په توګه د FATF په تور لېست کې شامل شي.

یادښت: د دې مقالې نور مطالب چې په دې موضوع پورې یې اړه نه درلوده ونه ژباړل شول.

دا لیکنه د هالنډ NOS خبري اژانس د ۲۰۱۸ کال د اگست په نولسمه
چې د البتا اندرې له خوا لیکل شوې خپاره کړه.
ژباړن: محمد اقبال وزیري
دوردربخت، هالنډ، ۲۱-۰۸-۲۰۱۸

د پاکستان نوی صدراعظم خپل شویو پښتنو ته (لږ څه) هیله ورکوي

د پاکستان نوی وزیراعظم عمران خان نن سهار لوړه وکړه. د ده ټاکل،
چې په خپله په لږکي پښتون توکم پورې اړه لري، PTM ته، چې د پښتنو
اعتراضیه غورځنګ دی، احتیاطي هیله ورکوي. دوی غواړي، چې د
پاکستان پوځ د افغانستان سره په پوله قبايلي سیمو کې د طالبانو او نورو
توپکوالو سره په جګړې کې د پښتنو سره ناسم چلند ته د پای ټکی کیږدي.
هلته د دوی په اند زیات بي گناه خلک وژل کیږي.

عبدالروف مومند اوس هم هغه شېبه، چې د خپلو درې زامنو بندي کول
ورپه یادوي، احساساتي کیږي. دی وايي: «نیمه شپه وه، چې دوی راغلل.»
«دوی»، هغه سړي، چې په ملکي جامو کې د وسلې سره وو. «زه د دوی په
پښو کې پرېوتم. ما فکر کاوه، چې دوی موږ وژني. له هغه وروسته دومره
تر فشار لاندې وم، چې روند شوم.»

دا زوړ سپین ږیری یو کال وروسته هم څه نه شي لیدلی. هغه په لاهور
کې، په یوه کارګري ناحیه کې، چې هلته ټول پښتانه اوسېږي، پخپله د
اوسېدو په کوټه کې د مزرې په پیرلي کټ ناست و. په دغه ناحیه کې نږدې
ټول یو بل پېژني او په دې پوهیږي، چې څوک ترې تم شوی دی. دلته
ستونزمنه ده، چې د کومې کورنۍ غړی ومومی، چې خبرو ته حاضر شي.
د قبايلي سیمې پښتون ژورنالېست روف یوسفزی وايي، چې «دوی
وېږيږي.» دوی ته زیات وخت تلیفون کیږي، چې د دوی زوی یا مېړه به
زر بېرته کور ته راستون شي. ځکه دوی د دې خطر له امله نه غواړي میډیا
سره خبرې وکړي. د مومند دوه زامن دوی اوونۍ وروسته کور ته راغلل.
دی خپل درېم اتویش کلن زوی امجد خان په اړه درې میاشتې په خطر ناک
او غیر تسلي بخش حالت کې ناست و. هغه سمدلاسه پوه شو، چې د ده زوی
د لاهور نه درې میله لرې د وسلې د لرلو په تور بندي دی. خو هغه بي گناه
دی. دوی هېڅ ثبوت نه لري. خو تر اوسه د ده په اړه هېڅ قانوني ګام نه دی
اخیستل شوی.

د مومند دا وېره، چې زوی به بیا ژوندی ونه ویني، بې بنسټه نه ده. یوسفزي د داسو پېښو بې شمېره بېلگې لیدلې دي. هغه ډېره مشهوره بېلگه یې ۲۷ کلن نقیب الله مسعود دی، یو ځوان، چې د پاکستان په سوېلي یو میلیونې ښار کراچي کې د کالیو جوړولو په فابریکه کې کار کولو او د موډل جوړونکي په حیث یې د کار کولو خوب لیده. ده په جنوري کې د خپلو ملګرو سره په یوه رستورانټ کې ډوډۍ خوړله، چې ونیول شو. د هغه کورنۍ ته دوی اوونۍ وروسته خبر ورکړ شو، چې مسعود د ترورستانو په یوه پټنځای کې د پولیسو په برید کې وژل شوی دی.

زما خپل پلار په قهر و. هغه وویل: «موږ به ټول ووژل شو.»

منظور پښتین د اعتراضونو نوښتګردی

د مسعود وژني، چې د خپل ځای هر څوک په دې پوهېدل، چې د تروریزم سره هېڅ اړیکه نه لري، په رښتیا یو توده اي غورځنګ په حرکت راووست. PTM د پښتون ژغورنې غورځنګ له ۲۰۱۶ نه موجود و، خو د مسعود تر وژني پورې لږ خلک ورسره ولاړ وو.

۲۳ کلن پښتین راته وویل: «ما په ۲۰۱۴ کال کې لومړی اعتراض تنظیم کړو.» پښتین یو د مخکښو او اغېزمنو ویناکوونکو څخه دی، چې په تېر نیم کال کې یې د غورځنګ څېرې ته وده وکړه. «زما ټولو ملګرو ته پلارونو تلیفون کړی و»، چې «د منظور د څنګ نه لیرې شي، هغه لېونی دی.» زما خپل پلار په قهر و. هغه وویل: «موږ به ټول ووژل شو. ته په خپلې کوچنۍ خور هم هېڅ زړه نه سوزوي.»

پښتین مني، چې د دوی په وړاندې درېدل خطر لري. د ده په نظر نه شي کېدای، چې په دې کې د مسعود وژنه استثنا وي. «هغه څوک، چې مقاومت کوي د ترورېسټ ټاپه پرې لګي. زما یوه ملګري په خپل کور باندې د هوایي برید په پایله کې خپله ټوله کورنۍ د لاسه ورکړه. د ده دوه لمسي هم په کې ووژل شول. بله ورځ پوځ څرګنده کړه، چې په دې کور کې اته ترورستان وژل شوي دي. تاسو نه شی کولی، چې د دې په وړاندې اعتراض وکړی، ځکه چې، بیا د تاسو وار دی.»

پښتین د سووېلي وزیرستان څخه دی. دا سیمه د افغانستان سره په پوله کې پراته ده، چې په ۲۰۰۴ کال کې د تروریزم سره په نړیواله جګړه کې د مبارزې ډګر وګرځېده. د پاکستان پوځ په دغه سرحدي سیمه کې د القاعده د ښکار کولو په موخه، چې د پولې رااوښتل، د امریکایانو یو متحد و. سمدلاسه به د پاکستان د طالبانو او نورو سیمه ییزو وسله والو سازمانو سره جنګېدل. د پښتین په اند خو هغه څوک، چې د هغو مخالف و، هغه سیمه یز خلک هم وژل کېدل.

لسگونه زره مړه او تري تم شوي

PTM اټکل کوي، چې د ۲۰۰۴ کال راهیسي لږ تر لږه شپېته زره کسان وژل شوي دي. نږدې دېرش زره تنه تري تم شوي دي، دا څه مانا لري، چې د محکمي پرته دوی په ناقانونه ډول بندي شوي او په یوه نامالوم ځای کې ساتل کېږي او پوښتل کېږي. پوځ دا لور شمېر نه مني، بي پرې اټکل هم نه شته ځکه چې، ژورنالستان او نړیوال د بشري حقونو سازمانونه دغو سیمو ته ننوتلی نه شي. د بشر د حقوقو د څار کمیسیون په تکراري ډول د خلکو د وژنو په اړه خپل تشویش د هغو مشاهدینو د ویناوو پر بنسټ، چې د سیمې نه راټینتېږي دي، څرگند کړی دی.

پښتین غواړي، چې نوره نړۍ مسؤلیت ته راوبولي. د پاکستان پوځ ډېر غښتلی دی. هغه د امریکي او نورو هېوادونو نه په سخاوت منډانه توگه ډېرې پیسې ترلاسه کوي. هر یو غواړي چې د ترورېزم په وړاندې د جگړې له پاره پیسې ورکړي. ځکه [د دې له پاره، چې دا پیسې همداسې وررواني وي-ژباړن] د پاکستان پوځ ته دا گټه نه لري، چې طالبان مات کړي. د هغو پر ځای موږ وژني. هلته ټول هېوادونه په غیر مستقیم ډول د دې مسؤل دي.

د پیل کړي موډلېست مسعود د وژني وروسته پښتین او د هغه ملگرو د فېسبوک او ډله ییزو خپرونو له لارې زرگونو تنو ته بلنه ورکړه، چې اسلام اباد ته ورشي. پښتین په موسکا سره وویل: «موږ د ماک څوکربرگ څخه منونکي یو» «موږ په ټولنیزه میډیا کې دومره ځواک نه لرو لکه چې، په خپله یې ځواکمن پوځ لري».

د اسلام اباد اعتراضیه ته، چې په فبروري کې پیل او لس ورځې اوږده شوه په زرگونه خلک راغلل. د هغې نه راپه دې خوا PTM د ټول پاکستان په ښارونو کې اعتراضیه مظاهري وکړې، چې په هغو کې زرگونو پښتنو کورنیو هغه تصویرونه وښودل، چې غړي یې تري تم شوي، وژل شوي یا بندي شوي وو. پښتین وویل: «د کال په پیل کې مې فکر کاوه، چې زیات عمر به ونه کړم. ځکه په تلیفون کې گواښونه راته کېدل. خو پوهېږم چې دومره پلویان لرم، چې اوس راباندې څه نه شي کولی.»

ایا خان به مرسته وکړي؟

دی د نوي وزیراعظم نه احتیاطي هیلې لري. خان په خپله یو پښتون دی، که څه هم په پنجاب ایالت کې زیږېدلی او لوی شوی دی. په اپرېل کې هغه وویل، چې د PTM غوښتنې په زیاته اندازه برحقه دي. هغه ژمنه وکړه، چې د پوځ سره به په سیمه کې د کرل شویو ماینونو د لیرې کولو او تري تم شویو له پاره، چې په اړه به یې رېښتیني قانوني چلند وشي، وغږېږي.

«خو»، پښتین وویل، چې ټول سیاسي مشران د ټاکنو په جریان کې خوشبیننه مالومیدري. موږ هیله لرو، چې مرسته به راسره وکړي. موږ هیله لرو، چې ملګري ملتونه به هم مرسته راسره وکړي. خو د پاکستان پوځ ډېر ځواک لري، یوازې، چې هغه اجازه ورکړي بیا کېدای شي، چې زموږ د شرایطو په اړه خبرې وکړي.

دا لیکنه د بشر د حقونو نړیوالې شورا-هانک کانگ د ۲۰۱۸ کال د اګست په ۲۴مه خپره کړې ده.

ژباړونکی: محمد اقبال وزیری
دوردربخت، هالنډ، ۲۰۱۸-۰۸-۲۶

غوښتنلیک:

د پاکستان وزیراعظم: پاکستان یو بلوګ لرونکی په ډېرو تورو نیولی، ضمانت یې رد شوی دی

د بشر د حقونو نړیواله شورا (IRCH)

د بشري حقونو نړیواله شورا-هانک کانگ (IRCH-HK) دا غوښتنلیک د پاکستان د وزیراعظم ته لېږلی دی.

د بشر د حقونو نړیواله شورا-هانک کانگ (IRCH-HK) مالومات ترلاسه کړي، چې د خیبر پښتونخوا د ایالت د ټولنیزو خپرونو او همدارنګه د پښتون ژغورنې غورځنګ (PTM) د مخکې لیکي فعال ښاغلی محمد حیات خان پرېغل د استخباراتو ادارې او سړو په خاکیس کې نیولی دی.

هغه د څو ورځو له پاره د پټو ادارو په ناقانونه زړه بورنوکي بندیتون کې ساتل شوی و. وروسته په پرېغل د الکترونیکي جرمونو ۲۰۱۶ قانون لاندې د دولت ضد فعالیتونو تور ولګېد. هغه په دې تورو نیول شوی، چې د هغه نوم لومړي اطلاعاتي راپور (First Information Report) یا (FIR) نه دی یاد کړی. هغه چا، چې دا راپور ورکړی و، چې پرېغل د دولت ضد فعالیتونو کې لاس لري په اسلام اباد کې لوړې محکمې ته سوګند لیک وړاندې کړ، چې په کې یې ومنله، چې هغه پولیسو او د استخباراتو ادارې ISI ته هېڅ کله داسې راپور نه دی ورکړی.

د قضیې په وروستی اورېدنه کې د لوړې محکمې یو کسيزه محکمه د بدنامي استخباراتي ادارې ISI په لارښوونه بدله شوه.

د قضیې تفصیل:

ښاغلی حیات پرېغل د پښتونخوا د ایالت د ټولنیزو خپرونو یو نامتو او برجسته فعال او همدارنګه د پښتون ژغورنې غورځنګ (PTM) ویاند دی. هغه درمل پوه دی او په دوبي کې یې په یوه درملتون کې کار کاوه. په خیبر پښتونخوا، فاتا او په ځانګړې توګه په سوېلي او شمالي وزیرستان کې ترینګلو حالاتو د هغه په شعور دروند بار اچولی و، چې د ۲۰۰۱ کال

راهبسي هلته پوځي عمليات او هوايي بمبارۍ روانې دي، چې په هغو کې په زرگونو سړي، ښځې او ماشومان ترې تم شوي يا وژل شوي دي. پوځي افسران، چې بشپړ مصونيت لري د ترهگرو په پلمه د خلکو کورونو ته ننوزي او څوک يې منع کولی نه شي. دوی بزگرانو ته اجازه نه ورکوي، چې د خپلې خوښې غله وکړي يا حيوانات وروزي. پرېغل هم د پښتون ژغورنې غورځنگ او د هغه مشرتابه څخه، چې په مېراني د غاصبېينو سره مبارزې کوي، اغېزمن دی. په وروستيو کې پرېغل بېرته پاکستان ته راستون شو او د ټولنيزو خپرونو له لارې يې خپل فعاليت پيل کړ.

د ۲۰۱۸ کال د جولايي په ۶مه حیات پرېغل د خيبر پښتونخوا د ايالت په ډېره اسماعيل خان کې په خپل کور کې پټو پوليسو ونيو. د قانون پلي کوونکي ادارې کسانو په وروستيو ساعتونو کې په زور سره د پرېغل کور ته ننوتل. د کور غړو هڅه وکړه، چې د دغو کسانو په وړاندې، چې دوی يې په زور يرغل کړي وو، مقاومت وکړي، د کورنۍ نارينه غړو سره يې سخت چلند وکړ او ويي وهل.

د ده د نيولو وروسته د کورنۍ غړي يې د پوليسو دفتر ته لارل، چې پوليسو ته د پلټنې له پاره د سړي تښتونې راپور ورکړي. د دې سره سره پوليسو د لومړي اطلاعاتي راپور (FIR) د ثبتولو نه ډډه وکړه په دې، چې شونې ده پټو ادارو په کې لاس درلود. د ډېره اسماعيل خان ځايي خلکو او د سوويلي وزيرستان نه خلکو د پرېغل د خلاصون له پاره د دولتي ودانيو په گډون د ISI او نورو پټو ادارو په دفترونو اعتراض پيل کړ.

د ده د ترې تم کېدو ۶ يا ۷ ورځو وروسته پرېغل خپل ورور ته تليفون وکړ او ورته يې وويل، چې هغه د اسلام اباد په ادبيلا بنديتون کې دی او هغه د دولت ضد فعاليتونو او سايبير جرمونو په تور د پلټنو فيدرال ادارې (FIA) له لوري، چې هغه ټولنيزې خپرونې د فاطا د خلکو د حقونو له پاره کارولي دي، راجسټر شوی دی.

د ده د PTM ملگرو او فعالينو سمدلاسه د اسلام اباد لورې محکمې ته د ضمانت له پاره درخواست ورکړ. دوی په همدغه وخت کې د ځان سره لومړۍ اطلاعاتي راپور (FIR) يوه کاپي هم واخېسته، چې ناڅرگنده وه او ويل يې، چې «ځينې نامالوم کسان د فېسبوک د لنډو شرحو او ټويټر د حساب له لارې د پورته کولو، لېږدولو، واضح کولو او بې خنده خپرونو» پروپاگانډ کوي. لومړۍ اطلاعاتي راپور پسې وايي، چې «د نامالومو خلکو ناقانونه کړنې کولی شي ټولنيزې ناکرارۍ او همدارنگه د ټولنې د بيلو بيلو ډلو او ټولنو تر منځ توکميز ټکرونه او شخړې راپاروي او په دولت کې گډ وډې را منځ ته کوي او ورڅخه غوښتنه شوې، چې د ټينگو قانوني کړنو نوبت وکړي.»

دا د یادولو وړ ده، چې پربغل په لومړي اطلاعاتي راپور (FIR) کې یاد شوی نه و. د پلټنو فېدرالي ادارې د یوه شاهد بیان ښکاره کړ، چې ادعا یې کوله، چې د پربغل د دولت ضد فعالیت شاهد دی. سره له دې، چې هغه د اسلام اباد د لوړې محکمې په لومړۍ اورېدنه کې پلټنو فېدرال ادارې (FIA) ته د شهادې بیان یا شاهدي ورکول رد کړي و. هغه همدارنګه یو سوګند لیک وړاندې کړ او خپل بیان یې رد کړ.

د پربغل د ترې تم کېدو څو ورځې وروسته هغه د پلټنو فېدرال ادارې (FIA) ته وسپارل شو او هغې دی د الکترونیکي جرمونو ۲۰۱۶ قانون د ۹مې او ۱۰مې مادو په اساس رجسټر کړ.

د پربغل ملګرو او خیر غوښتونکو د هغه د نیولو وروسته د هغه د خوشي کولو له پاره د اسلام اباد لوړې محکمې ته د ده د ضمانت درخواست وړاندې کړ. د څلورو ورستیو اورېدنو په جریان کې محکمې ونه کړای شو، چې د قضیې په اړه پرېکړه وکړي. هر سند د شاهد د سوګند لیک په ګډون، چې د پربغل په ضد یې بیان ورکړی و، چې محکمې ته وړاندې شو د پربغل بې ګناهي بې ثابته. اوس محکمه د ده د خوشي کېدو په اړه زړه نازړه ده.

د اګست په ۱۰مه د قضیې وروستی اورېدنه کې د اسلام اباد لوړې محکمې یو کسيزه محکمه ښکاره کړه او د سپټمبر په لومړۍ اوونۍ کې به نوي قضايي محکمه جوړېږي، چې دا قضیه واورې. خو دلته داسې راپورونه شته، چې ISI غواړي دی په جېل کې وساتي.

په عدلي سیستم کې په پراخه توګه د ISI لاس وهنه ښکاره ده. یوازې په دې ورستیو کې د اسلام اباد لوړې محکمې یوه مشر قاضي ښاغلي صدیقي د قضیې د اورېدلو په جریان کې څرګنده کړه، چې پټې ادارې او په ځانګړې توګه ISI د محکمې په پرېکړو کې لاس وهنه او نفوذ کوي او واک لري، چې د خپلې خوښې محکمې جوړې کړي.

زیاتي مالومات

د خپلو بدنامو قضايي قانونونو لکه د حاکمیت د حدودو قانون، د سپکاوي قانون او د پاکستان د ساتنې قانون په وضع کولو برسېره د پاکستان حکومت اوس د الکترونیکي جرمونو د مخنیوي ۲۰۱۶ قانون ورباندې زیات کړ تر څو، چې د خلکو د بنسټیزو ازادیو په وړاندې د قوانینو لست اوږد کړي.

د حقونو د پلو په وینا د الکترونیکي جرمونو قانون داسې شیطاني مادي لري، چې د خلکو بنسټیزې ازادۍ تر پښو لاندې کوي، چې اساسي قانون تضمین کړې دي. دغه وړاندیز شوي قانون په ټولنیزو څېړنو کې د رسېدونکي د رضایت پرته د متن د پیغام لېږل، د دولت په کړنو نیوکې کول، د جرمي او اوږده بند جزاګانې په نظر کې نیولې دي. د صنعت استازي استدلال کوي، چې دا قانون به سوداګري زیانمنه کړي. د مذهب، هېواد، د

هغه محکمې او پوځ باندې انلاين نیوکې هغه موضوعات دي، چې کولی شي د رسمي لاسوهنې غوښتنه وکړي. د ژباړونکي یادښت: د بشر د حقونو شورا-هانک کانګ وړاندیز کوي، چې نور دي هم د دوی د غوښتنلیک په شان، چې متن یې د لیکنې په پای کې «وړاندیز شوی عمل» تر سرلیک لاندې شته، د پاکستان د وزیراعظم، د پښتونخوا اعلی وزیر، د کورنیو چارو فېدرال وزیر، د بشر حقونو فېدرال وزیر، د پېښور د لوړې محکمې مشر قاضي، د خیبر پښتونخوا د پولیسو عمومي مفتش او د بشر د حقونو عمومي رییس ته غوښتنلیکونه ولېږي او غږ دي پرې وکړي، چې «سمد لاسه ښاغلی محمد حیات خان پر بغل خوشی کړي او د ده پر ضد ټول تورونه لغوه کړي. واکمن باید د هغو بدنامو پټو ادارو افسرانو په وړاندې جدي ګامونه پورته کړي، چې شکمن یې په ناسمو مالوماتو نیولي او دی په ناقانونه توګه په بندي تون کې ساتي او په خپله جوړو شویو تورو دوسیه یې ورته جوړه ده.»

دا لیکنه د ۲۰۱۸ کال د اکتوبر د میاشتې په ۲۹ مه نېټه د واشنګټن پوسټ ورځپاڼې خپره کړې ده او د ښاغلي ابوبکر صدیق له خوا لیکل شوې ده. ژباړونکی: محمد اقبال وزیري
هالنډ، دوردېخت، د ۲۰۱۸ کال د اکتوبر ۳۱ نېټه

په پاکستان کې د پښتون ولس ځواک پوځي اداره لېزوي

يو نوی غورځنگ، چې د پاکستان د لږه کي پښتون توکم له پاره امنیت غواړي، د هېواد په مشرانو غږ کوي چې هغه وېجاړونکي سیاستونه پرېږدي، چې کورنۍ بې ثباتي يې ژوره کړي، گاونډی افغانستان يې ړنگ کړی او د امريکا په تاريخ کې تر ټولو اوږده جگړه توده ساتي.

د فبروري د میاشتې راهيسې د پښتون ژغورنې غورځنگ، چې د اردو مخفف يې PTM دی، په لسگونو زره ځايي ځوانو فعالينو کمپاين په لاره اچولی تر څو د پاکستان جنرالان اړ کړي، چې د تېرو څلوېښتو کلونو وېجاړونکي سياست پرېږدي.

PTM په اصل کې د اسلام اباد نه غواړي، چې د دېرشو ميليونو نه د زياتو پښتنو بنسټيزو حقونو ته درناوی وکړي، چې د پاکستان د ۲۰۷ ميليونو نه زياتو اوسېدونکو دوهمه لويه ډله جوړوي. غورځنگ په اسلام اباد زور اچوي، چې د هغو زرگونو قربانيانو له پاره، چې د محکمې د سيستم له لارې ترې تم شوي، عدالت پرځای کړي او د هغو لسگونو زرو له پاره، چې د محکمې پرته وژل شوي دي، پلټنې وکړي.

پوځي مشرانو د PTM لږې غوښتنې لکه په تگ راتگ د بنديز نرمښت، په لرو غړنيو سيمو کې د ماینونو د پاکولو پروگرامونه او د پلټنو په پوستو کې د تېري کوونکو پلټنو پای ته رسول منلي دي. خو جنرالان نه غواړي، چې يو اساسي بدلون وکړي، چې د واک په کارولو کې نرمښت روالي، د هېواد د قوانينو او اساسي قانون ته درناوی وکړي او د ترې تم کېدو او غیر قانوني وژنو نه لاس واخلي. ډېره خطرناکه يې دا ده، چې دوی په ځانگړې توگه د دې مخالفت کوي، چې د افغانستان په جگړه کې خپل گډون پای ته ورسوي.

دوی کوښښ کوي چې PTM بې اعتباره کړي، چې گویا دوی د يوې «برېښنايي جگړې» غږ پورته کوي. دوی د غورځنگ د ځوانو مشرانو وطنپالنه تر پوښتنې لاندې نيسي، د دوی فعالين بندي کوي او ځوروي، او هڅه کوي، چې د دوی اعتراضونه سبوتاژ او گډوډ کړي. په غورځنگ

باندې د ډله یزو خپرونو د پوښښ په ناول شوي بندیز باندې هر ځای د پوځیانو د گوتو چاپ ښکاري. دوی په ډله یزو خپرونو کې د شیطاني بلاگانو یو لښکر خوشې کړي، چې غورځنگ د دولت ضد دسیسو او د بهرنیو دښمنو قوتونو له خوا په ملاتړ بدناموي.

د پاکستان ځواکمن پوځي ماشین ډېر زیات کار کوي، چې دا غورځنگ په افغانستان پورې وتړي، هلته پښتانه اکثریت دي او نڅه گان یا ممتاز کسان یې په تاریخي لحاظ د پېوستون په ادعاوو لنگر اچوي. د دوی د ځورونې سره سره کابل په پاکستان کې د پښتنو ویښتیا ته هرکلی وایي او هیله لري، چې د اوږدې مودې ځورېدلي پرگني به د راولپنډۍ، چې د اسلام اباد څنگ ته د پوځي چاوښ ښار دی، چې د پوځ درستیز په کې پروت دی، تاوونکی لاس ونیسي، چې هیله لري په افغانستان کې د طالبانو غوندې د سخت دریځو اسلامي نماینده گانو له لارې تسلط ومومي.

د پاکستان په ۷۰ کلن تاریخ کې PTM شاید د ځایي خلکو تر ټولو پیاوړی غورځنگ وي، چې په مستقیم ډول یې په پوځي یونیفورم کې سړي وننگول. د پوځ څلورو جنرالانو نږدې ۳۵ کاله یا د پاکستان د نیم تاریخ په اندازه واکمني وکړه. د دوی واک د ملکي کمزورو ادارو لاندې هم د ننګونو پرته پاتې شو او دوی د هېواد بهرنی او دفاعي سیاست او د هستوي وسلو د جوړولو چارې ټاکي. د ډموکراسۍ په زیان او د پاکستان د اکثریت خلکو د هیلو پر خلاف دوی هېواد د کورني سخت دریځۍ د ژورتیا، د نړیوال گوښه توب، زورواکۍ او بېوزلۍ په لور بیایي.

د دوی ځواک د پیسو په انګېزې ډډه لگوي. د جنرالانو د نسلونو وروسته پوځ د هېواد د ننه تر ټولو لوی مالي او صنعتي متمرکز ځواک باندې بدل شو. د دوی وروستی شرکت د غوښې د بسته بندۍ کولو فابریکه ده، چې غیر منقوله شتمني یې اوس هم په زړه پورې پاتې کيږي.

د دغو ثابتو گټو په لیدو سره گرانه نه ده، چې وویڼو ولې د PTM گړندی ودې د پاکستان جنرالان ولړزول. د دوی د نیوکو زیاته برخه پوځ په نښه کوي، چې په دغه شعار کې «د دغه تروریزم ترشا یونیفورم دی» خلاصه کيږي.

اوس د جنرالانو ټاکتیکي او ستراتیژیکي مانورونه د دوی کرښه پرمخ بیایي. د ۱۹۷۰ کلونو راهیسې اسلام اباد په سختدریځو اسلامي ډلو باندې درنه پانگونه وکړه، چې د پښتنو د سپکولر غورځنگونو او د پاکستان او افغانستان د رژیمونو په وړاندې مقابله او جګړه وکړي. په ۱۹۷۱ کال کې د بنگله دیش د جوړېدو وروسته په راولپنډۍ کې پوځي پلان جوړونکي د پښتنو د جلاتوب وېرې نارامه کړل چې داسې غورځنگ به د کابل په مرسته پاکستان تجزیه کړي. په دواړو هېوادو کې د څلوېښتو میلیونو نه زیات

پښتانه په ژبې، توکم او تاریخي یادونو سره تړلي او په سوله کې گډې کټې لري.

د ۱۹۷۰ کلونو په پیل کې د پاکستان مشرانو ناسمه لار وټاکله چې د دغه خيالي گواښ په وړاندې د اسلاميستانو ملاتړ او د پښتنو اتباعو په وړاندې توپیري چلند کوي. دوی غواړي پښتانه د جگړه غوښتونکو په څېر وښيي په داسې حال کې، چې د دوی حقونه، موډرنټوب او سوکالۍ نه انکار کوي. د څلورو لسیزو او د میلیونونو پښتنو د وژلو او بې ځایه کولو نه وروسته، پاکستان لږه گټه کړې ده. داسې ښکاري، چې PTM د پښتنو د ټولنیزې وپښتیا یوه ننداره ده او د یوه ستر سیاسي لوبغاړي په حیث پاتې کیږي. پاکستان په افغانستان کې خپل ملگري له لاسه ورکړل. زیات افغانان اسلام اباد ته د دوی د بدبختۍ د لومړنۍ سرچینې په سترگه گوري.

په راولپنډۍ کې جنرالان اوس یوه موقع لري، چې خپلې تاریخي تېروتنې ومني او سمه کړنلاره غوره کړي. د PTM غوښتنو ته د یوه رښتیني او پخلایني د کمیسیون د جوړولو له لارې، چې غورځنگ یې غږ کړی، رښتیني ځوابونه ووايي. دا به یو ښه پیل وي.

یوه ستراتیژیک بدلون ته اړتیا ده، چې د نه ختمېدونکې جگړې پرځای د پاکستان په سوکالۍ تمرکز وشي. داسې ښکاري، چې دغه کوښښونه، چې خلک د گواښ له لارې تر فشار لاندې ونیسي پایلې به یې د بې ثباتۍ او د پښتنو او نورو لږکیو پردي توب لا زیات کړي.

د پاکستان د جنرالانو د پاره دا موقع ده، چې د خپلو گټو پرځای د خپل هېواد له پاره ښه لاره غوره کړي. دوی باید د پاکستان د اساسي قانون لوړتوب او د قانون واکمني ومني.

پای

ډاکټر درمانگر

نوی ابادي

د ښاغلي ډاکټر منظور پښتین په سروالی د پښتون ژغورني غورځنگ د څه کم یو کال راهیسې د پاکستان دولت تر ادارې لاندې څلورگونو ایالتونو کې پرمخ روان ده، داسې ښکاري چې د خپل موجودیت په دې لږه موده کې د خلکو خدایي زور یې هم په لازمه چټکۍ د لارې مل گرځي. غورځنگ که له یوې خوا په ټول پاکستان او په ځانګړې توګه د پښتنو په سیمو کې د پاکستاني حاکمانو او پوځیانو له خوا د قومي مشرانو، منورینو او د سر کسانو د ترور، اختطاف، زنداني کولو، کور وړانولو، کډواله کولو او د منل شویو قوانینو څخه د سرغړولو روان بهیر ختمول غواړي؛ له بلې خوا د نورو هېوادونو په کورنیو چارو کې د پاکستاني دولت د لاسوهنو په رښتیا بندولو ټینګار کوي.

پښتون ژغورني غورځنگ د اوسنۍ نړۍ شریکو ستونزو د حل له دې فرمول سره مطابقت لري، چې د هغه له رویه عمل باید د محلي اړتیاوو او نظر له نړیوالو فکري نورمونو سره برابر وکارول شي. ځکه نو که غورځنگ د پاکستان په د ننه کې د ظلمونو او بېعدالتیو څخه د خلکو د خلاصون هلي ځلي کوي، په نړیواله کچه د جهاني سولې او عدالت د ملاتړو د جریان یو مهم برخه وال شمېرل کیږي.

د دې ولسي خوځښت په زړه پورې ښایست دا ده، چې د ازادۍ، سولې او د انسان له عزت سره د برابر ژوند تمنا لري او دغو اهدافو ته د رسېدو په هیله د پاکستان اساسی قانون ته درناوی کوی او د عدم تشدد له فلسفې څخه د شریفانه وسایلو په توګه کار اخلي.

د عدم تشدد فلسفه له پخوا زمانې څخه بیا تر اوسه پورې د پیغمبرانو، فیلسوفانو، طبیعي، ټولنیزو علومو عالمانو او متفکرینو د ګډو هلو ځلو محصول ده، چې په شلمه پېړۍ کې یې د یوه مکمل نظام څېره پیدا کړه. د دې انساني فلسفې په مقابله کې د پیسو او قدرت لېونیو مینانو د تشدد شیطاني او وحشت فلسفه او نظام په پښو ودرول، چې تر دا ننه پورې یې بشریت له بې حسابه تباھيو سره مخامخ کړی ده. د عدم تشدد فلسفه موږ ته په میراث رارسېدلې، غفار خان په کابل کې «باچا خان د اسلام بې تشدده سرتېری» کتاب د لیکونکي، ایکنات اسوارن سره په یوه مرکه کې وویل چې «تاسو وینی چې نړۍ د تباھۍ او تېرۍ په لور روانه ده، تېرۍ د خلکو کرکه او وېره زیږوي، زه په عدم تشدد عقیده لرم او زه وایم، چې تر هغه به د نړۍ

په خلکو کې سوله او آرامی را نه شي تر څو، چې تشدد روان وي»^۱ د عدم تشدد فلسفې په شاوخوا د مختلفو قومونو او عقیدو خلک په یوه واحد سنگر کې د راټولېدو امکانات تر لاسه کوي دغه فلسفه همدا نن په یوه نړیوال ځواک بدله شوی ده. په هندویت کې مها تما گاندي په عیسویت کې لوتر کینگ او په اسلامي نړۍ کې باچا خان د عدم تشدد د فلسفې د سر کسان شمېرل کېږي.

که څه هم د تشدد خونخوارانو گاندي او لوترکینگ ووژل او غفار خان یې تر څلوېښتو کلونو زیات د زندان په تیارو کې وساته؛ ولي د دوی د فکرونو پاک میراث ته همدا اوس هم د قدر په سترگو کتل کېږي. د پیسو او قدرت په لېونی مینه اخته کسانو، چې له جگړې څخه د ګټورې سوداګرۍ د وسیلې په توګه کار اخلي، له پخوا راهیسې، له مختلفو لارو، د ازادۍ، عدالت او انسانیت پر مینانو مرګوني گذارونه کړي دي. «مغولي یرغلګرو د اخوند دروېزه او د هغه په شان نور دیني مشران، خانان او ملکات په بیه واخېستل او پیر روښان غوندي په ازادۍ مین وطنپال، باعمله عالم او سوچه مسلمان باندې یې د کفر قنوی ولګوله او د ده زامنو، لمسیانو او مخلصانو ته یې د سرو مال زیات خسارات ورسول»^۲.

همدې ته څه نا څه ورته کانه د پښتون ژغورنې غورځنګ په هکله روانه ده. د روان کال د جون د میاشتې په دریمه نېټه د جنوبي وزیرستان مرکز وانه کې د غورځنګ په یوه سوله یزه غونډه ګولی وارول شوې چې د هغو له امله د نوموړي غورځنګ اوه تنه شهیدان او تر پنځوسو زیات کسان زخمیان شول.

د پاکستانی پوځیانو لویه اندېښنه دا ده، چې مبدا دغه غورځنګ په یوې داسې ډېوه بدل شي، چې رڼا یې نه یواځې د پاکستان ټول نجیب اولس روښانه کړي، بلکې د سیمې او نړۍ په ازادۍ، سولې او انسانیت مینو انسانانو د نړیوال خوځښت د لارې مل وګرځي.

د پښتون ژغورنې د غورځنګ لوی کمال دا ده، چې د خپل مرام او تګلارې په بیانولو سره یې د یوه ښایسته، ګټور او ضروري مرام او ارمان مهندسي سر ته رسولې ده. د یوه ارمان په شاوخوا د خلکو راټولېدلو هر راز مشکل د حل تر نیمایي زیاته برخه جوړوي. د انساني ژوند د دوام له پاره د مرام شته والی حتمي ده.

زموږ هلمندي خویندو او وروڼو هم د جګړې او وروڼو ته په نرمو اوبو د سزا ورکولو کاروان په پښو درولی ده. که چېرې د پښتون ژغورنې غورځنګ او هلمندیانو د سولې کاروان په شان له جګړو او بدبختیو څخه د خلاصون کارونه د هېواد او سیمې په هر ګوټ کې ترسره شي او د دوی ترمنځ د دوستۍ او خواخوږۍ اړیکې، چې د غمونو د زیاتوالي په مهال قوي کېږي، ټینګوالی ومومي، دا کار به نه یواځې د روان محشره د راوتلو تر

ټولو مهمه وسیله وگرځي، بلکې د تاوتریخوالي په کمولو کې ټي ساري مرسته وکړي.

ځکه نو ټول بشریت دا جبري او اخلاقي مسؤلیت په غاړه لري چې د پښتون ژغورنې غورځنګ، هلمندیانو د سولې کاروان او دوی ته ورته اولس پالو خوځښتونو د ملاتړ له پاره خپلې سیاسي، معنوي او مادي مرستې او لورینې ونه سپموي. د افغانستان د سولې ملي جبهې او د افغانانو ترمنځ د تفاهم نهضت غړي د دغه راز اولس پاله خوځښتونو طبیعي انډیوالان او د لارې مل کسان دي.

ازادۍ، سولې، عدالت، قانونیت او عدم تشدد ته د لومړۍ درجې اهمیت قایلېدو له برکته دغه راز غورځنګونو او سوله یزو کاروانونو د خلکو زړونو ته لاره غځولې او خدایي شانته نه ماتېدونکې زور ورپه برخه شوی ده. د همدغه شانته زور په مټ به د ظلم او ستم لوبې خامخا له ماتې سره مخامخ کیږي. دا کار به د یوې داسې انساني ټولنې د جوړېدلو پیلامه وگرځي چې په هغې کې د ساینس، صنعت، اقتصاد، ټولنیز عدالت، پوهې او اخلاقو د پرمختګ لارې د تل له پاره خلاصه وساتل شي.

د همدې هیلې د تحقق په امید

۱-د باچا خان اندونو او مبارزې ته لنډه کتنه، ۲۸ مخ د محترم محمد

اقبال وزیري لیکلې کتاب

۲-همدغه کتاب ۳۲ مخ

محمد اقبال وزیري
۲۰۱۸ کال د دسمبر ۲۶ نېټه

د پښتون ژغورني غورځنگ PTM د يو کلنی په درشل کې

د پښتون ژغورني غورځنگ PTM د ۲۰۱۸ کال د جنوري په مياشت کې د ډاکټر منظور پښتن په مشرۍ منځ ته راغی. د PTM منځ ته راتلل کومه ناڅاپي پېښه نه وه، بلکې دا غورځنگ د پښتنو د خپلواکۍ د اوږدې تاريخي مبارزې د زړي نه زرغون شوی دی.

په شپاړسمه پېړۍ کې کله چې د هېواد لوېديځه برخه تر کندهار پورې د پارس د صفوي واکمنو، شمالي برخه يې د ازبکو خانانو او ختيځه برخه يې له اباسينه تر کابل او کلاته د هند مغولو واکمنو د واکمنۍ لاندې وه، د هند د مغولو امپراتورۍ په وړاندې د پښتنو د خپلواکۍ غورځنگ د سوېلي وزيرستان د کانېگرم نه د روښان پير په مشرۍ پيل شو. دا غورځنگ، چې په ملي او اسلامي اصولو ولاړ و، نږدې يوه پېړۍ يې د هند د مغولو د امپراتورۍ په وړاندې د خپلواکۍ جگړه پرمخ يووړه.

د روښاني غورځنگ د ناکامۍ وروسته په اولسمه پېړۍ کې ستر شاعر او مبارز خوشال خان خټک، اېمل خان مومند او درياخان اپريدي د هند د مغولو امپراتورۍ په وړاندې د پښتنو د خپلواکۍ غورځنگ ته دوام ورکړ. په پای کې ختيځ پښتانه د خپلواک دولت په جوړولو کې پاتې راغلل خو د دوی مبارزو په لوېديځو پښتنو لوی اغېز واچاوه.

لوېديځو پښتنو د اتلسمې پېړۍ په پيل کې د ميروېس نيکه په مشرۍ په کندهار کې د افغان خپلواک دولت بنسټ کېښود او بيا يې د پنځويشت کلن ځوان احمد خان ابدالي په مشرۍ د امو نه تر اټکه خپلواک ملي دولت جوړ کړ. احمدشاه بابا بيا په کشمير، پنجاب، سند، بلوچستان او پارسي خراسان يا پخوانۍ پارتيا کې د واک په غزولو سره امپراتوري جوړه کړه. «د احمد شاهي دولت په رامنځ ته کېدو کې د ختيځو پښتنو ونډه اساسي وه. په دې ډول، چې دوی په خپلو جگړو سره نه يوازې د احمدشاه له پاره ډگر هوار کړی و، بلکې له هغه سره يې د ملکونو په نيولو او د امپراتورۍ په جوړولو کې هم مرسته وکړه».^۱

خو په نولسمه پېړۍ کې د يوې خوا د احمدشاه بابا د لمسيانو، د سدوزو او محمذو او بيا د بارکزو وروڼو تر منځ د تخت او تاج پر سر کورنيو جگړو او ناندريو او د بلې خوا د دوو سترو اروپايي امپراتوريو يانې د لويې

برېتانيې او تزارې روسيې د سترې لوبې د سيالۍ له امله لومړی د افغانستان امپراتوري له منځه لاړه او بيا افغانستان کمزوری او کوچنی شو او د ډېورنډ کرښې نږدې نيم کړ.

د دې وروسته د وزيرستان خلکو د نورو پښتنو د قومونو سره په گډه د حاجي ميرزا علي خان په مشرۍ لومړی د برتانوي هند نه او بيا د پاکستان د جوړېدو وروسته د پاکستان نه د خپلواکۍ د لاسته راوړلو له پاره ټينگې مبارزې وکړې، چې په پای کې نابريالي شول. «د اېبي فقير د خپل سلف ميا روبښان په شان، چې هغه هم د وزيرستان د کاني گرم و، په خپل ژوند کې په مقصد ونه رسېد، خو د هغه په شان يې د پښتنو د خپلواکۍ غورځنگ په ميراث پرېښود. د ميا روبښان غورځنگ تر يوه حده خوشال خان خټک، اېمل خان مومند، درياخان اپريدي، ميرويس نيکه او تر پوره حده ستر احمدشاه سرته ورسوه. يوه ورځ به د اېبي فقير غورځنگ هم د بري درشل ته ورسول شي.» PTM د حاجي ميرزا علي خان د دغه ميراث منطقي ادامه ده.

د پاکستان په ۷۰ کلن تاريخ کې د دې هېواد پنجابي واکمنو د پښتنو، بلوڅو، سنديانو، بنگاليانو او نورو قانوني حقونه تر پښو لاندې کړي دي. بنگال خپلواک شو، خو نور قومونه همداسې د پنجاب د واکمنو د ظلم او ستم لاندې شپې او ورځې سبا کوي.

د پاکستان رژيم او په ځانگړې توگه پوځ او ای اس ای په افغانستان باندې د شوروي يرغل وروسته په سخت درېځو اسلامي ډلو باندې لويه پانگونه وکړه، چې د يوې خوا د هغو څخه د افغانستان په وړاندې جگړه کې گټه پورته کړي او د بلې خوا په پاکستان کې د پښتنو په توکم وژنه کې ورڅخه کار واخلي.

د ۲۰۰۱ کال راهيسې د پاکستان پوځ د تروريزم سره د جگړې په پلمه د پښتون توکم وژنه په پراخه توگه تر لاس لاندې نيولي ده. له هغه مهاله تر اوسه د پاکستان پوځ له خوا په قبايلي سيمو کې عمليات او بمبارۍ روانې دي، چې په هغو کې په لسگونو زره ناپنه، ښځې او ماشومان تري تم شوي يا وژل شوي دي. په ټول پاکستان کې د پاکستان پوځ په پرله پسې ډول د پښتنو د نفوذمنو کسانو، دوديزو ملکانو، روحاني مشرانو او نورو په برمه کولو، کړولو، کډه کولو، بندي کولو او وژلو لگيا دی. محمد افضل خان لالا، ملاله يوسفزې، بشير بلور، ملک فريد الله، مشال او نور يې د فردي ترورڅرگندي نمونې دي. د پېښور د پوځي ښوونځي د زده کوونکو ډله ايزه وژنه او په کوېټه کې د واکيلانو ډله ايزه وژنه يې د پښتنو د ډله ايزې وژنې روښانه بېلگې دي. د روان کال په جنوري کې په کراچۍ کې نقيب الله مسعود ووژل شو. د ډاکټر منظور پښتین په مشرۍ د اسماعيل خان د ډبرې نه د اسلام اباد په لور اعتراضيه مارش پيل شو، چې په لاره کې د پښتونخوا

د ټولو سیمو نارینه او ښځو پراخ گډون په کې وکړ. د دې اعتراضیه مارش پایله د پښتون ژغورنې غورځنگ منځ ته راتگ شو.

د پښتون ژغورنې غورځنگ PTM د پاکستان د اساسي قانون په چوکاټ کې سوله یزه مبارزه کوي او د باچا خان د بې تشدد فلسفې نه الهام اخلي. د پښتون ژغورنې غورځنگ PTM موخه دا ده، چې د پاکستان پوځ دې د پښتنو ناقانونه وژنې ودروي، د پښتنو قانوني حقونو ته دې درناوی وکړي، ټول بنديان دې خوشي کړي او د هغو لسگونو زرو کسانو له پاره، چې د مجکمي پرته وژل شوي یا تري تم شوي دي، پلټنې وکړي.

د پښتون ژغورنې غورځنگ PTM د اسلام اباد د اعتراضیه غونډې وروسته د پاکستان په نورو لویو ښارونو لکه لاهور، کراچي، پېښور او د پښتنو په ټولو ښارونو او په قبایلي سیمو کې پراخ لاریونونه او اعتراضیه غونډې جوړې کړې، چې په هغو کې زرگونو کورنیو هغه تصویرونه وښودل، چې غړي یې تري تم شوي، وژل شوي یا بنديان شوي وو. PTM په لنډ وخت کې په ټول پاکستان او په ځانګړې توګه په پښتنو سیمو کې په یوه پیاوړې سیاسي غورځنگ بدل شو، چې د پاکستان تروریستي پوځ یې وننګوه.

د پښتون ژغورنې غورځنگ PTM په ملاتړ پښتنو په اروپا، امریکا، استرالیا او د نړۍ په ګوټ ګوټ کې پراخ لاریونونه او غونډې په لاره واچول ترڅو د نړیوالو پام د پاکستان د پوځ له لوري د پښتون د نسل وژنې غمیزې ته واړوي. اوس د پښتون ژغورنې غورځنگ PTM نړیوال ملاتړ ورځ په ورځ زیاتېږي او په نړۍ واله میډیا کې د دوی مبارزې زیات انعکاس مومي. په اروپا، امریکا، استرالیا او نورو هېوادونو په میشتو افغانانو او په تېره د پښتنو په منځ کې د دوی ملاتړ په بېساري توګه زیات شوی او لا ډېرېږي.

زه په دې باوري یم چې د پښتون ژغورنې غورځنگ PTM به د ډاکټر منظور پښتین په مشرۍ د حاجي میرزا علي خان د خپلواکۍ غورځنگ د بري درشل ته ورسوي.

د پښتون ژغورنې غورځنگ PTM د بري په هیله

- ۱- پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ، زما غوره لیکنې ۹۶ پاڼه
- ۲- پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ، ډېورنډ د واحد ملت د بیلټون کرښه، د مقالو ټولګه، ۲۰۰۷ کال پېښور، ۲۶-۲۷ مخ

دا لیکنه د هالنډ یوې وتلې ورځپاڼې (de volkskrant) د ۲۰۱۹ کال د جون په ۴مه خپره کړې او د هالنډي خبریال بېن فان رای لیکلې ده. ژباړونکی: محمد اقبال وزیري
دوردربخت، هالنډ، ۲۰۱۹ کال د جون ۷مه

د منظور پښتین مرکه

منظور پښتین په پاکستان کې د ډموکراتیک مقاومت سیمبول شو: «دا پوځ دی، چې سخت دریځي کړي.» ځوان منظور پښتین او د هغو ځوانو پلویانو په سوله یز مقاومت سره د پاکستان پوځ قدرت ونگوه. خو دوی به څومره وکړای شي، چې نور مخ ته لاړ شي؟ پوځیان په شمالي وزیرستان کې ټینگ کمپاین کوي، چې د [PTM] د فعالینو سره مقابله وکړي. پښتین په دې باور دی، چې نرم قوتونه به میدان گټي.

د پاکستان پوځ هوښیار دی. پوځیان هر وخت په ظاهره داسې ښیي، چې ګواکې دوی په ټینگه د تروریسم سره په جگړه بوخت دي تر څو دوی ته د لوېدیځو هېوادو مالي ملاتړ جاري وي. ځکه دوی موږ د سخت دریځو او تروریستانو په څېر انځوروي. خو دوی په دې کې بریالي کېدای نه شي.

نن د پېښور نه د سکایپ د اړیکې له لارې د بشر د حقونو فعال پښتین (۲۴) د مبارزې ډک غږ را ته. دی دا اوس د یوه پرلت نه بېرته راغلی و، چې په شمالي وزیرستان کې تېره اوونۍ د پاکستان پوځ د یوې پوستې له خوا د ۱۴ فعالینو د وژلو او د پارلمان د دوو غړو د نیولو پر ضد اعتراض وکړي. دا پرلت د ورځې په پای کې د زور په کارولو سره ړنگ شو.

پښتین د پښتون ژغورنې غورځنګ (PTM) مشر دی او په لنډ وخت کې په تېره د ځوانانو په منځ کې د ډموکراتیک مقاومت په سیمبول بدل شو. د PTM بنسټ د ۲۰۱۸ کال په پیل کې کېښودل شو. د پښتون ژغورنې غورځنګ د پښتنو د نه تشدد یو مدني غورځنګ دی، چې د پنجاب وروسته د پاکستان د اوسېدونکو ډېره کي جوړوي. دوی په ځانګړي ډول د افغانستان سره د کرښې په اوږدو او د خیبر پښتونخوا په ایالت کې اوسېږي.

PTM په قبايلي سیمو کې د پاکستان د ځواکمن پوځ د تیرې په وړاندې اعتراض کوي، چې هلته پوځیان او سخت دریځي (تر ټولو د مخه د پاکستان طالبان) یو د بل سره جنګیږي او خلک یې بیه پرېکوي. PTM د پاکستان د پوځ له خوا په ارادي ډول د خلکو د بندي کولو، په نا قانونه توګه د زندۍ کولو او د تري تم کولو د زور زیاتي پر ضد اعتراض کوي. د پښتین په وینا «زموږ تر ټولو مهمه غوښتنه تل دا ده: چې که دلته کومه پېښه کیږي نو ټول خلک مه جزایان کوئ» او «موږ تل د قانون په چوکاټ کې عمل کوو.»

پشتین وویل، چې د تېرې اوونۍ پېښه د تېر یو نیم کال په جریان کې تر ټولو خطرناکه او جدي وه. پوځ وايي چې د دوی په پوسته باندې وسله وال برید شوی، خو د پشتین په وینا: د PTM یوه ډله، چې په هغې کې د پارلمان دوه غړي وو، یوې غونډې ته روانه وه، چې د کنټرول پوستې څخه د شا ډزې پرې وشوې. «په وزیرستان کې خلک نه شي کولی چې وسله وگرځوي. زموږ کسان د سفر په جریان کې په شلو پوستو کې کنټرول شوي دي. د پوځ د ویاند له خوا کیسه بې مانا ده او په پاکستان کې دی تر ټولو لوی دروغجن دی.»

پشتین د دغه ټکر د پېښېدو نه وروسته سمدلاسه غبرگون نه دی ښوولی «ځکه چې زما دا عادت دی د مخه تر دې چې څه ووايم لومړی پلټنه کوم چې څه پېښ شوي دي.» د پېښې نه وروسته پوځیانو نېغ په نېغه انټرنېټ، د موبایل شبکه او د تلیفون لاینونه بند کړل لکه چې دوی تل دغسې کوي. دوی دا د دې له پاره کوي چې څوک ونه شي کړای د رښتیا نه خبر شي او دوی یوازې خپل پروپاګند خپور کړي.

د څر کمر د وینې د حمام په اړه راپورونه په بشپړه توګه توپیر لري. د شمالي وزیرستان په ضلع کې، چې د پېښور د سوېل په ۲۰۰ کیلومتری کې پراته ده، هغه څه چې تېره اوونۍ د جمعې په ورځ په کره توګه د څر کمر په پوسته کې پېښ شول په دې اړه لري چې تاسو د هغې په هکله د چا نه پوښتنه کوئ. هلته د پاکستان د حکومتي پوځ او د پښتنو د مدني غورځنګ PTM د فعالینو تر منځ مقابله وه چې مرګ ژوبله په کې وشوه، دا رښتیا ده. خو د دې ټکر په اړه ټول روایتونه په بشپړه توګه توپیر لري.

د پوځ په نظر د تلاشي پر پوسته وسله والو سخت درېځو برید وکړ، چې په هغه کې درې تنه مړه او پنځه پوځیان ټپیان شول. د مظاهره کوونکو په نظر، چې په هغو کې د وزیرستان دوه د پارلمان غړي او د PTM مشران هم وو، د فعالینو یوه ډله په سوله یز ډول یوې پرلت ته، چې د پوځ د ناوړه چلند په اړه وه، پوځیانو نابېره ورباندې ډزې وکړې، چې په هغې کې ۱۴ فعالین ووژل شول او په لسګونو ټپیان شول.

د انټرنېټ ویډیو ګانو ښووله چې ملکيانو د پوځیانو سره خبرې اترې کولې او چې په یوه پاتک کې د تېرولو هڅه کوله او بیا هرې خوا ته منډې شوې. یوازینی سیاستوال علي وزیر د اتو نورو کسانو سره ځای په ځای ونيول شول، هغه بل سیاستوال محسین داوړ د پنجشنبې په ورځ پوځ ته ځان تسلیم کړ. دا سیمه تر اوسه همداسې بنده ده، هلته په ګرځېدو بندیز ټینګ دی او انټرنېټ او تلیفون پرې شوي دي.

پشتین موسکې شو او وویل: «په دغه وخت کې دا ستراتیژي یوازې مهربان خدای ته مالومه ده.» په ټولنیزه میډیا کې د وینې د حمام په اړه خبرونو په پاکستان کې ملي شورشور جوړ شو او کله چې پوځ د

اپوزیسیون نه ناهیلی شو نو د پښتین په وینا بیا یې د عمران خان لاسپوڅی حکومت مرستی ته راوبلو. دوی پرېکړه وکړه چې د فعالینو د مړو هره کورنۍ ته ۱۵۰۰۰ یورو او د ټپیانو هرې کورنۍ ته ۶۰۰۰ یورو تاوان ورکول ومني.

پښتین وویل چې «موږ هېڅ پیسې نه غواړو، موږ عدالت غواړو برسېره پر دې دوی زموږ د پارلمان دوه غړي علي وزیر او محسین داوړ نیولي دي، چې یوازي دوی په پارلمان کې د پوځ د رول په اړه نیوکې کولې. موږ یوه خپلواکه پلټنه غواړو، د بندیانو خلاصول او د پېښو مسؤلینو ته جزا غواړو. او موږ دا غواړو چې په قبايلي سیمو کې د پوځ نه اداري واکونه حکومت ته ولېږدول شي.»

داسې ښکاري چې حکومت هم مقابله کوي. د حکومت یوه ویاند تاسو د حکومت ضد جاسوسان وبللي او وویل چې د تاسو وروستی ګری په تېرېدو ده.

واکمنو موږ هر وخت په سره ورځ زیان رسوونکي بللي یو. دوی وایي چې موږ د اسلام پر ضد یو، په دې چې موږ ښځو ته اجازه ورکړې، چې زموږ سره په مظاهرو کې ونډه واخلي او چې موږ سخت دریځي تیري کوونکي یو، او عادي خلکو ته وایي چې زموږ فعالین د CIA او هندوستان د پټو ادارو اجنټان دي.

«خو خلک د دوی په خبرو هېڅ باور نه کوي. ولې؟ ځکه چې خلک زموږ فعالیتونه چې PTM د یو نیم کال په جریان کې مو تنظیم کړي دي تر اوسه یو موټر وېجاړ کړی نه دی او نه مو کومه تیره وراچولې ده. موږ یو سوله یز غورځنګ یو. موږ هر ډول سخت دریځي که هغه مذهبي سخت دریځي وي او که د پوځ ترور او بربریت وي ردوو.» پښتین وویل چې دا ټول پروپاګنډ دی. «دا د پاکستان پوځ دی، چې د بربر په شان کاروایي یې وکړه او زموږ په قبايلي سیمه کې سخت دریځي کړي.» ما په خپل کلي کې په خپلو سترګو لیدلي دي چې پوځ څنګه طالبان روزل چې افغانستان ته لاړ شي او هلته افغانان او لوېدیځ سرتیري ووژني. خو موږ PTM د دوی دغه کار ته د پای ټکی کېښود. موږ د دولت له لوري دا ضمانت شوی تروریزم نور نه منو.

«د پاکستان پوځ داسې ښیي چې ګویا دوی ترورستان وژلي دي. خو د طالبانو د ۸۸ قوماندانانو نه ۸۷ د امریکا بې پیلوټه الوتکو مړه کړي او یو تن یې په خپل بم مړ شوی دی. د پوځ له خوا هېڅ یو نه دی مړ شوی. د ترورستانو پر ځای د پاکستان پوځ ملکي خلک وژلي دي. دوی په دې کار کې اوږد تاریخ لري. دوی یو میلیون او درې لکه بنگالیان، بلوڅ، سیندیان او پښتانه وژلي دي. پرته له دې چې نړیوالې ټولنې یې لاس نیولی وي.»

ایا د خان حکومت به چاري په بل ډول ونه کړي؟

«عمران خان د خلکو سره د نوي پاکستان وعده وکړه، خو هغه دروغ وویل. هغه د خلکو نه رایې واخېستي او بیا یې خپله اصلي خبره وښوده. هغه ویلي و چې هېڅکله به IFM ته ورته شي خو هغه ورغی. هغه ویلي و چې د سخت دریځی سره مبارزه کوي خو هغه مبارزه ورسره ونه کړه. هغه ویلي و چې د خلکو ترې تم کولو ته د پای ټکی ږدي خو اوس یې په خپله د پارلمان دوه غړي ترې تم کړل. خلکو ویل چې عمران خان د دوی وروستی هیله ده. او اوس څه روان دي.»

تاسې اوس د دغه حکومت نه هیله نه لرئ؟

زه د بېوزلو او مظلومو خلکو ملاتړی یم او په دې ډول د هر چا نه دا هیله لرم. خو افسوس دی چې د وزیراعظم د هغو خبرو، چې د ټاکنو په مهال یې د خلکو سره کولې او د هغو کړنو چې اوس یې کوي، تر منځ لوی واټن دی. خو موږ کوښښ کوو چې څومره شونې وي د قانون په چوکاټ کې د خلکو له پاره کار وکړو، او پوځیانو ته اجازه نه ورکوو چې موږ زور ته اړ باسي ځکه چې دا به دوی ته بختنه وي چې زموږ سره حساب وکړي. تاسې د دوی نه ډار نه لرئ چې دوی به PTM یو څه کمزوری کوي؟ یا تاسو په خپله؟

دا لومړی ځل نه دی چې دوی غواړي په موږ پسي راشي، زموږ خلک ونیسي او وبې وژني. څه چې په ما پورې اړه لري مرګ موږ ته یوه ورځ په خپله راځي.

ولی به زه په دغه وخت کې د سولې او رښتیا له پاره ونه جنګېږم؟ موږ به انشا الله خپل هېواد بدل کړو او په بل حالت کې به زموږ راتلونکي نسلونه دا کار وکړي. زه په خپل زړه کې سوله لرم. دوی کولی شي چې ما غلی کړي خو زه په هر صورت د هغه څه له پاره جګ شوی یم چې باور پري لرم.

پای

دا لیکنه د Trouw هالنډي وتلې ورځپاڼې د ۲۰۲۰ کال د جنوري په ۲۹ مه د چهارشنبې په ورځ خپاره کړې ده
ژباړونکی: محمداقبال وزیري
هالنډ، دوردربخت ۳۱-۱-۲۰۲۰

د منظور پښتین انځور

د ټینګې ارادې فعال باید خپله خبره وکړي

په خبرونو کې راغلي چې دغه جذاب فعال په دې بندي شو چې په مېړانه یې د پاکستان ځواکمن پوځیان تر نیوکو لاندې نیولي دي. خو کاله وړاندې کله چې منظور پښتین د پاکستان د ځواکمنې امنیتي ادارې په وړاندې خپل لومړنی لاریون تنظیم کړ پلار یې په اړه په خفګان سره غبرګون وښود. پلار یې وېرېده چې د دې اعتراضونو له امله به یې د کورنۍ ټول غړي ووژل شي. خو پښتین نه شو کولی چې د حق غږ پرېږدي. هغه په ۲۰۱۸ کال کې د «Trouw» (باور) ورځپاڼې ته وویل «زه د ټینګې ارادې څښتن یم.»

پښتین ۲۶ کلن ځوان نری سړی دی چې نرمه وړه ږیره لري. هغه د پاکستان په سخته قبایلي سیمه کې، چې د افغانستان سره د کرښې په اوږدو کې پراته ده، د شاهور د کلي په یوه کورنۍ کې چې اته ماشومان یې درلودل لوی شوی دی. د هغه پلار ښوونکی و او پښتین هم وکولی شول چې ښې زده کړې وکړي. هغه په پای کې د وټرنري ډاکټري پای ته ورسوله. د پښتون کورنۍ په پښتون توکم پورې اړه لري، چې په پاکستان او افغانستان کې ژوند کوي او د کرښې په غرنۍ لړۍ کې مسلط توکم دی. همدارنګه د طالبانو ډېره کۍ هم پښتانه دي. له دې امله دا سیمه د ډېرو کلونو راهیسې د خونړۍ جګړې په نندارې بدله شوې ده. ځکه د پاکستان پوځ د طالبانو په وړاندې جګړه کوي [زما ژباړونکي په نظر طالبان د پاکستان پوځ جوړ کړي او د طالبانو سره د جګړې په پلمه هلته پښتانه وژني]. او برسېره پر دې په زیاتې بې رحمۍ سره په ځایي خلکو هم تېری کوي. هره ورځ په منظم ډول خلک تري تم کیږي، کړول کیږي او په بې قانونۍ توګه زندی کیږي. پښتین د «Trouw» اخبار ته وویل: «زما د یوه ملګري ټوله کورنۍ د دوو ماشومانو په ګډون د هغه په کور باندې په یوه هوايي بمبارۍ کې له منځه ولاړه.»

پښتین په ۲۰۱۸ کال کې د نورو ځوانانو سره یوځای د امنیتي ځواکونو د وحشیانه تېریو په وړاندې اعتراضونه تنظیم کړل. د دغو تېریو یو مستقیم

لامل د کراچی په بندري ښار کې د یوه پښتون بې قانونه وحشیانه وژنه وه. په ډېره لنډه موده کې دغه مقاومت د پښتون ژغورنې غورځنگ (PTM)، یوه پراخ ائتلاف ته وده وکړه چې جذاب منظور پښتین یې مشر شو. د پښتون ژغورنې غورځنگ فعالانو په زرگونو پښتانه واټونو ته راوایستل چې لاریونونه وکړي.

پښتین او د هغه د مبارزې ملګري غواړي چې په قبایلي سیمو کې دې کرل شوي مایڼونه لیرې شي، د تري تم شویو کسانو په اړه دې رویتیا منځ ته راشي او د رښتیا موندنې له پاره دې یو کمیسیون جوړ شي. دوی د فېسبوک او ټویټر نه د لاریون کوونکو د تنظیمولو له پاره ښه کار اخلي. پښتین په ۲۰۱۸ کال کې د CNN ټلویزیون ته وویل: «موږ هغه څه چې غواړو په ټولنیزه میډیا کې خپرو.»

د دې له پاره چې ازاد پښتون په کنټرول کې وساتي پوځیان، چې په پاکستان کې ډېر زورمن دي د لاریونونو ضد موزیک غږوي. برسېره پر دې دوی میډیا اړه کوي چې د PTM اعتراضونه خپاره نه کړي او د پښتین ملګري د دوو پارلماني غړو په ګډون ګواښوي او بنديانوي.

اوس یې د دوشنبې سهار وختي په خپله پښتین هم د شپږو ملګرو سره ونیو. دغه مېرني فعال په دې تورن دی چې ده په یوه بیان کې چې په دې میاشت کې د مخه کړی و دولت کمزوری کوي او توکمي ګروپونو یو د بل په وړاندې دروي. د دغې سرغړونې له پاره به هغه په پرنسیب کې عمري بند تر لاسه کړی یا به درنې سزا ته سترګې په لاره وي. هغه د مخه CNN ته په خپله ویلي و چې هغه که څه هم اوسنی مخکښ رول لري بیا هم هېڅ سیاسي لوړه ارزو نه لري. که چېرې زموږ غوښتنې پلې شي زه غواړم چې پرمخ تګ وکړم او لوړ استاد شم. هغه وویل «زه غواړم بېرته د عادي ژوند ته وګرځم.»

ژوندی دی وی منظور پښتون

له ډېرې مودې راهیسې، استعماري جگړو، بهرنیو یرغلونو، په خپل سره واکداريو او عالمگیره جهل او غفلت د افغانستان او پاکستان په زړونو پاک او خواریکښ ولسونه د تورتم په اسارت شاته حالاتو کې را ایسار کړي دي. د یوویشتمی پېړۍ په درشل کې یو بل شاته نوی تمدن زیرپدلی دی چې شل کاله د مخه یې په خوب او خیال کې هم څرک نه لیدل کېده. په نوموړي تمدن کې که په نورو د سپین سهار غوندي رڼا په خپرېدو ده؛ د افغان او پاکستان ولسونه د تورو شیو د دوام له خطر سره مخامخ ښکاري.

دا ولې؟ دا ځکه چې خدای تعالی (ج) انسانانو ته بیولوژیکي موجوداتو بڼه او مزاج وربخښلی ده. هر هغه مهال چې دغه موجودات یوه نوي چاپیریال ته ور د ننه شي، هلته د دوی د ودې پرمختګ او له ستونزو د ژغورنې د ظرفیت څارنه او ازموینه سرته رسول کیږي. د ازموینې په پای کې کامیابانو ته د ژوند د دوام او پرمختګ او ناکامانو ته د بربادۍ او زوال نصیب او قسمت ور په برخه شي. همدغه دود د ارتقا او تکامل په نامه شهرت لري. سیاسي ولسپالو د سر کسانو ته له یاد شوي دود سره اشنایي یوه مهمه اړتیا ده. له بلې خوا د افغانستان او پاکستان په څېر ولسونو ته چې له یوه جادويي درانه خوږه د راویښېدو په حال کې دي، د داسې سیاسي مشرانو موجودیت حیاتي اهمیت لري چې د نظر له رویه نړیوالو منل شویو قانوني او اخلاقي نورمونو او فکرونو سره همرازه وي او د عمل له رویه د ستونزو حل د ستونزو په محل کې لټوي.

په پاکستان کې د پښتون ژغورنې او په افغانستان کې د سولې کاروانونو د غورځنگونو مشران د خپلو ولسونو په انګړو کې رالوی شوي د اولسونو بچیان دي. دوی د ارتقا او تکامل له دود سره اشنایي لري او د نظر او عمل له رویه د نړۍ د خلکو او خپلو ولسونو له هیلو سره برابري هلي ځلي سرته رسوي. همدا علت دی چې د ګران ډاکټر منظور احمد پښتون بندي کېدل د نړۍ ډېر خلک او پاکستان او افغان ولسونه ډېر خپه کړي دي. د پاکستاني واکدارانو دغه عمل د روانو کړکېچونو سلسلې ته یوه بله ناشولته (کرغیرینه) کړۍ ور اضافه کړې ده.

د پښتون ژغورنې غورځنگ د هلو ځلو فکري محتوی د پرګنو د زړونو په تڼ کې ځای نیولی او له همدې امله د سولې، عدالت، انصاف او قانونیت د ملاتړ او د جګړې، ظلمونو او نارواوو پر خلاف په یوه نه ماتېدونکي سنگر بدل شوي ده. همدا علت دی چې د افغانستان، پاکستان او د نړۍ په ګڼ شمېر

هېوادونو کې د خلکو او بشري حقوقو ملاتړو سازمانونو پیاوړی ګډ بهیر ،
له بند څخه د ګران منظور احمد پښتون، دغه شریف او خلکو خدمتګار
انسان، ژر تر ژره د ازادېدو غوښتنه کړي ده. په لوېدیځه اروپا کې د تفاهم
نهضت او امریکا په متحده ایالاتو کې د افغان سولې ملي جبهه د نوموړې
غوښتنې ټینګ ملاتړ کوي.

ژوندي دي وي خلک
ژوندی دي وي منظور پښتون

لیکوال: فرهاد دریا
ژباړونکي: نازنین سالارزی
هالنډ، دوردربخت ۲۰۲۱-۶-۲۸

د یو قومي تعصب د زمانې پای

وخت حساس او د شور نه ډک دی! د سیمې د هر گوټ نه د قضا او عدالت غږ پورته شوی دی. د ظلم لاندې قشرونه، قومونه او ملیتونه ورځ په ورځ همغږي کيږي. د بشري حقونو د دغه عدالت غوښتنې په متن کې نه شو کولای چې د «منظور پښتین» رول او نوم په پام کې ونه نیسو. پښتین نه سیاسي لارښود او نه کوم حکومتي مقام دی. هغه د یوه عادي کس په توګه د پاکستان د پوځي او استخباراتي دستگاه د ظلم په وړاندې پاڅېدلی دی، او اوس دغه د عدالت غوښتنې ادعا د پولو نه وتلې ده. هغه ډېر ځله د بدخشان، تخار، هرات، ننگرهار، لوګر او غزني له پاره اوبنګې تویې کړې، او د هزاره ګانو د توکم وژني او د برچي د بشریت ضد جرمونو له پاره یې غږ اوچت کړی دی. په یاد مې دې کله چې د افغانستان مدني فعاله فرشته کوهستاني په کاپيسا کې ترور شوه، منظور پښتین په یوه فارسي تویټ سره د دغه جنایت په وړاندې غږ پورته کړ. که څه هم د پښتین غورځنګ په پاکستان کې د ظلم لاندې پښتنو له پاره عدالت غواړي، خو دی په دوو ګاونډیو هېوادو کې هم د هزاره ګانو، ازبکو، تاجکو، پښتنو او نورو مظلومو قشرونو د درد غږ جګوي.

د هزاره ګانو په وړاندې د جنګي، د بشر ضد جنایاتو او توکم وژني د عدالت غوښتنې غږ او د منظور پښتین غورځنګ په اسانۍ سره کولای شي هم غږي او یو موټی شي په دې چې زموږ درد او دښمن یو دی، او پښتین د ټولو ستونزو سرچینه په نښه کړې ده. هغه په پاکستان کې د افغانستان د بدبختۍ او جنګ اصلي لویغاړی یاني د پاکستان «حکومت» په وړاندې غږ اوچت کړی دی. د هغه شعار ډېرې خبرې لري. پښتین وايي «د ترهګري تر شا پوځي یونیفورم دی.» یاني په سیمه او افغانستان کې د جګړې او بدبختیو مسوله د پاکستان استخباراتي او پوځي دستگاه ده.

په زړه پورې ده هغه خولۍ چې پښتین یې په سر کوي او په سلګونو زره پلویان یې د پښتین غورځنګ سیمبول بولي، په اصل کې زموږ د ګران بدخشان څخه ده چې د پښتین د غورځنګ نه وروسته یې بیا نړیوال شهرت وموند.

لنډه دا چې نن یو قومي او یو مليتي تعصب پای ته رسېدلی دی. هېڅ قوم او مليت نه شي کولی چې پر نورو باندې د لوړتوب ادعا وکړي او انسانیت هېڅ پوله نه پېژني. زموږ د شاعر ملگري نجيب بارور عزيز په وينا «هر کجا مرز کشيدند، شما پل بزنيد».

په درنښت

دا لنډ متن په هالنډ کې د میشتو افغانانو د بچیانو د مورنۍ ژبې د زده کړې د درسي موادو په موخه لیکل شوی دی.

لیکوال: محمد اقبال وزیری

هالنډ، ۲۰۲۱

وزیرستان

د وزیرستان مانا د وزیرو ټاټوبی او د وزیر مانه د پاچا لومړی مرستیال ده. د افغانستان د تاریخ سره سم د وزیرو د قوم نوم د دوی د ډېر پخواني نیکه د نوم نه اخیستل شوی دی. په هغه مهال کې چې د وزیرو قوم په غور کې اوسېده د دوی نیکه د غور د پاچاهانو وزیر او سیاسي لارښوونکی و. دوی د غور نه سوکه سوکه د افغانستان نورو سیمو او په تېره وزیرستان ته لاړل او هلته میشته شول.

وزیرستان د باجوړ، مومندو، کاکړستان او کویتي غونډې د چترال نه د سوېل په لور د اوسني افغانستان شمال ختیځ ته غځېدلې سیمه ده. وزیرستان تر دغو ټولو سیمو غرنی دی. درې یې تنګې او ژورې او د کر کيلي مخکې یې لږې دي. د وزیرستان د اوسېدونکو شمېر اټکل یو میلیون ته رسیږي. تیمورشاه دراني د دوی شمېر ۱۰۰ زره کورنۍ ښوولی دی. تیمورشاه زیاتوي چې دغه قوم بېخي یو خپلواک قوم دی، هېچا ته یې مالیه نه ده ورکړې، د هېچا حکومت نه مني او هېچا ته سر نه ټیټوي.

وزیرستان دوی برخې لري چې یوه یې سوېلي وزیرستان او بله یې شمالي وزیرستان دي. دواړه برخې یې د ډېورنډ د کرښې په اوږدو کې دواړه خواو ته پراتي دي. د سوېلي وزیرستان مرکز وانه او د شمالي وزیرستان مرکز میرام شاه نومېږي چې دواړه یو څه لوی ښارونه دي. په وزیرستان کې وزیر، مسعود وزیر، گوربز وزیر، داوړ، اورمر، بټي دوتاني او نور اوسېږي.

د وزیرستان خلک ټینګ ډموکرات دي او خپلې چارې د پښتونوالۍ له مخې په جرگو سره هواروي. که څه هم د دوی ژوند عصري او شتمن نه دی خو څنګه چې دوی په خپل ملک کې بهرنيان نه دي پرې ایښي، او لویو سوبمنو د دوی ملک نه دی لاندې کړی، پر ځان ډډه او د لوړو معنویاتو خاوندان دي.

د وزیرستان خلک د تاریخ په اوږدو کې د پردیو د نیواک په وړاندې په مېړانه جنګېدلي دي. په شپاړسمه پېړۍ کې کله چې د افغانستان ختیځه برخه د هند مغولي امپراتورۍ لاندې کړې وه د پښتنو د خپلواکۍ غورځنګ د هند د

مغلو امپراتوری په وړاندې د سوېلي وزیرستان د کاني گرم نه د روښان په مشرۍ پیل شو. د روښان پیر دا غورځنگ د هند د مغولو د امپراتورۍ په وړاندې نږدې یوه بېړۍ جگړه په مخ یوړه.

د افغانستان د خپلواکۍ په جگړه کې جنرال محمد نادر ټل او وانه د وزیرستان د خلکو په مرسته د انگرېز د پوځ نه ونیول. دوی وروسته له جنرال محمد نادر سره د سقاو د زوی په نسکورولو کې اغېزمنه مرسته وکړه.

د وزیرستان خلکو د حاجي میرزا علي خان په مشرۍ لومړی د برتانوي هند نه او بیا د پاکستان د جوړېدو وروسته د پاکستان نه د خپلواکۍ د لاسته راوړلو له پاره ټینګې مبارزې وکړې. د ایبي فقیر هم د روښان پیر غوندې په خپل ژوند کې په مقصد ونه رسېد خو د هغه په شان یې د پښتنو د خپلواکۍ غورځنگ په میراث پرېښود. د روښان پیر غورځنگ تر یوې اندازې خوشال خټک، ایمل خان مومند، دریاخان اړیدي، میروېس نیکه او تر پوره اندازې احمدشاه بابا سرته ورسوه. یوه ورځ به د ایبي فقیر غورځنگ د بري درشل ته ورسول شي.

د پښتون ژغورنې غورځنگ د حاجي میرزا علي خان د دغه میراث منطقي ادامه ده. د پښتون ژغورنې غورځنگ د ۲۰۱۸ کان د جنوري په میاشت کې د ډاکټر منظور پښتین په مشرۍ منځ ته راغی. د پښتون ژغورنې غورځنگ د پاکستان د اساسي قانون په چوکاټ کې سوله یزه مبارزه کوي او د باچاخان د بې تشدد فلسفې نه الهام اخلي. د پښتون ژغورنې غورځنگ موخه دا ده، چې د پاکستان پوځ دې د پښتنو نا قانونه وژنې ودروي، د پښتنو قانوني حقونو ته دې درناوی وکړي، ټول بنديان دې خوشي کړي او د هغو لسگونو زرو کسانو له پاره، چې د محکمې پرته وژل شوي یا تري تم شوي دي، پلټنې وکړي. هیله ده چې د پښتون ژغورنې غورځنگ به د منظور پښتین په مشرۍ د حاجي میرزا علي خان د خپلواکۍ غورځنگ د بري درشل ته ورسوي.

دوهمه برخه

د اقبال وزيري يو شمېر مقالې

لیکوال محمد اقبال وزیري
هالنډ، دوردربخت، ۲۰۰۶

د ډاکټر کبير ستوري د مړینې لومړي تلين

په قوم، وطن او مورنۍ ژبې پښتو مین ډاکټر کبير ستوري د مړینې څخه پوره یو کال، دوه میاشتې او څلور ورځې تېرېږي چې دی زموږ په منځ کې نشته او ځای یې تش دی. خو د کبير ستوري نوم ژوندی دی دا ځکه چې ده خپل قوم، وطن او مورنۍ ژبې پښتو ته ډېر څه کړي دي. هيله مند یم چې په راتلونکي کې به پوهان، لیکونکي او څېړونکي د نوموړي په علمي او ادبي میراث باندې کار وکړي او هغه به وازوي.

ډاکټر کبير ستوري د خپل ژوند په اوږدو کې او په ځانگړې توگه هغه وخت چې د لوړو زده کړو له پاره اروپا ته راغی او دلته د نړۍ د علمي، تکنالوژيکي، اقتصادي او ټولنیز-سیاسي پرمختگ او ودې سره بلد شو نو یې دې ټکي ته پام شو چې ولې زموږ قوم، وطن او ژبه دومره پاتې دي، د دې وروسته پاتې والي علتونه څه دي او د کومو لارو کولای شو چې خپل قوم، وطن او مورنۍ ژبه پښتو د دې حالت څخه راوباسو او د نورو پرمختللو قومونو په لیکه کې ودرېږو او د دوی سیالان شو. ډاکټر کبير ستوري د خپلو زده کړو او څېړنو په جریان کې ډېر کوښښ او هاند کاوه چې دغو پښتنو ته ځوابونه ومومي.

کبير ستوري خپلې موخې ته د رسېدو لاره د قوم په گډو هڅو او منظمه مبارزه کې لټوي او په دې هيله قوم یووالي ته رابولي. خو د دې له پاره چې قوم یو موټی کړي او د هغه مادي او معنوي ځواک د وطن د ابادۍ په موخه سره را غونډ کړي نو د یوه سیاسي گوند د جوړېدو فکر ورسره پیدا شو او په جرمني کې یې د پښتون سوسیال-دموکرات گوند بېنسټ کېښود چې د ژوند تر وروستۍ سلگۍ یې د دغه گوند مشرتوب وکړ.

کبير ستوري دې ټکي ته پام وکړ چې د قوم د وروسته پاتې والي یو علت د علم او پوهې څخه د قوم لیرې ساتل دي. نوموړی په دې برخه کې د افغانستان د واکمنو بې توپیرۍ ته گوته نیسي او هغوی یې پرې گڼلي دي. له دې کبله ستوري هڅه کړې ده چې په خپلو لیکنو کې د قوم او خلکو پام په جدي توگه د علم او پوهې اړتیا ته واړوي.

ستوری د پښتو ژبې وروسته پاتې والي ته هم جدي پام اړوي او په دغه برخه کې د تیمورشاه څخه نیولې تر محمد داود خان پورې د پښتنو هغه واکمني کړۍ پرې گڼلې چې په وینه پښتانه خو د ژبې او کلتور له پلوه پردې

او د پردو د کلتوري ښکېلاک عاملین دي. نوموړی انگریزي استعمار او د ځینو گاونډیو هېوادو له خوا د فرهنگي ښکېلاک هڅې د ژبې د وروسته پاتې والي بهرني لاملونه ګڼي.

ستوري د پښتو ژبې د پرمختیا او غوړېدو په هیله د پښتنو پام دې ته اړولی دی چې پښتو ژبه باید دفتر ته ننوزي او د پښتنو بجایانو له پاره دې په مورنۍ ژبه د زده کړې شرایط برابر شي. همدارنګه پښتانه روښنفکران دې خپله د پښتو ژبې د ودې له پاره کار وکړي یانې دوی دې په پښتو ژبه علمي لیکنې او ژباړې وکړي ترڅو د هغې علمي پانګه زیاته شي او د نورو ژبو سیاله شي. کبیر ستوري په خپله په دې لار کې عملي ګام پورته کړ. نوموړي د مقالو او بیانونو په څنګ کې، چې په مجلو، ورځپاڼو او نورو ډله ایزو وسایلو کې خپاره شوي دي، په پښتو ژبه یو شمېر علمي او ادبي لیکنې د پښتو ژبې د علمي پانګې د جوړېدو په موخه وکړې چې هغه په دوو ګروپو وېشلې شو.

لومړی د ډاکټر کبیر ستوري هغه علمي لیکنې دي چې د لوېدیځې ساپوهنې د څېړنو د ورستیو پرمختګونو پر بنسټ ولاړې دي او د پښتو ژبې د علمي پانګې په جوړولو کې د قدر وړ ځای نیسي. د ده د دغو لیکنو یوه ځانګړتیا دا ده چې حجم یې لږ ولې د منځپانګې او مضمون له مخې ډېرې غني دي او زیاتې موضوع ګانې یې په کې را نغښتې دي. د دغو لیکنو بله ځانګړتیا دا ده چې دغه علمي لیکنې په روانه او اسانه ژبه لیکل شوې دي چې نه یوازې د هغو څخه مسلکي کسان، بلکې نور لوستي کسان، چې د خپلې پوهې د زیاتوالي سره مینه لري، ګټه پورته کولای شي.

د ساپوهنې په برخه کې د ډاکټر کبیر مهم اثار: وېره (د ساپوهنې په رڼا کې)، ژبساپوهنه، د هوښیارتیا تله، د هوښیارتیا کلتوري بې پلوه تله او نور دي.

ستوری د «وېره» (د ساپوهنې په رڼا کې) د کتاب په «یادونه» کې د پښتو ژبې واحد لیک دود اهمیت ته پام اړوي او پښتنو ژبپوهانو ته په لاتینو تورو د پښتو د لیک دود د ګام په ګام اړولو وړاندیز کوي. نوموړی په دغه کتاب کې د ساپوهنې په رڼا کې د وېرې د پېژندګلوۍ، د وېرې پیماني او درملنه تر څېړنې لاندې نیسي چې د خپل علمي ارزښت برسېره زموږ د هېواد د خلکو د اروايي ناروغیو اوستونزو په موندلو او درملنې کې عملي ارزښت هم پیدا کوي.

کبیر ستوری په خپل بل ارزښتناک اثر کې چې «ژبساپوهنه» نومېږي د ژبې پیدایښت، د بشري ټولنې د پیل څخه تر ننه د هغې وده په ګوته کوي. نوموړی ژبه نه یوازې د پوهوي بلکې هغه د تفکر او سوچ د ودې وسیله هم بولي چې د ټولنې په وده کې ډېر رول لري. دی د دې علمي سپړنې (تحلیل) په نتیجه کې دې پایلې ته ورسېد چې زموږ د هېواد ټولو میشتو قومونو او په

هغه جمله کې د هېواد د ډېرکي قوم پښتنو بچيانو ته هم په مورنۍ ژبې پښتو د زده کړې شونتياوې برابرې شي. دی ليکي: «پخپله مورنۍ ژبه زده کړه نه يوازې د فکر چې د سړيتوب کره برخه ده د سمې ودې مانا لري، بلکه د قام د سوکالۍ او ودانۍ نښه هم ده چې د نورو قامونو سره يې د سيالۍ جوگه کوي.»^۱

کبير ستوري د ژبساپوهنې د علمي څېړنې له مخې چې د يوې ژبې ظرفيت او توان د هغې د تورو د شمېر له مخې او د هغې وده د لغتونو د پانگې څخه چې لري يې ټاکل کيږي د پښتو ژبې د ودې توان او ظرفيت ښکاره کړ. د دې څېړنې په نتيجه کې نوموړي دا جوته کړه چې د پښتو ژبې ظرفيت (توان) د جرمني او انگليسي ژبو څخه زيات دی يانې د ودې ډېر قابليت لري خو پښتو ژبې ته کار نه دی شوی نو ځکه وروسته پاتې ده.

کبير ستوري وايي چې ده د پښتو ژبې په مرسته دا واقعيت وپېژانده چې د انسان په وجود کې د ساليو و پېښو دوه مرکزونه دي چې يو يې دماغ او بل زړه دی. په داسې حال کې چې د لوېديځو په ساپوهنه کې د ټولو ساليو يا نفسي توکو مرکز دماغ گڼل کيږي. خو که سړی د پښتو ژبې پر بنسټ د شيانو او پېښو جاج واخلې نو دماغ د عقل او فکر او زړه د احساساتو، جذباتو او غوښتنو مرکز دی.^۲

ستوري د «هوبنيارتيا تله» په اثر کې د افغانانو له پاره د هوبنيارتيا تله جوړه کړه چې د هغې په مرسته د هوبنيارتيا کچه تللی شي. د زده کړې په سيستم کې د هلکانو او نجونو د هوبنيارتيا د کچې د تللو له مخې کولای شو چې د زده کړې په يون کې د نورو زده کړو له پاره بااستعداده کسان په گوته شي او د بېځايه لگښتونو مخه ونیول شي. خو دا تله، چې اساس يې د ارثي استعداد پر تللو ولاړ دی، يو څه نيمگړتياوې لري چې هغه د يوې ټولنې د ننه او هم د باندې د نورو ټولنو د کلتور اغېز د هوبنيارتيا د تلې په کچ باندې په نظر کې نه دی نيولی. له دې کبله ده بل کتاب وليکلو چې د «هوبنيارتيا کلتوري بې پلوه تله» نوميزي چې په هغې کې پورتنۍ نيمگړتياوې ليري کړای شوي دي.

څرنگه چې د پېدايښت (ارثي) او کلتور تضاد د هوبنيارتيا کلتوري بې پلوه تلې د موادو په ټاکلو کې رول لري نوکبير ستوري په دغه اثر کې د افغانانو له پاره د هوبنيارتيا کلتوري بې پلوه تله جوړه کړه چې په هغې کې د يوې ټولنې د ننه او هم د نورو ټولنو د کلتوري اغېز اندازه يوهومره کړي. دا د هوبنيارتيا بې پلوه تله نه يوازې د افغاني ټولنې له پاره ارزښناکه ده بلکه نړيوال ارزښت هم لري. د ستوري په وينا «د هوبنيارتيا کلتوري بې پلوه تله نه يوازې په مختلفو کلتورونو کې د هوبنيارتيا د تلې له پاره يوه اړينه وسيله ده بلکه د ژوند په ډېرو برخو کې په تېره بيا د ښوونې او روزنې په برخه کې د لوړو زده کړو او پوهنتونونو له پاره د زده کوونکو او په

موسسو او تنظیمونو کې د ټاکلو دندو له پاره د مناسبو کسانو د نیولو مهمه وسیله ده. د کلتوري بې پلوه تلي نړیوال ارزښت ورځ په ورځ زیاتېږي ځکه چې د وگړو تر منځ تماسونه زیات شوي او نور هم زیاتېږي.»^۳

دوهم د کبیر ستوري شعري ټولگې دي چې په هغو کې یې د خپلې ټولنې د ژوند بېل بېل اړخونه انځور کړي دي او خپل قوم ته یې د خپلو افکارو او احساساتو د رسولو بڼه وسیله گرزولې ده. دغه ټولگې به د ادب او شعر څېړونکي په راتلونکي کې د کره کتنې لاندې ونیسي او هغه به وارزوي. کبیر ستوری په دې باور دی چې ادب د ادب له پاره نه بلکې ادب د ټولنې د خدمت وسیله ده.

ادب ځان پرست نه دی چې تش خپل خدمت کوي
ټولنې د خدمت نه هغه ځان نه بېلوي
ادب چې وسیله د پښتنو د ابادۍ شي
دا ستوری له اسمانه پرې گلونه وروي
کبیر ستوری د مادي او مانا وحدت ژوندون او ماده د انسان تن او مانا یې ساه بولي.

د مادي او د مانا وحدت ژوندون دی
ماده تن دی د انسان او مانا ساه ده

ډاکټر کبیر ستوری انسان د اختیار څښتن بولي او په دې باور دی چې انسان ته خدای تعالی اختیار ورکړی او د خپلو کړو وړو مسؤل دی. خدای اختیار ستوری انسان ته دی ورکړی خو یې مخکې له هر کار دی خبردار

ستوری ازل گناه گار نه گني اوباور لري چې دا حالات دي چې قسمت بدلولی شي.

گناه د ازل نده هسي تور دی پرې لگيږي
خبره د حالاتو ده په دې که څوک پوهيږي
انسان خو د ازله بدبخت نه دی پيدا شوی
بدبخته يي حالات کړي بدقسمته شي کړيږي
چې زړه د وکه زړه نو بدلولی شي حالات
حالات چې شي بدل قسمت په خپله بيا بدليري

کبیر ستوری دنیا د تضادونو نه جوړه بولي او خپل ټاکلي هدف ته په رسېدو پوره باور لري.

د تضادو جوړه شوې دا دنیا
د رڼا وجود تورتم نه دی پیدا
دا تیارې د ژوند ورکیرې سبا کیرې
د سبا ستوری را خیرې خامخا

ستوری د خپل قومي ژوند د بدلولو له پاره د ذهن اوښتون غواړي.
اوښتون ذهني په کار دی د قامي ژوندون له پاره
چې سیاسي تاریخ ژوندی کړي نهضتونه را پیدا کړي

بل خای وایي:
نوی وده نوی سوچ او اند غواړي
پوهه مې د سر د زړه جذبو سره پیدا کړله
رسي به منزل ته قافلي د ژوند
ستوري چې رڼا تورو تیارو سره یو خای کړله

ډاکټر کبير ستوری د فکر په ازادۍ، سوله او ورورۍ باندې د سر
ورکولو تر ټولې حاضر دی.
په سوله او وروروالۍ کې مې سر لار شي لار دې شي
د سوچ په ازادۍ کې مې سر لار شي لار دې شي

کبير ستوری د قام د پېژندو یو مهم عنصر ژبه او کلتور گڼي. هغه قوم
چې خپلې ژبې ته شا کړي او د هغې د ودې له پاره کار ونه کړي نو هغه
قوم په خپله ورکیري.

د هر قام پېژند پخپله ژبه کیري
په برکت د ژبې قام هسک شي جگیري
چې په خپله پښتو ژبه نه پوهیږي
ستوری څه پری چې په سل ژبو پوهیږي
عاقبت یې ورکېده دي ستوری وایي
چې د خپل کلتور او ژبې پردی کیري

دلته به بې ځایه نه وي چې په دې هکله د پښتو ژبې د نامتو شاعر
عبدالعلي مستغني د دغه بیت یادونه وکړم.
ښه ده ښه ده چې په سل ژبو دانا یې
مگر مه کېږه نادان د خپلې ژبې
ستوری د قوم، وطن او پښتو ژبې سره بې کچه مینه لري او دا هغه څه

دي چې د ده په شعري ټولگې کې زیات ځای نیسي.
د قام سره د مینې په هکله
په لفظونو یې تصویر انځورومه
څو خیالونه یې له سره زارومه
چې د قام د مینې یاد په کې خوندي کړم
خیال ته رنگ د زړه د وینې ورکومه

د وطن د مینې په هکله
میخانه وټړه راځه د گودر غاړې ته څو
نشه د میو خو کنړ د سیند اوبو کې شته دی

بل ځای وایي
څوک یورپ کې په بنگلو کې خوښ دي
د ستوري خپله پښتونخوا خوښه ده

یا
وطن باندې مین یم پښتونخوا مې معشوقه ده
په عشق کې د وطن سر څارولو کې ثواب دی
د پښتو ژبې سره د مینې په هکله
که زما ستوري په قبر چېرې راشي
په پښتو را ته دعا کړه پرې مین یم

ډاکټر کبیر ستوری د پښتو ژبې د وروسته پاتې والي پره په خپله په
پښتنو اچوي.

مونږه پښتو نه ده پاللي ملامت خپله یو
له خپل دفتره مو ایستلي ملامت خپله یو
واکمن په وینه پښتانه دي خو پښتو نه کوي
نه یې لیکلي نه یې ویلي ملامت خپله یو
ستوری په خپله مونږ پره یو پردي گرم مه گڼه
پښتو په خپله مونږ خپلي ملامت خپله یو

ما چې د کبیر ستوري پاسني بیتونه لیکل نو د لایق زاده لایق دا دوه
بیتونه مې سترگو ته ودرېدل چې وایي:
بل د دې به د حالاتو جبر څه وي
په خپل کور کې د پردو سندرې وایو
مونږ د مړه قوم په غوږونو کې لایقه

د غور ځنگ او پاڅېدو سندرې وايو

کبير ستوری د سولې د فلسفې پلوي کوي، د سولې نه ځان ځاروي او د زور او زياتي دښمن دی.

د زور زياتي دښمن دی او د سولې نه ځارېږي
بس دا يې فلسفه ده او په دې اصول چلېږي

ډاکټر کبير ستوری هغه څه چې په خپل قام يې لوروي هغه نورو قومونو ته هم غواړي او زموږ د هېواد ټولو ميشتو ورونو قومونو ته د برابر و حقوقو غوښتنه کوي.

زموږ ملک د گڼ قامونو شريک کور دی
په دې ملک کې هر يو قام د بل قام ورور دی
د خپل شمېر په کچ حق هر قام ته په کار دی
هسې نه چې د يو تش د بل ډک شکور دی

پای

اخځونه

- ۱- کبير ستوری، ژبساپوهنه، ۵۰ پېښور ۲۰۰۰
- ۲- کبير ستوری، ژبساپوهنه، ۴۴ پېښور ۲۰۰۰
- ۳- کبير ستوری، د هوښيارتيا کلتوري بې پلوه تله، ۱۲ پېښور ۲۰۰۴

لیکوال: محمد اقبال وزیري

هالنډ، دوردرېخت، ۲۰۰۸

د خوشال د خاوري پورته يوه لمبه شوم
بل مشال په اباسين او تاتره شوم

د اجمل خټک د شخصيت د جوړېدو چاپېريال

شخصيت د ټولنيزو اړيکو مجموعه ده او د هر ادبي، ټولنيز او سياسي شخصيت او په هغه جمله کې د اجمل خټک د شخصيت په سپړنه کې د هغه ژوند ليک او هغه چاپېريال چې پرې راټاو شوی دی زيات ارزښت لري. اجمل خټک د پښتو ژبې يو نامتو، ادبي، ملي، انقلابي او سياسي شخصيت دی چې د افغانانو د شلمې پېړۍ په دوهمه نيمايي او د يووېشتمې پېړۍ د لومړۍ لسيزې په ادبي او سياسي ژوند يې ژور اغېز شيندلی او په راتلونکي کې به هم زيات اثر وغورزوي. د اجمل خټک په ادبي او سياسي شخصيت باندې هر اړخيزه ليکنه په داسې چاپېريال کې چې سړی د وطن څخه ليرې او د هغه د ډېرو اثارو او د هغه په هکله د تحقيقي ليکنو څخه به برخې وي ستونزمنه خبره ده. خو بيا به هڅه وکړم د هغه څه نه چې زما په لاس کې دي په گټې اخېستې سره لږ تر لږه د هغه چاپېريال، چې د اجمل خټک د استعداد او وړتيا په روزنه او وده کې يې مهم رول درلود، ځيني اړخونه لوستونکو ته وړاندې کړم.

اجمل خټک په ۱۹۲۵ کال کې د خټکو د اکوړې په کلي کې په يوې بې وزلي کورنۍ کې زيږېدلی دی چې لسم پښت يې خوشال بابا ته رسي. له دې کبله د خوشال بابا د وینې او ادبي بڼ يو ښکلی او زړه وړونکی گل بوټی دی چې د هغه په رنگ او وړمو به د افغانانو ادبي بڼ تل ښايسته او د خوند نه ډک وي.

خوشال بابا په داسې وخت کې د قلم او توري په مټ د افغانانو د ملي ازادي بځېوونکي غورزنگ لارښوونه کوله چې د هېواد ختيځه برخه د هند مغولي واکمنو لاندې کړې وه. خو اجمل خټک په داسې مهال د قلم او سياسي مبارزې له لارې د افغانانو په ملي ازادي بځېوونکي غورزنگ کې خوځنده ونډه واخېسته چې د برېتانيا امپراتورۍ د هند نيمه وچه لاندې کړې او د افغانانو د ټاټوبي ختيځه برخه يې د ډېورنډ د تش په نامه کرښې په ذريعه د هېواد د وجود څخه بېله کړې وه. اجمل خټک لومړی د هند د نيمې وچې د

ازادی له پاره د انگرېزانو پر ضد او بیا د پاکستان د جوړېدو وروسته د پاکستان د مظلومو قومونو پر ضد د پنجابي واکمنو د زور او زیاتي او هم د افغانانو د خاوري د بیا یوځای کېدو په موخه د مبارزې ډگر د قلم او سیاسي مبارزې له لارې تود او گرم وساته.

د اجمل خټک د شخصیت په سپړنه کې یو د هغه طبیعي استعداد او وړتیا ده چې د هغې پرته څوک شاعر، د هنري ادب لیکوال او هنرمند کېدای نه شي. خو که طبیعي استعداد او وړتیا ونه روزل شي، وده ونه کړي نو د مېنځه ځي. د خواشینۍ ځای دی چې زموږ په ټولنه کې چې بې سوادې او بې وزلې یې لمن نه خوشې کوي ډېر استعدادونه او وړتیاوې د خاورو لاندې شوي دي. خو د ښه مرغه د اجمل خټک د استعداد او وړتیا د روزنې او ودې له پاره ټاکلې چاپېریال موجود و چې د ده «قیصه زما د ادبي ژوند» او «قیصه زما د سیاسي ژوند» اثارو کې چې د لومړي کتاب لومړۍ ټوک چاپ شوی او دوهم ټوک او دوهم کتاب یې تر چاپ لاندې دي لوستونکو ته به د یوې خوا د هغه چاپېریال په هکله چې د اجمل خټک د طبیعي استعداد او وړتیا د روزنې او ودې له پاره موجود و پوره مواد په لاس ورکړي او د بلې خوا به د لرې او برې پښتونخوا د شلمې پېړۍ د دوهمې نیمایي او د یوویشتمې پېړۍ د لومړۍ لسیزې د ادبي او سیاسي بهیر د نېټه لیک په روښانه کولو کې مهم رول ولوبوي.

اجمل خټک په کوچنیوالي کې د اکوړې خټکو په کلي کې د یو شمېر ځوانانو او سپین بڼو لکه هاشم بابا او په ځانگړې توگه د هغه کلي ملک محمدزمان خان بابا چې «یو ښه عالم، فاضل، ادیب او شاعر هم و» او د هغه سره د ناستې او ولاړې له کبله یې «د قبیلوي سیاست، علم، ادب او حکمت مجلس نصیب شو» او نورو په کړۍ کې واقع و چې د ده د فطري استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې ښه رول لوبولی دی.

همدارنگه اجمل خټک د خپل پلار له خوا د اکوړې د کلي جومات ته د دیني زده کړو له پاره بوتل شو. نوموړي په جومات کې د زده کړې په یون کې د یوې خوا د فارسي نظم د کتابونو سره اشنا شو چې د نورو زده کوونکو له خوا د فارسي ژبې د نظمونو د لوستلو په وخت کې به یې د نظم او وزن خوند په ذهن اغېز شینده او د بلې خوا د خپلې ترور د اغېزې لاندې چې د خپل کلي نجونو ته یې د پښتو ژبې کتابونه لکه نوم نامه، وفات نامه، فالنامه، جنگ نامه او رشیدالبيان لوستل او اجمل به ورسره ناست و او دا کتابونه به یې د هغې څخه زده کول او بیا به یې په خپله او هم به یې په حجره کې نورو کسانو ته لوستل، د پښتو نظم او شعر یې په ذهن کې انځورېده چې د هغه شعري استعداد او وړتیا د روزنې او ودې باندې خپل اغېز او اثر اچاوه.

د اجمل خټک د ادبي استعداد په وده او روزنه کې د پښتو ژبې کلاسیک

شعر او ادب او په ځانگړې توگه د خوشال بابا، رحمان بابا او نورو شاعرانو د شعرونو د دیوانونو لوستل هم اغېز درلود.

اجمل خټک د جومات د زده کړې وروسته د اکوړې خټک د ښوونځي په دوهم ټولگي کې شامل شو او د دې ښوونځي د سرته رسولو وروسته د خپل لیاقت او پوهې له کبله د پېښور په گورنمنټ هائي سکول کې ومنل شو چې لږ وروسته د سیاسي فعالیت له کبله د دې ښوونځي څخه وایستل شو. د بده مرغه د دغه لایق او پوه زده کوونکي د زده کړې یون پرې شو او د ده د اکاډمیکو زده کړې جریان یې ډب کړ. که څه هم وروسته د خپلې لورې زده کړې پای ته ورسولې او په فارسي ژبه کې یې د ماسټرۍ ډیپلوم واخېست. اجمل خټک د زده کړې د ډب کېدو وروسته د خپلې کورنۍ د ساتنې او یوې خولې دودۍ د پیدا کولو له پاره د ښوونکي دنده پیل کړه چې دی یې «د مطالعې، فکر، او تجربې دور» بولي چې د ده «په فکر او عمل، ژوند او مستقبل یې ډېر اغېز» کړی دی. ده د ښوونکي په څېر په ښوونځیو کې د «لېوې، ادب او ثقافت سرگرمو» کې هم خوځنده ونډه واخېسته.

د اجمل خټک د ادبي او شعري استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې د پښتو ژبې بډای فولکلور ډېر رول درلود. د پښتو فولکلوري کیسې لکه ادم خان درخانۍ، بهرام شهزاده، لیلی مجنون، موسی خان گل مکی، فتح خان محبوبه، چهاردروېش او نور به یې په حجرې کې خلکو ته لوستل او همدارنگه د پښتو ژبې لنډۍ، متلونه، ضرب المثلونه او نور د ده د شعري استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې زیات رول درلود. پښتو ژبه چې د خپل طبیعت له مخې سنډریزه ژبه ده او د دې ژبې په فولکلور کې لنډۍ چې د نړۍ په ژبو کې یوازې د پښتو ژبې د خلکو د ادب ځانگړې پانگه ده او د پښتنو د ژوند بېل بېل اړخونه په کې انځور شوي دي په پښتنو کې د شاعر کېدو له پاره یوه اغېزمنه شتمنۍ ده. افغان نامتو تاریخپوه پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ په یوې مقالې کې چې «پښتو د شعر ژبه ده» لیکي: «لنډۍ چې پښتو یې شاید بې جوړې ژبه گرزولې وي په شاعر کېدو کې اساسي ونډه لري.» اجمل خټک «دافغان ننگ» کتاب کې «که پښتون د وطن نه ورک شي هم پښتون دي» کیسه کې لیکي چې: «او رښتیا خبره ده چې پښتون د خپل وطن نه ورکېدای شي خو د وطن مینه د هغه د وینې نه ورکېدای نه شي او په دغه لنډۍ یې پای ته رسوي.»

زما به خپل وطن یادیري،

که د جنت په منارو ولاړه یمه!

د اجمل خټک د شعري استعداد او وړتیا په روزنه او وده کې د پښتونخوا ښکلي طبیعت او زړه وړونکې منظري ځانگړۍ اغېز لري. د پښتونخوا ښکلې طبیعت په سړي کې د وطن سره د مینې احساس را پیدا کوي. د

پښتونخوا د طبیعت ښکلا د پښتو ژبې په بهیر کې تل موجوده وه. ستر احمدشاه بابا د پښتونخوا ښکلا د ډهلي تخت څخه زیاته بلله. د ډيلي تخت هېرومه چې را یاد کړم زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

د اجمل خټک له پاره د پښتونخوا غرونه، ځپاند سیندونه او ایشارونه، ښکلي هواري دښتې، په غرونو، درو او دښتو کې د شپنو د دروو او شپلیو د زړه وړونکو نغمو انگازې، د الوتونکو زړه وړونکې سندرې، د دنگو او جگو غرونو په هسکو څوکو د سپینو واورو ځلا، د شنو ځنگلونو د ونو شنه، د اباسین د سیند د څپو زور، د امیرو د کلي ښکلي منظره، د پښتنو پېغلو د گودرونو مېلې او د منگیو ټنگار او نورو ده ته «د تفکر، تحلیل، مطالعې، تلاش او پرواز ولولې» ورکولې.

د اجمل خټک په ادبي او سیاسي شخصیت په روزنې او ودې باندې عوامي مېلې چې د ده په وینا «هنري رنگ يي درلود»، د شاعرانو سیالۍ، د خدایي خدمتگاری د استعمار ضد ملي ازادې بڅبونکي غورزنگ، د هند د نیمې وچې د ازادۍ ملي غورزنگ ستر مبارز او د پښتنو مشر خان عبدالغفار خان مبارزې او د هغه هراړخیز شخصیت، د بېلو بېلو ادبي ټولنو منځ ته راتگ او د هغوی فعالیت، د خوشال بابا، رحمان بابا او نورو لیکوالو په قبرونو او د پښتونخوا په مختلفو سیمو کې د شاعرانو مشاعرې چې د هغه وخت وتلو شاعرانو به په کې گډون کاوه زیات اغېز درلود. اجمل د پښتو ژبې د غزل پلار حمزه شینواري دې خبرې ته کلکه پاملرنه وکړه چې ورته ویلې یې و: «هر شعر یو فکر معنی او نظر هم لري». اجمل وايي: «بیا ما تشو الفاظو ترلو ته شاعري نه وېله، بلکه یو فکر، نظر، معنی، خیال، واقعه او منظر په ښکلي، فنکارانه او اثرناکو الفاظو کې بیانول راته شعر ښکارېدو».

اجمل خټک د خپل سیاسي فعالیت په جریان کې څو ځله بندي شو. اجمل خټک د جېل سخت چاپېریال په خپل کتاب کې «دا زه پاگل وم؟» ډېر په بینار (هنر) انځوروي چې د ده د هنري نثر یوه روښانه بېلگه ده. نوموړی په جېل کې د بېلو بېلو سیاسي شخصیتونو سره لکه خان امیر محمد خان بلد شو چې د هغوی د پوهې او د ژوند د تجربو څخه یې ګټه پورته کړه. دی په جېل کې د یوه انگرېز نظربند سره هم اشنا شو چې د ده سره یې د انګلیسي ژبې په زده کړې او همدارنګه د نړۍ د ستر انګلیسي لیکوال شکسپیر ډرامې په لوست کې مرسته کوله. په دې ترتیب اجمل خټک د پښتو، فارسي او اردو د ادب برسېره د نړیوال ادبي بهیر سره بلدیري چې د ده د تجربې ژورتیا او پوهې د پراخوالي سره مرسته کوي. همدارنګه اجمل خټک ته په جېل کې د میا شاهین په ذریعه د مترقي

اثارو د لوستلو زمینه برابرېږي. خو د یوه پوه پښتون خان امیر محمد خان لالا دا پند ټینگ په غور کې نیسي چې ورته ویلي یې و: «یوه خبره مې واورئ چې دا کتابونه لولی نو د خپل قوم حالت نظر کې ساتئ» او اجمل خټک په دا خبره ټینگ عمل کوي: «د ده دا وینا ماته د عمل سبق شوه». اجمل خټک د بند څخه د ایله کېدو وروسته هم د استخباراتو تر څارنې لاندې و او دی خپل احساس په دې هکله داسې بیانوي: «په دې خپله ازاده، اباده، پراخه او رنگینه دنیا کې دا احساس راکولو چې زه ازاد نه یم او دا هغه احساس و چې زما شعر کې یې د ازادۍ روح او ولولې را بیدارولې.

ما د خپل زړه ته سر ورښکته کړلو

ده په اوترو سترگو بره کتل

دې شین اسمان ته غوړېدو ویل یې

ما اورېدل ترې دا یو څو لفظونه

ویل یې ای د لا مکان خاونده

په خپل مکان کې خپل اختیار جنت دی

ګني د دغه لېونتوب په نامه

که نار وي نار که دار وي دار جنت دی

د اجمل خټک د ادبي او سیاسي شخصیت په جوړېدو کې د پېښور په راډیو کې د هغه پنځه کلن چوپړ هم ټاکلی رول درلود. په دغه دوره کې ده د شعر برسېره ډرامې، افسانې (کیسې) ولیکلې او همدارنګه د یوه تکره ژورنالست په توګه هم وځلېد. پښتو ژبه یې د ډرامې او ادبي نثر په ګاڼه نوره هم ښکارګر کړه.

اجمل خټک د هندوستان د ترقي خوښوونکو لیکوالو ټولنې سره اړیکې ټینګې کړې او د دې لارې د هغه وخت د مترقي ادب د یو شمېر نامتو لیکوالو، شاعرانو، سیاسي شخصیتونو لکه فارغ بخاري، خاطر غزنوي او نورو سره پېژندګلوي پېدا کړه چې د ده د فکر او تجربې په ژوروالي او پراخوالي کې یې ځانګړی اغېز درلود.

د اجمل خټک د ادبي او سیاسي شخصیت په جوړولو کې د بری او لري پښتونخوا ترمنځ ادبي بهیر چې د داود خان د صدارت په وخت کې د غلام حسن صافي په هاند چې په پېښور کې د افغان قونسل په توګه دنده اجرا کوله، چلېده او د پښتنو لیکوالو، شاعرانو اونورو ترمنځ اړیکې پراخې او ژورې شوې چې د اجمل په وینا «د پښتو د ادب په بڼ کې ادبي او سیاسي وړمې په تېزۍ سره چلېدل شروع» کړل خپل اغېز اچاوه.

اجمل خټک افغانستان ته په خپلو سفرونو کې د بری پښتونخوا د نامتو لیکوالانو، شاعرانو، ټولنیزو، سیاسي شخصیتونو او روښنفرانو لکه محمد گل خان مومند، عبدالرؤف بېنوا، صدیق الله ربښتین، غلام حسن صافي،

نور محمد تره کي، قیام الدین خادم، غلام محمد فرهاد، سلېمان لایق، میراکبر خیبر، حفیظ الله امین، صدیق پسرلی، عبد الله بختانی، نصرالله حافظ، سېلاب ساپی او نورو سره لیدني اوکتني وکړي او اړیکي یې ورسره ټینګي کړي. اجمل خټک افغانستان ته د لومړي سفر په هکله داسې لیکي: «دا جذبه او بیداري نو دلته زور سیاسي چوکاټ کې نشي پاتې کېدای ... افغانستان کې بدلون راروان دی ... حقیقت دا دی چې موږ د کابل نه پس تلو نو د نوي جوش نوي ولولي او نوي جرأت سره واپس شوو چې هغه زموږ په ژوند او ادب کې ښکاره دي». په دې ترتیب د ده ملي احساس، د ازادۍ روح او د زیارکښ انسان سره مینه او همدردی پخپري چې د «غیرت چیغه» او «گل پرهر» یې وزیرول.

اجمل خټک د نوالفقار علي بوتو د زور او زیاتي او ظالمانه کړو وړو له مخې اړوېستل شو چې خپل پلرنی ټاټوبی پرېږدي او افغانستان ته لاړ شي. په افغانستان کې ده ډېر وخت تېر کړ. فکر کوم هغه چاپېریال چې اجمل خټک په کې ژوند کاوه دهغه د کتاب «قیصه زما د ادبي ژوند» په دوهم ټوک او «قیصه زما د سیاسي ژوند» کې به انعکاس ومومي. خو دومره باید ووايم چې په افغانستان کې د ده د اوږدې مودې شته والی او هغه تجربه چې د افغانستان د وروستیو درې لسیزو غمجنو پېښو څخه یې لاس ته راوړې ده د نوموړي په ادبي او شعري جوړونو کې یې اغېز څرګند دی.

اجمل خټک په افغانستان باندې د شوروي وسله وال یرغل وروسته د درملنې له پاره شوروي اتحاد او یو شمېر د ختیځې اروپا هېوادو ته سفر وکړ. په دغه سفر کې ده د شوروي اتحاد او ختیځې اروپا د هېوادو ځینې مهم ښارونه ولیدل. په دغو ښارونو کې نوموړی د دغو هېوادو د خلکو د ژوند سره، چې د افغانانو پرتله ډېر ښه و اشنا شو. اجمل چې د دغو خلکو سوله ایز ژوند، ښکلي ښارونه، ښایسته او زړه وړونکي طبیعي منظرې، د ځوانانو ښکله او ښایست، مینه او نور ولیدل او هغه یې د خپل وطن د خلکو د ستونزمن ژوند سره پرتله کړل نو د ده غونډې حساس شاعر باندې یې اغېزې پاتې نه شو او «گلونه تکلونه» یې را وزېږوه.

ماحول له مینې پکې دی جنان خاندې گل موسیږي

د زړه په باب مې شعر لکه پرڅه راوریري

په دې ښکلي فضا کې چې هم حسن شته هم مینه

رباب که دلته کېږدي نو په خپله به ټنګیږي

اجمل خټک د وطن څخه لیرې په ښکلي او اباده اروپا کې خپل ملي ارمانونه، د خپل ټاټوبي او خلکو سره ژوره مینه هېر کړې نه دي او دا احساس ورسره دی چې یوه ورځ به داسې هم راشي چې افغانان هم د داسې ژوند خاوندان شي چې هلته جګړه نه وي، مینه، وروروالي او ملي یووالی

وي، خپل ړنگ هېواد بیا اباد او نورې دنیا سره د سیالۍ جوگه شو.
خټکه دا وړې د وسوسو خبرې پرېږده
وختونه د دنیا په لوی میدان کې د سیالۍ دي

اجمل خټک په مهاجرت کې د افغانانو ډېر رېږوونکي او د ستونزو ډک ژوند ډېر خوړوي چې دوی د مهاجرت په وخت کې ورسره لاس په گړپوان و. اجمل خټک په هغو غیر انساني سختو شرایطو کې د افغانانو غیرت، عزت نفس، ننگ، د ستونزو په وړاندې د دوی ټینګه اراده، ناموس ساتنه او نورو څخه ډېر متاثر شوی چې د ده د «افغان ننگ» د کتاب په ډېرو کیسو کې په ډېر پینار (هنر) سره انځور شوي دي. زه باور لرم چې د اجمل خټک په ادبي او سیاسي میراث باندې به ادب پوهان، لیکوالان او کره کتونکي کار وکړي او د اجمل خټک ځای به د افغانستان په ادبي او سیاسي تاریخ کې وټاکي.

پای

په دې مقاله کې د لاندې کتابو او مقالو څخه استفاده شوې ده:

- ۱- اجمل خټک: قیصه زما د ادبي ژوند
- ۲- اجمل خټک: د غیرت چیغه
- ۳- اجمل خټک: گلونه تکلونه
- : اجمل خټک: د افغان ننگ
- ۵-: عبدالله جان عابد: اجمل خټک: شخصیت اور فن
- ۶-: غني او اجمل: د مقالو مجموعه، د قامونو او قبایلو وزارت ۱۳۶۵
- ۷-: پوهاند دوکتور محمد حسن کاکړ: مقاله، «پښتو د شعر ژبه ده»، د پښتونخوا د انټرنېټ سایټ څخه
- لیکوال: محمد اقبال وزیري
- هالنډ، دوردریخت، ۲۰۰۸

«ختکه» تا چې په پښتو کې شاعري شروع کړه
یوه سره لمـبه د را پیدا کړه د کلام په شفق

د اجمل خټک سره زما پېژندگلوې

زه د خوشال د لیسې د څلورم ټولګي زده کوونکی وم چې یوه ورځ
مازديګر د دې لیسې د مدیریت له خوا اعلان وشو چې د دې لیسې زده
کوونکي دې د لیلې په غولي کې راټول شي. په اعلان کې دا وویل شول چې
اجمل خټک راځي او د دې لیسې د زده کوونکو سره ګوري.

هغه وخت د خوشال د لیسې زده کوونکي د بابر بڼ په تاریخي ودانۍ کې
اوسېدل. موږ د اعلان د اورېدو سره سم په بیره د دې لیسې په غولي کې
سره راغونډ شوو او د اجمل خټک راتګ ته سترګې په لاره وو. تر هغه
ځایه چې ماته په یاد دي دا ګری لمر لوېدلې و او نږدې ماښام و چې اجمل
خټک د لیسې د مدیر تاج محمد وردګ، یو شمېر ښوونکو او مېلمنو په منځ
کې د لیلې د ودانۍ غولي ته راننوت او د خوشال خان د لیسې د زده
کوونکو له خوا یې تود هرکلی وشو.

بیا د سټېژ د سر څخه یوه زده کوونکي اعلان وکړ چې اوس د پښتو ژبې
انقلابي شاعر ښاغلی اجمل خټک تاسو ته خپل شعر اوروي. اجمل خټک د
درنو لاس پرکه په زور کې د سټېژ سر ته وخوت. هغه یو ځوان زلمی و
چې دنګه نری ونه یې درلوده، پر مخ یې د ږیرې تور نری خط لیدل کېدو او
توره ښکلې لنگۍ یې په سر کړې وه. اجمل خټک په ډېر جوش او خروش
سره خپل شعر د دې لیسې زده کوونکو ته واوراوه چې په تودو او ګڼو لاس
پرکه سره بدرګه شو.

اجمل خټک د سټېژ څخه د دې لیسې د زده کوونکو د تودو او د مینې
ډکو ولولو د څرګندولو په زور کې را ښکته شو او د ملي اتڼ د کتلو نه
وروسته د لیسې د مدیر، ښوونکو او زده کوونکو په بدرګه د ښوونځي د
دروازې څخه ووت او اوس مې هم د هغه د څیرې انځور په ذهن کې نقش
دی. په همدې ورځ مې د لومړي ځل له پاره اجمل خټک ولید، د هغه نوم او
د هغه په اواز کې مې د هغه شعر واورېد. په دې توګه د اجمل خټک نوم،
لیدنه او د هغه شعر اورېدل زما له پاره همزولي دي.

بیا مې اجمل خټک په ۱۳۴۵ کال په کابل کې ولید چې د پښتنو د ستر
شاعر او ملي مبارز خوشال بابا د مړینې د ۲۸۶ تلین د نماڅنې په علمي
سیمینار کې د ګډون له پاره کابل ته راغلی و. دغه سیمینار ته د اجمل خټک
برسېره د پښتو ژبې د غزل پلار حمزه شینواری، سید رسول رسا، پریشان
خټک او نور د لرې پښتونخوا څخه راغلي وو. همدارنګه د پخواني شوروي

اتحاد څخه ن. ا. دوریانکوف او عثمانوف ته هم بلنه ورکړ شوې وه چې په دغه علمي سیمینار کې گډون وکړي. ن. ا. دوریانکوف د روغتیايي ستونزو له کبله کابل ته رانغی خو سیمینار ته یې لیکنه رالېږلې وه. عثمانوف کابل ته راغلی و او خپله مقاله یې ولوستله.

دا ځل مې اجمل خټک د خپلو ملگرو سره یو ځای څو واره ولید او د نږدې څخه مو سره وپېژندل. زه نوی د خوشال د لیسي څخه فارغ شوی وم او د لوړو زده کړو له پاره شوروي اتحاد ته روان وم. دا وخت ما د اجمل خټک د «غیرت چيغه»، د غني خان د «غني پلوشي» لوستي او د لري پښتونخوا د ځينو نورو شاعرانو د شعرونو سره لږ لږ اشنا وم.

اجمل خټک اوس زموږ له پاره نه یوازې یو ملي، مترقي او انقلابي شاعر و چې په خپلو شعرونو کې یې د پښتنو د ازادۍ، د افغانانو د ټوټو شوي خاورې د بیا یوځای کېدو، د ملي یووالي او د پښتنو د مظلومو او بېوزلي پرگنو د ستونزمن ژوند بېل بېل اړخونه انځورول، بلکه یو سیاسي پېژندل شوی شخصیت هم و. اجمل خټک په دغه سیمینار کې خپل شعر «ملگرو ته» په ډېر جوش سره ولوست چې د سیمینار د گډونکو د تودو او گرمو احساساتو په څرگندولو سره بدرگه شو او د هغه وروستی مصرع مې اوس هم په ذهن کې پاتې ده.

زما شعرونه به گلونو سرې لمبې درکړي
زه فکر کوم چې د اجمل خټک شعرونه او نوري ادبي جوړونې د افغان ځوانانو په وینولو، بیدارولو او انقلابي مبارزې ته په هڅولو کې زیات رول لوبولی او په راتلونکي کې به یې هم ولوبوي.

اجمل خټک مې بل ځل په ۱۳۴۸ کال کې چې د مسکو څخه په رخصتۍ راغلی وم په پېښور کې ولید. په پېښور کې مې درې ورځې د نېشنل عوامي پارټۍ په دفتر کې ورسره تېرې کړې او د بېلو بېلو مسلو او په هغه جمله کې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند کې د خلق او پرچم د بېلتون په هکله هم خبرې وکړې او د هغه په نظر مې ځان پوه کړ.

په ۱۳۵۲ کال کې مې په شوروي اتحاد کې خپلې زده کړې د مسکو په دولتي پوهنتون کې پای ته ورسولې او کابل ته راستون شوم. دغه وخت د پښتنو د مشرانو پر ضد د ذولفقار علي بوټو د حکومت د ناوړه چلند له مخې اجمل خټک مجبور شوی و چې خپل مورنۍ ټاټوبی پرېږدي او کابل ته لاړ شي. په کابل کې مې زیات وخت د اجمل خټک سره لیدل او کورنۍ تگ راتگ مو سره درلود. زه د ۱۳۵۸ د جدي په شپږمه نېټه په افغانستان باندې د شوروي اتحاد د وسله وال یرغل سره جوخت بندي شوم. زما د بند په ټوله موده کې اجمل خټک زما د کورنۍ او بچیانو پوښتنه کړې، مرسته او خواخوږي یې ورسره کړې او زه یې په زیاتې مننې سره یادوم.

اجمل خټک د ډېرو کلو وروسته د ځينو سياسي مجبوریتونو له امله د هند له لارې بېرته پلرني ټاټوبي ته راستون شو. زه چې د اوږدې مودې د بند څخه ایله شوم بیا به اکوري ته د ده د لیدو له پاره تلم او د افغانانو د پرابلمونو په هکله به یو د بل سره رغېدو تر څو هالنډ ته راغلم.

په ۲۰۰۷ کال کې د خپل کتاب «د ثور پاڅون، د کې جې بې دسیسې او شوروي یرغل» د چاپولو له پاره پېښور ته لارم بیا مې اجمل خټک دوه ځله په داسې حال کې ولید چې ډېر ناروغه و خو د دې باهمته سپین بریږي اراده تر پخوا لا ډېره کلکه او ټینګه وه او د افغانانو د ټوټې شوې خاورې د بیا یوځای کېدو او د دوی د ملي شعور د ویښتیا او ملي یووالي په موخه یې د لیکنو او عملي سیاست په ډګر کې د خپلو هیلو او ارمانونو د پلي کولو له پاره خپل گرم او مهربانه زړه په سینه کې ټوپونه وهل.

یادښت: د دې لیدني وروسته مې په منظم ډول ټیلیفوني اړیکې ورسره ساتلې. د ده د ژوند په وروستي کال مې د کوچني اختر په ورځ ټیلیفون ورته کړ چې د اختر مبارکي ورته ووايم. ټیلیفون یې نرور واخېست او راته وویل چې بابا ویده دی او غږېدی نه شي او د ستا د اختر مبارکي به ورته ووايم. یو ساعت وروسته دټیلیفون زنگ راغی چې غوړی مې واخېسته ایمل خان د اجمل خټک زوی د اختر مبارکي راته وویله او وویل چې بابا مې غواړي چې درسره وغږیږي. اجمل خټک وویل چې اقباله زه ښه یم. دا د ده اخېرنی خبره وه چې ماته یې په ټیلیفون کې وکړه. په لوی اختر کې مې بیا ټیلیفون ورته وکړ. نرور یې ټیلیفون واخېست او وویل چې بابا خبرې نه شي کړای. څه وخت وروسته د خیبر په ټلويزیون کې دا بېړنی خبر خپور شو چې د پښتو ژبې ستر شاعر او سياسي شخصیت اجمل خټک د فاني نړۍ نه سترګې پټې کړې. روح دې ښاد وي!

پای

لیکونکی: محمد اقبال وزیري
د اپرېل میاشت ۲۰۱۱

افغانستان څنگه د دې وضعې نه وتلای شي؟

دا د محترم پیر محمد باوري پوښتنه ده چې د یو شمېر افغانانو مخې ته یې ایښې وه او زما نه یې هم هیله وکړه چې په دې اړه خپل نظر ورواستوم. دا یوه اساسي او ډېره مهمه پوښتنه ده تر څو افغانان او په تېره پښتانه دې پوښتنې ته یو علمي ځواب ونه مومي نو د خپلو ستونزو په حل کې به پاتې راشي. دا ډېره پېچلې موضوع ده او ژوره څېړنه غواړي. لومړی باید هغه لاملونه په گوته شي، چې زموږ ټولنه یې د دې ستونزو سره مخامخ کړې ده، بیا هغه لارې چارې ولټول شي، چې زموږ د هېواد د ستونزو د حل له پاره تر ټولو اغېزمنې وي تر څو د دې شونتیا ومومو، چې په چټکۍ سره خپله ټولنه د دې وضعې نه وباسو. زه به په لنډ ډول د دې مهمې او حیاتي موضوع په هکله خپل نظر وړاندې کړم.

زموږ هېواد په خپل تاریخ کې د یوې خوا د خپل حساس جیوسټراتیژیک او جیوپولیتیک موقعیت له مخې زیات وخت د پرديو یرغلګرو او نیواک ګرو لکه لوی سکندر، چنګېزخان، سترې برېتانيا، تزارې روسیې بیا شوروي اتحاد او نورو د تېریو او یرغلونو او د بلي خوا د خپل منځي جګړو، ترېوریو او ګونډیماریو ډګر ګرځېدلی دی. له دې کبله زموږ د هېواد سیاسي تاریخ ډېر ډینامیک، ډېر وړانوونکی او لږ ودانوونکی دی.... له ویدي دورې راهیسې دغه هېواد د خونړیو جنګونو ډګر شوی ... چې په بهیر کې یې وړانې ډېرې او ودانۍ لږ شوې او دغه لږ ودانۍ هم، چې د سمندري لارو د موندلو نه د مخه په ځینو سیمو کې شوې وه د باندینیو یرغلګرو له خوا ونړول شوه.^۱

په دې لړ کې زموږ په هېواد باندې د چنګېزخان ټراکونه ډېر وړانوونکي وو. (د چنګېز په ټراکونو سره د اباد افغانستان ډېر ښاري مرکزونو په کنډوالو بدل شول، د کرنې سیستم یې تر ډېره حده پورې وړان شو، د وګړو ډېره برخه یې تباه شوه او له پاتې ژوندیو نه ډېرو یې د سلېمان غرو درو ته کډه وکړه. په دې ډول افغانستان په خپل ډېر اوږده تاریخ کې د لومړي ځل له پاره په یوه ستر معلوم مصیبت واوښت. په دغه حال کې له دیارلسمې پېړۍ نه تر اتلسمې پېړۍ پورې د افغانستان تاریخ د پرديو تاریخ

شو که څه هم په شپاړسمه پېړۍ کې پیر روښان او په اوولسمه پېړۍ کې خوشال خان خټک، ایمل خان مومند او دریا خان اپریدي د مغولو په برابر کې د خپلواکۍ د گټلو په لار کې په ټینگه پر له پسې مبارزې وکړې خو په پای کې ټول نابریالي شول). ۲.

د اتلسمې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې افغانانو لومړی د میروېس نیکه په مشرۍ په کندهار کې د لومړي افغان دولت بنسټ کېښود او بیا د ستر احمدشاه دراني په سروالۍ یې د امو او اباسین تر منځ هېواد کې خپلواک دولت جوړ کړ، چې بیا په سیمه ایزه امپراتورۍ واوښت.

خو د بده مرغه په همدغه وخت کې د یوې خوا انگرېزانو په هند کې د حتیخ هند د کمپنۍ په وجود کې خپل نفوذ ته پراختیا ورکوله او د بلې خوا تزارې روسیې د سوویل لوېدیځ او سوویل په لوري خپل پرمختګ ته دوام ورکاوه. د نولسمې پېړۍ په اوله نیمایي کې د سوویل لوېدیځ او لوېدیځ په لور د تزارې روسیې پرمختګ د انگرېزانو ګټې په هند او مدیترانې کې په خطر کې واچولې او د دوی تر منځ ستره لوبه پیل شوه. چې مرکز یې زموږ ګران هېواد افغانستان وګرځېد.

د نولسمې پېړۍ په اوږدو کې افغانانو د یوې خوا د دغو دوو سترو اروپایي امپراتوریو تر منځ د ستري لوبې د سیالۍ او د بلې خوا د احمدشاه بابا د لمسیانو، د سدوزیو او محمدزیو او بیا د بارکزیو وروڼو تر منځ د تخت او تاج په سر د کورنیو جګړو او ناندريو له امله ګام په ګام نه یوازې د خپلې امپراتورۍ د خاورې هغه برخې، چې د نورو څخه یې نیولې وې، بلکې د امو او اباسین تر منځ د خپل هېواد ځینې برخې هم د لاسه ورکړې.

په دغه پېړۍ کې د انگرېزانو، روسانو او ایرانیانو تېري، دسیسې او لمسونې او هم د افغانانو کورنۍ بې اتفاقی د دې سبب شوې، چې د افغانستان یو شمېر برخې د پنجدي په شمول روسان، یو شمېر برخې د افغاني سیستان د یوې برخې په شمول ایرانیان او یو شمېر برخې لکه سند، پنجاب، کشمیر، بلوچستان، غازي خان دېره، اسماعیل خان دېره او پېښور انگرېزان ونیسي. د دې وروسته انگرېزانو لومړۍ او دوهمه افغان-انګلیس جګړې په افغانانو وټلې. بیا یې په (۱۸۹۳ ز) کال کې په افغانستان باندې د ډیورنډ د کرښې په ټپلو سره د پښتون تر منځ بېلتون راوست او زموږ لرغونی هېواد یې ټوټې کړ، چې د افغانستان په راتلونکي سیاسي، اقتصادي، کلتوري او ټولنیزې ودې یې ډېر ناوړه اغېز وکړ.

د شلمې پېړۍ په پیل کې د لومړۍ نړیوالې جګړې په جریان کې په ۱۹۱۷ کال کې په روسیه کې د اکتوبر انقلاب بریالی شو او نړۍ په دوو متضادو سیستمونو ووېشل شوه او ستري لوبې په بله بڼه دوام وموند.

په ۱۹۱۹ کال کې افغانانو د امان الله خان په مشرۍ د انګلیسانو څخه د افغانستان د یوې برخې ازادي وگټله. امان الله خان د افغاني ټولنې د مدني

کولو او عصري کولو له پاره د بنسټیزو او پراخو سمونو پلي کولو ته ملا وتړله. خو امان الله خان د یوې خوا د ساتنپالو، روحانیونو او جمهوریت غوښتونکو د دسیسو او د بلې خوا د دوو سترو امپراتوریو د ستري لوبې د سیالۍ له امله واک وبایل.

د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته د افغانستان ګاونډیو ایران او پاکستان په لوبډیز ډډه ولگوله او د هغوی د ستراتیژیکو پلانونو سره یې ځانونه اعیار کړل، د دوی سره یې په پوځي تړونو کې ګډون وکړ، د هغوی پراخه همکاري یې ترلاسه کړه او زموږ د هېواد پرتله یې په بې ساري توګه پرمختګ وکړ. خو زموږ هېواد شوروي اتحاد ته په نږدې کېدو او هم د بې پرې سیاست له امله د خپلو ګاونډیو نه ډېر وروسته پاتې شو. دغه وروسته پاتې والی د افغانستان شته والی او پایښت د ګواښ سره مخامخ کړ او زموږ ګاونډیان په دې فکر شول، چې افغانستان لاندې کړي.

په دې لړ کې شوروي اتحاد د (۱۳۵۹ هـ) کال د جدي په شپږمه نېټه په افغانستان وسله وال یزغل وکړ او زموږ هېواد یې ونیو. د شوروي اتحاد سره د جګړې په پایله کې نږدې یو نیم ملیون افغانان ووژل شول، نږدې پنځه ملیونه افغانان د نړۍ په ګوټ ګوټ کې مهاجرت ته اړوېستل شول او هېواد په کنډواله بدل شو. خو په پایله کې د افغانانو د سترو سربښندنو او د هغوی سره نړیوال پراخ ملاتړ روسان اړ کړل، چې خپل وسله وال ځواکونه د افغانستان څخه وباسي.

د افغانستان په تېاه کولو کې د شورویانو نه وروسته د پاکستان او ایران رول ډېر ستر و. پاکستان او ایران او په دوی پورې تړلي اسلامي ګوندونو له لارې د افغانستان په چارو کې پوره لاس بري شول او د افغانستان خپلواکي یې د ګواښ سره مخامخ کړه. ایران خو ډېر لا د مخه د پښتنو سیاسي ناتوان کولو له پاره مټي را نغړلي دي او پاکستان خو د شوروي د یرغل وروسته د افغانستان د لاندې کولو په منظور د ستراتیژیکې ژورتیا پلان جوړ او تر لاس لاندې ونیو. په دې ترتیب زموږ ګاونډیو روسیې، پاکستان او ایران او نورو په خپلو لاس وهنو سره د افغانستان کورنۍ جګړه اوږده کړه، زیات افغانان یې د مرګ خولې ته ورکړل او د افغانستان د لاندې کولو هڅې یې ګړندۍ کړې.

د افغانستان د لاندې کولو په موخه د دغو ټولو هېوادونو هڅې د افغانستان د جوړولو او ساتلو اساسي ځواک یانې د پښتنو کمزوري کولو ته متوجې وې او دي. په معاصر مهال کې د پښتنو پر ضد دسیسه لومړۍ انګرېزانو جوړه کړه او د ډیورنډ د کرښې په تېرولو سره یې د دوی تر منځ بیلتون راوست. د شورویانو او د دوی د مریانو دسیسه دا شوه چې لږکي د پښتنو په وړاندې جګ کړي. دا دسیسه اول په وره پیمانه اول ایران شروع کړه او د اسلامي تنظیمونو په وخت کې یې په ټینګه پرمخ بیوله. د دوی د

ټولو مقصد یو و هغه دا، چې د پښتنو په وېشلو او په ناتوان کولو د هغه مینه ټوټه ټوټه او لاندې کړي. دوی ټول پوهېدل، چې افغانستان په لومړۍ درجه دوی جوړ کړی او په اوله درجه دوی ور نه دفاع کړي ده. ۳

په دې ترتیب د خپلو غښتلو گاونډیو د دښمنیو په کړۍ کې د یوه بې وزلي او ناتوانه هېواد په توگه راگیر شوی دی. د وروستیو درې لسیزو غمجنو پېښو د دې ادعا شاهد دي، چې زموږ گاونډیانو د خپلو غیر مشروع او ناروا گټو په خاطر زموږ د لرغوني هېواد نابودولو او تباه کولو له پاره ټینګه ملا تړلي ده. خو موږ باید د تاریخ نه دا زده کړو، چې زور تل په نړیوالو بدلونو کې ستر رول لوبولی دی. هر څوک چې زورور شوی دی بیا یې هاند کړی دی، چې په نورو واکمن شي او خپل واک ته پراختیا ورکړي. زه گومان نه کوم، چې زموږ گاونډیان به تر هغه مهاله، چې په زور اړ نه شي، د افغانستان نه لاس واخلي.

اوس افغانا باید فکر وکړي، چې د هغو گواښونو په وړاندې، چې د خپلو گاونډیو او د سیمې د هېوادو له خوا د هېواد مخکني تمامیت او کورني امنیت ته متوجې دي څنګه مخنیوی وکړي؟

زما په اند افغانان د دې گواښونو د مخنیوي له پاره باید یوه داسې پرمختللي او بسیا ټولنه جوړه کړي، چې بې سوادۍ او بې وزلۍ ته د پای ټکی کېښودې او داسې مادي او معنوي ځواک جوړ کړي، چې زموږ گاونډیان دې ته اړ کړي، چې زموږ هېواد ته په کره سترګه ونه گوري.

ایا افغانان د دې توان او وس لري، چې دا کار په یوازې توګه ترسره کړي؟ فکر کوم، چې نه دا ځکه لکه پورته مې یادونه وکړه، چې د یوې خوا زموږ هېواد د بیلو بیلو لاملونو له امله ډېر وروسته پاتې او هم یې د وروستیو درو لسیزو په جګړو کې د مادي او معنوي شتمنۍ زیاته برخه له لاسه ورکړې ده او د بلې خوا د خپلو بدنیته غښتلو گاونډیانو په کړۍ کې د یوه بې وزله، ناتوانه او بې وسه هېواد په توګه راگیر شوی دی. او دوی په کړو سره ثابتۀ کړه، چې د خپلو ناروا گټو له پاره زموږ هېواد نابودولو ته یې ټینګه ملا تړلي ده.

زه فکر کوم، چې افغانان داسې ټولنه یوازې هغه وخت جوړولای شي، چې په داسې سترو نړیوالو اتحادونو کې ورګډ شي، چې زموږ ملي ګټې په ښه توګه په کې خوندي او وساتل شي او په دې توګه د دغو ځواکونو سره د ځانګړو اړیکو په پرانېستلو سره د هېواد د سیاسي خپلواکۍ د ټینګښت، د خپلې د لاسه وتلې خاورې د بېرته لاسته راوړلو، د هېواد اقتصادي پرمختګ او عصري کولو ته لار پرانېستل شي. د داسې اتحادونو له لارې په سیمه او نړۍ کې د ځواکونو داسې اندول منځ ته راتلای شي، چې د هغې په پایله کې به هېڅوک دې ته زړه ښه نه کړي، چې زموږ په هېواد کې نامشروع ګټې ولټوي. په دې هکله د ډېرې مودې راهیسې د (لوړو دریځونو افغانانو) فکر

کړی دی، چې (د هېواد ساتنه یوازې او یوازې له کوم لوی ځواک سره په ګډه مرسته کې نښتې ده). ۴

د داسې لوی ځواک سره د ګډې مرستې شرایط ورو ورو برابر شول. لومړی د شلمې پېړۍ په پای او د یوولسمې پېړۍ په پیل کې د نړیوال اقتصاد مرکز اسیا ته انتقال شو. د چین او هند اقتصادي پرمختګ د اسیا د بازار اهمیت لا زیات کړ. د لوېدیځ له پاره د امریکا د متحده ایالاتو په مشرۍ په اسیا او په ځانګړې توګه په منځنۍ اسیا او منځني ختیځ کې د خپلو ستراتیژیکو ګټو د خوندي کولو اړتیا لا ژوره شوه. دوهم هغه تشه، چې د شوروي اتحاد د پاشلو په پایله کې منځ ته راغله د هغې د ډکولو له پاره هم مبارزه روانه ده. روسیه غواړي، چې په منځنۍ اسیا کې د شوروي مهال نفوذ د هم ګټو هېوادو د سازمان له لارې بېرته لاس ته راوړي، د سیمې ګاونډي هېوادونه چین، ایران، ترکیه، پاکستان او هندوستان هم هڅه کوي، چې په منځنۍ اسیا کې خپل نفوذ زیات کړي او دغې سیمې بازار ته لار پیدا کړي. لوېدیځ هم په منځنۍ اسیا کې د خپل نفوذ له پاره هلې ځلې کوي. تر ټولو مهمه دا ده، چې په دغه سیمه کې د انرژۍ سترې زېرمې پراتي دي، چې په هغو باندې لاس بری په سیمه ایزه او نړیواله توګه د ستر اهمیت وړ دی. د انرژۍ د دې زېرمو نه د لاس بری په موخه د سیمې او نړۍ په کچه د سیالۍ له امله زموږ د هېواد جیوپولیتیک اهمیت نور هم لوړ شوی او د نړۍ پام یې ځان ته رااړولی دی. دا اوس افغانستان نه یوازې منځنۍ اسیا ته د ننوتو وړ ګڼل کیږي بلکې افغانستان په خپله د کانو سترې زېرمې هم لري. د افغانستان د کانو زېرمې د افغانستان جیواکانومیک اهمیت هم لوړ کړ. په دې ترتیب د امریکا د متحده ایالاتو په مشرۍ د لوېدیځ له پاره د افغانستان جیوپولیتیک، جیوستراتیژیک او جیواکانومیک موقعیت د زیات اهمیت وړ وګرځېد.

افغانستان د یوې خوا د نړیوالې همکارۍ د پراختیا له امله، چې د ګلوبالیزم یا جهاني کېدو د پروسې نه تومنه اخلي او د بلې خوا د سیمه ایزې همکارۍ د پراختیا له کبله، چې د سیمې د اقتصادي پرمختګ د اړتیا څخه خروبه کیږي د منځنۍ او سووېلي اسیا د تړلو له پاره د ترانزیت د لنډې لارې د مرکز په توګه سر راپورته کوي. او بیا د پخوا غونډې د ورېښمو د لارې اهمیت ترلاسه کوي.

امریکا د افغانستان د دغه ستراتیژیک موقعیت په نظر کې نیولو سره غوښتل، چې د طالبانو سره د همکارۍ له لارې په سیمه کې خپلې ستراتیژیکې ګټې خوندي کړي. خو طالبانو د پردیو په لمسونه د اسامه بن لادن په مشرۍ بهرني تروریستان تر خپل وزیر لاندې ونیول او دغو تروریستانو د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په یوولسمه نېټه پر امریکا تروریستي برید وکړ، چې نږدې درې زره امریکایان په کې ووژل شول. امریکې هم د

وسلې په کارولو سره د طالبانو رژیم رانسکور او په افغانستان کې یې د ملګرو ملتو په چوکاټ کې د ناټو پوځونه ځای پر ځای کړل. نږدې لس کاله کيږي، چې دا ځواکونه د تروریزم په وړاندې په جګړه او هم د افغانستان د بیا رغونې په چارو بوخت دي.

افغانستان باید د امریکا د متحده ایالاتو، انگلستان، اروپايي اتحاد، ناټو، جاپان او نورو سره ستراتیژیکي اوږدمهاله تړونونه لاسلیک کړي. افغانستان به د دغه اوږدمهاله تړونونو په پایله کې وکړای شي، چې د ګاونډیو او د سیمې هېوادو له خوا د ګواښونو په وړاندې د خپلې خپلواکۍ، د خاورې د تمامیت، د کورني امنیت ساتنه وکړي او د هېواد ټولنیز پرمختګ ته لاره پرانیزي.

په دغو لسو کلونو کې، چې نړیواله ټولنه په افغانستان کې شتون لري د پوهنې، د بیان د ازادۍ، مخابراتو، د لارو د جوړولو، روغتیا، د دولتي ادارې د جوړولو، د ښځو د حقوقو د تامین او ځینو نورو برخو کې د پام وړ کارونه سرته رسېدلي دي. افغانان د دغو لاسته راوړنو نه باید ساتنه وکړي او دغه نظام نور هم غښتلی کړي. خو د دغه لاسته راوړنو سره سره په هېواد کې بې امنی لا زیاته شوې، په دولت کې فساد لوړې کچې ته رسېدلی او د نشه یي توکو د کښت، قاچاق، سوداګرۍ او انتقال مافیا را منځ ته شوې، چې هېواد یې د سترو ننگونو سره مخامخ کړی دی.

د دغو ننگونو اساسي لامل په فساد ککړ چارواکي دي، چې د خپلو شخصي، ګروپي او ان د پردیو ګټو د تامین له کبله د هېواد ملي ګټې تر پښو لاندې کوي، د قانون پروا نه کوي او د خلکو او دولت تر منځ واټن زیاتوي. دا یوه مهمه ننگونه ده، چې که چاره یې ونه شي نو هېواد به د سترو ستونزو سره مخامخ شي. د امنیت د ټینګښت، د نشه یي توکو سره د مبارزې او په دولت کې د اداري فساد د مخنیوي په موخه باید په اداره کې بنسټیز سمون را منځ ته شي. د وړتیا د پرنسپ پر بنسټ دی په دولتي پوستونو کې داسې مسلکي کسان وټاکل شي، چې لوړې زده کړې یې کړي، د هېواد ملي ګټو ته ژمن، د هېواد په دواړو لویو ژبو ویل، لیکل او لوستل وکړای شي تر څو ناروا زور کارونې ته د پای ټکی کېښودل شي، په دولت کې د قانون واکمني ټینګه شي، د بډي خوړلو، درغلۍ او هر ډول فساد مخه ډب کړي، د خلکو مال، جایزاد او ناموس خوندي شي او د هېواد بیا رغونه په اغېزمنه توګه د متوازنې ودې له مخې په ټول هېواد کې تر سره شي.

دوهم لامل په افغانستان کې د بهرنیو پوځونو شتون په ګوته کيږي. یو شمېر افغانان او د دولت مخالفین وايي، چې د بې امنۍ اساسي لامل په هېواد کې د بهرنیو پوځونو شتون دی او تر هغه، چې دا ځواکونه د افغانستان څخه ونه وزي امنیت به هېواد ته راستون نه شي. بل نظر دا دی، چې تر څو افغان وسله وال ځواکونه د هېواد د ساتنې جوګه نه شي د باندینيو پوځونو

وتل به د هېواد پايښت د گواښ سره مخامخ کړي. دوی وايي، چې د شوروي يرغلگرو پوځ د وتلو وروسته په افغانستان کې بهرني پوځونه نه وو خو کورنۍ جگړه د طالبانو د رانسکورېدو پورې روانه وه. دا نظر سم دی ځکه، چې لکه د مخه مې پوره دلایل وړاندې کړل، چې افغانستان د يوه لوی ځواک سره د اوږدمهاله ستراتيژيک اتحاد پرته د دې وضعې نه ځان نه شي ايستلای. نو ځکه د بهرنيو پوځونو شتون د افغانستان له پاره يوه اړتيا ده تر هغه، چې د افغانستان وسله وال ځواکونه په پښو ونه دريزي د بهرنيو ځواکونو وتل به د هېواد له پاره بډې پايلې ولري.

خو د لرغونو د پرېکړې پر بنسټ بهرني ځواکونه به د ۲۰۱۴ کال تر پايه ووزي. د بهرنيو پوځونو وتل د افغانانو پر ځای اندېښنې رابرسېره کړي. هغه دا، چې ايا نړيواله ټولنه به بيا افغانان يوازې پرې نه ږدي؟ ايا افغانستان به بيا د خونړيو حکرو ډگر نه شي؟ ايا د افغانستان گاونډي به بيا د افغانستان د لاندې کولو ته بډې ونه وهي؟

خو د افغانانو دغې پر ځای اندېښنې ته بيا هغه مهال ځواب وويل شو، چې د افغانستان او د امريکا د متحده ايالاتو په ستراتيژيکي تړون کې د امريکا اوږدمهاله پوځي اډو د جوړېدو موضوع په ډاگه شوه. د امريکا د متحده ايالاتو د پوځي اډو د جوړېدو موضوع د افغانانو پراخ بحث راوپاروه. افغانانو په زغرده خپل نظريات څرگند کړل او د دې موضوع مثبت او منفي اړخونه يې په گوته کړل. د امريکا د اوږدمهاله اډو په هکله هم دوه ډوله نظرونه څرگند شول. يو نظر دا دی، چې د امريکا اوږدمهاله اډې د افغانستان استقلال او ملي واکمني له مخه وړي او د سيمې او گاونډي هېوادونه په افغانستان کې لاسوهنې ته لمسوي. دوهم نظر دا دی، چې د بهرنيو پوځونو په نشتوالي کې به د سيمې او گاونډي هېوادونه د افغانستان شته والی او پايښت د گواښ سره مخامخ کړي. ما په دې هکله خپل نظر لا پخوا په خپل کتاب «د باچاخان اندونه او مبارزې ته لنډه کتنه» کې څرگند کړی دی. زما په نظر افغانستان تر هر چا د مخه خپلو گاونډيو اړ کړی دی، چې د امريکا متحده ايالاتو ته په خپل هېواد کې د اوږدمهاله اډو د جوړولو سره موافقه وکړي. د امريکا متحده ايالاتو پوځي اډې د نړۍ په نورو هېوادو کې لکه المان، جاپان او نورو کې شتون لري. د امريکا پوځي اډې د دې هېوادو استقلال او د مخکې تماميت د گواښ سره نه دی متوجه کړی او نه زموږ خپلواکي او د مخکې تماميت ته گواښ دی. د امريکا د متحده ايالاتو اوږدمهاله پوځي اډې د امريکا او افغانستان د دواړو په گټه دي. زه باور لرم، چې د افغانستان خلک به د لويې جرگې له لارې د هېواد د ملي گټو د ساتنې په خاطر د دواړو هېوادو تر منځ يو متوازن ستراتيژيک تړون ته، چې د امريکا اوږدمهاله پوځي اډو شتون به يې يوه برخه وي قانوني بڼه ورکړي تر څو افغانان د گاونډيو او د سيمې د هېوادو په وړاندې د خپلې

خپلواکي، مخکني تماميت، ملي امنيت د خوندي کولو جوگه شي او د هېواد چټک پرمختگ ته لاره پرانيږي.

افغانان او په تېره پښتانه بايد د تاريخ د يون د لوري سره په سمون کي گامونه پورته کړي او په دې پوه شي، چي هغه هېوادونه او خلک چي د ټولني د پرمختگ او تمدن په وړاندې درېدلي دي د هغو ژونديو موجوداتو غوندې، چي د چاپېريال سره د سمون وړتيا نه لري، د منځه تللي دي. نن د گلوباليزم يا جهاني کېدو پروسه په گړندۍ توگه روانه ده او د اقتصادي، تخنيکي، ډله ايزو خپرونو بي ساري شونتياوې او کلتوري پرمختگ په پايله کي نړۍ په يوه کلي بدليږي. نن هېڅ هېواد که هر څومره ستر او پياوړی وي په يوازې توگه نه شي کولای خپلې ټولې ستونزې هوارې کړي. ننۍ نړۍ د داسي سترو ننګونو سره لاس او گرېوان ده لکه د چاپېريال ککړتيا او ناولتيا، د مخکي د اوسېدونکو گړندۍ زياتوالی، يو پر بل اقتصادي تکیه او د نړيوال امنيت د ټينګتيا په موخه د دروي، کيمياوي، بيالوژيکي او نورو تباه کوونکو وسلو نه د نړۍ پاکول، د بي وزلي سره مبارزه او نور داسي مسلي دي، چي د نړيوالو او سيمه ايزو همکاريو او گډو هڅو پرته حل کېدای نه شي. نو ځکه موږ بايد راويښ شو او د خپل هېواد او خلکو په گټه د دې بي ساري موقع نه، چي د سپتمبر د يوولسمې نېټې وروسته د افغانانو لاس ته ورغلي ده، تر ټولو زياته گټه پورته کړو تر څو خپل هېواد د تمدن په لورۍ روان کړو او خلک د بي سوادۍ او بي وزلي څخه وژغورو.

نن افغانان د يوې خوا د تروريزم ضد جگړه کي د القاعدې، بهرنيو طالبانو او بهرنيو تروريستانو د جگړې او د خپلو بدنېته گاونډيانو او سيمي د هېواد لاس وهنې سره لاس او گرېوان دي او د بلې خوا د هېواد د بيا جوړولو او ابادولو په چارو لگيا دي. په دغو شرايطو کي د ټولو افغانانو، چي د نړۍ په هر گوټ کي ژوند کوي، تاريخي، ملي او وجداني دنده ده، چي په افغانستان کي د امن او سولې په ټينګولو او د هېواد بيا جوړولو په چارو کي ټول توان او ځواک وکاروي.

افغانان په خپل وار د خپل توان او وس په کچه ملي دنده لري، چي د تاريخي واقعيت او د دې حقوقي اصل له مخي ياني قومونو او ملتونو ته د خپل سرنوشت د ټاکلو حق له مخي د ډيورنډ کرښې هغې خوا د پښتنو او بلوڅو ورونو لاس نيوی وکړي تر څو دوی د سوله ايزو لارو له مخي په خپلو جغرافيايي واحدونو کي خپل قومي يووالي تامين کړي او د سوله ايزو لارو چارو او د نړيوالې ټولنې په مرسته د ملتونو او قومونو د سرنوشت د ټاکلو د حق د اصل له مخي خپل سرنوشت وټاکي. د ډيورنډ د کرښې هغې خوا پښتانه او بلوڅ دي د خپل سرنوشت د ټاکلو د حق پر بنسټ پرېکړه وکړي، چي خپلواک دولتونه جوړوي او يا د خپل پخواني هېواد افغانستان سره يوځای کيږي. د محمد افضل خان دې ټکي ته بايد کلک پام وشي، چي

وايي کوم قومونه ، چې ښکېلاک گرو د خپلو گټو په موخه توتې کړي دي د هغو د بيا يو کولو له پاره، چې د دوی گټې هم په کې خوندي وي د يوځای کولو لارې چارې پرانېستلای شي. ۵

افغانان بايد د خپل هېواد د دغه جيوپوليتيک او جيو اکانوميک موقعيت نه د خپل اقتصاد د ودې په موخه زياته گټه پورته کړي. څرنگه چې افغانستان د يوې خوا د اوبو پرېمانه او کانونو سترې زېرمې لري، چې د دغو زېرمو نه د گټې اخېستلو له پاره د دغو بې ساري شونتياوو نه، چې د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر د يوولسمې نېټې د پېښو وروسته زموږ په گټه منځ ته راغلې دي زياته گټه پورته کړي تر څو خپل اقتصادي انفراسټرکچر جوړ او پياوړی کړي او د بلې خوا د هند، چين، روسيې، منځنۍ اسيا او ايران تر منځ د اقتصادي ظرفيتونو تبادله زموږ د هېواد اقتصادي توان د لوړوالي له پاره زمینه برابروي. په دې ترتيب افغانستان د خپلو طبيعي زېرمو په کارولو او هم د منځنۍ اسيا، سوېلي اسيا، منځني ختيځ او د نړۍ د تړلو د اساسي کړۍ په توگه به په سيمه او نړۍ کې د دې ظرفيتونو د راکړې او ورکړې نه د گټې پورته کولو له امله زيات اقتصادي توان ترلاسه کړي. د افغانستان اقتصادي توان لوړوالی په خپل وار د افغانستان د اړودې مودې گټې سمبالوي او د هېواد جيوستراتيژيک اهميت لوړوي.

د بن د پريکړو نه وروسته دا کار د امريکا، انگلستان، اروپايي اتحاد او ناټو سره د افغانستان د ستراتيژيکو تړونونو له امله شونې کيږي او دغه ستراتيژيکي اړيکې زموږ هېواد ته شونتيا ورکوي، چې د بهرنيو لاس وهنو د مخنيوي له پاره امنيت سمبال شي. افغانان او په ځانگړې توگه حامد کرزی او د ده ټيم بايد دې ته ښه ځير شي، چې زموږ ملي گټې د نړيوالې اغېزمنې همکارۍ په منځ ته راتگ کې نغښتې دي او له دې امله د امريکا د متحده ايالاتو، اروپايي اتحاد، ناټو، جاپان او نورو سره ښو اړيکو ته کلک پام وکړي او د سيمې د هېوادو سره د سيمه ايزې همکارۍ د پراختيا زمینه جوړه کړي. خو اغېزمنه سيمه ايزه همکاري هغه مهال منځ ته راتلاى شي، چې د سيمې هېوادونه خپلې لانجې د نړيوالو منل شوو نورمونو او اصولو له مخې حل، يو د بل مشروع گټو ته متقابل درناوى وکړي تر څو د دې زمینه مساعد شي، چې د اروپا اتحاد په څېر سرحدې پولې يو بل ته پرانيزي او خلک په ازاد ډول د ويزې پراته تگ راتگ او خپل فعاليتونه ترسره کړای شي.

دا اوس نښې ښيي، چې په سيمه کې د ۲۰۰۱ کال د پېښو وروسته نوي ژور بدلونونه را روان دي. لږ او بر افغانان د خپلو ستونزو د حل او د هېواد د لوړو ملي گټو د تامين له پاره يوه اوږدمهاله ملي ستراتيژي جوړه کړي، چې د هغې پرله پسې هدفمند پلي کولو له پاره څو پراخ بنسټه ملي گوندونه او نور ټولنيز سازمانونه جوړ کړي او د دې لارې د قوم ټول مادي او

معنوي ځواک یو موتی کړي.

اخځونه:

- ۱- محمد حسن کاکړ، د ثور کودتا او د هغې ژورې پایلې، ۱، کابل ۱۳۸۹ ش
 - ۲- محمد حسن کاکړ، د پاچا امان الله خان واکمنۍ ته نوي کتنه، ۹، پېښور ۲۰۰۵ ع
 - ۳- محمد حسن کاکړ، زما غوره لیکنې، کابل ۱۳۸۹ ش
 - ۴- لودویک ادامیک، د شلمې پېړۍ تر نیمایي د افغانستان د بهرنیو اړیکو تاریخ، ۳۹۵، پېښور ۱۳۸۹ ش
 - ۵- محمد افضل خان، پښتون قامي وحدت، ۴۲، پېښور ۱۹۹۶ ع
- پر دې برسېره می په دې مقاله کې د خپلو دوو اثارو: (د ثور پاڅون، د کې جې بې دسیسې او شوروي یرغل) او (د باچا خان اندونو او مبارزې ته لنډه کتنه) څخه هم استفاده کړې ده.

محمد اقبال وزیري

می ۲۰۱۵

د پښتو د نړیوالې ورځې د نمانځنې په مناسبت

درنو او قدرمنو خویندو او وروڼو ته د پښتو د نړیوالې ورځې د نمانځنې په مناسبت مبارکي وایم. پښتو د پښتنو ژبه ده او پښتانه د پښتو پرته او پښتو د پښتنو پرته تصور کېدای نه شي. ژبه د ټولنې په وده او پرمختګ کې زښته زیات اهمیت لري. اسپیر وایي چې: «ژبه د مادي کلتور تر ډېرو ابتدایي انکشافاتو نه د مخه موجوده وه او دغه انکشافات په واقعیت کې تر هغو ممکن نه وو چې ژبې د مهمې افادې د وسیلې په توګه شکل او صورت نه و غوره کړی.»^۱

ژبه نه یوازې د پوهاوي را پوهاوي د وسیلې په توګه چوپړ کوي بلکې ژبه د فکر د ودې وسیله هم ده. په خپله مورنۍ ژبه زده کړه د فکر په وده کې مهم رول لري. که د چا نه په مورنۍ ژبه کې د زده کړې حق واخېستل شي نو دا کار په اصل کې د دوی د فکري ودې مخنیوی دی او دا یوه ستره بې عدالتی او یو لوی ظلم دی.

زموږ واکمنو د پېړیو په اوږدو کې د فارس د فرهنګي ښکېلاک په پایله کې پښتانه پخپله مورنۍ ژبه د زده کړو نه بې برخې کړي او د دوی د فکري ودې مخه یې ډب کړې ده. د دې پایله دا شوه چې د دوی استعدادونو ښه وده ونه کړه.

فکر کوم چې فضل احمد غر شاید لومړی پښتون وي چې پښتانه یې خپلې مورنۍ ژبې پښتو ته د بې توپیرۍ او نه پاملرنې ناوړه پایلو ته متوجې کړي دي. دی وایي «د ملک [او] قوم ترقي د خپل مذهب او د خپلې ژبې په حفاظت پورې تړلې ده. نن د دې ډېر ضرورت دی چې موږ خپله قومي ژبه د پستی نه وباسو او که نه زموږ د غفلت دا حال وي نو یوه ورځ به د فارسي او اردو پوځونه د پښتنو ملک په خپلو مینځو کې تقسیم کړي...»^۲ په دې توګه فضل احمد غر ژبه د یوه قوم په ټینګېدو او شربدو کې یو مهم اصل ګڼي.

مېجر روز انګرېز شاید لومړی ختیځ پېژندونکی وي چې د پښتنو کلک پام یې دې موضوع ته اړولی دی. دی لیکي: «افغانستان په تعلیمي جهت تر هغې نه کامیاب کېږي چې ... خپلې ژبې ته توجه و نه کړي. افغانستان خپل ځان په ازادو هېوادو کې شماري، مګر د ژبې په لحاظ رښتونی غلام د

ایران دی، ځکه چې قوم یو، دفتری نظامي ژبه بله وایي، مگر څو پورې چې افغانستان کې تعلیم پخپله ژبه کې نه شي، علم ډېره گرانه خبره ده، بویه چې عالم شي، مقابله به ملل دیگر وکړي، ضرورت امر دی چې افغانستان خپله ژبه يعني افغاني يعني پښتو ژبه د علوم وگرځوي.»^۳

ژبه نه یوازې د پوهوي راپوهوي او د فکر د ودې وسیله ده بلکې د ځان پیژندنې او هویت سرچینه هم ده. «هویت یوه کلتوري پدیده ده او کلتور په ژبه ولاړ دی»^۴. د یوه قوم هویت د هېواد د ننه د هغه «د تاریخ جوړونې په پروسه کې خپله بڼه ښکاره کوي.»^۵

د پښتنو د بېرته پاتې کېدو یو مهم لامل د دوی له خوا د پښتو پرېښوول یانې د خپل هویت د لاسه ورکول دي. دوی ډېرو د تاریخ په بهیر کې خپله ژبه پرې ایښې ده او په پایله کې یې خپل هویت او پښتونوالي د لاسه ورکړې دي.

پښتانه که غواړي چې په بشپړه توګه تېاه نه شي نو باید خپل هویت ټینګ وساتي. پوهاند کاکړ لیکي «د پښتنو د هویت توکي پښتو، پښتونوالي او نور غوره ارزښتونه دي. په دغو کې پښتو تر ټولو نه مهمه ده... پښتانه د ژبې له برکته پښتانه دي او که یې پښتو له لاسه ورکړه بیا نو پښتانه نه دي که څه هم احساس به یې د پښتانه وي.»^۶ دی زیاتوي چې د پښتو ستر اهمیت په دې کې دی چې پښتانه په پښتو سره یو بل پیژني او سره یو کوي یې. په پښتو کې د پښتنو کلتوري ارزښتونه، د دوی تاریخ، د دوی افسانې، د دوی روایتونه یا په نورو ټکو د دوی ټولې معنوي او روحي شتمنۍ پراتې دي موږ باید دې ټکي ته کلک پام وکړو چې یو قوم د فزیکي وژنو له لارې نه شي د مینځه وړل کېدای بلکې یو قوم هغه وخت وژل کېږي او د مینځه وړل کېدای شي چې کلتور او په ځانګړې توګه ژبه یې د مینځه یوسي.

پښتو یوه لرغونې او توانمنه ژبه ده چې نه یوازې یې د تورو شمېر ان د نړۍ د ډېرو پرمخ تللو ژبو لکه انګلیسي او جرمني نه زیات دی بلکې د افادې غښتلی توان هم لري. پښتو د خپل ګرامري جوړښت له امله ډېره بډایه ده. پښتو د خپل طبیعت له مخې یوه سندريزه ژبه ده چې مسته او د جوش نه ډکه موسیقي لري.

پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ وایي چې «داسې ښکاري چې د پښتو لومړني جوړونکي ساکا وي، ځکه چې پښتو هغومره چې د ساکي ژبې سره نږدې ده، له بلې ژبې سره دومره نږدې نه ده.»^۷ مارګن سټرن لا وایي «پښتو بې له دې چې له ساکي ژبې سره وتړله شي بل کېدون نه لري.»^۸

پښتو بډای فلکلور لري خو د پښتو ژبې لیکلې اثار لږ دي او پښتنو زیات علمي اثار په نورو ژبو او په ځانګړې توګه په پارسو لیکلي دي. الفښتون وایي چې: «هغه څه چې په پښتو کې لیکل شوي دي، باید د پښتون ملت د علمي سويې د ښکارندوی په توګه د اعتبار وړ ونه ګڼل شي، ځکه چې دوی

تر اوسه هم په دري [فارسي] ژبه ليکنې کوي او نږدې ټول علمي کتابونه په دغې ژبې ليکل شوي دي.»^۹

د پښتو ژبې لرغونی کتاب چې څرک يې تر مور را رسېدلی دی د «ملينده پښو» په نوم يادېږي چې اصلي نسخه يې تر اوسه لاس ته نه ده راغلې. د يونان نامتو سالار مناندر چې د مخزېږدي په دوهمه پېړۍ کې د هند ډېرې سيمې ونيولې او د هند په تاريخ کې د ماليندا پاچا وبلل شو او بودايي دين يې ومانه. د ماليندا پښو په کتاب کې د يونانيانو پاچا مليندا او د هندي راهب ناگه سينا تر منځ د هغو خبرو اترو جريان ليکل شوی دی چې په ساگاله (نني سيالکوټ) کې د دوی تر منځ شوې وي. دا کتاب د بودايي دين شرحې او بيانونه لري.

د مليندا پښو دا متن پوهاند سيتارام پنډت په زړه پښتو بللی دی او وايي چې «د مليندا پښو اصلي متن په زړه پښتو کښلی چې اوس يې اصلي نسخه نه ده پاتې.»^{۱۰} خو خطي نسخې يې په برما، سيام او سيلون کې ليدل شوې او يوه پخوانۍ نسخه يې د سوويلي هندوستان په پالي ژبه چې په څلورمه ميلادي پېړۍ کې خطاطي شوې ده، د جاپان د يوه بودايي عبادتځای نه په لاس راغلې او اوس د جاپان د ميکادو په کتابتون کې خوندي ده. دا نسخه د پښتو د اصلي کتاب ژباړه ده. شايد د پښتو ژبې نه نورو ژبو ته د ژباړې د تاريخ پيل پاسنی ژباړه وي.

د پښتو ژبې لومړی مرکز غور و. د غور ځايي واکمنو د واکمنۍ په مهال پښتو يوه داسې ادبي ژبه وه چې ښه او پاخه اشعار يې درلودل چې امير کروړ، شيخ اسد سوري، ښکارندوی، ملکيار غرشين، تمين کاکړ، قطب الدين بختيار کاکي د دې دورې غوره شاعران دي چې د اشعارو نمونې يې په پټه خزانه او د سليمان ماکو تذکرة الاوليا کې خوندي دي. پښتو د غوري واکمنو په وخت کې د دربار ژبه وه.

د غور برسېره پښتنو د سلېمان غره او ورڅېرمه سيمو کې د قبيلوي نظام لاندې سوله ييز ژوند کاوه. دوی هم د خپل بډای شفايي فرهنگ په څنگ کې ليکلي ادبيات هم جوړ کړي دي چې د بېټ نيکه، شيخ اسماعيل، خرشبون، شيخ متي خليلي، هوتک بابا، شيخ ملکيار هوتک، اکبر زمينداوري، زرغون خان نورزی، زرغونه کاکړه، نېکېخته او نور يادولی شو.

د پښتو ژبې د ودې بل مرکز ملتان و. شيخ حميد لودي د ملتانه تر لغمانه واک چلاوه. د ملتان د لودي کورنۍ د دوو غړو شيخ رضا لودي او نصر لودي چې لومړی د شيخ حميد وراره او دوهم يې زوی و د شعر نمونې په پټه خزانه کې خوندي دي. د لوديانو لومړۍ واکمني د سلطان محمود غزنوي له خوا لکه چې د مخه يې د محمد غوري واکمني را نسکوره کړې وه هم را نسکوره کړه او د پښتو ژبه يې وځپله. خو بيا څلور پېړۍ وروسته په هند کې لودي پښتنو د نهمې پېړۍ په دوهمه نيما يې کې د بهلول لودي په مشرۍ

حکومت تشکیل کړ. لودي واکمنو د خپلي مورنۍ ژبې پښتو سره مینه درلوده او د دوی په دربار کې يې خپل ځای درلود. د بهلول لودي او نیازي د شعر نموني د درباري ادبياتو نموني گڼلې شو.

د لودیانو د نسکورېدو وروسته په هند کې مغولي بابر واکمن شو خو د بابر د مړینې وروسته پښتنو د خپل هوښیار او مدبر مشر فریدخان په مشرۍ د بابر زوی همایون ته ماتې ورکړه او د شیرشاه په لقب یاد شو چې په هند کې يې د پښتنو واکمني بیا راژوندی کړه. شیرشاه به ویل «پښتون ټول یو قوم دی زما په دربار کې د قبیلو ذکر مه کوئ». ۱۱ د شیرشاه په دربار کې هم پښتو خپل ځای درلود.

په هند کې د لودي او سوري دولتو د نسکورېدو وروسته افغانانو په پښتونخوا کې د هند د مغولي واکمنو، چې د هېواد ختیځه برخه يې لاندې کړې وه، پر وړاندې خپل ملي ازادي بڅښوونکي غورځنگ د روښان پیر په مشرۍ پیل کړ چې په تاریخ کې د روښاني نهضت په نوم یادېږي. روښان پیر خپل اثار لکه صراط التوحید، مقصود المومنین، فخر الطالبین، حالنامه، خیرالبیان، تذکره، فرحت المجتبی او نور په پښتو، پارسو، هندي او نورو ژبو ولیکل. ده او د ده مریدانو پښتو ژبې ته هم خدمتونه وکړل. د اخوند دروېزه پښتو اثار او په ځانگړې توگه «محزن اسلام»، د هغه د زوی کریمداد پښتو اثار او نورو یادولی شو.

د روښان پیر او د هغه د پلویانو او د اخوند دروېزه او د هغه د پلویانو تر منځ مشاجرو او بحثونو پایله دا شوه چې «د اسلام د چوکاټ د ننه نوي نظریات منځ ته راغلل او دغه مشاجرې چې په پښتو ژبه کېدې د هغې د ودې سبب شوي». ۱۲

د ستر مبارز او شاعر خوشال بابا، ایمل خان مومند او دریاخان اپریدي په مشرۍ د هند د مغولو پر ضد د پښتنو د ملي ازادي بڅښوونکي نهضت سره سم د پښتو د ودې بل پړاو پیل کېږي. دغه دوره د پښتو ژبې په وده کې داسې مرحله ده چې ساری يې تر اوسه نه دی لیدل شوی. په دې دوره کې د پښتو ژبې ستر شاعران لکه خوشال بابا، رحمان بابا، حمید بابا، عبدالقادر خان خټک، اشرف خان خټک، علي خان خټک، کاظم خان شیدا او نور منځ ته راغلل چې د پښتو ژبه يې د نورو سیمه یزو ژبو سیاله کړه. راورتي وايي چې د دغو پښتنو شاعرانو په اشعارو کې چې ویونکي يې د یوه ښکلي هېواد د پرتمینو غرونو په تکو شنو درو کې لوی شوي دي د وطن پالنې قوي احساس، د ازادۍ رښتیني روحیه او د هېواد مینه څپي وهي.

پښتنو د اتلسمې پېړۍ په پیل کې د ملي او مدبر لارښود میروېس خان په مشرۍ د صفوي فارس نه هېواد وژغوره او په کندهار کې د خپلواک دولت بنسټ کېښود چې وروسته د میروېس زوی شاه محمود هوتک او وراره شاه اشرف هوتک څو کاله په پارس واکمني وکړه. هوتکیانو هم فرهنګي چارو

او په ځانگړې توگه پښتو ژبې او ادب ته د قدر وړ خدمتونه وکړل. میروېس نیکه، شاه محمود هوتک، شاه حسین هوتک او شاه اشرف هوتک او په ځانگړې توگه شاه حسین هوتک د پښتو ژبې او پښتو ادب ودې ته پام اړولی وو. شاه حسین هوتک د خپلې پاچاهۍ په دوران کې د نارنج په مانۍ کې د پوهانو، شاعرانو او ادیبانو غونډې رابللې او یو کتابتون یې هم جوړ کړی و. د ده په امر محمد هوتک د پټې خزانې نامتو اثر ولیکه. په دې دوره کې د پښتو ژبې لومړۍ شاهنامه (محمود نامه) د ریډي خان مومند له خوا ولیکل شوه چې څلور زره بیتونه یې درلودل او شاه حسین یو زر طلاوي د انعام په توگه ورکړې. د پښتو ژبې دوهمه شاهنامه چې «جگړه د محمود افغان، نیول د اصفهان نومیږي» محمد امین سر پرېکړې هغه وخت لیکلې ده. د دې دورې لوړو شخصیتونو لکه لوی جنرال سیدال ناصر، بابو جان بابي، ملا زعفران، بهادرخان، ملا پیرمحمد میاجي، داودخان هوتک، مېرمن زینبه او نورو په پښتو ژبه لیکنې او شاعري کوله.

په دې توگه د هوتکو واکمنو په پښتو ویناوې او لیکنې کولې او د هوتکو دولت د پښتو ودې او پراختیا ته د قدر وړ چوپړ کړی دی. پښتو د هوتکو په دوره کې د رسمي او دفتري ژبې حیثیت درلود او د دربار ژبه وه.

کله چې نادرشاه افشار د فارس په خبوشان کې ووژل شو. نو احمد خان، د خپلو ملگرو سره کندهار ته راوگرزېد. دلته پښتنو مشرانو چې د نادر افشار په واکمنۍ کې یې پوره سیاسي تجربه تر لاسه کړې وه پرېکړه وکړه چې خپل هېواد خپلواک کړي. دوی په ۱۷۴۷ کال کې د کندهار په شیر سرخ کې سره جرگه شول او د نهو ورځو نه وروسته د صابر شا پیر په وړاندیز احمد خان د افغانستان د پاچا په توگه وټاکل شو. په دې ترتیب د نوي افغانستان بنسټ کېښودل شو.

احمد شاه بابا لومړی د امو نه تر اباسینه خپلواک افغانستان جوړ کړ. بیا یې د خپلو نورو لښکرکشو په پایله کې په کشمیر، پنجاب، سند، بلوچستان او پارسي خراسان یا پخوانۍ پارټیه کې د واک په خپرولو سره امپراتوري تاسیس کړه. احمد شاه دراني پارسي دفتري ژبه کړه او پارسيوان یې دفتري مامورین کړل. په دې ترتیب پښتنو د پارس نه سیاسي ازادي وگټله خو د کلتوري ازادي په لاس ته راوړلو کې پاتې راغلل او تر ننه د پارس د فرهنگي ښکېلاک په زنځیرونو کې پراته دي.

احمدشاه بابا که څه هم پارسو رسمي ژبه کړه خو بیا هم خپلې مورنۍ ژبې پښتو ته یې توپیر نه و. نوموړي شاعر و او د خپل نیکه کامران خان غونډې چې «کلید کامراني» کتاب یې په پښتو لیکلی دی خپل شعر په پښتو ژبه ووايه او نن یې خپلو پښتنو ته د شعر دیوان په نیکات پرې ایښی دی.

د احمد شاه بابا د واکمنۍ په اوږدو کې د «فتوای احمدشاهي» کتاب په پښتو ژبه ولیکل شو، قاضي محمدغوث، چې د خان علوم لقب ورکړل شوی

و، په پښتو ژبه پر تصوف رسالې وکښلې، حافظ گل محمد مرغزي د پښتو ژبې دریمه شاهنامه یانې احمد شاهي شاهنامه ولیکله چې یوازینی مالومه خطي نسخه یې اوس په برېښ موزیم کې خوندي ده، ملا پیرمحمد کاکړ د پښتو ژبې د زده کړې (درسي) لومړنی کتاب چې «معرفته الافغانی» نومېږي ولیکله. ملا پیرمحمد کاکړ دا کتاب خپل شاگرد شهزاده سلېمان ته د لنډې دوه میاشتني واکمنۍ (۱۱۸۶) په دوره کې وړاندې کړی و.

ښاغلی حبیب الله رفیع وايي چې «دا اثر د دې له پاره لیکل شوی و، چې درباریان، منشیان او میرزایان د پښتو جملو جوړول او لیکل زده کړي او بیا د همدې اثر په مرسته د دفتر او دربار ټولې چارې په پښتو راوړوي خو پښتو د دفتر او دیوان ژبه شي او لکه د نورو ژبو غوندې د دربار په ملاتړ او حمایت پراختیا او پرمختګ وکړي.» ۱۳ برسېره پردې احمد شاه بابا د پښتو ژبې شاعران په ځان راټول او د شعر ویلو مجلسونه به جوړېدل او په دربار کې پښتو ژبه ویل کېده.

تیمور شاه په خپل دربار کې د پښتو پرځای فارسي رواج کړه. په دې ترتیب د پارس فرهنگي ښکېلاک یقیني شو او تر ننه دوام لري.

د پښتو د رسمي کېدو لومړۍ حرکت د امیر شیرعلي خان په دوهمه واکمني کې پیل شو. پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ وايي چې د امیر شیرعلي خان د مهمو سمونونو نه یو دا و چې پښتو یې د لومړي ځل له پاره د هېواد ملي او رسمي ژبه اعلان کړه.

امیر شیرعلي خان د نورو سمونونو په څنګ کې د پښتو د رسمي کولو له پاره کوښښ دا څرګندوي چې د ده ملي شعور ډېر غښتلی او قوي و. امیر غوښتل چې پښتو د یوې رښتینې ملي ژبې په توګه وده او پرمختګ وکړي او د فارسي ځای ونیسي. د دغه مقصد له پاره د پښتو کتابونو لیکل او ژباړل پیل شول، د پښتو سیند (قاموس) د لارښود په توګه حتمي شو، عسکري تعلیم نامي په پښتو ژبه برابرې شوې، واره او لوی ماموران په القابو وویاړل شول او په پای کې د پښتو ټولې (قوماندې) د افغان جنګیالیو د ګڼو صنفونو له پاره جوړې شوې. لیتوګرافي مطبعه په کابل کې په کار ولوېده او د شمس النهار اخبار په همدغې مطبعې کې چاپ شو. د قاضي عبدالقادر له خوا «قواعد پلټن پیاده» په پښتو ژباړل شو چې تشریحات یې په پارسو و. علم قواعد لښکر د دریا خان نیازي له خوا، قواعد عسکري د محمد ابراهیم له خوا ولیکل شول. «دغه مشکور واکمن څر پداسې حال کې وموند چې ادعا وکړي چې پښتو د هغه د هېواد والو ملي ژبه شوې وه. د دغه امیر په نظر فارسي امانتي ښکې وې.» ۱۴ د غوث خیبري په اند د امیر شیرعلي خان له خوا د پښتو ژبې د رسمي کولو اصلي موخه د ایران د فرهنګي ښکېلاک د ماتولو په لور یو اغېزمن ګام و.

امیر عبدالرحمن د امیر شیرعلي خان د پښتو سمون ترک کړ. د پښتو

ملکي القاب ترک شول، فارسي د دفتر يوازینی ژبه شوه، خو د امير شيرعلي خان د وخت پوځي القاب تر زياتي اندازې پر ځای پاتې شول. برسېره پردې چې په دې وخت کې يو شمېر تالیفات په پښتو وشول، د ختيځو پښتنو سره د امير مراودې او هغو ته د ده فرمانونه اوليکني په پښتو وې. د دربار په دارالانشأ کې د پښتو ځانگړې څانگه پرانېستل شوه چې مشر يې ملا محمدخان افغاني نويس د عبدالله خان افغان نويس پلار و.

د امير حبيب الله خان په وخت کې هم پارسو د هېواد يوازنی رسمي ژبه وه او پښتو ژبه يوازې په ښوونځيو او مدرسو کې د پوهنې په نصاب کې شامله شوه خو د غبار په وينا د حبيبيې په ليسه کې انگليسي ژبه يې د پښتو په وړاندې کېښوده چې زده کوونکي د دواړو ژبو نه په خپله خوښه يوه ټاکلې شي. نور ټول مضامين په پارسو ژبه وو. که څه هم په دولتي کچه پښتو ژبې ته پاملرنه نه ده شوې خو په ولسي کچه بيا هم لږ لږ کار کېده.

د کاکړ په وينا د امير امان الله خان په وخت کې دپښتو د رسمي کېدو دوهم حرکت د لومړي حرکت نه چې امير شيرعلي خان په خپله دوهمه واکمني کې پيل کړی و نږدې نيمه پېړۍ وروسته په کندهار کې پيل شو ده په کندهار کې د هغه ځای اړوندو چارواکو ته لارښوونه وکړه چې «د کندهار زده کوونکو ته دې په پښتو کې د زده کړې کتابونه برابر او د زده کوونکو شمېر د زيات شي.» ۱۵

امان الله خان په اساسي قانون کې د پښتو ژبې د رسمي کېدو او تعميم ته ځای ور نه کړ که څه هم د جرگې زيات غړي پښتانه وو خو دوی د امير په شمول د امير شيرعلي خان غوندې قوي ملي شعور نه درلود چې د خپلې ژبې د رسمي کېدو او تعميم په اهميت وپوهيږي. خو امان الله د پښتو ژبې د ودې په موخه د «مرکه پښتو» اداره جوړ کړه.

د پښتو د علمي کېدو او غني کېدو له پاره لومړنی اساسي گام د پاچا محمد نادر خان په وخت کې د «ادبي انجمن» په تاسيس سره واخېستل شو په کندهار کې د ادبي انجمن بنسټ په ۱۹۳۲ کال کې د محمد نادر خان په اجازه د کندهار تنظيمه رييس محمد گل خان مومند کېښود او د هغه ولايت دفترونه يې په پښتو واړول. په دې ډول د پښتو دغه حرکت د پاچا نادرخان او ورپسې د پاچا محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په لومړيو وختو کې په قوت روان شو او د هغه له پاره په رسمي او علمي برخو کې کار کېده.

په ۱۹۳۷ کال کې د سردار محمد هاشم خان د صدارت په وخت کې کله چې محمد نعيم د پوهنې وزير و د اصلاح په ورځپاڼه کې يو پاچايي فرمان خپور شو چې ويل يې چې پښتو دې د فارسي په څنگ کې په دولتي دفترونو کې جاري شي او د هغه له پاره د درې کلونو په موده کې پښتو دومره زده کړي چې پرې خبرې او هم ليک ولوست وکړای شي او د ولس او حکومت تر منځ مفاهمه حقيقي شي او ملي پېوستون ټينگ شي. دا حرکت د شاهي

کورنی د نه پاملرنې له امله ناکام شو.

د پاچا ظاهر شاه په مشروطه پاچايي کې د ۱۳۴۳ کال په اساسي قانون کې «د افغانستان د ژبو نه پښتو او دري رسمي ژبي دي سربره پردې څنگه چې پښتو د افغانستان د اکثرو خلکو ژبه ده د افغانستان د ملي ژبي په حيث منل شوي ده.» خو بيا د همدغې شاهي کورنۍ د نه پاملرنې له امله دا حرکت ناکام شو.

په دې ترتيب د دغې پېړۍ په پيل سره دربار او واکمني کورنۍ پښتو ورو ورو پرېښوه او دولت ورته په دفترونو کې ځای ور نه کړ. پښتو په عمل کې رسمي نه شوه. واک فونډېشن دې پايلې ته رسېدلی چې «د افغانستان امپراتوري او دولت جوړونکي پښتون قوم په کلتوري لحاظ په تاريخ کې يو ډېر زيات مسخ کېدونکی او ورک کېدونکی قوم دی.» ۱۶

د واک فونډېشن په موندنې سره په سلو کې اتو پښتنو په افغانستان کې خپله مورنۍ ژبه پرې ايښې ده. له افغانستان نه د باندې د پښتو نه لاس پر سر کېدل تر دې هم ګرندې دي. په دې ډول پښتو مخ په پرېښودو ده او پښتانه د هويت د بحران سره مخامخ دي.

په ايران او پاکستان کې «دغه نظر څرګند دی چې څنگه چې پښتنو د افغانستان په جوړولو، ساتلو او تنظيمولو کې اساسي رول لرلی دی، پر عکس د پښتنو کمزوري کېدل به افغانستان هم کمزوری کړي چې په دې حال کې به دوی په اسانۍ سره وکولی شي هغه تر خپل نفوذ لاندې راولي.» ۱۷ د دوی ټول کوښښونه دې ټکي ته متوجه دي چې افغانستان دې د دوی په مشرۍ سره يو خپلواک هېواد نه وي. ټول هغه مصيبتونه چې افغانستان ته اول د شوروي په يرغل سره او وروسته د همدغو ګاونډيو هېوادونو له خوا پېښ شوي دي د همدغه نظر په اساس دي.

کاکړ وايي چې په دغو هېوادونو او په خاص ډول ايران کې دغه کوښښونه روان دي چې د هغو په موجب پښتو يا کمزوري يا ورکه شي چې څو پښتانه خپل هويت له لاسه ورکړي او افغانستان هغسې هېواد نه وي لکه چې و، يا ان چې دی. «د ايران په افراطي او حتی ځينو رسمي خلکو کې د پښتو ضد تمايل يو څرګند حقيقت دی. د ډېرو منابعو له مخې دغه افراطيون د پښتو اثار تر لاسه کوي او له منځه يې وړي. سربره پردې چې د پښتو پر ضد تبليغات کوي او ستمي ډوله افغانان د همدغه مقصد له پاره استخداموي او تمویلوي. د همدغو کوښښونو [له امله] د علومو په اکاډمي کې د پښتو اثار له منځه يووړل شول. پښتو ته بل خطر تردې لا بېخکی دا دی چې پښتانه د نورو کلتورونو سره په تماس سره خپله ژبه د نورو ژبو په ګټه هېروي. داسې چې که دوی د ډېر شمېر په منځ کې يو کس دري ويونکی هم وي، دوی پښتو پرېږدي، په دري ګرېږي او يا لکه چې د دري ويونکو نه ښځه په نکاح کړي، هغې ته موقع ورکوي چې اولادونه يې دري ويونکي کړي.» ۱۸

که کومه پښتانه یو دري ویونکی په نکاح کړي، دغه ښځه د دې توان نه لري چې خپل اولاد ته مورنۍ ژبه ور زده کړي.

دا لا څه کوي ما ته داسې کورنۍ مالومې دي چې مور او پلار یې دواړه پښتانه خو د اولادونو سره دري وایي چې اولادونه یې پښتو زده نه کړي. خو خبره د یو څو ورځو او ورخطیې نه ده. څنگه چې پښتو د افغانستان د ډېرو خلکو ژبه ده، دوی د دې توان لري چې هغه له ورکېدو وژغوري، خو چې لیکوالان او د فکر خاوندان دوی د خپلې ژبې حال ته متوجه کړي بې له دې چې د وطن د نورو ژبو نه توجه وړول شي یا هغوی ته د میرې زوی په سترګه وکتل شي. د افغانستان د ټولو ژبو ویونکي افغانان او د وطن په ګټه او تاوان کې سره شریک دي. له دې امله د هغوی ژبې همغسې وړ دي، لکه په خپله چې دي. د هېڅ ولس ژبه نه سپېڅلې او نه د سپکاوې وړ ده. دا په خپله ویونکي دي چې ژبې جوړوي او وده او انکشاف ورکوي، نو د هر ولس قوت د هغه د ژبې قوت دی او پر عکس په دې ډول پښتانه خپله پښتو هغه وخت په ښه ډول ساتلی او غني کولی شي چې «پخپله قوي اوسي. یانې قوي اقتصاد ولري، د علم، پوهې او تکنالوژۍ لوړې سطحې ته رسېدلي او په مجموع کې غوړېدونکي او تولیدونکي کلتور ولري.» ۱۹

د پښتو ژبې د پرمختګ له پاره یوې اوږد مهاله ستراتیژي ته اړتیا ده. څرنگه چې ایران د خپلې ژبې د پرمختګ له پاره اغېزمنه ستراتیژي لري هغه دا چې د نړۍ د ژبو نه هر ډول علمي او د هنري ادب کتابونه په پارسو ژباړي. د دې لارې خپله ژبه شتمنوي او خپله هم په پارسو ژبه اثار لیکي. دوی د خپلې ژبې د پرمختګ د ستراتیژي په پلي کولو کې پوره بريالي دي. پاکستان هم د ژبې اغېزمنه ستراتیژي لري هغه دا چې نړیوال مالوماتو ته د انګرېزي ژبې د زده کړې له لارې لاسرسی لري او اردو ژبې ته هم هر ډول اثار ژباړي. پاکستان هم د خپلې ستراتیژي په پلي کولو کې بريالي دي.

پښتانه اړ دي چې د نړیوالو علمي مالوماتو د لاسرسی په موخه انګلیسي ژبه زده کړي او د انګلیسي ژبې نه هر ډول اثار په پښتو ژبه وژباړي او خپله ژبه شتمنه کړي. نن پښتانه ځوانان لګيا دي چې د کمپیوټر په مرسته داسې د ژباړې پروګرامونه جوړ کړي چې د انګلیسي ژبې نه هر ډول کتاب د یوې تڼۍ په کېنېکېنلو سره د سترګې په رپ کې وژباړل شي او ژباړه بیا د مسلکي کسانو له خوا د سمون وروسته د چاپ له پاره تیاره شي. په دې ترتیب به انګلیسي د علم د لاسته راوړو او بهرنۍ سوداګرۍ ژبه، پښتو شتمنول د ملي پېژاند د ساتنې او غښتلتیا له پاره اړینه وسیله وګرځي او پښتانه باید په خپل وطن کې پښتو د زده کړې، اقتصاد او دفتر ژبه کړي.
اخځونه

۱-حسن کاکړ، زما غوره لیکنې ۵۰، کابل ۲۰۱۰

- ۲- زلمی هېوادل، په هند کې د پښتو ژبې او ادبياتو ايجاد ... ۵۲۲
لاهور ۱۳۷۳
- ۳- هېوادل، (۱۳۷۳، ۵۱۵)
- ۴- اشرف غني، د عادلانه نظام لار، ۲۲۹
- ۵- غني، پاسنی اثر ۲۳۰
- ۶- کاکړ، (۲۰۱۰، ۱۵-۱۶)
- ۷- اقبال وزيري، پښتو د تاريخ په بهير کې، ۲۳۶ کابل ۲۰۱۵
- ۸- وزيري، (۲۰۱۵، ۲۳۷)
- ۹- الفنسټون، د کابل سلطنت، ۲۰۶ د کاکړ ژباړه کابل ۲۰۰۸
- ۱۰- عبدالشکور رشاد، تقريظ شيرمه پانه هېواد مل (۱۳۷۳)
- ۱۱- رشاد، پاسنی تقريظ ۳۲
- ۱۲- وزيري، (۲۰۱۵، ۸۷)
- ۱۳- صديق روهي، ادبي څېړني ۳۲۸-۳۲۹ کابل ۲۰۰۷
- ۱۴- کاکړ، (۲۰۱۰، ۳۵)
- ۱۵- کاکړ، د امير امان الله واکمنۍ ته نوي کتنه ۶۹، کابل ۲۰۰۵
- ۱۶- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۷)
- ۱۷- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۷)
- ۱۸- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۸)
- ۱۹- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۹)

محمد اقبال وزيري
می، ۲۰۱۷

د پښتو نړیواله ورځ

درنو او قدرمنو خوندیو او ورونو غوندې ته ښه راغلاست
زه د افغان جرگې له خوا تاسو درنو حاضرینو او ټولو افغانانو ته د پښتو
ژبې د نړیوالې ورځې له امله مبارکي وایم.
ژبه د انسانانو تر منځ د پوهاوي وسیله، د انسان د فکري ودې او د یوه
قوم د هویت سرچینه ده. ژبه د مادي کلتور د ډېرو ابتدایي پرمختگونو نه د
مخه موجوده وه. دا ژبه وه چې د انسان او ټولنې وده او پرمختګ یې شوني
کړل. دا ژبه وه چې د هغې له برکته تاریخ هسک شو او دینونه منځ ته
راغلل.

زه نن د دغې پرتمینې غونډې درنو حاضرینو پام دوو ټکو ته راګرزوم.
لومړی دا چې موږ باید د مهاجرت په شرایطو کې کوښښ وکړو چې خپلو
ماشومانو ته په مورنۍ ژبه لیک او لوست ورزده کړو تر څو دوی وکولی
شي د هغې په مرسته د خپل هېواد او خلکو د ملي او دیني ارزښتونو، غوره
ملي دودونو او تاریخ نه خبر شي او د خپل وطن او خلکو سره یې اړیکې
ټینګې او مینه یې ورسره پیدا شي. د دې موخې د پلي کولو یوه لار دا ده چې
موږ د مهاجرت په شرایطو کې په هر هېواد کې چې اوسېږو هلته د اوسېدلو
په ځای کې د خپلو ماشومانو له پاره د مورنۍ ژبې د زده کړې کورسونه
جوړ کړو. په دې برخه کې د دوردېخت، زوایندېخت او ریدرکړک د یو
شمېر ماشومانو له پاره د ژبې کورس پرانېستل شوی دی. د دې کورس
ماشومانو ته محترم انجنر زکریا پوپل د پښتو ژبې او محترم عزیزالحق د د
قران شریف لوست او دیني اصولو درس ورکوي. په فیننډال کې محترم
بخرکی او په هارلم کې محترم عبدالله احسان یو شمېر ماشومانو ته د مورنۍ
ژبې د زده کړې کورسونه پرانیستي دي. افغان جرګه د دغو ورونو د زیار
ستاینه کوي او دا تجربه باید نورو ښارونو ته وغزیري. برسېره پر دې په
کورونو کې د مورنۍ ژبې کارول او د پښتو ژبې د ټلويزیونو پروګرامونو
کنټرول په دې کار کې ډېره مرسته کوي او دغه کار ته د درنو خوندیو ځانګړی
پام راګرزوم ځکه چې په کور کې د ماشومانو سره د دوی تماس زیات دی.
دوهم ټکی دا دی چې د مهاجرت په شرایطو کې هغه خوندیې او ورونه
وهڅول شي چې د کتابونو د لیکلو او ژباړلو توان او وس لري تر څو د
خپلې مورنۍ ژبې د علمي کولو او بډاینې په موخه د خپل مسلک په برخه

کې داسې علمي او ادبي کتابونه وژباړي چې د هغو په مرسته تر یوې کچې د یوویشتمي پېړۍ پوهه او ادبیات خپل هېواد او خلکو ته ولېږدوو او د دې لارې خپلې مورنۍ ژبې او خلکو ته تلپاتې چوپړ وکړو. افغان جرگه هود لري چې د دغو دوو ټکو په پلي کولو کې د یوه ځانگړي کمیسیون په مرسته د تاسو د خپلو ټولنو له لارې مرسته وکړي.

په درناوي

محمد اقبال وزیري

۲۰۱۸

ملي گټې

د ملي گټو موضوع چې په نړيوال سياسي-اقتصادي نظام کې زښته زيات اهميت لري د ډېرې مودې راهيسې د سياست پوهانو، فيلسوفانو او نورو پام يې ځانته اړولی او د څېړنې لاندې يې نيولی ده. د مخه تر دې چې ملي دولتونه منځ ته راشي «ملي گټو ته د شاهزاده اراده، سلطاني يا شاهي گټې ويل کېدلي.» ۱ خو ملي گټې هغه وخت رامنځ ته شوي چې ملي دولتونه منځ ته راغلل او ملي دولتونه بايد هرو مرو سياسي پولي ولري.

ايتالوي فيلسوف او سياست وال مکياويلي په دې نظر و چې ملي دولت بايد د هېواد د ننه ټينگ او د بهر په وړاندې د خپل شتون نه ساتنه وکړای شي. په دې توگه مکياويلي د ملي گټو په ساتنه کې د زور په رول ټينگار وکړ او دا يې هم څرگنده کړه چې په هره وسيله سره وي د واکمن هدف بايد د قدرت ساتنه وي.

ژان بودين فرانسوي سياسي فيلسوف خپل پام د حاکميت موضوع ته واړاوه او ټينگار يې وکړ چې «فرانسويان دې د مذهبي تحميل او جگړې پر ځای، خپل هېواد ته زياته پاملرنه وکړي.» ۲ د ژان بودين په اند په هره ټولنه کې بايد يو داسې غښتلی قدرت وي چې د نورو ټولو له پاره قوانين جوړ کړي. دې زياتوي چې دا قوانين که شوني وي د نورو سره دې د هوکړې له مخې او که شوني نه وي نو د هغوی د هوکړې نه دې پرته جوړ شي.

د منځنيو پېړيو نړيواله کليسا د رنسانس يا د بيا ژوندي کولو غورځنگ له امله چې په څورلسمه پېړۍ کې په ايتاليا کې پيل شو کمزوري شوه. د رنسانس غورځنگ چې لومړی د هنر او ادب له لارې او وروسته د نوې سوداگري طبقې په هسکېدو سره په اقتصادي چارو کې په فردي ازادۍ واوښت او هغه په خپل وار فرد پالنه او انسان پالنه واقعي کړه يانې دا چې په خپله انسان د هر څه منځ او سرچينه ده.

د رنسانس د غورځنگ بله غټه پېښه په شپاړسمې پېړۍ کې د مارټين لوتر په کوښښ د ديني سمون په پايله کې د پروټېسټانيزم هسکېدنه ده چې فرد ته د وجدان په ازادۍ قايل و. دې مذهبي سمون د فکر ازادۍ په هڅولو سره د روم د سپېڅلي امپراتورۍ بنسټ ولرزاوه. د دې په پايله کې په نړيوالو اړيکو کې د قواوو انډولتوب او د دولت په ننيو چارو کې د قواوو وېش او د مشروطيت تفکر راڅرگند شو. د منځلارو کاتوليکانو او

پروټېسټانتو له لیکو نه یوه سیاسي ډلگۍ راووتله چې د دوی په اند هېڅ ډول عقیده دومره اهمیت نه لري چې د پرله پسې جگړې سبب وگرځي. دوی په دې نظر وو چې انسان په کلیسا کې نه، بلکې په ټولنه کې ژوند کوي. له دې کبله باید یو داسې نظام رامنځ ته شي چې په مذهب کې د فرد په ازادۍ، د پاچا په اطاعت کولو او په سوله ایز ډول د خپل کار په کولو باندې ولاړ وي. په دې توګه اروپایي دولتونو د خپل مشروعیت او اړیکو د تنظیمولو په خاطر د ملي ګټو اصل ته مخ وړاوه چې د قواوو د اندولتوب په مانا دی چې د رحمت ربي زیرکیار په وینا د اوسنۍ زمانې په سیاسي ژبه ورته «ملي ګټې» یا د «ملي امنیت ګټې» ویل کیږي. ملي ګټې: خپلواکي، د خاورې بشپړتیا، د دولت ځان ساتنه، عسکري امنیت، اقتصادي ښېګڼې، د دولت اعتبار، کلتوري او حقوقي پېرزوینې، دیني او ایډیالوژیکي ژمني په څېر کې نیسي.

فرانسوي کشیش ریشلیو چې په فرانسه کې وزیر شو په اروپا کې یې د نوي سیاسي نظام بنسټ کېښود چې خپلې ګټې یې له بل هر هدف نه لوړې ګڼلې. دی په دې نظر و چې «هغه څوک چې قدرت لري ډېر ځلي حق لري»^۳. په دې توګه دولت باید د خپلو ملي ګټو د خوندي کولو دپاره خپل قدرت زیات کړي تر څو د نورو سره یې قدرت انډول شي.

د پروس د ستر فریدریک په اند انگلستان او فرانسه یو د بل دښمن دي او له دې امله نوموړی کولی شي چې کله د یوه او کله د بل سره ډله جوړه کړي او خپل شتون خوندي کړي. پروس په کړو وړو کې هم داسې وکړل او یو ځل یې د فرانسې او بل ځل یې د انگلستان سره ټولواکه جوړه کړه او خپل شته والی یې خوندي کړ. په دې ډول دولتونه اړ دي چې د قواوو په انډولتوب کې ځانونه وساتي.

ملي ګټې د واکمنۍ په ساتنه او کیفیت کې غټ رول لري. هر ډول حکومت چې وي «یوه ادعا یې دا چې مشروعیت لري او بله ادعا یې دا چې ملي ګټې پالي.» دولتونه له خپل ځان نه لوړ مقام نه مني او خپلې ګټې په خپله تعریفوي او ټاکي. په دې توګه د دولت ګټې په ملي ګټو اوږي او د ملي ګټو د خوندي کولو شېبه ته ملي پالیسي یا تګلاره ویل کیږي. په دې توګه دولتونه قدرت تمثیلي او توپیر نه لري چې پانګوالي، سوسیالستي، فاشېستي، اسلامي او یا بل ډول وي. له همدې امله د ملي ګټو مقوله په زیاته اندازه تته او ناڅرګنده بریښي. دا په دې پورې اړه لري چې په دولت کې څوک یا کومه ډله یا ډلې ملي ګټې او د دولت دوست او دښمن ټاکي. دا موضوع «د دولت د مشرانو په پوهه، رښتین والي، تجربه او د چارپوهانو سره په مشوره، د ملي ګټو د تګلارې په لرلو ... او په مناسبه موقع کې د هغوی په زړورتیا او نوبت پورې اړه لري.»^۴

هانس مارګېنتو وايي چې د یوه هېواد ملي ګټې باید د خپلو ظرفیتونو سره

مناسبې وي. رحمت ربي زیرکیار سم وایي چې د کوچنیو هېوادو ملي گټې لږ و ډېر ساده او محدودې وي خو د غټو دولتونو ملي گټې ډېرې او پېچلې وي. هغه هېوادونه چې کمزوري وي او ملي گټې یې د خطر سره مخامخ وي هغه د نورو ځواکمنو هېوادو سره د تړونونو له مخې ټلوالې جوړوي تر څو د قواوو انډول رامنځ ته کړي او خپلې ملي گټې خوندي کړي. د نورو هېوادونو سره د ټلوالې جوړول په دې اړه لري چې د دولت ملي گټې د نورو دولتونو د ملي گټو سره همغږي وي. د هغو هېوادو سره ټلواله نه جوړیږي چې د دولت ملي گټې ورسره په ټکر کې وي. د بېلګې په توګه په دوهمه نړیواله جګړه کې کله چې انګلستان او شوروي اتحاد چې یو د بل دښمن هم وو له دې کبله د هټلري جرمني په وړاندې ټلواله جوړه کړه چې د خپلو دولتونو شتون یې د خطر سره مخامخ و.

د حکومت ملي سیاست هغه وخت اغېزمن وي چې د ملت له خوا یې ملاتړ وشي. د خپل ملت پیژندګلوي او ملاتړ د دولت اغېزمنتوب او مشروعیت غښتلی کوي. لنډه دا چې هدفمند حکومت څرګندې ملي گټې لري. ستر دولتونه د خپلو ملي گټو د خوندي کولو له پاره د نورو دولتونو ملي گټې تر پښو لاندې کوي. موږ باید د تاریخ نه دا زده کړو چې زور تل په نړیوالو بدلونونو کې ستر رول لوبولی دی. هر دولت چې زورور شوی دی بیا یې هاند کړی دی چې په نورو واکمن شي او خپل واک ته پراختیا ورکړي او خپله شتمني زیاته کړي. په داسې حالت کې دولتونه اړ کیږي چې خپلې ملي گټې د نورو دولتو سره چې گټې یې ورسره همغږي ولري، ټلواله جوړه کړي تر څو د قواوو د انډول له لارې د ځان نه ساتنه وکړي.

د مخه مو یادونه وکړه چې هغه دولت د ملي گټو په ساتلو کې ډېر رول لري چې په د ننه کې ټینګ او د بهر په وړاندې د خپلو ملي گټو نه ساتنه وکړای شي.

امیر شیرعلي خان د خپلې واکمنۍ په پای کې هېواد په داسې لارې، چې سیاسي مرکزیت د دودیزې فردي ازادۍ سره ملګری و، روان کړی و تر څو افغانستان په ملي دولت بدل شي خو امیر عبدالرحمن د دودیزې فردي ازادۍ پرته سیاسي مرکزیت منځ ته راوړ.

امیر عبدالرحمن لومړی واکمن و چې د غښتلي مرکزي دولت جوړولو ته یې ټینګه ملا تړلې وه او هغه پوهېده چې غښتلی او ټینګ دولت باید سیاسي پولې ولري، خو په پټه یې د لوی افغانستان دیني عالمان او قومي مشران دې ته هڅول چې د ډیورنډ کرښه ونه مني او د انګرېزانو سره دې په جګړه اخته وي او په دې توګه دې د دې تپل شوې کرښې واقعیت ړنګ کړي. نوموړي خپل زوی حبیب الله خان ته وصیت وکړ چې د انګرېزانو سره ځای ناستی په چلند کې د خپل پلار لار ونیسي خو خپله موخه یانې د افغانستان خپلواکي او ثبات له یاده ونه باسي او پوره پاملرنه ورته وکړي.

امیر حبیب الله خان د لوېديځې پوهې په لرلو سره د مدنیت، پوهنې او پرمختګ پلوي و. امیر حبیب الله خان د وطن د ساتنې په اړه د خپل پلار لار ونيوله افغانستان باید پیاوړی وسله وال پوځ ولري. پیاوړی وسله وال پوځ او د هېواد هر اړخیز پرمختګ د هېواد د خپلواکۍ غټ تضمین دی. د لومړۍ نړیوالې جګړې د پای ته رسېدو وروسته امیر حبیب الله خان د خپل هېواد د ناپېلتوب په بدل کې د هغه مهال برتانوي هند د وایسرا چلمسفورډ نه د ۱۹۱۹ کال د فبروري په ۲مه په یوه لیک کې د پاریس د سولې د کنفرانس له خوا د افغانستان «د غوڅې خپلواکۍ، د عملي ازادۍ او تلپاتې اسقلال» په رسمیت پېژندنه وغوښته او ورڅخه یې وغوښتل چې د ورسالې د سولې په خبرو اترو کې باید افغانستان د خپلواک هېواد په توګه برخه واخلي. وایسرا د افغانستان د خپلواکۍ خواخوږی و او د هند په چارو کې د برتانیې وزیر ادوین مونتګو ته یې ولیکل چې دا به ښه نه وي چې برتانیا په زور سره د افغانستان بهرنۍ چارې محدودې کړي او په دې موضوع کې جګړې ته لار شو. د چلمسفورډ په وینا امیر حبیب الله خان بشپړه سیاسي خپلواکي، د ځمکې پراختیا، پیسې او په انگلستان کې د استازي درلودل غوښتل. ده د لندن نه خپلواکي او د ختیځو پښتنو د محکو د بېرته ترلاسه کولو غوښتنې کولې.

د رحمت ربي زیرکیار په وینا په ۱۹۱۹ کې امان الله خان افغانستان د خپلواک اعلان کړ. امیر امان الله خان نوی خپلواک شوی نیم افغانستان د نړیوال ګوښه توب نه وایست او د نورو هېوادو سره یې اړیکې ټینګې کړې. دپلوماتیکې اړیکې ټینګول د دولت اعتبار غښتلی کوي او دغه اعتبار په ملي ګټو کې شمېرل کېږي. خو د افغانستان خپلواکي چې د پښتنو د وینو په توپولو وګڼل شوه د راولپنډۍ د تړون په اساس د سیاست له لارې وبایلل شوه. یانې د ډېورنډ د تړون له مخې غوڅ شوی افغانستان د خپلو عمومي ملي ګټو او په ځانګړې توګه د خاورې د بشپړتیا په خوندي کولو کې یې وسه پاتې شو.

د نادر خان مهمه لاسته راوړنه دا وه چې نسبي سوله یې هېواد ته راستانه کړه او د دولت او د هېواد د بیا جوړولو کوښښونه یې وکړل چې د ۱۹۲۹ کال کورنۍ جګړې له مخې پرې شوي وو. د علي احمد جلالی په وینا د ده رول د امیر دوست محمد خان او امیر عبدالرحمن خان غوندې و چې د افغانستان په یو کولو کې یې لوبولی وو.

نادرشاه غوښتل چې د هېواد د پوهنې ملي پراخ سیستم، اقتصادي ودې او سیاسي پرمختګ له لارې د ملي پېوستون پروسه په لار واچوي. نادرشاه د امنیتي ننګونو ته غبرګون او د پراخي اندازې د موډرنیزې کولو د پروسې د ملاتړ له پاره د اردو بیا تنظیمول او رغونه یو بنسټیز توکی ګاڼه.

د کاکړ په وینا محمد داود، له خپلو ډیرو خدمتونو سره سره په افغانستان

کې د نظامي کودتا او د دې اوږدې نارامۍ سر مؤسس دی. په اصل کې د همدغې کودتا او د دغو نارامیو له امله ده چې د افغانستان راتلونکې د اندېښنې وړ شوي ده. محمد داود د خپل واک د ساتنې په موخه حاضر و چې د پښتنو او بلوڅو د سیاسي برخه لیک ټاکلو په اړه د پاکستان سره هوکړه وکړي خو کاکړ سم وایي چې «چا د دې ضمانت کولی شو چې پښتانه او بلوڅ به له خپل حق نه تېر شوي وای چې هغه د هغو د خلکو له خوا د خپل سیاسي برخلیک ټاکل دي.»^۵

کاکړ وایي چې د افغانستان پخوانیو حکومتونو ادعا کوله، چې پښتانه او بلوڅ د ازادي ولري، چې د خودارادیت د اصل له مخې خپل سیاسي برخه لیک په خپله وټاکي. امین د امو او اباسین تر منځ د افغانانو په یووالي ودرېد، تره کې او امین په دې ډول لوی افغانستان غوښته.

تره کې دغه مسله له بریښنف سره یاده کړې او ورته ویلي و، چې افغانستان باید د هند تر سمندر پورې ورسېږي. هغه وویل چې «موږ باید د پاکستان پښتانه او بلوڅان د امپریالستانو په لاسونو کې پرې نه ږدو. اوس دغه امکان برابر شوی دی، د دغو قومونو تر منځ د ژغورنې جگړه شروع کړو او د پښتنو او بلوڅو سیمې په افغانستان کې ورګډې کړو.»^۶ امین لا د ۱۹۷۸ کال په اګست کې پوزانوف او گوریلوف ته څرګنده کړې وه، چې «د افغانستان سیمه باید د عمان د خلیج او د هند سمندر غاړو ته ورسېږي. موږ غواړو سمندر په خپلو سترګو وینو.»^۷ ۷۴۹ امین امریکایي لیکوال هري سن ته هم په همدغه ډول غږېدلی و، چې «تاریخ موږ ته دا سپېڅلی رسالت راګوي چې له خیبر نه اخوا خپل خپل شوي پښتانه وروڼه ترک نه کړو.»^۸ ۷۵۰ هغه دا هم ویل چې «هېڅوک انکار کولی نه شي چې د افغان انقلاب او د پښتونستان موضوع سره تړلي دي.»^۹

کاکړ دا هم وایي چې پرچمیانو د عقیدې له مخې شوروي لویانو ته د تابعیت غاړه ایښې وه، د بل هېڅ افغان ډلې لویانو د بېګانه هېواد لویانو ته دغسې تابعیت نه و منلی، ځکه چې د دوی د واکمنۍ سرچینه شوروي لویان وو، نه افغان ولس. د دوی د همدغه تابعیت له امله وو چې شورویانو خلقي حکومت د دوی له پاره په خپل پوځ سره نسکور کړ.

زموږ ګاونډیو په تېره شوروي اتحاد او پاکستان د افغانستان لاندې کولو ته سترګې نیولي وې او په دې اړه یې دسیسې کولې. دواړو د خپلو نیواکګرو موخو د پلي کولو له پاره د خپلې خوښې افراطي ډلې پیاوړې کولې.

شوروي اتحاد دخپلو شوروي شوو ملګرو له لارې غوښتل افغانستان د بخارا غونډې د خپلې امپراتورۍ یوه برخه وګرځوي او بیا به د لاس لاندې رژیم له لارې له هغه له طبیعي زېرمو او شتمنیو نه ګټه پورته کړي او په هغو سره به خپل ځای په ځای درېدلی اقتصاد په حرکت راولي.

د کاکړ په وینا د شوروي اتحاد څلوېښتم یرغلګر پوځ چې «هغه شوروي

شوي، پراري او د افغانستان د تابعیت نه محروم شوي پرچمیان، کارمل او ملګري یې او داسې هم شوروي شوي او پراري شوي خلقيان- سروري او ملګري یې» هم ورسره وو په افغانستان یرغل وکړ. که څه هم دغه شوروي شوي او پراري شوي پرچمیان او خلقيان «په افغانستان کې پیدا شوي او د افغانانو په پیسو د عصري زده کړې خاوندان شوي وو، خپلو وطنوالو ته شا کړه او دولتي قدرت ته د رسېدلو له پاره یې د شورویانو مریتوب ته غاړه کېښوده. دوی په دغه ډول د خپلو وطنوالو د حاکمیت منل شوی حق تر پښو لاندې کړ او هغو او وطن ته یې خیانت وکړ.» ۱۰

پاکستان د ژینو د خبرو په وخت کې نوي کشاله پیدا کړه هغه دا چې د کوردوویز نه یې وغوښتل چې د پرېکړې په وروستي متن کې دې د ډیورنډ کرښه نړیواله پوله وښودله شي. کاکړ وايي چې د کابل رژیم «حاضر و چې د دغې موضوع پر سر سوداګري وکړي، خو چې پاکستان یې په رسمي ډول وپېژني.» ۱۱ کوردوویز وايي چې شاه محمد دوست راته وویل چې «... لکه هسې چې د اګست په وړاندیزونو کې ښودل شوي، دغه موضوع په رښتیا د خبرو موضوع کېدلې شي. خو په مستقیم ډول د دواړو حکومتونو تر منځ او یوازې د پرېکړې له ختم نه وروسته.» ۱۲ په دې توګه پرچمیان حاضر وو چې د پاکستان له لوري د دوی د رژیم د رسمي پېژندلو په بدل کې د ډیورنډ کرښه د نړیوالې پولې په توګه ومنې. خو پاکستان دغه سوداګري ونه منله.

د افغانستان ملي ګټې د پاکستان سره د ډیورنډ د کرښې له کبله په ټکر کې دي. د پاکستان واکمنو د محمد داود د جمهوریت پر مهال د افغانستان اسلامي تنظیمونو نه د افغانستان د بې ثباته کولو په موخه کار اخیستل پیل کړل. څنګه چې د افغانستان حکومت د پاکستان سره په یوې بنسټیزې مسلې یانې پښتونستان په سر اختلاف درلود، اسلام پالو ته اړینه نه وه چې په داسې شرایطو کې د خپل هېواد د ملي ګټو پر ضد د بوټو د پلانونو د پلي کولو وسیله شي. دوی په ۱۹۷۵ کال کې د بوټو د حکومت په هڅونې او مرستې د خپل وطن په ځینو ولایتونو کې وسله وال پاڅونونه وکړل. خو افغان حکومت هغه ټول وځپل او دوی بېرته پېښور ته پر شا شول.

د پاکستان پلان دا و چې د همدغو اسلامي تنظیمونو له لارې افغانستان تر خپل نفوذ لاندې راولي، تر څو خپل د ستراتیژیکې ژورتیا پلان خوب په کړو بدل کړي. ایران خو لا ډېر د مخه د افغانانو ناتوان کولو ته ملا تړلې ده. په دې توګه ټول مصیبتونه افغانستان ته اول د شوروي په یرغل سره او وروسته د همدغو ګاونډیو هېوادونو له خوا پېښ شوي دي.

د شوروي پوځ د وتلو او د نجیب الله د رژیم د نسکورېدو وروسته اسلامي تنظیمونو د دې پرځای چې د وران شوي ملک د بیا ودانولو او د ملي سیاست په کولو بوخت شي، د واک پر سر پخپلمنځي جګړو بوخت

شول. د کابل ښار چې د نیواک په دوران کې لوی شوی او په امن کې و، په کښواله بدل شو. په ټول ملک کې د سر، مال او ناموس خوندیتوب له منځه لاړ. په دغې دورې کې ابادي هېڅ ونه شوه. پاکستان، ایران او تر څه اندازې نور په دغه نارام حالت کې خپلې ځانګړې ډلې پیاوړې کولې او په دې ډول یې په افغانستان کې یو ډول نیابتي جګړه کوله.

د طالبانو د واکمنۍ پر مهال ملا محمد عمر او سخت دریځو ملګرو یې د وطن د ملي ګټو په وړاندې د خپل وطن نه شړل شوي عرب ته ډېر ارزښت ورکړ. خو د سوډان واکمنو بن لادن د خپلو ملي ګټو د ساتلو په موخه د سوډان نه وشړلو. مشرف د پاکستان د ملي ګټو له پاره د امارت نه لاس واخېست او دا یې په ډاګه کړه چې «د پاکستان د ګټو نه بل څه لوړ نه دي» او «شرایط اوږې راوړي خو ملي ګټې پر ځای وي» ۱۳ خو امارت ملي ګټو ته شا کړه او هېواد یې د ستر ناورین سره مخامخ کړ.

د امارت د نسکورېدلو وروسته په افغانستان کې د اساسي قانون له مخې یو لبرال ډموکرات ولسمشري نظام په پښو ودرول شو او د پنځه ویشټو کلونو وروسته د ډموکراسۍ نوې دوره پیل شوه. خو افغانانو هغه ګټوره موقع، چې د ۲۰۰۱ کال د سپټمبر د یوولسمې نېټې وروسته د دوی په ګټه منځ ته راغلې وه، د لاسه ورکړه. اوس له یوې خوا د طالبانو او امریکې تر منځ تړون لاسلیک شوی او د افغانستان د حکومت او طالبانو تر منځ د سولې خبرې پیل شوې دي چې پایله یې مالومه نه ده او د بلې خوا نړیوال ځواکونه د هېواد نه نږدې ټول ووتل. په دغه پېچلې وضعه کې چې جګړې زور اخېستی او د شلو کلونو لاس ته راوړنې د ګواښ لاندې دي موږ ته اړینه ده چې د هېواد ملي ګټو د ساتنې په خاطر د خپلو امنیتي ځواکونو ملا وتړو او د جمهوري نظام نه ملاتړ وکړو. د جمهوري نظام نه ملاتړ یو پرنسپيې موضوع ده هغه دا چې موږ د تاریخ په اوږدو کې یوازې اوس د داسې اساسي قانون څښتنان یو چې په هغه کې د لومړي ځل له پاره د دولت د سروال د ځای ناستي موضوع حل شوې او ولسمشر به یوازې د خلکو له خوا نوي ټاکل شوي ولسمشر ته واک سپاري او په دې توګه د هېواد پرمختګ تداوم مومي او د واک پر سر د جګړو مخنیوی کوي.

موږ ته مالومه ده چې د نړۍ له ټولنو نه هغه بریالۍ او پرمخ لاړې چې دولتي واک یې د اساسي قانون له مخې په اجرائیه، مقننه او قضایه څانګو وېشلې، دولتي لوړو څوکیو ته رسېدل د ټاکنو له لارې ترسره کېږي، چارواکي غوره کوونکو ته مسؤل ګرزول کېږي او افرادو ته داسې حقونه او قانوني ازادۍ منلې شوې چې په هغو سره د خپلو ځانونو او په پای کې د ټولنې د ښېګڼو له پاره کار وکړي.

د دغه اساسي قانون په پلي کولو او د دولتي چارواکو په غوره کولو کې د وړتیا د اصل له مخې دغه شونتیاوې وار په وار ډېرېدلې شي چې قانون او

موسسې بېخ ونیسي، د کودتا گانو او جنگونو مخه ونیوله شي او امنیت او ملي پېوستون ټینګ شي. یوازي په دغسې حال کې خلک په ډاډه زړه کولی شي د مدني، صنعتي او کرنیز او داسې هم د پوهې، سیانس او تکنالوژي او د هنر او کلتور په لور په پراخ ډول مخه وکړي او وطن ودان او ژوند شتمن او ارزښتناک کړي.

اخځونه

- ۱-رحمت ربي څیرکیار، د ناپوهۍ تیاري او د پرمختګ ډېوي ... ۷۵۵، کابل ۲۰۱۶
- ۲-څیرکیار (۲۰۱۶، ۷۵۸)
- ۳-څیرکیار (۲۰۱۶، ۷۶۱)
- ۴-څیرکیار (۲۰۱۶، ۷۷۶)
- ۵-محمد حسن کاکړ، د سرطان کودتا، ۱۲۷، کابل ۲۰۰۹
- ۶- محمد حسن کاکړ، د ثور کودتا او د هغې ژورې پایلې، ۴۲۱، کابل ۲۰۱۰
- ۷-کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۸-کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۹-کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۱۰-کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۲-۴۲۱)
- ۱۱-محمد حسن کاکړ، افغان-شوروي جګړه، ۴۵۷، کابل ۲۰۱۵
- ۱۲-کاکړ، (۲۰۱۵، ۴۵۷)
- ۱۳-محمد حسن کاکړ، طالبان او اسلامي بنسټ پالنه، ۴۰۴، کابل ۲۰۰۴

محمد اقبال وزيري
۲۰۱۹

د لوی افغانستان د جوړېدو مبارزې

زموږ لرغونی ټاټوبی اریانا چې بیا خراسان او وروسته افغانستان ونومول شو یو بسیا او ښېرازه هېواد و دا ځکه چې د یوې خوا د امو د رود شاوخوا مځکې د غنمو په موندلو سره د کرنې وړ شوې چې په پایله کې یې کلیوالي او ښاري ژوند منځ ته راغی او د بلې خوا د گاونډیو هېوادو «د سوداګرو، ګرځندویانو، سوبمنو او کډوالۍ لویه لار ګرزېدلې وه ... چې بیا په ورېښمېنې لارې باندې یاده شوه چې په پای کې یې چین، هند، پارس، او اروپا سره ونښلول»^۱ او زموږ د هېواد د شتمنۍ سرچینه یې جوړوله. دغه لاملونه وو چې زموږ په هېواد کې مدنیتونه او دینونه منځ ته راغلل. «اریانا د ویدي مدنیت لومړنۍ ځانګو او د اوپستایي مدنیت اصلي ټاټوبی و.»^۲ په ویدي دوره کې ژغورنه طبیعي قوتونه ته په عبادت کې لټول کېده. په دې ډول هر طبیعي قوې ته په خدای لرلو باندې عقیده عامه وه او د خدایانو شمېر ډېر ګڼل کېده.»^۳ په اوپستایي دوره کې د زردښتي دین بېښت ایښودونکی پښتون زردښت «په نړۍ کې لمړنی مصلح یا د یو څو هغو مصلحانو څخه دی، چې د لومړي ځل له پاره یې د لوی څښتن د یو توب عقیده وړاندې کړه او نړۍ یې د بدۍ او نېکۍ د قوتونو د مقابلي هسې ډګر وګاڼه چې په هغه کې د نېکۍ رب اهورا مزدا د بدۍ په رب اهریمن باندې غلبه کوي. د هغه په عقیده په اهورا مزدا باندې تکیه کول او د هغه دستورونه پرځای کول د انسان د ژغورنې سبب کېږي.»^۴

زموږ په لرغوني هېواد کې د نورو هېوادونو څخه مدنیتونه او دینونه هم خپاره شول. د یونان او هند څخه د ګریک او بودیک مدنیتونه راغلل چې «بیا دلته د افغانستان د هنرمندانو په لاس اخته شوی، ترکیب شوی او همدلته یې روزنه شوې وه»^۵ او د ګریک-بودیک مدنیت وغورځېده چې د دواړو مدنیتونو او هم یې زموږ د هېواد د مدنیت ځانګړتیاوې درلودې او بیا د اسلام مدنیت په کې خپور شو.

زموږ په هېواد کې بودیزم هم خپور او ونمانځل شو چې بیا زموږ د هېواد د لارې چین، کوریا او جاپان ته هم ورسېد. بیا اسلام افغانستان ته لاړه ومونده او اوس زموږ د هېواد رسمي دین دی چې زموږ د هېواد نه په هندوستان کې هم خپور شو.

خو وروسته دغه د ورېښمو لار د قومي نښتو له امله نامصونه او هم په پنځلسمه میلادي پېړۍ کې د اروپا او هند تر منځ د سمندري لارې د

پرانېستلو له امله ورو ورو پرېښودل شوه چې د یوې خوا یې زموږ د هېواد مالي سرچینې وچې کړې او د بلې خوا یې زموږ کلتور «نه دا چې نه غورېده بلکې شخېډه او وچېده.» ۶

بله پېښه چې زموږ هېواد یې د ستر ناورین سره مخامخ کړ هغه زموږ په هېواد باندې د چنگېز خان ټاراکونه وو چې زموږ د وطن نږدې ټوله مادي او معنوي شتمنې یې د خاورو سره برابره کړه او د سر زېښت زیات زیان یې ورورسول. «د چنگېز په ټاراکونو سره د اباد افغانستان ډېر ښاري مرکزونه په کنډوالو بدل شول، د کرنې سیستم یې تر ډېر حده پورې وران شو، د وگړیو ډېره برخه یې تېاه شوه او له پاتې ژوندیو نه ډېرو یې د سلېمان غرو درو ته کډه وکړه.» ۷ په دې ډول افغانستان په خپل ډېر اوږده تاریخ کې د لومړي ځل له پاره په یوه ستر معلوم انساني مصیبت واوښت. په دغه حال کې له دیارلسمې پېړۍ نه تر اتلسمې پېړۍ پورې د افغانستان تاریخ د پردیو تاریخ شو چې په وروستیو دوه نیمې پېړۍ کې د هېواد لوېدیځه برخه تر کندهار پورې د صفوي واکمنو، ختیځه برخه له اباسینه تر کابل او کلاته پورې د مغلو واکمنو او شمالي برخه یې د شیباني خانانو تر لاس لاندې وې.

په ختیځ کې د لوی افغانستان مبارزې

د ختیځو پښتنو مبارزو نه ستر احمد شاه بابا د خپل شعر په یوه بیت کې داسې یادونه کوي:

د «فرید» او د «حمید» دور به بیا شي چې زه وکاندم په هر لوري
تاخونه

احمد شاه بابا د حمید لودي او فرید خان چې د شیرشاه سوري په نوم نامتو شو دورو ته اشاره کوي. پښتنو د څلورمې هجري پېړۍ په دوران کې د هندوستان په یوه ځنډه کې لومړۍ پښتني حکومت د شیخ حمید لودي په مشرۍ جوړ کړ چې د ملتان نه نیولې تر لغمانه پورې سیمې یې تر واک لاندې وې چې وروسته د سلطان محمود غزنوي له خوا د حمید وراره داود ته چې د ملتان پاچا و، ماته ورکړه او دا پښتني حکومت رانسکور شو.

د نهمې هجري پېړۍ په دوهمه نیمایي کې پښتنو بیا د بهلول لودي په مشرۍ په هندوستان کې د یوې پراخې امپراتورۍ بنسټ کېښود چې د پنجاب نه د بهار ایالت تر پولې پورې غزېدلې وه. د بهلول نه وروسته سکندر لودي واکمن شو چې یو غښتلی او مقتدر شخصیت او د ډېر تدبیر څښتن و. د سکندر لودي نه وروسته ابراهیم لودي واک ته ورسېد چې د خپلې واکمنۍ په وخت کې د پښتو امیرانو سره ناوړه رویه غوره کړه او د کورنیو بې اتفاقي یې منځ ته راوړه چې په پای کې د مغولي بابر له خوا د پاني پت په جگړه

کې مات او ووژل شو او بابر د هند واکمن شو. د بابر د مړینې وروسته د هغه زوی همایون د واک په گدی کېناست. په دغه وخت کې پښتنو بیا د خپل مدبر او زړور مشر فرید خان په مشرۍ سره راټول شول او د خپل پخواني برم د بېرته اعادي کولو له پاره یې ملا وتړله. هغه مهال چې همایون د خپل سیال ورور شاه زوی کامران سره په جگړه بوخت و شیرشاه بنگال، بهار او رهتاس چې د بهار تر ټولو ټینگه کلا وه، ونيول. همایون د شیرشاه سوري سره په یو شمېر جگړو کې ماتې وکړه او اړ شو چې په ۱۵۳۰ کې د پنجاب، سند او بلوچستان له لارې پارس ته وتښتي. په دې توګه د پښتنو واکمني بیا په هند کې د فرید خان سوري په مشرۍ چې د شیرشاه سوري لقب یې غوره کړ، ټینگه شوه. شیر شاه سوري د خپلې واکمنۍ په لنډه دوره کې په نسبي توګه د حکومت او اداري اغېزمن اداري سیستم منځ ته راوړ چې د مخه لودیانو پیل کړی و. هغه څه چې ده نوي ورباندې زیات کړل هغه د ماليې او د قضایي ادارې سمون و. دغه لور اداري سیستم چې په هندوستان کې شیرشاه منځ ته راوړ وروسته د مغولو د اداري بنسټ وګرځېد.

روښاني غورځنګ

په هند کې د لودي او سوري دولتو د نسکورېدو وروسته افغانانو په پښتونخوا کې د هند د مغولي واکمنو، چې د هېواد ختیځه برخه یې لاندې کړې وه، پر وړاندې خپل ملي ازادي بڅښوونکي غورځنګ د روښان پیر، چې د سووېلي وزیرستان د کانیکرم و، په مشرۍ پیل کړ چې په تاریخ کې د روښاني نهضت په نوم یادېږي.

روښان پیر چې په کندهار کې په کندهاریانو د مغولو د انسانیت نه وتلي زور زیاتي راپارولی و، د هند دمغولي واکمنو په ضد د مبارزې بیرغ پورته کړ لکه چې وروسته میروېس خان هوتک هم په کندهاریانو باندې د ګورګین ظلمونو راپارولی و. روښان پیر د وزیرستان په کاني گرم کې د عرفان او تصوف له لارې یو فکري نهضت پیل کړ او خپل مریدان یې راټول کړل. ده د مغولو د ظلم په وړاندې خلکو ته دا تبلیغ کاوه چې مذهب افغانانو ته دا اجازه ورکوي چې د دغو ظالمانو د ظلم نه ځان ازاد او وژغوري لکه چې وروسته میروېس نیکه د ګورګین د ظلمونو په وړاندې د مکې معظمې د دیني عالمانو نه فتوه واخېسته چې دغې فتوې د پردیو د ظلم په وړاندې د ازادۍ په لاره کې د افغانانو مبارزه روا وګڼله. روښان پیر د خپلو پلویانو په زیاتېدو سره د یوې خوا خپل مذهبي اغېز ته دوام ورکاوه او د بلې خوا یې سیاسي اغېز غښتلی کېده.

جان لیدن وایي چې د روښان پیر د پلویانو په زیاتېدو سره د مذهبي اړخ تر څنګ سیاسي اړخ هم غښتلی کېده. دی زیاتوي چې «روښاني نهضت چې

د خپل بنسټ ايښودونکي د ستر نبوغ او استعداد نه برخورداره په دوو اساسي ستونزو يانې ملي او ديني اصولو ولاړ و نږدې يوه پېړۍ د مغلو د امپراتورۍ تر ټولو نه ښېرازه او اباد دوره کې د نفوذ نيلى وزغلاوه او سره له دې چې د اکبر مغل د واکمنۍ د پيل نه د شاه جهان تر وخته پورې يې د خپلو له پاره هر ډول کوښښونه وکړل روښاني عقيدې خپلې ودې او پرمختگ ته دوام ورکړ. ۸»

روښان پير د پښتنو د خپلواک دولت د جوړېدو اړتيا ته پام شو. ده نه يوازې دا اړتيا په گوته کړه بلکې د هغه د پلي کولو له پاره يې عملي گامونه واخېستل. ده او د ده کورنۍ په دې لاره کې دومره سترې سرښندنې ورکړې چې د پوهاند ډاکټر کاکړ په وينا «په شپاړسمه پېړۍ کې د ميا روښان کورنۍ يانې ده پخپله، زامنو او لمسيانو يې د خپلواکۍ په لار کې دومره سرښندنې کړې چې شايد په نړۍ کې د خپلواکۍ په لار کې بلې کورنۍ دومره سرښندنه نه وي کړې. ۹»

روښان پير د دې سترې موخې د تر سره کولو له پاره د افغانانو په منځ کې يو ساده خو د قبيلو د کچې نه لوړ سازمان جوړ کړ او عشر يې د خراج په نامه په خپلو پلويانو وضع کړو او د جگړې د غنيمتونو پنځمه برخه يې هم اخېسته. په دې توگه يې يو بيت المال منځ ته راوړ چې د هغه په مرسته خپل پوځي ټولگي تمويل کړي او هم د بې وزلو او غازيانو سره مرسته وکړي.

بايزيد روښان همدارنگه د څو زرو سوارو او پليو اردو جوړ کړ او اعلان يې وکړ چې «هند به فتح کړم هر څوک چې اس لری راځي دې د اکبر پاچاهي زموږ ده. ۱۰»

روښان پير د خپلو فکرونو د خپرېدو په موخه د خپل ټاټوبي نه تيراه ته ولاړ او هلته ډېر اړيږدي، اورکزي، بنگش او تيراهي د ده د لارې مله شول. بيا پېښور ته ولاړ او هلته يې ډېر خلک مريدان شول. روښان پير په جلال اباد باندې د جگړې پر مهال چې پوځي ډلې يې ماته وکړه جل وواهه او مر شو. خو د روښان پير د مړينې وروسته د ده په لاس د ايښودل شوي ملي ازادي بخښوونکي غورځنگ بله شوې ډېوه د ده زامنو او لمسيو روښانه وساتله.

د روښان پير د مړينې وروسته «د ده زامنو چې هر يوه يې ځان پاچا اعلان کړی و د پاڅون بيرغ رپانده وساته. جلال الدين روښان، وروسته له دې چې ټول مشر وروڼه يې په مبارزه کې له لاسه ورکړي وو، په څوارلس کلنۍ کې د پلار په ځای کښېناست. جلال الدين روښان د نړۍ د ډېرو فعالو مشرانو په ډله کې راځي. پيروان يې له کابل نه تر پېښور پورې فعال وو، يواځې يوسفزي ۲۳ ځله د مغولو پر ضد ولاړل شول. روښانيانو په مختلفو وختونو کې پېښور کلابند کړ او له کابل او غزني څخه يې حاکمان

وشرل، خو په پای کې ټول ناکام شول.» ۱۱ په ۱۵۸۶ کال کې مومند د مغولو په وړاندې جگ شول او پېښور یې کلابند کړ او مغولي جنرال مان سنگ چې د پېښور د کلابندۍ د ماتولو او ازادې غوښتونکو د خپلو په موخه استول شوی و هم خيبر پرمخ ترلی ولید او مات شو. په ۱۵۸۷ کال کې زین خان صوبه دار سوات او باجوړ ته لښکر وایست خو د یوسفزیو له خوا مات شو او په دغه جگړه کې د جلال الدین مشاور راجا بیریل د اتو زرو مغولي جنگیالیو سره د کرپه په تنګي کې ووژل شو. په ۱۶۲۰ کې د مغولو یوه لویه قوه تېراه ته ننوتله چې کلکه ماته یې وکړه.

د روښان پیر او د هغه روښاني غورځنګ پر ضد د مغلو پاچاهانو د غښتلي نظم پوځ جگړه ییز عملیات، د اخوند دروېزه او سید علي ترمیزی په مشرۍ د پيرانو او عالمانو پراخ تبلیغ او هم هغه کسان چې خپل مالونه یې د لاسه ورکړي او د روښاني غورځنګ د نه ملاتړ له امله د مغولو سره همکاري کوله مبارزه کوله چې په پای کې د روښاني غورځنګ د ماتې لاملونه شول.

د روښانیانو د ناکامۍ وروسته په بله پېړۍ کې خوشال خان خټک هسک شو او په خپلو مبارزو او ملي شعرونو یې د مغولو امپراتوري ولرزوله. خوشال خان د خپل پلار شاهباز خان د مړینې وروسته د خپل پلار پر ځای د خټکو د قبیلې خان وټاکل شو. ده د مغولو د واکمنو سره د خپل پلار غوندې همکاري پیل او خپله دنده یې په امانت داری سره تر سره کوله. خو خوشال خان د کابل صوبه دار له خوا د یوې دسیسې په ترڅ کې ونیول شو لومړی په ډیلي کې بندي و او د هغه ځایه د رنټپه‌ور بندیتون ته یووړل شو او دوه نیم کاله د رنټپه‌ور په بندیتون کې ډېر کړاوونه وگالل. دی بیا د رنټپه‌ور د بندیتون نه وایستل شو او اګرې ته یووړل شو او هلته له بنده ايله شو او په ډیلي کې نظر بند وساتل شو او وروسته پښتونخوا ته راستون شو او د مغلي واکمنۍ پر ضد یې مبارزه پیل کړه لکه چې وایي:

پس له بنده دی دا عزم
د خوشال د خاطر جزم
یا نیولی مخ مکې ته
یا مغولو سره رزم

خوشال بابا د مغولو پر ضد د خلکو د پارولو، د لښکرو د ټولولو له پاره د پښتنو بېلو سیمو ته ډېرې دورې وکړې او ټول پښتانه یې د ملت په توګه د مغولو پر ضد مبارزې ته رابلل.

د افغان په ننگ مي وتړله توره
د ننگیالی د زمانې خوشال خټک يم

په دې ترتیب د هند د مغولو پر ضد د پښتنو د مقاومت وروستی مرحلې تمثیلونکی د پښتون ناسیونالیزم پلار او د اوسنۍ پښتو ژبې بنسټ ایښودونکی ستر شاعر او مبارز خوشال خان خټک دی. د ده سره په دغه مبارزه کې ایمل خان مومند او دریا خان اړیدي ملګري وو. دا مرحله په رښتیا سره د یوسفزو په پاڅون سره پیل شوه. دوی په ۱۶۶۷ کال کې ان د اباسین د رود د هغې غاړې د مغولو پوځي موقعیتونه ونیول. د خوشال خان خټک په وخت کې یوسفزي، مومند او اړیدي د مغولو د حاکمیت پر ضد تر پخوا لا ټینګ ودرېدل.

د ایمل خان مومند مبارزې

ایمل خان مومند د خپلواکۍ په لار کې هغه جګړه کلونه کلونه توده وساتله چې د روښان پیر، د هغه زمانو او لمسیانو نږدې یوه پېړۍ د مغولو په وړاندې پرمخ بیولې وه. ایمل خان مومند اړیدي او مومند سره یو موټی کړل. کاکړ وایي چې د دغو قومونو ستراتیژیکي اهمیت په دې کې دی چې منځنۍ اسیا له سوویلي اسیا سره په لنډ ډول سره نښلوي. مغولي واکمنو ته د خبیث دره نه یوازې د سیاسي او سوداګرۍ له امله ځانګړی اهمیت درلود بلکه په روحي لحاظ هم مهمه وه چې دوی د دې لارې د خپل پلرني ټاټوبي فرغانې سره اړیکې درلودې شوي.

د خبیث دره چې د ډکې نه تر جمرود پورې غزېدلې ده د اړیدو سیمه ده. اړیدي هغه خلک دي چې په زیات ګومان د تاریخ پلار هیروډت د اېه ریټای په نوم یاد کړي دي. مومند د اړیدو ګاونډیان دي چې د کامي او پېښور تر منځ سیمې کې اوسېږي.

ایمل خان مومند د دریاخان اړیدي په ملګرتیا دغه دواړه قومونه یو موټی کړل او د مغولو امپراتوري یې وننګوله. د هند د تاریخ پوه سرکار په وینا ایمل خان په اصل کې یو ذاتي جنرال و، پاچایي یې اعلام کړه، سکه یې په خپل نامه ووهله او ټول پښتانه قومونه یې په دغه ملي غورځنګ کې د ګډون له پاره وبلل. ۱۲ په ۱۶۷۲ کال مومند او اړیدي د ایمل خان مومند په مشرۍ د مغولو په وړاندې پاڅېدل او د کابل مغولي صوبه دار محمد امین خان ته چې د یوه لوی پوځ په مشرۍ یې غوښتل د خبیث دره پرانیزي کلکه ماته ورکړه. د برتانوي هند د حکومت د جغرافیایي سیند له مخې امین خان ټول پوځ چې شمېر یې څلوېښت زرو ته رسېده د پوځي وسلو او سامانونو سره د لاسه ورکړ. پښتنو هم په دې جګړې کې ډېر جنګیالي له لاسه ورکړل. کاکړ وایي چې په نړۍ کې به دغسې جګړه کمه وي چې دغومره انسانان په کې وژل شوي وي. په ۱۶۷۳ کال کې اړیدو په ګنداو کې د مغولو دوهم لښکر مات کړ او یو کال وروسته یې په ۱۶۷۴ کال کې د مغولو دریم پوځ په خاپش کې مات کړ. ۱۳

د دغو ماتو له امله پاچا اورنگ زېب اړ شو چې دېلی پرېږدي او په ابدال حسن کې دېره شي. اورنگ زېب د حسن ابدال نه د پښتنو پر ضد د جگړې لارښوونه کوله او د ۱۶۷۴ کال نه د یو نیم کال په بهیر کې د خپلو وتلو جنرالانو اضغر خان او شجاعت خان په قوماندانۍ د پښتنو د خپلو له پاره پوځونه واستول. خو دغو جنرالانو لږ بری او زیاته ماتې وخوړه او په خپله شجاعت خان په یوه جگړه کې ووژل شو. په پای کې اورنگ زېب پرته له دې چې په پوځي ډگر کې بریالی شي بېرته دېلی ته ستون شو.

اورنگ زېب پوه شو چې د جگړې له لارې نه شي کولی چې خپلې موخې ته ورسېږي نو بیا یې د دپیلوماسۍ لار ونيوله. ده پښتنو ته د سوغاتونو، تنخواگانو او جاگیردارونو په ورکولو پیل وکړ. ده پښتنو ته نننۍ خپلواکي ومنله تر هغو چې په څرگند ډول یاغي نه وي. نوموړې دغو قومونو ته د هندوستان او منځنۍ اسیا تر منځ د کاروانونو د ازاد تګ راتګ له پاره په کال کې شپږ لکه روپۍ ومنلې. برسېره پر دې هغه اېږېدو، مومندو، شینوارو، یوسفزو، او خټکو ته په کاروانونو باندې د لارې د تېرېدو ماليې اخېستل ومنل. په دې توګه مغولي حکومت په تجربې سره پوه شو چې د پوځي زور پر ځای رشوت ورکول ارزانه تمامېږي. په پای کې یوسفزي، بنگېش، د تیراه قومونه او ان د خوشال خټک یو زوی ورو ورو مغولي حکومت ته تسلیم شول او د پېړۍ تر پایه پور ټول پاڅونونه ارام شول. ۱۴

په دې توګه ختیځ پښتانه د خپلواک دولت په جوړولو کې نابریالې شول لامل یې دا و چې خپلواک دولت لرلو له پاره لازمه ده چې د زیاتي کرنیز حاصل نه مالیه ورکړل شي او هم تر یوې اندازې د دولت په ګټه د خپلې ازادۍ نه تېر شي. خو د کاکړ په وینا «دوی لومړنۍ نه درلود او د دوهم ورکولو ته حاضر نه وو.» ۱۵ میا روبښان چې غوښتل یې دولت د غنیمت له لارې تنظیم کړي په خپلو کوښښونو کې پاتې راغی. په پای کې ختیځو پښتنو د خپلواک دولت په جوړولو کې پاتې راغلل او دوی تر اوسه خپلواک دولت نه لري. خو د ختیځو پښتنو جګړو په لوېدیځو پښتنو لوی اغېز وښوده. لوېدیځو پښتنو د بلې پېړۍ یانې د اتلسمې پېړۍ په پیل کې د میروېس نیکه په مشرۍ په کندهار کې د افغان خپلواک دولت بنسټ کېښود او بیا د احمدشاه بابا په مشرۍ د امو نه تر اټکه خپلواک ملي دولت جوړ کړ. د کاکړ په وینا «د احمد شاهي دولت په رامنځ ته کېدو کې د ختیځو پښتنو ونډه اساسي وه. په دې ډول چې دوی په خپلو جګړو سره نه یوازې د احمد شاه له پاره ډګر هوار کړی و، بلکې له هغه سره یې د ملکونو په نیولو او د امپراتورۍ په جوړولو کې هم مرسته وکړه.» ۱۶

په لوېدیځ کې د لوی افغانستان مبارزې

د مخه مو یادونه وکړه چې د هېواد لوېدیځه برخه تر کندهار پورې د

صفوي واکمنو تر واک لاندې وه. کندهار چې کوټه، ژوب او بلوچستان يې برخې وې او له کلات نه تر فراه پورې پراته سيمه وه دغه مهال هم تر زياتې اندازې يې خپل تاريخي اهميت ساتلی و. د کندهار ډېرې سيمې د هلمند، ارغنداو او ترنک د رودونو او د معتدلي هوا په لرلو سره تل ښېرازه او ابادې وې. همدغه لامل به وي چې په کندهار کې ان د تاريخ نه د مخه دوره کې خلک اوسېدلي او وروسته په هلمند او ارغنداو کې مېشتو کندهاريو په هلمند کې د کندهارا په نوم ښار جوړ کړ چې د کندهار اوسنی ښار د دغو ښارونو په لړ کې وروستی ښار دی.

د مغلو او صفويانو د واکمنۍ په مهال په کندهار کې د ابداليانو ټول خېلونه، د غلزيانو څه خېلونه، د دوی په څنگ کې تاجکان، ملتانيان او نور او د ښار د باندې ايرانيان پراته وو. په عمومي توگه د غلزيو خېلونه له کلاته تر کابله پورې د مغلو د کابل د واکمن او ابداليان د کندهار د صفوي واکمن تر لاس لاندې وو. خو دواړه قومونه په خپلو کورنيو چارو کې خپلواک وو او چارې يې خپلو مشرانو ور تنظيمولې. دغه مشران په اصل کې وروسته له هغه د زيات واک څښتنان شول چې ولسونه يې ميشته شول او کلي او ښارونه يې ودان کړل. د دغو مشرانو له نوميايو نه يو سلطان خودکي (پوپلزی) او بل سلطان ملخي (توخي) وو او دوی په ۱۶۲۴ کال کې سره جوړه وکړه چې د هغې له مخې گرم اب د دوی تر منځ ټاک (پوله) وټاکل شو. د دې ټاک لوبديځه خوا به د ابداليانو او ختيځه خوا به د غلزيانو وي. په دې ډول د دغو دوو قومونو تر منځ د شخړو مخه ونیول شوه. د سلطان خودکي سروالي د صفوي حکومت او د سلطان توخي سروالي د هند مغولي حکومت منلې وه.

د پوهاند ډاکټر کاکړ په وينا د دواړو قومونو مشران نه يوازې په ولسي چارو کې بلکې په نړيوال سياست کې او په ځانگړې توگه د کندهار په سر د دواړو امپراتوريو په سياليو او جنگونو کې د تجربې خاوندان شول.

د گورگين د راتگ وروسته په کندهار کې سترې پېښې يو پر بل پسې وشوې. دغه مهال د صفوي واکمنو رسمي سياست دا و چې شيعه گان وهڅوي او سنيان وځپي. د دغه سياست پر بنسټ گورگين د کندهار سنيان تر فشار لاندې ونيول او د ياغيانو په څېر چلند يې ورسره کاوه. دوی غوښتل چې د ابداليانو او غلزيانو دوديزې خپلواکۍ ته د پای ټکی کېږدي. برسېره پردې يې غوښتل چې د مغولو په وړاندې ټينگ مورچل جوړ کړي چې کندهار، چې پخوا څو ځلې د پارسيانو او مغولو له خوا لاس په لاس شوی و، بيا د مغولو لاس ته ونه لويږي.

گورگين د دې پلان د پلي کولو له پاره لومړی د ابدالي مشرانو پر ضد دسيسې وکړې. لومړی يې د دولت خان د سدوزو ځواکمن مشر د منځه وړلو په پلان کې بريالی نه شو بيا يې د پښتنو د هغه کمزوري ټکي نه گټه پورته

کړه چې هغه د دوی ځان غوښتنه ده. د گورگین لښکر یوه شپه د عزت خان سدوزي او اتل خان سدوزي په مرسته او لارښوونه په ښار صفا کې ناڅاپه د دولت خان ابدالي په کلا برید وکړ او دولت خان یې د خپل زوی نظر محمد او فقیر نومي نوکر سره ووژل. د دولت خان د مړینې وروسته د ده زوی رستم خان د قوم مشر شو. بیا یې رستم خان بندي او وواژه. او د ده د مړینې وروسته یې د ده غښتلی ډله وځپله او بیا یې د هغه مخالفه ډله د عزت خان سدوزي او اتل سدوزي په مشرۍ اړه کړه چې ارغستان پرېږدي او د کندهار په ختیځه خوا کې میشته شي. لږ مهال وروسته یې ناڅاپه پرې ودانگل، ډېر یې تربنه ووژل، ډېر لویان یې کرمان ته ورڅخه وشرل او پاتې ابدالیان د شوراوک چاپېر دشتو او غرو ته وکوچېدل.

هوټکیان او میروېس نیکه

د ابدالیانو د ځپلو وروسته په کندهار کې غلجیان د یوه ستر قوم په توګه پاتې شول چې مشر یې میروېس خان هوټک و. د ابدالیانو د ځپلو وروسته گورگین د هوټکو د ځپلو نیت وکړ. په دې منظور گورگین د هوټکو مشر میروېس خان هوټک ته مراجعه وکړه چې د دوستۍ په پلمه د ده قوم هم وځپي. خو میروېس د تېرو پېښو نه عبرت اخیستی و او دې ته یې پورا پام و چې گورگین یې تېر نه باسي. ده د خپلواکۍ غورځنګ د همکارۍ په جامه کې په پټه پیل کړ او د کندهار د ښار د کلانتری منصب یې ومانه.

خو کله چې گورگین د میروېس خان د نفوذ د زیاتېدو نه په وېره کې شو نو هغه یې اصفهان ته وشړه. میروېس خان د خپلې پوهې او ځیرکۍ له کبله د دربار ځواکمن کسان د ځان پلویان کړل او د حج د ادا کولو نه وروسته یې چې د عربستان د عالمانو نه یې د خپلې خوښې سره سم اخیستې فتوا ورسره وه د صدراعظم اعتماد ډوله له لارې اجازه تر لاسه کړه چې په کندهار کې د گورگین د مشاور په توګه کار وکړي. د دوسرو فرانسوي په وینا میروېس خان د پارس د دربار «د ټولو وزیرانو نه په یوازې توګه ډېر هوښیار و.» ۱۷

میروېس خان د پخوا غوندې د گورگین سره همکاري پیل کړه خو گورگین پرې ډاډه نه و نو ده د خپل زوی له پاره د میروېس خان لور په نکاح وغوښتله. میروېس خان د دې موضوع له پاره د کوکران جرګه راوغوښته. جرګې پرېکړه وکړه چې د گورگین د غاډولو له پاره د میروېس خپله وینه د لور په نامه په نکاح ورکړي او همداسې وشول. لکن د میروېس په وړاندې اصلي مسله د خپلواکۍ وه. مګر د کاکړ په وینا د دې موخې د سر ته رسولو له پاره نه تنظیم و، نه وسله او نه پوځ او نه د وسله والې مقابلې توان. خو گورگین نه یوازې شل زریز پوځ درلود بلکې شا ته یې یوه لویه امپراتوري ولاړه وه.

میروېس خان د خپل پلان د عملي کولو له پاره د مانجې تاریخي جرگه راوغوښته چې قومي مشران او روحانیون په کې شامل وو. د دې جرگې د غړو یادونه د پښتو ژبې په لومړۍ شاهنامه (محمودنامه) کې ریډي خان مومند کړې ده او دغه کسان په کې شامل وو: سیدال خان ناصر، بابوجان بابي، بهادرخان اندر، ملا پیرمحمد میاجي، عزیزخان نورزی، یوسف خان هوتک، گل خان بابر، نورخان بریڅ، نورخان الکوزی، یحی خان هوتک، حاجي نور محمد هوتک، چې په حاجي انگو مشهور دی، یونس کاکړ او نور. ده د دې جرگې له لارې وکړای شول چې د کندهار ولسونه د گډ عمل له پاره تیار کړي.

میروېس خان پلان درلود چې لومړی د گورگین پوځ په څو برخو ووېشي بیا د یوې برخې نه وسله واخلي او د نورو برخو د خپلو له پاره یې وکاروي. جرگې د میروېس خان پلان تایید کړ او پرېکړه یې وکړه چې د بلوڅو، کاکړو او ترینو خانان به خپل ولسونه وهڅوي چې د مالیې د ورکولو نه سر وغړوي تر څو گورگین اړ شي چې د خپلو پوځونو یوه برخه هلته واستوي. گورگین چې خبر شو نو د کاکړ په وینا ده شپږ نیم زره سرتېري د میرزا سندنل په قوماندنۍ او په خپله د زرو تنو جنگیالیو سره ورو روان شو. ده د میروېس نه هم وغوښتل چې د خپلو ایلو جاریو سره د ارغسان په ده شیخ کې ور سره یو ځای شي. په دې توگه د میروېس د پلان لومړۍ برخه پلې شوه هغه دا چې د گورگین پوځ په څو برخو ووېشي. په ده شیخ کې اوه سوه ناصرو او هوتکو د میروېس په قوماندنۍ د گورگین په زر کسيز پوځ د شپې په تروږمي کې ناڅاپه برید وکړ او له منځه یې یووړ. په دې گام سره د میروېس د پلان دوهمه برخه پلې شوه هغه دا چې د یوې برخې نه وسله واخلي او د نورو برخو د خپلو له پاره یې وکاروي. میروېس خان د مخه درې نیم زره قومي ځوانان په وړو ټولیو کې منظم کړي او دنده ورکړ شوې وه چې د ښار اړیکه د بهر سره وڅاري تر څو پارسیان د پېښې نه خبر نه شي. په خپله میروېس او د هغه ملگري چې د گورگین او د هغه د پوځیانو جامې یې اغوستې وې او د هغوی په وسلې یې ځانونه سمبال کړي وو د شپې په تیاره کې ښار ته ننوتل او په بې ساري چټکۍ سره یې پارسیان تباه کړل. وروسته یې د هغو دوه نیم زره پوځیانو نه چې د بلوچستان نه کندهار ته راستانه شول څه یې له منځه یووړل او نور یې په منډه د تباهي خبر اصفهان ته ورسوه.

ده د نوي هېواد بهرني سیاست ته پوره پام وکړ. میروېس خان د ایران د دولت د غافلولو له پاره یو لیک د پارس د پاچا په نامه اصفهان ته په دې موخه ولېږه چې یو څه وخت وگټي تر څو د صفوي دولت د غچ اخېستونکو کړو وړو په وړاندې اړین دفاعي تدبیرونه ونیسي. بل لیک یې د هند مغولي پاچا ته ولېږه چې په کې ویل شوي و چې د کندهار خلکو د صفوي دولت پر

ضد بريالی پاڅون کړی او خپلواکي يې گټلې ده. که چېرې د پارس پاچا د کندهار د خلکو پر ضد پوځ راواستوي او موږ اړ شو چې له تاسو مرسته وغواړو نو تاسو به مرسته وکړی که نه؟ د هند پاچا په ظاهري توگه د کندهار خپلواکي په رسميت وپېژانده خو په پټه يې صفوي دولت ته پېغام ولېږه چې د دې پېښې مخه زر ونيسي تر څو د دې پاڅون لمبې د هند لمنې ته پراخي نه شي چې بيا د پښتنو تېر برم يانې د غوريانو، غلجيانو، سوريانو او لوديانو خاطرې را ژوندۍ نه شي.

ميروېس خان دا اټکل هم وکړ چې پارسيان به د دې پېښې د غچ اخېستلو له پاره اړين گامونه پورته کړي نو سمدلاسه يې د کورنيو سمونونو په څنگ کې په دفاعي تدبېرونو لاس پورې کړ. ميروېس خان په لنډ وخت کې پوځ منظم او د پارسيانو نه يې په نيولو وسلو سمبال کړ او يو منظم توپچي قوه يې هم جوړه کړه.

صفويانو لومړی محمد جامي نومي سړی د گواښ له پاره راولېږه چې د ميروېس په امر بندي شو. بيا يې د هرات حاکم محمدخان چې د حج په سفر کې د ميروېس ملگری و راواستوه چې د ميروېس په امر د يوه درانه مېلمه په توگه په کندهار کې وساتل شو. کله چې صفوي واکمنان خبر شول نو په کندهار باند يې د پوځي يرغل ترتيبات ونيول. صفوي دولت په هرات کې ميشته پوځ ته امر وکړ چې په کندهار يرغل وکړي. ميروېس هم د پنځه زريز ازادي غوښتونکي پوځ سره ورووت او سخته ماته يې ورکړه. بيا د پارسيانو منظم پوځ د اتلسو مياشتو په جريان کې څلور ځله يرغلونه وکړل او ماتې يې وکړه. د دې وروسته صفوي واکمنو د خسرو خان په قوماندانۍ يودېرش زره پوځ کندهار ته واستوه چې دې پوځ کندهار څو مياشتو کلابند کړ خو وروسته د ميروېس خان د زړورو جنگياليو له خوا کلابندي ماته او د خسرو پوځ د ده په شمول تباه شول. دوه کاله وروسته د رستم خان په مشرۍ پارسيانو پر کندهار يو بل يرغل وکړ چې هغه هم ناکام شو.

ميروېس خان چې له دې گواښونو نه هېواد وژغوره نو د خپلو نورو پلانونو د پلي کولو ته يې خپل پام واړاوه. خو د بده مرغه هغه څه چې دښمن د جگړې له لارې ونشو کړای چې ميروېس خان د خپلې لارې ايسته کړي نو دا کار يې بيا زموږ افغانانو د هغې کمزورۍ له لارې تر سره کړ چې هغه د پښتنو ځان غوښتنه ده. د دې کار د پلي کولو له پاره يې د ميروېس ورور عبدالعزيز ولمساوه چې په خپله پاچا او پاچاهي يې په کورنۍ کې نيکاتې شي. عبدالعزيز خپل مدبر، هوښيار او ځيرک ورور ملي مشر ميروېس خان ته د پارس د دربار په لمسون زهر ورکړل او د ۴۱ کالو په منگ د دې نړۍ نه سترگې پټې کړې اروا دې ښاده وي. د عبدالعزيز له خوا ميروېس خان ته د زهرو ورکولو پېښه د محمد معصوم هوتک په وينا

عبدالغفار هوتک په خپل تاریخ کې چې هوتکنامه نومېږي او لطیف جان بابي په سپارښت او لگښت حبیب الله رفیع چاپ کړی دی بیان شوی دی. د دې بېښې تفصیل د هوتکنامې د ۱۳۶ بیت نه تر ۲۲۸ بیت پورې راغلی دی. عبدالغفار هوتک وايي:

په زهرو يي شهيد حاجي مير خان که
حکومت يي برادر بيا عزيز خان که

د ده د مړینې وروسته د میروېس ورور عبدالعزیز د جرگې له خوا د میروېس پرځای وټاکل شو.

عبدالعزیز چې د ولس په مشورې د میروېس نیکه پر ځای وټاکل شو د خپل ورور په شان نه تورزن، نه پوه، نه مدبر او نه د درایت خاوند و. ده په لومړي سر کې د قوم مشران راوبلل او دوی ته یې د پارس د دولت پیاوړتیا او ځواکمنتوب او د ځان د ناتوانۍ په هکله خبرې وکړې خو د ولس د مشرانو د سخت غبرگون سره مخامخ شو او ده ته یې گواښ وکړ چې دا خبرې باید گرد سره په خوله رانه وړي که نه بل چا ته به ځای پرېږدي. خو میر عبدالعزیز چې خپل ورور یې د پارسیانو سره د پټ جوړ جاري په پایله کې په زهرو وژلی و د قوم مشرانو د مشورې پرته خپل وړاندیزونه د پارس حکومت ته وړاندې کړل. دا وړاندیزونه دادي:

«له افغانانو دي باج نه اخېستل کيږي؛

کندهار ته صفوي عسکر نه راځي؛

د افغانانو پاچاهي دې د عبدالعزیز په کورنۍ کې میراثي ومنل شي.» ۱۹
د عبدالعزیز دغه دریځ ته د ولس مشرانو په کرکه وکتل او د ولس په مشوره عبدالعزیز د میروېس د مشر زوی محمود له خوا ووژل شو او ټول په دې سلا شول او په یوه خوله او یوه اواز یې د شاه محمود هوتکي پاچاهي ومنله

د شاه محمود هوتک واکمني

شاه محمود هوتک په خلکو گران او یو زړه ور او مېړنی جنرال و خو څنگه چې یو تنکی ځوان و دومره سیاسي پوهه او تجربه یې نه درلوده چې د سیاست په ډگر کې یو بريالی مشر وي. نوموړی د مخه تر دې چې د خپل هېواد یووالی را منځ ته کړي د پارس د نیولو په فکر کې شو. د هغه وخت د تاریخ لیکوالان دا وایي چې د اصفهان نیول یې د پلار وصیت و. دا سمه ده چې پلار یې د ځنګدن په مهال د اصفهان د نیولو خبره کړې ده خو پلار یې ولي د خپلو اتو کالو په واکمنۍ کې دې کار ته اقدام نه کاوه؟ فکر کوم چې دې کار د پلي کېدو له پاره شرایط تیار نه و. هغه دا چې دې کار له پاره تر ټولو د مخه د پښتنو هېواد د امو نه تر اباسینه پورې باید یو موټی شوی وی

او د دې له پاره د ټولو پښتنو قبیلو او په تېره بیا د غلزیانو او ابدالیانو د قبیلو یوالی اړین و.

په هر صورت شاه محمود هوتک د اصفهان د نیولو نه د مخه د کرمان د خلکو په غوښتنه هغې خواته روان شو. شاه محمود هوتک لښکر ته د سیستان په ریگستان کې د خوارکي موادو، غلي او وښو د نشتوالي له امله د سر او مال زیات زیان ورسېد. خو د دې سره سره هغه کرمان ته ورسېد او د کرمان خلک په خپله خوښه ده ته تسلیم شول. خو په دغه مهال په کندهار کې بیجن سلطان لکزي د ملک جعفر خان په ملتیا چې بندي و، د کندهار د نورو پارسیانو په مرسته پاڅون وکړ تر څو کندهار بیا د پردیو تر ولکې لاندې راولي. شاه محمود د کندهار د اردور د خپلو له پاره کندهار ته راستون شو. خو د ده تر رسېدو د مخه اردور کونکي د ده د کشر ورور میر حسین هوتک له خوا خپل شوي او زندی شوي وو.

خو په هر حال وروسته زلمي مشر د یو باکفایته جنرال په توګه د گلناباد د تاریخي جګړې په پایله کې اصفهان ونيو خو د سیاسي مشر په توګه د دې هېواد د ادارې په سمبالولو کې پاتې راغی. د دې دورې څېړونکي نږدې ټول یوه خوله دي چې ځینې پېښې د دې سبب شوي چې د ده دماغي توازن د منځه ولاړ شي او په پایله کې ووژل شو. خو ماته دا فکر هم پیدا شو چې د دې پېښو د منفي اغېز تر څنګ شاید د داسې زهرو په ذریعه دی مسموم شوی وي چې سوکه سوکه اغېز شیندي. دا گومان ما ته له دې نه پیدا شو چې یو د ده او د ده د صدراعظم امان الله مېرمنې سره خويندې او د شاه حسین صفوي لونه وي او د دوی تر منځ د نفاق تخم هم د دغو خوندیو د فعالیت محصول دی او دغې موضوع ته اعظم سیستاني د کرونسکي د لیکنې په حواله داسې اشاره کوي. امان الله د شاه محمود هوتک نه د خفه کېدو نه وروسته په ظاهر کې «د خپلو قواوو سره د اصفهان نه د کندهار په نیت ووتو. امان الله هم د سلطان حسین د یوې لور سره واده کړی و او له دې اړخه هم د شاه محمود د ډېرو نږدې کسانو نه شمېرل کېده. کرونسکي د امان الله دا ګام د شاهزګۍ، د امان الله د مېرمنې د لمسون پر بنسټ بولي چې د خپل مېړه او شاه محمود تر منځ د مخالفت نه خبره وه.» ۲۰ برسېره پردې دا چې ده به کله خپل ځان ته خوله اچوله دا هم شاید د زهرو اغېز وي. دا چې پارسیانو د دې توان درلود چې میروېس خان په خپل کور کې د خپل ورور په ذریعه په زهرو د منځه یوسي نو په اصفهان کې به دا کار دومره ګران نه و چې د شاه حسین لونه یې د پلار غچ وانخلي. په هر صورت شامحمود د اشرف له خوا ووژل شو او د ده د مړینې وروسته د میروېس وراره او د عبدالعزیز زوی اشرف د شاه محمود په ځای په اصفهان کې پاچا شو.

د شاه اشرف هوتک واکمني

د معصوم هوتک په وینا شاه اشرف د عبدالعزيز زوی چې د یوې خوا د محمود نه د خپل پلار د وژلو له امله مانېجن و او د بلې خوا د خپل پلار د ملي ضد دریځ پلوي نه و څه خوابدی و. له دې امله د هوتکو مشران د اشرف په کور کې سره راټول شول چې د شاهي کورنۍ خپل منځي خوادي لیرې کړي. دواړو خواو جرګې ته واک ورکړ چې دا ستونزه د پښتني دود سره سم هواره کړي. جرګې د دوی تر منځ زړه بدګۍ پای ته ورساوه او اشرف یې د پوځ د یوې برخې قوماندان وټاکه. اشرف چې د یوې خوا زړه ور قوماندان و او د بلې خوا د خپل تره میروېس بابا پوهه، ځیرکي او دپلوماسي هم په کې راټوله شوې وه، د کورنیو تړوږی او ان د پښتنو د قبیلوي تفکر نه یې د فکر کچه ډېره لوړه وه. ده د شاه محمود سره یو ځای د اصفهان په نیولو کې تورې ووهلې.

شاه اشرف د شاه محمود د وژلو وروسته د ۱۷۲۷ کال د اپرېل د میاشتې په ۲۶ نېټه د شپږویشو کالو په منګ د اصفهان پر تخت کښېناست. شاه اشرف تر پاچا کېدو وروسته ډېر زیار وکښ چې د شاه محمود د وروستنیو وختو د کړو وړو نه ځورېدلي خلک دلاسا او پخلا کړي او په دې برخه کې پوره بریالی شو. خو دی د یوې خوا د روسانو او ترکانو د سیخ یرغل سره مخامخ شو او د بلې خوا د پارس د کورنیو مخالفینو لکه شاه زوی طهماسب میرزا او نادر افشار سره مخامخ شو. برسېره پردې د شاه محمود وژل په کندهار کې د شاه حسین هوتک له خوا د عبدالعزيز د غچ اخیستلو په بڼه وګڼل شو او د کندهار نه هم ورسره مرسته ونه شوه. په دغو شرایطو کې هم ده وکولی شول چې د خپل جنګي مهارت او پخې دپلوماسۍ له مخې د پارس د خاورې د ساتنې په منظور روسیه او ترکیه دواړه په خپل ځای کښېښوي. نوموړي ترکانو ته د ماتې ورکولو په پایله کې د ۱۷۲۷ کال په همدان کې د دواړو لورو ترمنځ د سولې تړون لاسلیک شو د دغه تړون له مخې ترکانو اشرف هوتک د پارس قانوني پاچا په توګه وپېژندلو او شاه اشرف په پارس کې د ترکانو سوبې په رسمیت وپېژندلې او عثماني سلطان یې د خلیفه واقعي ځای ناستی او د مسلمانو د مشر په توګه ومانه. همدارنګه شاه اشرف روسانو ته هم ماتې ورکړه چې د هغې په پایله کې روسان اړ شول چې د دواړو لورو تر منځ د سولې تړون لاسلیک شي. دلته لازمه ګڼم چې د شاه اشرف د پخې دپلوماسۍ د روښانولو له پاره د روسیې د حکومت او د پښتون شاه اشرف د نماینده ګانو تر منځ د سولې تړون چې د ګیلان د رشت په ښار کې د ۱۷۲۸ کال د فبروري د میاشتې په دیارلسمه نېټه لاسلیک شو سربېره او دوي مادي لوستونکو ته وړاندې کړم چې متن یې د لیننګراد د ارشیف د روسي متن نه محمد ولي ځلمي تهیه کړی دی.

«د لوی او بڅبونکي خدای په نامه دا لاندې موافقتنامه اعلانېږي:-

د اعلیحضرت دوهم پېتر چې د ټولې روسیې امپراتور او د خزر د سمندر په غاړه ایالاتو مالک دی له خپل مقابل لوري اعلیحضرت شاه اشرف چې د ایران [پارس] پاچا او د ډېرو مخکو خاوند دی د سولې دا تړون کړي. څنگه چې موږ گاونډیان یو او غواړو چې د نظامي شخړو د حل د پاره د وسلې پر ځای له خبرو څخه کار واخلو. د خبرو د اعلیحضرت دوهم پېتر د ټولې روسیې له خوا علي جناب ستر جنرال واسیلی لیواچوف د سنت الگزندر د نښان درلودونکی او د خزر سمندر ساحلي ولایاتو لکه گیلان، مازندران او استر اباد د ټولو روسي قواوو قوماندان او د اعلیحضرت شاه اشرف د ایران [پارس] ستر پاچا او د ډېرو مخکو خاوند له خوا د افغاني اردو ستر سپاسلار او ډېر محترم سیدال خان بیگلر بیګي او ډېر درانه عالی جنابان مستوفي عالي خاصه میرزا محمد، اسمعیل عمر سلطان او حاجي محمد ابراهیم وټاکل سول، چې د دې سترو دولتو او د هغو د اتباعو له خوا یې په اتفاق سره سوله د دواړه خواوو تر منځ گټوره بللې ده او دایمي او حقیقي یووالی لازم بولي، د دوستۍ دایمي تړون یې منلی دی.

۱- ټولې هغه مخکي او ښارونه له ټولو متعلقاتو سره یې چې په ایران [پارس] کې له طرفینو سره ضمیمه دي، هغه ځایونه چې پخوا یې سرحد ټاکل شوی، څه هغه ځایونه چې اوس یې سرحد ټاکل شوی، د دریمې مادې سره سم تر ابدې پورې له طرفینو سره تړلي دي.

۲- اعلیحضرت د ټولې روسیې امپراتور د خپل دولت له خوا اراده کړې ده چې د استر اباد، گیلان او مازندران ولایتونه چې ساحلي ولایتونه دي، د هغې زړې دوستۍ له کبله چې امپراتور یې له ایران [پارس] سره لري، ایران [پارس] ته ورپرېږدي په دې شرط چې دا ولایات به په هېڅ ډول بل دولت ته نه پرېښودل کيږي. او که له دې شرط سره بې اعتنايي وشوه نو یاد شوي ولایتونه به سره له ټولو متعلقاتو یې د دوهم ځل له پاره روسیه تصرف کوي، او تر ابدې پورې به د روسیې نه بېلېدونکي برخي وگرځي او دا تړون به لغوه کيږي.» ۲۱

محمد ولي ځلمی په خپل کتاب کې چې «د افغانستان او روسیې د سیاسي روابطو تاریخچه نومېږي» دغه تړون د افغانستان او روسیې تر منځ د دپلوماتیکو اړیکو پیل ګڼي.

شاه اشرف د روسیې او ترکیې سره په جګړو کې زیات افغانان د لاسه ورکړل او په پوځ کې پردي خلک زیات وو نو په پای کې یې ماتي وخوړه او دابراهیم بلوچ له خوا د دېرشو کالو په منگ ووژل شو او په پارس کې د پښتنو واک پای ته ورسېد. دا باید ووايم چې د یوې خوا شاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک په پارس کې حکومت کولو او د خپل مرکز کندهار پرېښودلو کندهار کمزوری کړ چې وروسته نادر افشار رانسکور کړ خو د بلې خوا د پارس نیول او په هغه حکومت کول د افغانانو هویت او نوم په

نړۍ کې وځلاوه.

د شاه حسین هوتک واکمني

شاه محمود هوتک کله چې په ۱۱۳۸ کې د پارس د نیولو په موخه د کندهار نه روان شو نو د کندهار تخت یې خپل کشر ورور شاه حسین هوتک ته وسپاره. دغه مېرني، پوهنپال، او ادیبال پاچا له غزني نه تر سیستان او هراته د ژوب، گومل او دېره جاتو پورې په عدل او انصاف او پوهنپالنې او ادیبانې واک وچلوه. د ده مېرنتوب د نادر د نیواک گرو پوځونو سره د کندهار په ساتنه کې چې د یوه کال نه یې زیات وخت ونیو په ډاگه شو او تلپاتې نوم یې وگاټه. دی چې د ملا یار محمد نه زده کړې کړې وې د پوهنې، شعر او ادب سره یې ډېره مینه درلوده. ده د خپلې پاچاهۍ په دوران کې د نارنج په مانۍ کې د پوهانو، شاعرانو او ادیبانو غونډې رابللي او یو کتابتون جوړ کړی و. د کندهار د نسکورېدو سره شاه حسین هوتک چې د یوه کال مقاومت نه وروسته نادر افشار ته تسلیم شو. د نادر افشار له خوا دی او د هوتکیانو نور نامتو کسان پارس ته ولېږل شول او هلته د نادر افشار په امر په زهرو ووژل شو. روح د بناد وي. په دې توگه د هوتکیانو دېرش کلنه واکمني پای ته ورسېده.

احمد شاه بابا

دراښانو هغه مهال، چې په کندهار کې د میروېس خان هوتکي په مشرۍ د لومړي افغان دولت بنسټ کېښودل شو، په هرات کې ابدالي دولت جوړ کړو چې وروسته دواړه دولتونه د نادر افشار له خوا ړنگ شول او ټول افغانستان یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست. خو کله چې نادر افشار د پارس په خېوشان کې ووژل شو نو احمد خان چې د نادر افشار د گارد قوماندان و د نادر افشار د کورنۍ عزت یې د پارسیانو د تېرې نه وژغوره. د نادر افشار مېرمني د احمد خان د دې کارنامې د قدر دانۍ په خاطر د «کوه نور» په نامه د نړۍ تر ټولو نامتو الماس ده ته ورکړ. محمد اعظم سیستاني د انجنر کهکدای د لیکنې پر بنسټ وايي چې دغه د کوه نور الماس مغولي بابر د ابراهیم لودي د مېرمني او مور نه په زور اخیستی و. بیا نادر افشار د مغول واکمن محمدشاه گورگاني نه واخیست او لکه چې د مخه می یادونه وکړه د نادر افشار مېرمني احمد خان ابدالي ته وبخښه چې وروسته د شاه شجاع نه رنجیت سنگ او د رنجیت سنگ نه انگرېزانو لاسته راوړ چې اوس د انگلستان مالکي تاج پرې ښکلی شوی دی.

د نادرشاه افشار د وژلو وروسته احمدخان بېرته د خپلو ملگرو سره

کندهار ته راوگرزېد. دلته پښتنو مشرانو چې د نادر افشار په واکمنۍ کې یې پوره سیاسي تجربه تر لاسه کړې وه پرېکړه وکړه چې خپل هېواد خپلواک کړي. دوی په ۱۷۴۷ کال کې د کندهار په شیر سرخ کې سره جرگه شول او د نهو ورځو نه وروسته د صابر شا پیر په وړاندیز احمد خان د افغانستان د پاچا په توګه وټاکل شو. په دې ترتیب د شیر سرخ جرګې د افغان حکومت بنسټ کېښود.

د احمدشاه بابا لومړۍ موخه دا وه چې د امو نه تر اباسینه د افغانستان خپلواک دولت جوړ کړي. د دې موخې د لاسته راوړلو له پاره غښتلي پوځ جوړولو ته اړتیا وه چې زیات لګښت پرته یې د جوړېدو شونتیا نه وه. هغه مهال د بي وزلي پښتنو نه دومره پیسې نه وې چې دا د اړتیا وړ مالیه ور څخه راټوله کړي. خو د ښه مرغه هغه خزانه چې د هند نه پارس ته روانه وه احمدشاه خپله کړه او ده ته یې د دې توان ورکړ چې یو غښتلی پوځ تنظیم کړي. احمد شاه د دغه پوځ په مرسته په لنډه موده کې وکړای شول چې د امو او اباسین تر منځ د هېواد خاوره د پارس د صفویانو، د هند د مغلو او ازبکانو له منګلو خلاصه او خپلواک افغانستان جوړ کړي.

احمد شاه بابا د خپلو لښکر کښو په پایله کې په کشمیر، پنجاب، سند، کشمیر او پارسي خراسان یا پخوانۍ پارتیا کې د واک په غزولو سره امپراتوري جوړه کړه چې دا د پښتنو وروستۍ امپراتوري وه.

احمد شاه بابا د ننه په هېواد کې خپلواک دولت تنظیم کړ چې په خپله یې د پاچا په توګه مشر شو. ایالتي اداره یې ولسي خانانو او مشرانو ته پرېښوده او دوی په کورنیو چارو کې ازاد وو. ځکه د ده د واکمنۍ په مهال د افغانستان په هېڅ سیمه کې د ده په وړاندې خلک پورته نه شول خو بیا هم ځینو جنرالانو غوښتل چې د ده په نشتوالي کې ګډوډۍ رامنځ ته کړي چې ځینې یې وځپل شول او ځینې پخلا کړای شول. د نور محمد خان علیزي، کدوخان او محبت خان پوپلزي دسیسه، د عبدالغني خان چې د احمدشاه بابا ماما و او د هغه د ملګرو دسیسه، په کندهار کې د سلطنت نابې لقمان خان د احمدشاه بابا وراره دسیسه، د هرات د والي دروېش خان هزاره دسیسه او د نصیر خان بلوچ سرغړونه یې نمونې دي.

په دې ترتیب دی د پورته یادو سترو کارنامو په پایله کې د خپلو خلکو له خوا د بابا په نوم یاد شو او تلپاتې درناوی یې وګاټه. احمد شاه بابا نه یوازې یو وتلی سیاسي شخصیت، د جګړې په ډګر کې تکره او زړور جنرال، بلکې د پښتو ژبې شاعر و. چې موږ ته یې د شعر دیوان په میراث پرې اېښی دی.

د احمد شاه بابا په وخت کې کله کله ګاونډیو هېوادونو دا هڅه کوله چې خپلې سیمې او ملکونه د افغانانو د واکمنۍ نه ازاد کړي خو په خپله افغانستان مامون و. خو یوازې د احمد شاه بابا د لمسیانو په دوره کې چې

سیالو شاه زویانو په خپل منځ کې د واک په سر په جگړو بوخت وو، گاونډیو هېوادونو له هغو نه په ګټې اخېستني سره د افغانستان پر ځنډو وردانګل لکه چې د قاجار کورنۍ او د پنجاب سیکانو د نولسمې پېړۍ په سر کې وکړل. له هغې وروسته په نولسمه پېړۍ کې د یوې خوا د احمدشاه بابا د لمسیانو، د سدوزیو او محمدزیو او بیا د بارکزیو وروڼو ترمنځ د تخت او تاج په سر د کورنیو جگړو او ناندريو او د بلې خوا د دوو سترو اروپایي امپراتوریو باني د لویې بریتانیا او تزاري روسیې د ستري لوبې د سیالۍ له امله لومړی د افغانستان امپراتوري له منځه لاړه او بیا افغانستان کمزوری او کوچنی شو، د ډېورنډ کرښې نږدې نیم کړ. د دې سره سره د کاکړ په وینا د افغانانو د خپلواکۍ او ازادۍ غرور چې احمد شاه بابا په خپلو بریو او کارنامو نور هم ټینګ او پیاوړی کړی و تر اوسه دومره پیاوړی دی چې د وطن د ننگ او ناموس غښتلی ساتونکی ګڼل کیږي چې ښه بېلګه یې د پخواني شوروي اتحاد د تیري په وړاندې د افغانستان ژ غورل دي.

پای

اخځونه:

- ۱- ډاکټر محمد حسن کاکړ ، د پاچا امان الله واکمنۍ ته یوه نوې کتنه، ۶ ، پېښور ۲۰۰۵
- ۲- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۴)
- ۳- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۵)
- ۴- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۵)
- ۵- استاد علي احمد کهزاد، افغانستان د تاریخ په رڼا کې (د اورنگزب ژباړه)، ۱۱۴ ، پېښور ۲۰۰۱
- ۶- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۸)
- ۷- کاکړ ، (۲۰۰۵ ، ۹)
- ۸- حبيب الله تږی، د مشرق په اسمان کې د مغرب ستوري، ۳۱ ، پېښور ۱۳۸۴
- ۹- ډاکټر محمد حسن کاکړ، زما غوره لیکنې، ۱۲، کابل ۲۰۱۰
- ۱۰- محمد اقبال وزیري، پښتو د تاریخ په بهیر کې، ۸۴، کابل ۲۰۱۵
- ۱۱- (کاکړ ، ۲۰۱۰ ، ۶۶)
- ۱۲- (کاکړ ، ۲۰۱۰ ، ۹۳)
- ۱۳- (کاکړ ، ۲۰۱۰ ، ۹۴)
- ۱۴- (کاکړ ، ۲۰۱۰ ، ۹۵)
- ۱۵- (کاکړ ، ۲۰۱۰ ، ۹۵)
- ۱۶- (کاکړ ، ۲۰۱۰ ، ۹۶)
- ۱۷- محمد اعظم سیستانی، ظهور افغانستان معاصر و احمدشاه ابدالي، ۱۵۱ پېښور ۲۰۰۷

- ۱۸- محمد معصوم هوتک، سل پگری یو پرونی، ۴۲، پېښور ۲۰۰۷
۱۹- (محمد معصوم هوتک، ۲۰۰۷، ۱۴)
۲۰- (سپستان، ۲۰۰۷، ۱۸۵)
۲۱- محمد ولي حلمی، د افغانستان او روسیې د سیاسي روابطو لنډه
تاریخچه، ۲۵ کراچي ۱۳۷۴

محمد اقبال وزيري

۲۰۲۰

پښتونستان

د اتلسمې پېړۍ په پيل کې ميروېس نيکه په کندهار کې د لومړي افغان دولت بنسټ کېښود. د ميروېس نيکه زوی شاه محمود هوتک د پارس د صفوي امپراتورۍ پلازمېنه اصفهان يې د گلناباد د تاريخي جگړې په ترڅ کې ونيو. افغانانو په گلناباد کې د خپل تاريخ يوه تر ټولو ستره جگړه وگټله. دغې جگړې شل کلن شاه محمود هوتک د زمانې د تر ټولو ځوانو سوبمنو په ليکه کې ودراره.

په ۱۷۴۷ کال کې د ستر احمد شاه بابا په مشرۍ له امو نه تر اباسينه پورې ټول افغانستان د پردیو له واک نه خپلواک شو. بيا نوموړي په کشمير، پنجاب، سند او پارسي خراسان ته په واک خپرولو سره دراني امپراتوري جوړه کړه چې دا د پښتنو په تاريخ کې د پښتنو وروستۍ امپراتوري وه.

د احمد شاه بابا د مړينې وروسته د ده زوی تيمورشاه د خپلې واکمنۍ پر مهال د هېواد د خاورې د تماميت د ساتلو سره سره د دراني امپراتورۍ د زوال شرايط هم برابر کړل.

په نولسمه پېړۍ کې افغانانو د يوې خوا د احمدشاه بابا د لمسيانو، د سدوزيو او محمدزيو او بيا د بارکزيو ورونو ترمنځ د تخت او تاج په سر د کورنيو جگړو او ناندريو او د بلې خوا د دوو سترو اروپايي امپراتوريو يانې د لويې برېتانيې او تزاري روسيې د ستري لوبې د سيالۍ له امله گام په گام نه يوازې د خپلې امپراتورۍ د خاورې هغه برخې چې د نورو څخه يې نيولې وې، بلکې د امو او اباسين ترمنځ د خپل هېواد ځينې برخې هم د لاسه ورکړې.

د زمان شاه د واکمنۍ په مهال خراسان د کورنيو بې اتفاقيو او د انگليس د توطيې په پايله کې د افغانستان له لاسه ووت. «شايد هغه [زمان شاه] د مشهد او نيشاپور نه په دې شرط تېر شوی وي چې ايران د ده د مشر ورور محمود د مرستې نه لاس واخلي. په دې ترتيب د انگلستان لومړۍ توطيې د افغانستان د گټو په ضد ميوه ورکړه.»^۱

د افغاني سيستان يوه برخه انگليسانو د امير شېرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د گولډ سميت د غير عادلانه منځگريټوب په اساس ايران ته وبخښله او بيا يې د ماکموهن د پولې په رانېکلو سره د هېرمند لوېديځې برخې ايران ته ورکړې چې ترننه پورې د دواړو هېوادو په اړيکو يې سيوری اچولی دی.

تزاری روسیې په منځنۍ اسیا کې د خپل پرمختګ په بهیر کې په ۱۸۸۴ کال کې مروه، په ۱۸۸۵ کال کې پنجه او همدارنګه په لوی پامیر کې د افغانستان ځینې مخکې ونيولې.

انګلیسانو د افغانستان څخه سنده، پنجاب، کشمیر، بلوچستان، غازي خان دېره، اسماعیل خان دېره او په پای کې پېښور ونيول. په ۱۸۹۳ کال کې «د دېورنډ توافقی لیک» د برتانوي هند د حکومت په نېغ فشار او د تزاری روسیې په غیر مستقیم فشار» ۲ په امیر عبدالرحمن باندې وتپل شو. انګلیسانو په افغانستان باندې د دېورنډ د کرښې په تېلو سره زموږ لرغونی هېواد ټوټې ټوټې کړ چې د افغانستان په راتلونکې سیاسي، اقتصادي، کلتوري او ټولنیزې ودې باندې یې ډېر ناوړه اغېز وکړ.

د دېورنډ هوکړه لیک نه انګرېزانو دوې موخې درلودې. د برتانوي هند لومړۍ موخه دا وه چې په ختیځو سیمو کې د امیر عبدالرحمن پوځي او سیاسي وړاندې تګ مخنیوی وکړي. امیر د دېورنډ د هوکړه لیک د مخه د دغو سیمو په قومونو باندې ډول ډول نفوذ خپرو. د برتانوي هند دوهمه موخه چې اساسي وه دا وه چې د هند په لوري د روسیې د پرمختګ په صورت کې به کابل، غزني او کندهار په بیرته نیسي او د روسیې د پرمختګ مخه به ډب کوي.

د دېورنډ هوکړه لیک د برتانوي هند حکومت او د امیر د نفوذ سیمې مالومې کړې. په خپله دېورنډ د یوې مرکې په ترڅ کې ویلي و چې «د هندوستان دې خوا قومونه باید داسې ونه ګڼل شي، چې د ننه د برتانیې په سیمه کې پراته دي. هغوی یوازې په تخنیکي لحاظ زموږ تر نفوذ لاندې دي، یانې دا چې تر هغه ځایه چې په امیر پورې اړه لري او تر هغه ځایه، چې دوی زموږ نفوذ ته تسلیمېږي یا موږ په هغو باندې نفوذ کوو.» ۳

سر اولوف کېرو په زیاته روښانه توګه وايي چې «په توافقی لیک کې هېڅ ځای د پولې (boundry) کلیمه نه ده کارول شوې چې د دېورنډ کرښه مشخصه کړي. تر یوې اندازې دا یوه کرښه وه چې دنده یې دا وه چې وېشلی چېرته د امیر نفوذ تم کېږي او چېرته د انګرېزانو د نفوذ سیمه ښودل کېږي.» ۴

لکه چې د مخه مې یادونه وکړه د دې هوکړه لیک په اړه لومړۍ خبره دا ده چې د هند حکومت دغه هوکړه لیک ته رښتنی نه و ځکه چې د هغوی موخه دا وه چې د اړتیا په صورت کې به په افغانستان کې پوځي لاسوهنه کوي. مهمه دا ده چې امیر عبدالرحمن د دغه هوکړه لیک فارسي متن او ورسره مله نقشه لاسلیک کړي نه دي. کاکړ وايي چې ده د کابل، نوي ډهلي او لندن په ارشيفي مرکزونو کې د امیر په لاس لاسلیک شوی متن نه دی لیدلی. دی زیاتوي چې که چا د دغه هوکړه لیک دغسې متن په فارسي یا انګرېزي کې وښود چې امیر او دېورنډ دواړو لاسلیک کړی وي، اعتبار به

يې لږ تر لږه د تېل شوي هوکړه ليک په توگه تثبیت شي. تر هغې پورې موجود متن د اعتبار وړ کېدلی نه شي.

کاکړ وايي چې بل مهم ټکی د دې هوکړه ليک په اړه دا دی چې د همدغه هوکړه ليک د متن ځينې برخې د پلي کېدو په ډگر کې د امير له پاره د منلو وړ نه وې او انگرېزانو هم د هغه ځينې اعتراضونه ومنل. د بېلگې په توگه د پخواني کافرستان د باشگل دره د هوکړه ليک په متن کې د انگرېزانو د نفوذ په سيمه کې بنودل شوې ده، خو په ۱۸۹۶ کال کې چې د ډيورنډ کرښه هلته په نښه کېدله، امير په دې ټينگ شو چې باشگل د افغانستان برخه ده. د هندوستان وایسرا لارډ ایلکین د امير اعتراض ومانه او د باشگل موضوع يې «د خواشينۍ وړ تېروتنه» وبلله. امير په دې هم ټينگ ودرېد چې ټول مومند د افغانستان برخه ده. د هند حکومت د امير ادعا رد نه کړه، خو په اړه يې څه ونه کړل او امير ته يې ځواب هم ور نه کړ. د امير په فکر د هند د حکومت چوپ پاتې کېدل د هغو له خوا د ده د ادعا منل و. د مومندو سيمه په نښه نه شوه او امير بيا هلته د سرک جوړولو امر وکړ. د دغه سرک د جوړولو کار هم پيل شو چې د امير د مړينې وروسته يې کار په تېره ودرېد. د امير د مړينې وروسته د امير حبيب الله خان د واکمنۍ پر مهال د مومندو سيمه دوي برخې وگڼل شوه، هغه برخه يې چې کوز مومند په نامه يادېږي او تر پېښور پورې رسېږي، د هند د نفوذ سيمه وگڼل شوه او بر مومند د پخوا په شان د افغانستان شو. داسې هم د تورخم برخه د امير عبدالرحمن د اعتراض له امله په نښه نه شوه. دغې کرښې لوی قومونه، کلي او ان کورونه سره بېلول. د بېلگې په توگه ترکلاني، وزير، شينواري، نورزي، اخکزي، برېڅ، بلوچ او نور. دا هغه قومونه دي چې سره گډه ژبه، گډ دين، گډ تاريخ، گډ کلتور او ورسره ورته نړۍ ليد او همداسې يو راز اقتصادي، کرنيز او ټولنيز طرز لري. دوی نه سره بېلېږي او نه هم د پرديو واکمني مني.

د ډيورنډ د هوکړه ليک په اړه بل مهم ټکی دا دی، چې نږدې ټول پښتني قومونه همدا چې پوه شول چې د انگرېزانو د نفوذ په ساحه کې راغلي دي د ملا نجم الدين اخوندزاده، ملا فقير او ملا مانکي او نورو قومي مشرانو په سروالۍ په ۱۸۹۷ کال کې په يوه لوی پاڅون لاس پورې کړ او ځانونه يې تر شېبدر پورې ورسول. خو انگرېزانو د دوی پر وړاندې د اويا زريز پوځ نه کار واخېست چې په هغو کې ځوان ونستن چرچل هم و، هغوی يې خواره کړل خو د هغوی مخالفت يې د منځه يووړلی نه شو. دوی په تېره وزيرو، مسيدو، اپريدو او مومندو تر هغه چې انگرېزان د هند څخه نه وو وتلي، د هغو پر ضد يې د غزا جنډه رپانده وساتله او ان په هند باندې يې يرغلونه وکړل.

د ډيورنډ د هوکړه ليک په اړه بل اساسي ټکی د هغه د ماهيت په اړه

دی، چې موقتي دی، نه تلپاتې. دا چې د هوکړه لیک د اعتبار موده ټاکل شوې نه ده، په اصل کې د همدغه موقتي توب له امله و. دا د دې دپاره و چې انگرېزان د پښتنو په ستراتيژیکو سیمو کې وسلې، لوژیستیکي وسيلې او مهمات زیرمه کړي او د اړتیا په صورت کې به له دغو ځایونو نه جلال اباد، کابل، غزني او کندهار نیسي او روسان به نه پرېږدي چې له هندوکش نه واورې. انگرېزانو دغې موخې ته د رسېدو په نیت لا د مخه د لویو لارو سرونه لکه خیبر، کرمره، پښین او سیبي نیولي وو. دغه ځایونه یې د گندمک د تړون له مخې لاسته راوړي وو او د سووېلي وزیرستان گومل یې د ډیورنډ د هوکړه لیک سره ترلاسه کړ. دغه سیمې په اصل کې د هند او افغانستان تر منځ د بیلتون یا حایل په شان وې. برتانویانو تر پایه دغه سیمې د سرحد (Frontier) په نامه یادولې او اداره یې د هغو قومونو ته پرې ایښې وه. د ډیورنډ هوکړه لیک د دې له پاره نه و چې د افغانستان سره پوله (boundry) ولري. د هند وایسرا ایلېګین وایي: «د ډیورنډ هوکړه لیک دغسې یو هوکړه لیک و، چې د برتانوي حکومت او امیر د نفوذ ساحې مالومي کړي»^۵. د ډیورنډ په هوکړه لیک سره دوی له دغو سیمو نه په نظامي او اداري لحاظ د افغانستان لاس لڼد کړ او په نورو ساحو کې افغانستان د پخوا په شان خپلې دودیزې اړیکې وساتلې او مشرانو ته یې د موأجب په نامه معاشونه ورکول. د دغو قومونو د مشرانو جرگې به په پرله پسې ډول کابل ته تللي او هلته یې امیر ته ویل چې دوی د افغانستان رعیت دي او دوی دی خپل امیر گڼي. خو امیر د دوی غوښتنې په پلمو سره ردولې په دې چې دی د اړیدو په برخه کې د گندمک په تړون سره او د نورو په برخه کې د ډیورنډ په هوکړه لیک سره د هغو له اداره کولو نه منع شوی و.

دا مهمه ده چې یادونه وکړو چې دا هوکړه لیک (agreement) د یوه واکمن او د یوه بهرني هېواد د یوه افسر تر منځ شوی دی او یو تړون (treaty) نه و. یو تړون هغه وي چې د دواړو لورو د دولت نمایندگان د خپلو خلکو په نمایندګي تړون وکړي او بیا یې تصویب کړي.

د روستار تره کې د څېړنې له مخې نړیوال تړون باید د دواړو لورو د صلاحیت لرونکو استازو له خوا لاسلیک شي او بیا د خلکو د استازو له خوا تصویب شي. خو موږ داسې اسناد په لاس کې نه لرو چې د ډیورنډ هوکړه لیک دې د انگلستان د عوامو د مجلس له خوا تصویب شوی وي. افغانستان هغه وخت پارلمان نه درلود او امیر د خپلو خلکو د ویرې نه زړه ونه کړ چې په دې موضوع دودیزه لویه جرگه جوړه کړي او د ملت د استازو سره مخامخ شي. دا هوکړه لیک په رسمي جریده کې خپور او اعلام شوی نه دی چې ان نافذ شي. دا هوکړه لیک د ملګرو ملتونو په اړشیف کې ثبت شوی نه دی.

د نړیوالو حقوقو له مخې کله چې یو هېواد تحت الحمايه (پروتېکټورات) د

وي، يوازې ساتونکې دولت د نړيوال تړون د کړلو حق او صلاحيت لري. د امير عبدالرحمن په وخت کې افغانستان تحت الحمايه هېواد و. د هېواد بهرنی امنيت او باندني سياست اداره د انگرېزانو په لاس کې وو. افغاني تحت الحمايه دولت د نړيوال تړون د کړلو نه بې برخې و. که د يو دولت په استازي باندې د گواښ او فشار په وسيله وتړل شي هېڅ يو حقوقي اغېز درلودای نه شي او بلکل باطل دی. ۶ د بېلگې په توگه په ۱۹۴۱ کال کې کمبوديا د فرانسې تحت الحمايه و. په فرانسه باندې د جاپان له خوا نظامي فشار نوموړی هېواد دې ته اړ کړ چې د تایلند سره د پولو د تثبيت په اړه يو تړون لاسليک کړي. تړون د کمبوديا مخکني تماميت ته ډېر زيان وړاوه. د جاپان د ماتې نه وروسته فرانسې اعلام وکړ چې تړون د پوځي گواښ لاندې تړل شوی و او له تحت الحمايگي نظام سره يوځای ملغا اعلانېږي.

د امير عبدالرحمن د مړينې وروسته امير حبيب الله خان واکمن شو. د برتانوي هند حکومت په دې ټينگار کاوه چې د امير عبدالرحمن سره د ډيورنډ تړون شخصي و او د هغه د ځای ناستي سره د بيا خبرو اترو وړ و. د هند د حکومت موخه دا وه چې د خبرو له لارې د امير حبيب الله خان نه دا امتيازات تر لاسه کړي چې د پښتونخوا د سيمو په سياست کې به لاسوهنه نه کوي او د افغانستان او برتانوي هند په منځ کې به د مومندو پوله ټاکي. برتانوي هند امير حبيب الله خان د کلک فشار لاندې ونيو، مالي مرستې يې پرې بندې کړې او افغانستان ته يې د وسلو د راوړلو مخه ونيوله. خو امير حبيب الله خان «تسليم نه شو» هغه د برتانوي هند د بهرنيو چارو وزير لويېس ډين کابل ته راوغوښت. د دريو مياشتو خبرو نه وروسته د ۱۹۰۵ کال د مارچ د مياشتې په ۲۱ نېټه «د افغانستان او د مربوطاتو خپلواک پاچا» او لويېس ډين د هند د بهرنيو چارو وزير يو تړون لاسليک کړ. د دغه تړون له مخې برتانيې امير ته په کال کې يو ميلیون او اته سوه زره روپۍ ورکولې او دا حق يې هم درلود چې د هند نه وسله واره کړي. د خپلواکۍ د غوښتنې په اړه د امير حبيب الله خان هغه هڅې هم د پام وړ دي چې د ۱۹۰۵ کال په تړون کې کړې دي. د لودويک اداميک په وينا په دغه تړون کې امير حبيب الله خان په ښکاره د افغانستان د دولت او مربوطاتو خپلواک پاچا په توگه ځان ياد کړ. په دې توگه په دغه تړون کې انگرېزانو هغه ته د اعليحضرت خطاب او هم يې د افغانستان او په افغانستان پورې د اړوندو سيمو د خپلواک پاچا په توگه وپېژاند.

د لومړۍ نړيوالې جگړې د پای ته رسېدو وروسته امير حبيب الله خان د خپل هېواد د ناپېلتوب په بدل کې د هغه مهال برتانوي هند د وایسرا چېلمسفورډ نه د ۱۹۱۹ کال د فبروري په ۲مه په يوه ليک کې د پاریس د سولې د کنفرانس له خوا د افغانستان «د غوڅې خپلواکۍ، د عملي ازادۍ او تلپاتې اسقلال» په رسميت پېژندنه وغوښته او ورڅخه يې وغوښتل چې د

ورسالي د سولي په خبرو اترو کې باید افغانستان د خپلواک هېواد په توګه برخه واخلي. وایسرا د افغانستان د خپلواکۍ خواخوږی و او د هند په چارو کې د برتانيې وزیر ادوین مونتګو ته یې ولیکل چې دا به ښه نه وي چې برتانيا په زور سره د افغانستان بهرنی چارې محدودې کړي او په دې موضوع کې جګړې ته لار شو. د چپلمسفورډ په وینا امیر حبیب الله خان بشپړه سیاسي خپلواکي، د ځمکې پراختیا، پیسې او په انگلستان کې د استازي درلودل غوښتل. ۷

د هند حکومت وپاتېبله چې هغه وخت رارسېدلی چې باید اجازه ورکړو افغاني استازی په لندن کې حضور ولري او هم د جګړې نه وروسته د سولي کنفرانس ته استازی ولېږي. خو د هند د حکومت په ځواب کې د لندن حکومت په غوڅه سره وویل چې «هغه ته دومره موقع مه ورکوی چې غوښتنې یې زموږ څخه لار او ګوډر ورک کړي.» ۸ په دې توګه لندن دا موضوع مهمه ونه ګڼله او د امیر لیک ته ځواب ور نه کړل شو. د دې لیک نه دوی اوونۍ وروسته امیر په لغمان کې ووژل شو. ایا د امیر حبیب الله خان وژنه په داسې مهال کې چې د یوې خوا یې مترقي سمونونه که څه هم محدود و پلي کول او د بلې خوا یې د بشپړې خپلواکۍ، د ځمکې د پراختیا، پیسې او په انگلستان کې د خپل نمایندګۍ د غوښتنو له پاره هڅې کولې یو پر ځای کار و؟ ایا دا به ښه نه وای چې په دغه مهال کې افغان روڼ اندو د امیر د یادو شویو موخو د پلي کولو له پاره د هغه ملا ټینګه تړلې وای؟

خو په هر صورت امیر امان الله خان د واک تر لاسه کولو وروسته د افغانستان د خپلواکۍ د ګټلو له پاره ملا وتړله او د افغان-انګلیس دریمې جګړې په پایله کې په ۱۹۱۹ کال کې افغانستان د اسیا په زړه کې د یوه خپلواک هېواد په توګه سر را پورته کړ چې ځوان پاچا یې د هېواد د چټک او ګړندي پرمختګ له پاره ټینګ هوډ درلود. دا یادونه باید وکړو چې خپلواکي په زیاته اندازه د افغان پوځ په زور نه بلکې د ډېورنډ د کرښې هغې خوا پښتني قومونو د جګړو محصول دی. د هند له پاره انگلستان د حکومت وزیر د هند وایسرا ته لیکي: «زه په دې ډاډه یم چې تا به د تاریخ درسونه هېر کړي نه وي او هغه دا چې موږ د افغان له منظم پوځ نه دومره وېره نه لرو لکه د قومي ملیشواو او زموږ په خورو کمپونو او مخابراتو پر کرښو باندې د هغو د یرغلونو نه [بې] لرو.» ۹

امان الله خپل د کورنیو چارو وزیر علي احمد په راولپنډي کې د سولي په کنفرانس کې د ګډون له پاره د پلاوي د مشر په توګه ونوموه چې د ۱۹۱۹ کال د جون په ۲۶ مه پرانېستل شو. په کنفرانس کې د انګرېزانو نمایندګي د هند پخواني د بهرنیو چارو وزیر سر هاملتون ګرانټ کوله. د ۱۹۱۹ کال د اګست په ۸ مه پنځه ماده ییز د سولي تړون د خپلواک افغانستان د حکومت او برتانيې د حکومت تر منځ لاس لیک شو. د تړون متن پنځمه ماده په لاندې

ډول وړاندې کيږي:

پنځمه ماده.

د افغان حکومت هغه د هند-افغان سرحد (frontier) مني چې پخواني امير منلی و. همدارنګه دوی (د افغانستان حکومت) برتانيې د کميسيون له خوا د مخه په نښه شوي کرښه مني او د کرښې (line) هغه برخه چې د خيبر په لوبديځ کې په نښه شوي نه ده چېرته چې د افغانستان اوسنی تيری وشو او داسې پوله (boundary) مني چې د برتانيې کميسيون بې تېره کړي. برتانوي ځواکونه به د پولي د ټاکلو تر مهاله په خپله خوا کې پاتې کيږي.

د رحمت ربي زیرکيار په وينا په ۱۹۱۹ کې امان الله خان افغانستان خپلواک اعلان کړ. د افغانستان خپلواکي چې د پښتنو د وینو په تويولو وگڼل شوه د راولپنډۍ د تړون په اساس د سياست له لارې وبايلل شوه. يانې د ډېورنډ د تړون له مخې غوڅ شوی افغانستان د خپلو عمومي ملي گټو او په ځانگړې توګه د خاورې د بشپړتيا په خوندي کولو کې بې وسه پاتې شو. خو امير امان الله خان نوی خپلواک شوی نيم افغانستان د نړيوال گوښه توب نه وايست او د نورو هېوادو سره يې اړيکې ټينګې کړې. ډپلوماتيکې اړيکې ټينګول د دولت اعتبار غښتلی کوي او دغه اعتبار په ملي گټو کې شمېرل کيږي.

د افغانستان د لاسه وتلې خاورې داعيه د هند په نيمه وچه کې د انگليسانو د شته والي له مهال نه موجوده وه او دا موضوع د افغانانو په وړاندې زموږ د هېواد يوه تاريخي داعيه ده چې د انگليسانو له خوا په امير عبدالرحمن باندې د ډېورنډ تش په نامه کرښې د تپلو له امله منځ ته راغلې وه او د هند څخه د وتلو وروسته يې د افغانانو تاريخي خاوره د دې سيمې خلکو ته د خپل سرنوشت د ټاکلو حق د نه ورکولو له مخې په پاکستان پورې وتړله.

روستار تره کې وايي چې يو تړون د يو ثالث له پاره وجيبه او حق نه زيروي. د ډيورنډ هوکړه ليک د تحت الحمايه افغانستان او حامي انگلستان تر منځ او نه د افغانستان او پاکستان تر منځ تړل شوی و. پاکستان د ډيورنډ د هوکړه ليک د کرلو په وخت کې شتون نه درلود. له دې کبله د ډيورنډ هوکړه ليک د پاکستان دولت ته هېڅ حق يا وجيبه نه په برخه کوي ۱۰

په دې توګه د بولان نه تر چتراله او اباسينه پورې د ډيورنډ د کرښې هغه خوا ته د پښتنو ټاټوبی چې د افغانستان څخه د ډيورنډ د تش په نامه کرښې په ذريعه جلا شوی دی د بنو په تاريخي جرګه کې، چې د ۱۹۴۷ د جون د مياشتې په ۲۱ نېټه جوړه شوه، د پښتونستان په نوم ونومول شوه.

باچاخان چې د خدايي خدمتگارو د گوند د جوړولو (۱۹۲۹) نه وروسته په پښتنو کې يو غټ لوی تنظيم را منځ ته کړ اول کوينښ وکړ چې د ازادۍ په لار کې د هندوستان له مسلمان گوندونو سره ائتلاف وکړي. کله

چې دغه کوښښ کوم ځای ونه نیوه بیا «... د خدایي خدمتگارو د جرگې له پرېکړې سره سم دوی د هند د ملي کانګرس سره د کوم شرط [نه] پرته یو ځای شول». په دغه اتحاد سره د خدایي خدمتگارو گوند په خپل مقصد یاني د پښتنو په خپلواکۍ بریالی نه شو. د دغه نابریالیتوب غټ دلیل دا و چې خدایي خدمتگارو «د راتلونکي له پاره کوم ټاکلی مرام نه درلود». او دهند له ملي کانګرس سره به له کوم شرط او قید نه یوځای شول. محمدافضل خان لا وایي چې «زما په خیال بنیادي غلطی دا اوشوه چې پښتنو د فرنگي نه خپله ازادي د پښتون د قامي وحدت په بنا ونه غوښتله چې د احمدشاه بابا افغانستان بیا قايم شوی وای. دې ټولو مشرانو د پښتنو ازادي د هندوستان په ازادی پورې وتړله». کاکړ وایي چې دوی ځکه دغسې وکړل چې دوی د «عدم تشدد» د فلسفې له مخې د کانګرس سره په اتحاد دغومره ټینګ ودرېدل چې د حکومتي چارواکو وعدې ته یې هم اهمیت ورنه کړ. د باچاخان په وینا کله چې دی د خپلو ملګرو سره بندي و، حکومتي چارواکو ورته وعده ورکړه چې هغه «... څه [چې] هندوستان ته ورکوو د هغو نه زیات به تاسو له درکړو. کانګرس پرېږدئ، زموږ سره جوړه وکړئ». غفارخان وایي چې موږ د ټولو بنديانو ورونو سره مشوره وکړه. «د بعضې خلکو دا خیال و چې موږ له ډپلوماسي په کارده. ما ورته ووي چې ډپلوماسي منافقت دی، او زه خو منافق نه یم.» دغه وعده مهمه ده خو له «جوړې» نه به مقصد پښتنو ته خپلواکي منل وي. هر څه چې و د کانګرس مشران له خدایي خدمتگارو سره د پښتنو د خپلواکۍ په برخه کې رښتیني او ملګري پاتې نه شول.

د هند اخيري وایسرای لارډ مونت بیټن په وخت کې چې د هند لویه وچه په هند او پاکستان وېشل کېدله کانګرس له سرحد صوبې یاني پښتونخوا نه تېر شو او دا یې ومنله چې هلته به دغسې ریفرنډم یا ټولپوښتنه کېږي چې د هغې له مخې به خلک له هند یا پاکستان سره یوځای کېږي. په دې ډول د پښتونخوا له خلکو نه دغه مسلم حق واخېستل شو چې یا خپلواک وي، یا د خپل هېواد افغانستان سره یوځای شي، چې دغه سیمه تر اټکه پورې د افغانستان برخه وه، او په پښتونخوا یادېده چې د هرودوتس پکتيک به په غالب احتمال د پښتونخوا یوناني شوی نوم وي. دلته دغه وینا پوره صدق کوي چې وایي «پښتنو هر وخت په سیاست او ډپلوماسۍ کې بایلي ده».

د ۱۹۴۷ کال د جون د میاشتې په ۲۱ نېټه د بنو تاریخي جرگې دهغي وروسته، چې لارډ مونت بیټن او د مسلم لیګ گوند د سرحد په صوبې کې په ټولپوښتنې ټینګار وکړ، پرېکړه وکړه چې د ټولو پښتنو خپلواک دولت دې جوړ شي. دغې جرگې په دې ټینګار وکړ چې که هر وروڼو د سرحد په صوبه کې ټولپوښتنه کېږي نو باید د هند او پاکستان سره د یوځای کېدو برسېره دې د ازاد پښتونستان په جوړېدو باندې هم پښتنو ته د رایو حق

ورکړ شي.

غفار خان لیکي: «موږ خو ازاد شوي وو، او پېرنگیان زموږ د ملکه تلونکي وو، خو د لارډ مونت بیټن او سردار پتیل په سازش د غلامو غلامان شوو.... خپه په دې یم چې د خدایي خدمتگاری هغه تحریک چې په ډېرو خوارو، مصیبتونو، تکلیفونو او قربانو جوړ شوی وو، هغه یې نس نس کړو او جوړ شوی انتظام یې ورله خراب او ګډ وکړو.

د غفار خان په وینا انګرېزان د خدایي خدمتگرو نه په دې کلک خفه وو چې دا سل میلیونه مسلمانان د دوی سره دومره مخالفت نه دی کړی لکه چې خدایي خدمتگرو کړی دی او د دوی په ضد د کانګرس سره یوځای شول. نو دوی وپتېله چې پښتنو ته داسې جزا ورکړي چې د دوی د زامنو هم په یاد وي. غفار خان لیکي چې د سرحد د صوبې گورنر سر اولف کیرو لارډ مونت بیټن ته وویل چې: «دې پښتنو ته داسې سزا ورکول په کار دي چې د دوی بچي یې په یاد ولري. ولې چې په هندوستان کې لس کروړه مسلمانان وو، هغوی زموږ مخالفت ونه کړو او دوی زموږ مخالفت کې د کانګرس سره ملګري شول، لارډ مونت بیټن دا ټولې خبرې په زړه کې واچولې او ډیلي ته روان شو....

موږ ته به پېرنگیانو ویل چې د کانګرس ملګرتیا پرېږدئ نو موږ به چې هندوستان له څه ورکوو د هغې نه زیات به تاسو له درکړو. لکن موږ کانګرس پرې نه ښود خو دوی موږ پرې ښودو.» ۱۱ په دې ترتیب دا ناخوالې چې نن موږ او زموږ بچیان یې زغمي یو لامل یې د باچا خان د دې تېروتنې پایله ده.

خو کله چې پاکستان جوړ شو بیا نو باچا خان او ملګرو یې پاکستان ومانه. کاکړ وایي چې باچا خان او ملګرو یې لومړنۍ ادعا د پښتونستان خپلواکي وه او وروسته یې په پاکستان کې د ننه خپلواکي غوښته.» ۱۲ د پاکستان د جوړېدو وروسته په ۱۹۴۸ کال کې حاجي میرزا علي خان د خپلواک پښتونستان جنډه په گوروبک کې پورته کړه او د افغانستان لوری یې ونيو او د افغانستان د حکومت له خوا ورسره مرسته کېده. په همدې کال بیا اړیدو هم په تیراباغ کې د پښتونستان بیرغ جګ کړ. خو گوروبک د پاکستان په وړاندې د مبارزې په عملي سټګر واوښت.

ډېرو افغان دولتي شخصیتونو هیله درلوده چې یو ځل برتانویان لار شي د سرحد موضوع به د نویو خبرو له پاره خلاصه شي. افغان واکمنو نه غوښتل چې دا موضوع بیا پرانيزي په داسې حال کې چې د برتانیې حکومت د هند د مشرانو او سیاسي گوندونو سره د ازادۍ په اړه خبرې کولې، د افغان حکومت په دې کې پاتې راغی چې د پښتنو قومونو چې افغانستان یې د خپل ملت برخه بولي چې د زرو امیرانو نه په زور بیله شوي ده، د راتلونکې په اړه یوه فعاله ډپلوماسي تعقیب کړي.

په افغانستان کې په پراخه اندازه باور پر دې دی چې پاچا ظاهر شاه د نامالومو دلیلونو له مخې په دې کې پاتې راغی چې د شمال لوېدیځ سرحد په اړه د ویش نه د مخه او د ویش په جریان کې په پوره ځواک سره د افغانانو د داعيې ملاتړ وکړي. خو زه فکر کوم چې لامل یې شاید دا وي چې پاچا خان چې خان یې د امان الله خان پلوي باله په هغه مبارزه کې لاس درلود چې د محمد نادر شاه او د هغه د وروڼو د واکمنۍ پر ضد د امان الله خان پلويانو پرمخ بڼه. زما په اند پاچا خان او پلويانو یې د نادرخان د رژیم په وړاندې دښمنانه دریځ نیول یوه تېروتنه وه. د نادر خان کورنۍ د افغانستان سره د پښتنو د لاسه وتلې خاورې د بېرته یوځای کولو نه وېره درلوده چې د دوی کورنۍ واکمنۍ ته به ګواښ رامنځ ته کړي. د ولي خان په اند دا کار [د افغانستان نه د ډیورنډ د کرښې په ذریعې بېله شوې خاوره په پاکستان پورې تړل] ځکه انګرېزانو وکړ چې: «که چېرې دا علاقي افغانستان ته وسپارلې شي نو دا به په صوبه سرحد کې د پیرنګیانو دښمنان د افغانستان په قومي ورورولۍ کې ځان له داسې مقام پیدا کړي چې هم به د افغانستان حکومت او هم به پیرنګي ته مشکلات پیدا کړي.» ۱۳

افغان حکومت په ځنډ سره یو ډپلوماتیک برید پر مخ واچاوه او غواړي چې پښتنو ته یوه موقع ورکړل شي چې د افغانستان سره په مشوره کې خپل سرنوشت په خپله وټاکي. د ۱۹۴۷ کال په اګست کې د برتانیې حکومت شاه محمود خان صدراعظم ته، چې په لندن کې په رسمي سفر بوخت و، ډاډ ورکړ چې د شمال لوېدیځ سرحد د افغانانو او پښتنو کلتوري تړاو به حتمي شي او ورته پیغام یې په هند کې د برتانیې د وروستي وایسرای لارډ مونت بیټن نه هم لاسته راوړی و چې د هند د وېش په خبرو لګيا و. هغه افغان سفیر نجیب الله ته ډاډ ورکړی و چې په یوه ښه وخت کې به د پښتنو د راتلونکي موضوع په پام کې ونیول شي.

د افغانستان حکومت د ۱۹۴۷ کال د جولای د میاشتې په ۳۱ نېټه خپل دریځ په یوه لیک کې د هند د بهرنیو چارو وزارت ته وړاندې کړ. په همدې کال د پاکستان د جوړېدو وروسته په هغه تړون کې چې د پاکستان د ولسمشر جناح او «د افغانستان د استازي نجیب الله توروايانا ترمنځ په کراچۍ کې لاسلیک شو، د ازادو قبایلو سیمه له صوبه سرحد او بلوچستان څخه جلا وپېژندل شوه.» ۱۴ خو د جناح د مړینې وروسته د پاکستان واکمنو د پورتنی تړون نه سرغړونه وکړه. د پاکستان ګورنر جنرال خواجه نظام الدین په پېښور کې په یوې وینا کې «ازاد سرحد» د پاکستان د خاورې نه بېلېدونکې برخه وبلله چې د دواړو هېوادو اړیکې یې خړې پړې کړې.

د پاکستان د واکمن د دې وینا په وړاندې د افغانستان حکومت کلک غبرګون وښود. ډاکټر محمد حسن کاکړ د لویې دوپړې له قوله لیکي چې «د ۱۹۴۹ کال د جولای په شپږویشتمه نېټه صدر اعظم شاه محمودخان په بلنه

په کابل کې لویه جرگه جوړه شوه. جرگې د پښتونستان سره خپل ملاتړ اعلان کړ، د ډېورنډ توافقي لیک، د ۱۹۰۵ کال د افغان-انګلیس تړون، د ۱۹۱۹ کال د راولپنډۍ تړون، او د ۱۹۲۱ کال د افغانستان-انګلیس تړون غیرقانوني او لغو شوي اعلان کړل. دا یې هم څرګنده کړه چې هر هغه تړون چې د پښتنو په اړه شوی وي، باطل دی.» ۱۵ په دې چې «هر دولت د خپلو ګټو د تشخیص او ملاتړ قاضي ګڼل کيږي. یو دولت کولی شي په خپل مسؤلیت په یوه اړخیزه توګه بل لوري ته د یوه یادښت په استولو کې هغه تړون ملغا اعلان کړي، چې ورڅخه تاوانی کيږي» له دې وروسته تر ننه هېڅ افغان حکومت د ډېورنډ د کرښې اعتباري توب په رسمیت نه دی پیژندلی، چې د افغانستان او پاکستان تر منځ (دې فکتو) سرحد جوړوي. د پورتنیو حکومتي کړنو برسېره په ۱۹۴۹ کال کې د هېواد پارلمان د اوومې دورې شورا د ډېورنډ د کرښې پر ضد دریځ ونيو او هغه یې رد کړه.

افغانستان په ۱۹۴۸ کال کې چې پاکستان په ملګرو ملتو کې د هغې ټولنې د غړیتوب له پاره ځان نومولی و د پاکستان د غړیتوب په اړه د رای ورکولو نه ډډه وکړه ځکه چې «سره له دې چې وروسته د بهرنیو چارو وزا رت افغاني پلاوي ته لارښوونه وکړه چې د خپلې پرېکړې په اړه د دې سره ګټه وکړي او د پاکستان د نومولو څخه د ملاتړ وکړي خو وخت له وخته تېر و او د افغاني پلاوي پرېکړې بدلون ونه کړ.

دا افغاني دریځ د ملي پلوه مثبت او په ځای و خو د مذهبي او اسلامي پلوه یې د اسلامي هېوادو د ډېرکي ملاتړ تر لاسه نه کړای شو. همدا لامل و چې افغانستان په خپلې پرېکړې نوې ګټه وکړه خو افسوس چې ډېر ناوخته و.» ۱۶

د افغانستان حکومت د پاکستان د یو یونټ په پرېکړې، چې موخه یې د ډېورنډ د کرښې د هغې خوا سیمې په پاکستان کې شاملول و، هم کلک غبرګون وښود. د افغانستان صدراعظم محمد داود د پاکستان د دې کړنې په وړاندې سخته وینا وکړه چې د هغې په پایله کې په کابل کې د پاکستان سفارت، په کندهار او جلال اباد کې د پاکستان قونسلګرۍ د لاریون کوونکو له خوا چور او تالا شوي او همدارنګه په پېښور کې افغان قونسلګري هم د هغه ځای د لاریون کوونکو له خوا چور او لوټ شوه. داود خان د سفر پرې اعلان وکړ. د افغانستان خلکو په عمل کې د ده د دغه ملي اقدام سره خپل ټینګ ملاتړ وښود او د افغانانو ملي یووالي واقعي ننداره یې بیا تازه کړه. د پاکستان حکومت د افغانستان د ترانزیتی مالونو په وړو او راوړو باندې بندیز ولګاوه. خو وروسته د یوه او بل هېواد ته د دواړو هېوادو د مشرانو رسمي سفرونو په پایله کې د دواړو هېوادو ترمنځ اړیکې عادي شوې.

موسی شفیق هوډ کړی و چې د پاکستان سره د پښتونستان د کشالي په سر د افغانستان اساسي ستونزې په سر پوهاوي ته ورسیري او د هغه هېواد

سره د افغانستان اړیکې ښې کړي. ده په همدغه وخت کې د شوروي اتحاد سره د افغانستان دوستۍ ته دوام ورکاوه او د څلورم اقتصادي پلان د پلي کولو له پاره د هغه سل میلیونه روبله پور ومانه. ده د افغانستان دودیز ناپېیلی سیاست د چلولو په څنگ کې کوښښ وکړ چې د لوېدیځې نړۍ او عربي هېوادو سره د افغانستان د دوستۍ اړیکې وار په وار ټینګې کړي. خو د بده مرغه د حکومت نه گوښه شوي سردار محمد داود دغه پروسه په پوځي کودتا سره ودروله او په افغانستان کې یې د اوږدې بې ثباتۍ پیلامه کېښوده چې تر ننه دوام لري.

محمد داود د سرطان له کودتا وروسته کله چې یې د شوروي اتحاد سره اړیکې ترینګلې شوې له پاکستان سره د اړیکې عادي کول او پراختیا ورکول یې د باندني سیاست مهم ټکی شو.

د ۱۹۷۶ کال د جون په میاشت کې بوټو کابل ته د ولسمشر محمد داود په بلنه افغانستان ته رسمي سفر وکړ. د دغو خبرو زری د پاکستان له خوا د بلوڅو او پښتنو د حقونو منل او د ډېورنډ د کرښې په اړه پوهاوي ته رسېدل موضوع ګانې جوړولو. د خبرو اترو نه وروسته دواړه خواوې ډاډه شوې چې دواړه لوري غواړي چې دا موضوع ګانې د خبرو له لارې هوارې شي. دواړو خواوو روغ نیتي وښوده چې د «د کابل روحیه» ونوموله شوه.

د همدې کال د اګست په میاشت کې محمد داود د بوټو په بلنه پاکستان ته رسمي سفر وکړ. په دې سفر کې په یادو شوو موضوع ګانو خبرې وشوې او د هغو د هوارولو له پاره بیا علاقه وښودل شوه او دا ځل د خبرو په پای کې یوه ګډه اعلامیه خپره شوه چې په هغې کې د کابل روحيې له مخې پرېکړې ته د رسېدلو ژمنه وشوه. بل کال د جون په میاشت کې بوټو د تهران نه پاکستان ته د تګ په لار کې په کابل کې د لږ وخت له پاره تم شو او د محمد داود سره یې ژمنه وکړه چې په پاکستان کې د وضعې په عادي کېدلو سره به د پښتنو او بلوڅو ټول سیاسي بندیان ازاد شي ترڅو د نورو لانجمنو کشالو د هوارولو له پاره لار هواره شي. خو د جولای په ۵ مه نېټه د جنرال ضیاء الحق په کودتا سره نسکور او دی بندي او وروسته زندی شو.

د جنرال ضیاء الحق نوي حکومت له افغانسان سره د لانجو د هوارۍ له پاره د بوټو تر حکومت نه لا ډېره روغ نیتي وښوده. جنرال ضیاء الحق د ۱۹۷۷ کال په اکتوبر کې کابل ته راغی او له داود سره یې دوه ځله په ځانګړې توګه وکتل او دواړه خواو د لانجو د هوارولو له پاره ټینګه اراده وښودله او د «کابل روحیه» یې تائید کړه او د لا پیاوړي کولو له پاره یې تیاری وښود.

محمد داود د ۱۹۷۸ کال د مارچ په میاشت کې پاکستان ته سفر وکړ او د ضیاء الحق سره وکتل. د دوی په لیدنه کې محمد داود وویل چې ځینې

هېوادونه هغې تودوخي ته په ښه سترگه نه گوري چې د افغانستان او پاکستان تر منځ په اړیکو کې پیدا شوي وه. ده دا هم څرگنده کړه چې «دغه دوه هېوادونه په یوه موټي کېدو او ورورۍ سره وکولی شي له دغو خطرونو سره مقابله وکړي او خپلې خپلواکۍ خوندي وساتي.» ۱۷

جنرال ضیاء الحق هم یادونه وکړه چې اوس د دواړو هېوادونو د پخلاینې له پاره پوهاوی پیدا شوی او د هغه په رڼا کې به یو وخت وروستی پرېکړه وشي. محمد داود د پښتنو، بلوچو او د پاکستان له نورو قومي مشرانو سره هم وکتل. محمد داود بیا د لاهور د شالیمار په پارک کې د پاکستان ملت ته په خطاب کې وویل: «ستاسې قوت زموږ قوت دی، ستاسې هوساینه زموږ هوساینه ده او سیاسي ثبات زموږ ثبات دی.» ۱۸

په بله ورځ د پاکستان د بهرنیو چارو سکرتر اغا شاهي افغان پلاوي ته دا متن وسپاره چې په کې راغلي و چې: «افغانستان به د ډېورنډ کرښه د دواړو هېوادونو تر منځ د نړیوالې پولې په توګه وپېژني او د پښتونستان له مسلې نه به تېر شي او دواړه هېوادونه به د یوه بل هېواد په کورنیو چارو کې له لاس وهنې ډډه وکړي او دواړه خواوې ژمنه کوي چې د یوه بل پر ضد به د دښمنۍ پروپاګند نه کوي او دواړې خواوې به د اقتصادي او کلتوري پروګرام له پاره سره همکاري کوي او پراخوي به یې.» ۱۹ کاکړ وايي چې؛ «وحید عبدالله د متن وروستي ټکي ومنل، خو د دوو لومړیو ټکو په اړه وویل چې افغانستان په دغه ډول د ډېورنډ کرښه منلې نه شي او د پښتونستان له مسلې نه تېرېدای نه شي. هغه دا هم وویل چې دغه مسلې به یوه ورځ د دواړو خواوو له خوا په قناعت لرونکي ډول حل شي او دغه اوسنۍ خبرې د همدغو موضوع ګانو د حل له پاره د لارې هوارول دي.» ۲۰ وحید عبدالله د بلې خوا پام دې ټکي ته هم واړوه چې د پاکستان حکومت د پښتنو او بلوچو مشرانو سره د دوی د راتلونکې په اړه تر اوسه غږېدلی هم نه دی. افغانستان به وروسته له دې د دغه متن په اړه به ګام واخلي چې پوه شي چې د هغو او په ځانګړي ډول د پښتنو سره څه منل شوي دي. محمد داود په یوه مطبوعاتي مرکه کې وویل چې «په هر څه باندې بحث وشو او د وخت په تېرېدلو سره به هر څه په خپل ځای وي او وخت به د هر څه غمه وخوري.» ۲۱ داود خان دا هم وویل چې د خبرو بل دور به په اوږدو کې په کابل کې وشي خو بله میاشت د محمد داود حکومت نسکور شو.

صمد غوث په دې نظر دی چې دغو مشرانو به د خپلو هېوادونو تر منځ د یوازیني اختلاف [پښتونستان] له پاره د حل یوه معقوله لار پیدا کړې او په دریو یا څلورو کلونو کې به یې له منځه وړی وای. ۲۲ محمد داود د خپل واک د ساتنې په موخه حاضر و چې د پښتنو او بلوڅو د سیاسي برخه لیک ټاکلو په اړه د پاکستان سره هوکړه وکړي خو کاکړ سم وايي چې «چا د دې ضمانت کولی شو چې پښتانه او بلوڅ به له خپل حق نه تېر شوي وای چې

هغه د هغو د خلکو له خوا د خپل سیاسي برخلیک ټاکل دي.» ۲۳

په دې توگه د محمد داود د ولسمشرۍ په اخر وخت کې د افغانستان او پاکستان د اړیکو د ښه کېدلو په لور اساسي گامونه اخیستل شوي و.

د ثور د انقلاب وروسته دافغانستان ډموکراتیک حکومت د پښتونستان د موضوع په اړه ټینګ ملي دریځ درلود. کاکړ وایي چې د ثور کودتا د پاکستان واکمن جنرال ضیاءالحق اندېښمن کړ. ضیاءالحق د سپتمبر په ۹مه د تره کي او امین سره په پغمان کې ولیدل خو کتنه گټوره نه وه او ضیاءالحق د ۱۹۷۹ په می کې افغانستان د شوروي لاس لاندې هېواد وباله او وویل، چې افغانستان نور نو حایل هېواد نه دی. ۲۴ له بلې خوا کابل د پښتونستان داعیه په عمل کې ټینګه ونيوله. د افغانستان پخوانیو حکومتونو ادعا کوله، چې پښتانه او بلوچ د ازادي ولري، چې د خودارادیت د اصل له مخې خپل سیاسي برخه لیک په خپله وټاکي. امین د امو او اباسین تر منځ د افغانانو په یووالي ودرېد، تره کي او امین په دې ډول لوی افغانستان غوښته.

په دغه وخت کې د شوروي اتحاد وزن او حیثیت تر هر بل وخت نه لوړ شوی و. تره کي دغه مسله له بریښنف سره یاده کړې او ورته ویلي و، چې افغانستان باید د هند تر سمندر پورې ورسیري. هغه وویل چې «موږ باید د پاکستان پښتانه او بلوڅان د امپریالستانو په لاسونو کې پرې نه ږدو. اوس دغه امکان برابر شوی دی، د دغو قومونو تر منځ د ژغورنې جگړه شروع کړو او د پښتنو او بلوڅو سیمې په افغانستان کې ورگډې کړو.» ۲۵ امین لا د ۱۹۷۸ کال په اګست کې پوزانوف او گوریلوف ته څرګنده کړې وه، چې «د افغانستان سیمه باید د عمان د خلیج او د هند سمندر غاړو ته ورسیري. موږ غواړو سمندر په خپلو سترگو وینو.» ۲۶ امین امریکایي لیکوال هري سن ته هم په همدغه ډول غږېدلی و، چې «تاریخ موږ ته دا سپېڅلی رسالت راګوي چې له خبیرو نه اخوا خپل خپل پښتانه وروڼه ترک نه کړو.» ۲۷

هغه دا هم ویل چې «هېڅوک انکار کولی نه شي چې د افغان انقلاب او د پښتونستان موضوع سره تړلي دي.» ۲۸ خوضیاءالحق بیا له خلقي حکومت سره په دغه اړه جوړې ته نږدې شو» چې د شوروي یرغل له امله پاتې شوه.

په افغانستان باندې د شوروي یرغل وروسته پاکستان نیت وکړ چې په افغانستان کې د شوروي اتحاد د پوځ د وتلو وروسته د اسلامي تنظیمونو په مرسته دوی ته تابع او کمزوری حکومت په پښو ودروي. پاکستان د خپل منځ ته راتګ نه وروسته د افغانستان په اړه زیات وخت ښه نیت ندی څرګند کړی اوئل یې هڅه کړې ده چې د افغانستان او هند سره اړیکې خړې پرې کړي او د پښتنو او بلوڅو حقوق ترپښو لاندې کړي.

پاکستان د «ملي حاکمیت په مانا د پښتون نېشنلزم مخالف و نو ځکه د مغولي حکومت په شان کوښښ کوي چې د ملایانو او روحانیانو له لارې یې

وځي» ۲۹ همدا لامل و چې په افغانستان باندې د شوروي وسله وال تیري وروسته یې د «ستراتیژیکي ژورتیا پلان» جوړ کړ.

«د ستراتیژیکي ژورتیا پلان د پاکستان هغه نظامي پلان دی، چې د هغه له مخې افغانستان باید تل د پاکستان د نفوذ سیمه وي لکه هسې چې افغانستان د نولسمې پېړۍ په دوهمه نیمایي کې د برتانوي هند د نفوذ سیمه ګرځول شوې وه. په داسې حال کې، چې د برتانوي حکومت د افغانستان له لارې د تزارې روسیې د احتمالي یرغل د دفع له پاره افغانستان تر خپل نفوذ لاندې نیولی و، پاکستانی نظامیان غواړي په پاکستان باندې د هند د نظامي یرغل د دفع له پاره افغانستان تردې حده پورې د خپل نفوذ سیمه وګرزوي چې د هند د یرغل په وخت کې خپل پوځونه هلته په شا کړي او بیا له هغه ځایه ګوریلايي جنګونه پیل کړي. د دې له پاره یې باید پښتون نېشنلېزم خپلی او افغانستان یې تر خپل نفوذ لاندې نیولی وي.

پاکستان ته د هند له خوا خطر لکه برتانوي هند ته د روسیې خطر د وېرې زېږنده دی. پاکستانی نظامیانو د دغې وېرې له امله د ستراتیژیکي ژورتیا پلان ایستلی، لکه هسې چې انګرېزانو د روسیې له وېرې د هند د دفاع له پاره ایستلی و او په هغه یې د «علمي سرحد» نوم ایښی و. پاکستانی نظامیانو دغه پلان په افغانستان باندې د شوروي یرغل نه وروسته وایست.» ۳۰

د افغان د ملي مقاومت په مهال د افغانستان ښوونځي، اقتصادي موسسې، تاریخي او فرهنګي شتمنۍ او نورې ابادۍ د منځه وړل او د اېس اېس اې په دستور د خپل نفوذ لاندې اسلاميستي ډلګیو په زریعه د افغاني روښنفرانو ترور او نور وړاندوونکي فعالیتونه د دې ستراتیژیکي ژورتیا د پلان له مخې و. «نواز شریف د همدغه پلان له مخې د افغان منظم او په مېړنو وسلو سنبال پوځ ړنګ کړ. د جهاد په لس کلنې دورې کې ډېر افغان وتلي تکنوکراتان او قومي مشران چې د مشرۍ او حکومت کولو صفتونه یې لرل د اېس اېس اې په دستور او همکارۍ د افغان اسلاميستي تنظیمونو له خوا ترور شوي نږدې ټول پښتانه وو.» ۳۱

د پاکستان واکمنو د جهاد په لاس کلنه دوره کې د امریکا متحده ایالاتو، لوېدیځو هېوادو، اسلامي هېوادو او نورو نه زیاتي پیسې او وسلې په لاس راوړې. د طالبانو د نسکورېدو وروسته پاکستان د یوې خوا له دې کبله چې، د القاعدې او طالبانو په وړاندې د امریکا متحد دی زیاتي وسلې او پیسې ترلاسه کړې، او د بلې خوا یې همدغه پیسې او وسلې د القاعدې او طالبانو د روزلو، تمویلولو او تنظیمولو له پاره وکارولې. دوی غواړي چې «د ډېورنډ د دواړو خواو پښتانه باید بېرته پاتې، ناتوان او د پاکستان تر سیوري لاندې وي. ایران خو لا ډېر د مخه د پښتنو سیاسي ناتوان کولو له پاره بډې وهلي» ۳۲ دي.

پاکستان د ژینو په خبرو کې د کوردویز نه وغوښتل چې د ژینو تړون په متن کې دې د ډیورنډ کرښه د نړیوالې پولې په توګه ومنل شي. د کابل رژیم «حاضر و چې د دغې موضوع پر سر سوداګري وکړي، خو چې پاکستان یې په رسمي ډول وپېژني.» ۳۳ کوردویز وايي چې شاه محمد دوست راته وویل چې «... لکه هسې چې د اګست په وړاندیزونو کې ښودل شوي، دغه موضوع په رښتیا د خبرو موضوع کېدلې شي. خو په مستقیم ډول د دواړو حکومتونو تر منځ او یوازې د پرېکړې له ختم نه وروسته.» ۳۴ په دې توګه پرچمیان حاضر وو چې د پاکستان له لوري د دوی د رژیم د رسمي پېژندلو په بدل کې د ډیورنډ کرښه د نړیوالې پولې په توګه ومنې. خو پاکستان دغه سوداګري ونه منله. اوس به د پښتونستان په اړه د اسلامي تنظیمونو دریځ ته لنډه کتنه وکړم.

د محمد داود د واکمنۍ پر ضد د اسلامي بنسټ پالو پاڅون د پاکستان د حکومت په لمسون او مرسته وشو چې ناکام شو چې یو شمېر یې بنديان شول او نور یې بېرته پاکستان ته پر شا شول. د ذوالفقار علي بوټو په صدراعظمۍ کې د پاکستان حکومت د افغان اسلام پالو نه د سیاسي ګټې اخیستلو په فکر شو او د دغه مقصد له پاره یې د افغانستان د جمهوري نظام پر ضد د هغو په روزلو او وسله وال کولو فکر وکړ. بوټو دغه کار د دې له پاره کاوه چې د افغانستان په حکومت باندې فشار راوړي چې د پښتونستان له دعوې نه تېر شي. څنګه چې د افغانستان حکومت د پاکستان سره په یوې بنسټیزې مسلې یانې پښتونستان په سر اختلاف درلود، اسلام پالو ته اړینه نه وه چې په داسې شرایطو کې د خپل هېواد د ملي ګټو پر ضد د بوټو د پلانونو د پلي کولو وسیله شي. کاکړ وايي چې «دا یو تاریخ حقیقت دی، چې افغان اسلام پالو له خپل حکومت سره د مخالفت په موضوع کې خپل ځانونه د پاکستان د حکومت ارادې ته وسپارل او د هغه په لمسوني سره یې د ننه په هېواد کې د امنیت ګډوډولو ته ملا وتړله په داسې حال کې چې افغانستان له پاکستان سره په یوې ملي بنسټیزې کشالې کې گیر و.» ۳۵ د افغان اسلام پالو د دغه ملي ضد دریځ لامل شاید د دوی په ایډیالوژیکي دریځ کې وموندل شي هغه دا چې دوی په ملي ګټو ایډیالوژیکي ګټې لوړې بولي لکه پرچمیانو د ملي ګټو نه د شوروي ګټې لوړې بللې. کاکړ وايي چې «د ضیاءالحق بل خوب د شوروي پوځ ایستل کېدو نه وروسته د افغان اسلامي تنظیمونو له لارې د جهاد او اسلام په نامه افغانستان د تحت الحمایه دولت په شان د پاکستان تر اثر لاندې راوستل و.» ۳۶ هغه د دغې موخې د پلي کولو له پاره د ای اس ای له لارې د افغانستان له ډېرو سیاسي ډلو، ګوندونو او شخصیتونو نه هغه تنظیمونه غوره او مخکښان کړل چې د ده له فکر سره موافق وو.

د نجیب الله د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته اسلامي تنظیمونو مشرانو بیا

دا ځل د پېښور د والي په ماني کې غونډه وکړه چې په يوه ماښام کې پيل او تمامه شوه. په دې غونډه کې چې اجنډا يې د افغانستان له پاره د حکومت تنظيم و، په گډونکوونکو کې يې د افغانانو په پرتله پردي زيات وو. په غونډه کې د پاکستان صدراعظم نواز شريف، د پاکستان د پوځ لوی درستيز، د ای اس ای مشر، د عربستان د استخباراتو رييس، په اسلام اباد کې د عربستان سفير، په اسلام اباد کې د ايران سفير، د ملگرو ملتو استازی بېنان سيوان او دوه تنه نور د پاکستان او عربستان نه او شپږو تنو افغان تنظيمونو مشرانو د حکمتيار پرته گډون کړی و. کاکړ وايي چې «د دغې پرېکړې په متن کې د افغان او ملت نوم هېڅ ياد شوی نه دی.» ۳۷ دغه حکومت د نهو تنو باندینيانو او شپږو تنو افغانانو له خوا تنظيم شو او دوی لوړ حکومتي مقامونه يوازې تنظيمي لويانو ته ځانگړي کړل لکه چې د دوی شخصي ملکيت وي.

کاکړ وايي څنگه چې د دغې پرېکړې اصلي نوښتگر د پاکستان صدراعظم نواز شريف و او هغه د يوه باتجربه سياستمدار په توگه په دغه طرح کې د افغانستان له پاره يوه بده راتلونکي په نظر کې نيولي وه. هغه وروسته په وياړ سره ويل چې ده د افغانستان پوځ منحل کړ. په افغانستان کې د اسلامي تنظيم واکي دوره چې طالبانو د «شر او فساد» دوره بلله د طالبانو له لوري د واک نه ولوېده.

د طالبانو په واکمنۍ کې د هغوی افراطي کړۍ د هغو بهرنيو تروريستانو تر اغېز لاندې راغلې چې د رباني-مسعود د واکمنۍ په وخت کې يې په هېواد کې خاله کړې وه او د افغانستان د تابعيت تذکرې ورکړې شوې وې هېواد نور هم ناتوانه کړ. دغو ترهگرو د اسامه بن لادن په مشرۍ د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په يوولسمه نېټه د نيويارک د ښار د نړيوالې سوداگرۍ جگې ماني رانسکورې کړې. دوی امريکا يا کوم دريم هېواد ته اسامه بن لادن د سپارلو څخه د مېلمه توب تر پلمې ډډه وکړه. د امريکا متحده ايالاتو د ملگرو ملتو او نړيوالو په ملاتړ د طالبانو واکمني رانسکوره کړه او د افغانستان د تاريخ نوې پاڼه پرانېستل شوه او د بن پروسه پيل شوه.

د بن په غونډه کې که څه هم د هغې گډونکوونکي د خلکو واقعي استازي نه وو د زياتو نيمگړتياوو سره سره يې د يوه مشروع دولت د جوړېدو له پاره لار پرانېسته. د بن د پرېکړو پر بنسټ د برهان الدين رباني څخه د لنډ مهالي اداري مشر حامد کرزي ته واک ولېږدول شو، بيا لويه جرگه جوړه شوه او د لويې جرگې د پرېکړې له مخې حامد کرزی د انتقالي دورې د رييس په توگه وټاکل شو، ورپسې د اساسي قانون جرگه جوړه او اساسي قانون تصويب شو، د اساسي قانون پر اساس د ولسمشرۍ ټاکنې وشوې او حامد کرزی د خلکو د پټو او نېغو رايو په بنسټ د جمهور رييس په توگه وټاکل شو، د ولسي جرگې او د مشرانو جرگې ټاکنې ترسره شوې او بيا د

ولسمشری د ټاکنې په پایله کې حامد کرزی له یوې بلې پنځه کلنې دورې له پاره د جمهوررییس په توګه وټاکل شو.

په دغو کلونو کې د پوهنې، د بیان د ازادۍ، مخابراتو، د لارو د جوړولو، روغتیا، د دولتي ادارې د جوړولو، د ښځو د حقوقو د تامین او ځینو نورو برخو کې د پام وړ کارونه سر ته رسېدلي دي. مهمه دا ده چې د امریکا د متحده ایالاتو، انگلستان، اروپايي اتحاد او ناټو سره ستراتیژیک تړونونه لاسلیک شوي دي. دا لاسته راوړنې به څو ځله نورې هم زیاتې وای که د لومړي سره ځینې تېروتنې نوای شوې.

په دغه موده کې زموږ بدنیتو ګاونډیانو هم د هېواد په کورنیو چارو کې د لاس وهنې په موخه طالبان او القاعده تنظیم، وسله وال، تمویل او وروزل او د وړانې په موخه یې زموږ هېواد ته راولېږل. د دغو کورنیو او بهرنیو لاملونو په پایله کې بې امنی لا زیاته شوه، په دولت کې فساد لوړې کچې ته ورسېد او د تشه یې توکو د کینت، قاچاق، سوداګرۍ او انتقال مافیا رامنځ ته شوه چې هېواد یې د سترو ننگونو سره مخامخ کړ. همدارنګه بهرنۍ مرستې چې تر اتیا په سلو کې د مرسته کوونکو هېوادو له خوا په خپله لګول کېږي هم زیاته درغلي شوې ده. حامد کرزي د ولسمشرۍ په دوهمه دوره کې د امریکا متحده ایالاتو سره اړیکې ترینګلې کړې چې په پایله کې هېواد زیانمن کړ. خو د نېکه مرغه په ۱۹۱۴ کال کې ټاکنې اشرف غني وګټلې او د امریکې سره اړیکې ورغول شوې او د نړیوالې ټولنې مرستې دوام وموند. د ولسمشر اشرف غني په پنځه کلنه دوره کې د ملي وحدت د حکومت په تېلو سره سره د ننه په هېواد کې د ټولنې په بیلو بیلو برخو کې یو څه پرمختګ رامنځ ته شو. اوس د ولسمشرۍ ټاکنې ترسره شوې او خلک یې پابلو ته سترګې په لاره دي. د سولې په اړه د امریکې د متحده ایالاتو او طالبانو تر منځ بیا پیل کېږي چې د امریکې ولسمشر یې په بګرام کې اعلام وکړ.

په اوس وخت کې افغانان د خپل نوي ولسمشر تر لارښوونې لاندې د اوږد مهالي سولې ته لومړیتوب ورکوي چې د تېرو اتلسو کلونو لاسته راوړنې وساتل شي او هېواد د پرمختګ په لور ګرځي پورته کړي.

اخځونه

۱-سیستانی، ظهور افغانستان معاصر و احمدشاه ابدالي، ۳۶۶

پېښور ۲۰۰۷

۲-کاکړ، ډیورنډ، د واحد ملت د بیلټون کرښه، ۱۷ کابل ۲۰۰۷

۳-کاکړ، د افغانستان سیاسي او ډپلوماتیک تاریخ، ۱۷۹، لایډن ۲۰۰۶

۴-کاکړ، (۲۰۰۶، ۱۸۰-۱۷۹)

۵-کاکړ، (۲۰۰۶، ۱۸۶)

- ۶- تره کي، ډيورنډ، د واحد ملت د بيلتون کرښه، ۱۲۱ کابل ۲۰۰۷
- ۷- ادامک، د شلمې پېړۍ تر نيمايي د افغانستان د بهرنيو اړيکو تاريخ، ۸۳-۸۴ پېښور ۱۹۹۹
- ۸- ادامک (۱۹۹۹، ۸۴)
- ۹- کاکړ، د پاچا امان الله واکمنۍ ته يوه نوي کتنه، ۲۴۰ پېښور ۲۰۰۵
- ۱۰- تره کي، (۲۰۰۷، ۱۲۴)
- ۱۱- غفارخان، زما ژوند او جدوجهد، ۷۸۴-۷۸۲ پېښور ۲۰۰۸
- ۱۲- کاکړ، (۲۰۰۷، ۳۳)
- ۱۳- ولي خان، باچا خان او خدايي خدمتگاري، دوهم ټوک، ۲۷۶ پېښور ۱۹۹۴
- ۱۴- تره کي، (۲۰۰۷، ۱۱۳)
- ۱۵- کاکړ، (۲۰۰۷، ۲۳)
- ۱۶- عبدالحکيم طبيبي، خاطرات چهار دهه زندگي ديپلوماتيک من در خدمت افغانستان و جهان، ۵۶
- ۱۷- کاکړ، د سرطان کودتا د افغانستان د اوږدې بي ثباتۍ پېلامه، ۱۲۴ کابل ۲۰۰۹
- ۱۸- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۵)
- ۱۹- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۵)
- ۲۰- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۶)
- ۲۱- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۷)
- ۲۲- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۷)
- ۲۳- کاکړ، (۲۰۰۹، ۱۲۷)
- ۲۴- کاکړ، زما غوره ليکنې، ۴۲۰ کابل ۲۰۱۰
- ۲۵- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۲۶- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۱)
- ۲۷- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۲)
- ۲۸- کاکړ، (۲۰۱۰، ۴۲۲)
- ۲۹- کاکړ، (۲۰۰۷، ۳۴)
- ۳۰- کاکړ، (۲۰۰۷، ۳۵)
- ۳۱- کاکړ، (۲۰۰۷، ۳۷)
- ۳۲- کاکړ، (۲۰۰۷، ۴۹)
- ۳۳- کاکړ، افغان-شوروي جگړه، ۴۵۷ کابل ۲۰۱۵
- ۳۴- کاکړ، (۲۰۱۵، ۴۵۷)
- ۳۵- کاکړ، (۲۰۰۹، ۸۷)
- ۳۶- کاکړ، (۲۰۱۵، ۲۰۵)
- ۳۷- کاکړ، (۲۰۱۵، ۵۶۶)

لیکواله: نازانین سالارزی
هالنډ، دوردربخت، ۲۰۲۱

د جمهوري نظام نه د ملاتړ اړتیا

د افغانستان سیاسي تاریخ ډېر ډینامیک، ډېر وړاندوونکی او لږ ودانوونکی دی. دا به ځکه دغسې وي چې د افغانانو کلتور په تشدد او فزیکي زور ولاړ دی. دغه کلتور چې د پېړیو په بهیر کې جوړ شوی دی، ریښې یې له جگړو او وژنو نه خړوبې شوې دي.

له ویدي دورې راهیسې دغه هېواد د خونړیو جنګونو ډگر شوی دی، دلته یوازې زردشتي دین او بودیزم په تبلیغ سره خپاره شوي دي، په نورو ټولو دورو کې جنګونه شوي، چې په بهیر کې یې وړانې ډېرې او ودانۍ لږ شوي دي. هغه لږې ودانۍ هم چې د سمندري لارو د موندلو نه د مخه د هېواد په ځینو سیمو کې شوې وې د بهرنیو یرغلګرو په تیره د چنګیز خان له خوا ونړول شوې.

د دغه وطن خلکو د ویدي دورې نه تر دوو پېړیو د مخه پورې په ځانګړې توګه په شمالي هند باندې یرغلونه کړي دي، له هغې خوا نه هم زموږ په خلکو یو وخت بل وخت یرغلونه شوي دي. د نړۍ نامتو قوماندانان لکه سکندر، چنګیز خان، امیر تیمور او بابر دلته زموږ د خلکو سره جنګېدلي دي. په معاصر مهال کې زموږ په هېواد باندې د نړۍ درې زبرځواکونو یو وخت بل وخت ډنګلي دي.

برسېره پردې افغانان د واک په سر د خپل منځي جګړو، تربرورۍ او ګونډیمارۍ اوږده مخینه لري. په افغانانو کې د واک ګټلو میلان به له دې امله هم پیاوړی وي چې په دوی کې د دولت د سروال د ځای ناستي موضوع حل شوې نه ده. په معاصر افغانستان کې هر وخت چې د دولت مشر د میروېس نیکه او احمدشاه بابا نه نیولې چې د منځه تللي، د هغه د ځای ناستي په سر جګړې شوې او ټولنه او خلک ورسره نارام شوي دي.

په افغانستان کې د شلمې پېړۍ په بهیر کې له یوه اساسي قانون (۱۹۳۳) نه پرته چې پر ځای یې یو بل قانون (۱۹۶۴) غوره شو نور شپږ یې ټول په زور او تشدد له منځه وړل شوي دي. خو اساسي قانون د یوې ټولنې د نظام تمثیل کوي د هغه د منځه وړل بښي، چې افغانان د قانون او قانوني ژوند پروا نه کوي. دولتي چارواکي چې یوه دنده یې د قانون پلي کول دي په خپله یې ماتوي.

په دې توګه د دغې خاورې خلک له یوې خوا په خپل ډېر اوږده تاریخ

کې له بهرنیو برغلگرو سره مخامخ شوي دي تر څو د هغو په وړاندې له خپل وطن، خپلواکۍ، ناموس او نورو ارزښتونو نه ساتنه وکړي او د بلي خوا د خپل منځي جگړو، ترېورۍ او گوندیمارۍ له امله دغه جنگي کلتور خپل کړی دی. دا لاملونه دي چې زموږ هېواد وروسته پاتې شوی او زموږ د وطن او خلکو دښمنان زموږ د وطنوالو د بې سوادۍ او بې وزلۍ نه ناوړه گټه پورته کوي او زموږ د هېواد د تباھۍ په موخه یې کاروي.

زموږ گاونډيو په تېره شوروي اتحاد او پاکستان د افغانستان لاندې کولو ته سترگې نیولي وې او په دې اړه یې دسیسې کولې. دواړو د خپلو نیواکگرو موخو د پلي کولو له پاره د خپلې خوښې افراطي ډلې پیاوړې کولې. شوروي اتحاد دخپلو شوروي شوو ملگرو له لارې غوښتل افغانستان د بخارا غوندې د خپلې امپراتورۍ یوه برخه وگرځوي او بیا به د لاس لاندې رژیم له لارې له هغه له طبیعي زېرمو او شتمنیو نه گټه پورته کړي او په هغو سره به خپل ځای په ځای درېدلی اقتصاد په حرکت راولي.

پاکستان د خپل جوړېدو راهیسې د افغانستان په اړه روغ نیتي نه درلوده. د پاکستان واکمنو د محمد داود د جمهوریت پر مهال د افغانستان اسلامي تنظیمونو نه د افغانستان د بې ثباته کولو په موخه کار اخیستل پیل کړل. څنگه چې د افغانستان حکومت د پاکستان سره په یوې بنسټیزې مسلې یانې پښتونستان په سر اختلاف درلود، اسلام پالو ته اړینه نه وه چې په داسې شرایطو کې د خپل هېواد د ملي گټو پر ضد د بوټو د پلانونو د پلي کولو وسیله شي. دوی په ۱۹۷۵ کال کې د بوټو د حکومت په هڅونې او مرستې د خپل وطن په ځینو ولایتونو کې وسله وال پاڅونونه وکړل. خو افغان حکومت هغه ټول وځپل او دوی بېرته پېښور ته پر شا شول. دوی هلته د شوروي تر یرغل پورې د ای اس ای او ځینو اسلامي تنظیمونو په مرسته د بې نومۍ په حالت کې ژوند کاوه.

شوروي یرغل د دې لامل شو، چې په عمومي ډول د افغانستان اسلامي حرکت او په ځانگړې توگه اسلامي تنظیمونه د ولسواکو او وطنپالو گوندونو په ټاوان د پاکستان د ای اس ای له لارې په ځانگړې توگه د امریکې او عربستان په پیسو او وسلو پیاوړي او د جگړې او سیاست په ډگر کې مخکښان وگرزول شي. د پاکستان پلان دا و چې د همدغو اسلامي تنظیمونو له لارې افغانستان تر خپل نفوذ لاندې راولي، تر څو خپل د ستراتیژیکي ژورتیا پلان خوب په کړو بدل کړي.

د افغان د ملي مقاومت په مهال د افغانستان ښوونځي، اقتصادي موسسې، تاریخي او فرهنګي شتمنۍ او نورې ابادۍ د منځه وړل او د ای اېس ای په دستور د خپل نفوذ لاندې اسلاميستي ډلگيو په ذریعه د افغاني روښنفرانو ترور او نور وړاندوونکي فعالیتونه د دې ستراتیژیکي ژورتیا د پلان له مخې و. «نواز شریف د همدغه پلان له مخې د افغان منظم او په

مېړنو وسلو سنبال پوځ ړنگ کړ. د جهاد په لس کلنې دورې کې ډېر افغان وتلي تکنوکراتان او قومي مشران چې د مشرۍ او حکومت کولو صفتونه یې لرل د ای اېس ای په دستور او همکارۍ د افغان اسلاميستي تنظیمونو له خوا ترور شول. ایران خو لا پخوا د افغانانو ناتوان کولو له پاره ېډې وهلې دي. په دې توګه ټول هغه مصیبتونه چې افغانستان ته اول د شوروي په یرغل سره او وروسته د همدغو ګاونډیو هېوادونو له خوا پېښ شوي دي د شوروي پوځ په وتلو او د کابل رژیم په نسکورېدو سره جګړه باید پای ته رسېدلې وای، خو داسې ونه شول. اسلامي تنظیمونو د دې پرځای چې د وران شوي ملک د بیا ودانولو او د ملي سیاست په کولو بوخت شي، د واک پر سر پخپلمنځي جګړو بوخت شول. د کابل ښار چې د نیواک په دوران کې لوی شوی او په امن کې و، په کنډواله بدل شو. په ټول ملک کې د سر، مال او ناموس خوندیتوب له منځه لاړ. په دغې دورې کې ابادي هېڅ ونه شوه. پاکستان، ایران او تر څه اندازې نور په دغه ناارام حالت کې خپلې ځانګړې ډلې پیاوړې کولې او په دې ډول یې په افغانستان کې یو ډول نیابتي جګړه کوله.

په دې لړ کې د جوماتونو ملایان او طالبان د تنظیم واکې پر ضد جګ شول او له یو لړ نښتو او جګړو وروسته یې په ۱۹۹۶ کې دغه دوره، چې دوی «د شر او فساد دوره» بلله، پای ته ورسوله. دوی هم واک ځان ته منحصر کړ. د دوی غړي له قدرې، خلاصې، کنز او قران مجید نه اخوا په نور څه نه پوهېدل او په اداري او حکومتي چارو کې یې هېڅ تجربه نه لرله. د طالبانو د سیاست له امله و چې د افغانستان نوم له تروریزم سره یو ځای اخیستل کېږي. دوی یو پردي عرب اسامه بن لادن، چې د نړیوالو ترهګرو مشر و، تر خپل وزیر لاندې ونیو چې د افغانستان د خاورې نه د ترهګرۍ له پاره ګټه پورته کړي. دغو ترهګرو د اسامه بن لادن په مشرۍ د ۲۰۰۱ کال د سېتمبر په یوولسمه نېټه د نیویارک د ښار د نړیوالې سوداګرۍ جګې ماڼۍ رانسکورې کړې. دوی امریکا یا کوم دریم هېواد ته اسامه بن لادن د سپارلو څخه د مېلمه توب تر پلمې ډډه وکړه. د امریکا متحده ایالاتو د ملګرو ملتو او نړیوالو په ملاتړ د طالبانو واکمني رانسکوره کړه او د افغانستان د تاریخ نوې پاڼه پرانیستل شوه او د بن پروسه پیل شوه.

د بن په غونډه کې که څه هم د هغې ګډونکوونکي د خلکو واقعي استازي نه وو د زیاتو نیمګړتیاوو سره سره یې د یوه مشروع دولت د جوړېدو له پاره لار پرانیسته. په دغه دوره کې له یوې خوا د پوهنې، د بیان د ازادۍ، مخابراتو، د لارو د جوړولو، روغتیا، د دولتي ادارې د جوړولو، د ښځو د حقوقو د تامین او ځینو نورو برخو کې د پام وړ کارونه سر ته رسېدلي دي او د بلې خوا د یو زیات شمېر فاسدو او ټګمارو واکمنو او ځینو بهرنیو د ناسم مدیریت، او د سیمې د هېوادو په تېره د پاکستان د لاس وهنو له امله په

هېواد کې بې امنی لا زیاته شوه، په دولت کې فساد لوړې کچې ته ورسېد او د نشه یي توکو د کښت، قاچاق، سوداګرۍ او انتقال مافیا رامنځ ته شوه چې هېواد یې د سترو ننګونو سره مخامخ کړ. د شلو کلونو په موده کې د طالبانو د چریکي او د باندنیو پوځونو په مقابله کې له دواړو خواوو نه په زرګونو افغانان او باندنيان هم ووژل شول.

اوس له یوې خوا د طالبانو او امریکې تر منځ تړون لاسلیک شوی او د افغانستان د حکومت او طالبانو تر منځ د سولې خبرې پیل شوې دي چې پایله یې مالومه نه ده او د بلې خوا نړیوال ځواکونه د هېواد نه وځي. په دغه پېچلې وضعه کې چې جګړې زور اخیستی او د شلو کلونو لاس ته راوړنې د ګواښ لاندې دي موږ ته اړینه ده چې د خپلو امنیتي ځواکونو ملا وتړو او د جمهوري نظام نه ملاتړ وکړو. د جمهوري نظام نه ملاتړ یو پرنسپي موضوع ده هغه دا چې موږ د تاریخ په اوږدو کې یوازې اوس د داسې اساسي قانون څښتنان یو چې په هغه کې د لومړي ځل له پاره د دولت د سروال د ځای ناستي موضوع حل شوې او ولسمشر به یوازې د خلکو له خوا نوي ټاکل شوي ولسمشر ته واک سپاري او په دې توګه د هېواد پرمختګ تداوم مومي او د واک پر سر د جګړو مخنیوی کوي.

موږ ته مالومه ده چې د نړۍ له ټولنو نه هغه بریالۍ او پرمخ لاړې چې دولتي واک یې د اساسي قانون له مخې په اجرائیه، مقننه او قضایه څانګو وېشلې، دولتي لوړو څوکیو ته رسېدل د ټاکنو له لارې ترسره کیږي، چارواکي غوره کوونکو ته مسؤل ګرزول کیږي او افرادو ته داسې حقونه او قانوني ازادۍ منلې شوې چې په هغو سره د خپلو ځانونو او په پای کې د ټولنې د ښېګڼو له پاره کار وکړي. په افغانستان کې هم د امارت د نسکورېدلو وروسته د اساسي قانون له مخې یو لېبرال دموکرات ولسمشري نظام په پښو ودرول شو او د پنځه ویشو کلونو وروسته د دموکراسۍ نوی دوره پیل شوه.

د دغه اساسي قانون په پلي کولو او د دولتي چارواکو په غوره کولو کې د وړتیا د اصل له مخې دغه شونتیاوې وار په وار دېرېدلې شي چې قانون او موسسې بېخ ونیسي، د کودتا ګانو او جنګونو مخه ونیوله شي او امنیت او ملي پېوستون ټینګ شي. یوازې په دغسې حال کې خلک په ډاډه زړه کولی شي د مدني، صنعتي او کرنیز او داسې هم د پوهې، ساینس او تکنالوژي او د هنر او کلتور په لور په پراخ ډول مخه وکړي او وطن ودان او ژوند شتمن او ارزښتناک کړي.

دریمه برخه

لېف تولستوی؛ انا کارپنينا

ژباړونکی: محمد اقبال وزيري

لیکوال: لېف ټولستوی
ژباړونکی: محمد اقبال وزیري

انا کارینینا

(۱)

ټولي بختوري کورنۍ یوې او بلې ته ورته وي، هره یې بخته کورنۍ په خپل ډول بدمرغه وي.

د اوبلونسکي په کورنۍ کې هر څه ګډ وو. ښځه یې پوهېده چې مېړه یې د دوی د کورنۍ د پخوانۍ فرانسوي ښوونکي سره اړیکه درلوده او مېړه ته یې وویل چې نوره د ده سره په یوه کور کې اوسېدلی نه شي. د درې ورځې را هیسې په کور کې دې حالت دوام لاره او هغه په خپله ښځې او مېړه، د کورنۍ نورو غړو او نوکرانو احساساوه او ورته ځورېدل. د کورنۍ ټولو غړو او نوکرانو احساسوله چې د دوی ګډ ژوند بې مانا وو او په هر مېلمستون کې چې په ناڅاپي توګه خلک ورته راغلي وي، د دوی یانې د ابلونسکي د کورنۍ د غړو او نوکرانو په پرتله د هغوی اړیکې یو د بل سره نږدې وي. ښځه د خپلې کوټې څخه نه راوتله او د مېړه یې دریمه ورځ وه چې په خپل کور کې نه و. ماشومانو یې ټوله ورځ لکه چې ورک وي، په کور کې منډې رامنډې وهلې. انګریزي ښوونکي د اقتصادي چارو د مسؤلې سره جنجال وکړ او خپلې ملګرې ته یې د کاغذ ټوټه واستوله چې کار ورته پیدا کړي؛ اشپز لا پرون د غرمې د ډوډۍ په وخت کې د مانی نه لار؛ توري اشپزې او ګاډۍ چلوونکي خپل حسابونه غوښتل.

د شخړې نه درې ورځې وروسته سټیپان ارکاډیچ ابلونسکي چې خلکو ستیوا بللو په عادي وخت یانې د سهار په اتو بجو د ښځې د خوب په کوټه کې نه، بلکې د خپل کارخوني په مراکشې سیټ کې له خوبه راویښ شو. هغه د خپلې پېړۍ او ښې ساتلې تنې سره په فنري سیټ کې په اړخ داسې راووښت چې ګویا غوښتل یې چې تر ډېره بیا بیده شي، د بل پلو نه یې بالښت ټینگ په غېږ کې ونيو او خپل بارځو یې ورباندې زور کړ؛ خو ناڅاپه یې له ځایه ټوپ کړل، په سیټ کې کیناست او سترګې یې پرانېستې.

«هو، هو، دا څنګه و؟- فکر یې کاوه، کله چې یې خوب په زړه کاوه. هو، دا څنګه و؟ هو، البین په دارمشتاد کې د غرمې ډوډۍ ورکوله؛ نه، په دارمشتاد کې نه، بلکې په امریکا کې. هو، خو هلته دارمشتاد په امریکا کې و. هو، البین په شیشه اي مېزونو ډوډۍ ورکوله، هو مېزونو - Il mio tesoro (زما خزانه) سندرې یې ویله؛ نو د Il mio tesoro سندرې، بلکې

تر دې ښه کومه یوه وه، او هلته کومې وړې کوزې وې، خو هغوی ښځې وې»، - هغه خوب وریاده وه.

د سټیپان ارکادیچ سترګې خوشاله ځلېدې، هغه بیا فکر وکړ، موسکې شو. «هو، ښه و، ډېر ښه و. هلته نور ډېر ښه شیان وو، هو په کلیمو او فکرونو بیانېدای نه شي، ان په وینه انځورېدای نه شي.» کله چې یې د رڼا لیکه ولیده چې د ماغوتو د درنو پردو له څنګه تېرېده، هغه په خوشالۍ سره د سیت نه پښې کوزې کړې چې د هغو په کښولو سره هغه طلايي رنګه د مراکشې څرمنې نه جوړ شوي سلېپر ومومي چې ښځې یې د تېر کال د زیږېدنې د کالیزې د سوغات له پاره ورته اوبدلې و، د زاړه نهه کلن عادت له مخې پرته له دې چې ودرېږي لاس یې هغه ځای ته وغزاوه چېرې چې د خوب په کوټه کې یې خپله چینه خوړنده وه. او هلته یې ناڅاپه ور په زړه کړل چې څنګه او ولې د خپلې ښځې د خوب په کوټه کې نه بلکې د خپل کار په خونه کې بیدېږي. د هغه د مخ نه موسکا ورکه شوه او تندۍ یې ګوښې کړ.

«اخ، اخ، آ! آ! آ! - هغه فزید کاوه او ټول هغه څه چې شوي وو ور په زړه شول. او د هغه په خیال کې د ښځې سره د شخړې ټول جزئیات، د هغه ټول د ناهیلۍ حالت بیا مخې ته ودرېدل او تر ټولو زیاته دردونکې دا وه چې دا ټوله د ده خپله ګناه وه.

«هو! هغه ما نه بخښي او نه مې بخښلی شي. او تر ټولو وحشتناکه دا ده چې د دې هر څه ګناهکار په خپله زه یم، ګناه زما ده، او ګناهکار زه یم. ټوله ډرامه په دې کې ده - ده فکر کاوه. - اخ، اخ، اخ!» - هغه دا په مایوسۍ سره ویل او د دغې شخړې نه یې د ځان له پاره تر ټولو ترخې یادونې ور په زړه کړې.

تر ټولو بده هغه لومړۍ شېبه وه کله چې دی د تیاتر نه خوشاله او راضي راستون شو، د خپلې مېرمنې له پاره یې غټ ناک په لاس کې راوړی و، هغه یې د ناستې په کوټه کې ونه مونده، د حیرانتیا خبره دا وه چې د کار په خونه کې یې هم پیدا نه کړه او په پای کې یې هغه د خوب په کوټه کې ولیده، چې بدمرغي یې له ورايه مالومېده او په لاس کې یې د کاغذ ټوټه نیولې او په هر څه پوهېدلې وه.

ده داسې ګڼله چې هغه تل اندېښمنه. بوخته او ساده وه، دولي (Doli) چې د کاغذ ټوټه یې په لاس کې وه او هغې ته یې په وحشیت، مایوسۍ او غم سره کتل، بې حرکت ناسته وه.

- دا څه دي؟ دا؟ - هغې پوښتنه کوله او د کاغذ ټوټې ته یې اشاره کوله. او په دې یادونو کې لکه چې زیات وخت داسې پېښېږي، سټیپان ارکادیچ په خپله دې پېښې دومره نه ځوراوه څومره دې چې ده څنګه د خپلې مېرمنې دغو کلیمو ته ځواب ورکړ.

څه چې د ده سره په دې شېبه کې پېښ شول هغه څه وو چې د خلکو سره پېښیږي کله چې دوی ناڅاپه په یوه ډېر شرموونکي شي ونيول شي. هغه نه شول کولی چې خپل مخ داسې وضعیت ته تیار کړي چې د ده د گناه د ښکاره کېدو وروسته د خپلې ښځې په مخ کې ودریږي. د دې پر ځای چې سپک شي، انکار وکړي، غږ و غواړي، بخښنه وغواړي، ان بې توپیره پاتې شي – دا هر یو به تر دې کار ډېر ښه و چې ده تر سره کړو! د هغه په خبره په پوره بې اختیاري («د مغزو غبرگون» - ستپیان ارکاډیچ فکر کاوه چې فیزیولوژي یې خوښېده) سمدلاسه موسکا را ښکاره شوه چې دا موسکا د ده د عادت، ښه زړي توب له مخې وه او ځکه د بې عقلۍ موسکا وه. د دې بې عقلۍ موسکا له امله هغه خپل ځان نه شو بخښلی. کله چې دولي د ده موسکا ولیده لکه د فزیکي درد نه ټکان یې وخور او د خپل خوی له مخې د ډېره قهره وایښېده او د سېلاب په شان یې سختې کلیمې قطار کړې او د کوټې نه په منډه ووتله د هغې راهیسې دې نه غوښتل چې مېړه وويني. «دا بې عقلانه موسکا د دې خطا لامل شوه» - ستپیان ارکاډیچ فکر کاوه. د خپل ځان سره یې په نا امیدۍ ویل: «نو څه وکړم؟ څه وکړم؟» او ځواب یې نه موند.

۲

ستپیان ارکاډیچ د خپل ځان په اړه رښتیني سړی و. هغه نه شو کولی چې خپل ځان تېر باسي او ځان ډاډه کړي چې د دغه خپل عمل نه پښېمانه دی. هغه نه شي کولی اوس په دې پښېمانه شي چې شپږ کاله د مخه په هغه څه پښېمانه و چې د خپلې ښځې سره یې لومړۍ بې وفایي کړې وه. هغه نه شو کولی په دې پښېمانه شي چې هغه ډېرش کلن، ښایسته، مینه ناک سړی دی، په مېرمنې مین نه و چې د پنځو ژوندو او دوو مړو ماشومانو مور وه او د ده نه یو کال ځوانه وه. هغه یوازې په دې پښېمانه و چې نه یې وکړای شول د مېرمنې نه دا راز په ښه توګه پټ کړي. خو هغه د خپل وضعیت ټول دروندوالی احساساوه او په مېرمنې، ماشومانو او په ځان یې زړه سوی کاوه. شونې وه چې هغه خپل گناهونه له ښځې نه په ښه توګه پټ کړي وای. ښکاره وه چې ده پر دې پوښتنې هېڅکله فکر نه و کړی، خو ده ته په ناڅرګند ډول ښکارېده چې ښځې یې د پخوا نه گومان کاوه چې دی ورته وفادار نه دی او هغې دا د هغه د حالت نه لیدل. هغه ته ان مالومېده چې هغه د کاره لوېدلې، زړه، او نوره ښایسته ښځه نه ده، او نه په زړه پورې څه په کې شته، ساده، یوازې د کورنۍ مهربانه مور ده، د انصاف د احساس له مخې باید ښکلي وي. بیخي کرکجنه ښکاري. «اخ، ډارونکي ده! ای، ای، ای! ډېره بده ده!» - ستپیان ارکاډیچ

تکرارول او هېڅ پلمه یې نه شوه جوړولی. څنگه هر څه تر اوسه ښه و، مور څنگه ښه ژوند کاوه! هغه په خپلو ماشومانو خوشاله او نېکمرغه وه، ما په هېڅ شي کې هغې ته تکلیف نه جوړاوه، هغې ته مې د ماشومانو، اقتصادي چارې سپارلې وې چې په خپله خوښه یې پر مخ بوزي. رښتیا، ښه نه وه، چې هغه زموږ په کور کې ښوونکې وه. ښه نه وه! د خپلې ښوونکې په مینه کولو کې یو څه بې ارزښته، پست شته. نو څنگه ښوونکې! (هغه په ژوندی توګه د اغلې رولاند (Roland) تورې مستې سترګې او د هغې موسکا په یاد راوړل). خو اخر تر څو پورې چې هغه زموږ په کور کې وه، ما د هېڅ شي اجازه ځان ته نه ورکوله. خو تر ټولو بده دا ده چې هغه اوس ... اړتیا وه چې دا هر څه قصدي و. ای، ای، ای! ایایای! خو څه، څه وکړم؟»

ځواب نه و، پرته د هغه عمومي ځوابه چې تر ټولو پېچلو او ناحل شوو پوښتنو ته یې په خپله ژوند ورکاوه. دا ځواب دی: باید د ورځې د اړتیاوو سره ژوند وکړو یانې نور هیر شي. اوس او په زیاته اندازه تر شپې پورې د خوب د هیرتیا اجازه نه شته، اوس اجازه نه شته چې هغه موزیک ته راوګرزو چې ښځو به سندرې ويلي؛ په هر صورت باید د ژوند خوب هېر شي.

«هلته به ولیدل شي»، - ستیپان ارکادیچ د ځان سره وویل او ودرېد، خړه چپنه یې چې اسماني زري رنګه استر یې درلود، واغوسته، د رسامې بورسو غوټه یې لیرې واچوله، په پوره اندازه هوا یې د خپلې سینې په پراخ صندوق کې را ټوله کړه، په عادي زړور قدم په خلاصو پښو چې په اسانۍ سره یې د هغه پېره تنه وره، کړکۍ ته ورغی پرده یې جګه کړه او په زوره یې زنگ وواهه. د زنگ نه وروسته سملاسه زور ملګری نوکر ماتوې (Matve) راننوت، جامې، بوټان او تلګرام یې راوړل. د ماتوې تر شا سلمانې راننوت چې د ږیرې د خریلو سامان ورسره و.

- په دفتر کې کاغذ شته؟ ستیپان ارکادیچ وپوښتل تلګرام یې واخېست او اینې ته مخامخ کېناست.

- په مېز باندې دی. - ماتوې ځواب ورکړ، د پوښتنې په توګه او په خوشبینۍ سره یې خپل بادار ته وکتل، د لږ ځنډ نه وروسته یې د خپلې چالاګې موسکا سره زیاته کړه: د مالک نه ګاډیوان راغلی دی.

ستیپان ارکادیچ هېڅ ځواب ور نه کړو او یوازې یې په اینه کې ماتوې ته وکتل؛ ښکاره وه چې دوی په اینه کې د لیدلو نه سړی پوهېده چې دوی یو د بل په نظر پوهیږي. د ستیپان ارکادیچ نظر داسې و لکه چې پوښتنه یې کوله: «ته دا ولې وايي؟ ایا ته نه پوهېږي؟»

ماتوې د خپل کوچني جاکټک په جیبو کې څه ننه ایستل، پښه یې شا ته کړه او غلی شو، په خوشالۍ سره، لږ لږ موسېدو، او خپل بادار ته یې کتل.

- ما ور ته ويلي و چې په بله اونی کې راشي، او دوی ته مې ويلي و چې
تا او ځان هسي نا ارامه نه کړي،- ده وويل، ښکاره وه چې جمله يې تیاره
کړې وه.

ستپيان ارکاډیچ پوه شو چې ماتوي غواړي توکه وکړي چې ځان ته د
دوی پام راوړوي. تلگرام يې خلاص کړو او هغه يې ولوست، د کلیمو په
سمو مانو يې فکر کاوه چې نیمگري وي او مخ يې سور شو.
- سبا ته مې خور انا کارینینا راځي، - هغه وويل، یوه شېبه يې د سلمانې
څلېدونکې او پرسېدلې وړوکی لاس ونيو چې د ده د اوږدو گورگوتو برېتو
تر منځ يې ګلابي لاره پاکوله.

- د خدای شکر دی، - ماتوي وويل، په دې ځواب ده دا ښودله چې دی د
دغه راتګ په اهمیت هغه شان پوهیږي، چې د ده بادار پرې پوهیږي یانې انا
ارکاډیونا (Ana Arkadevna) د ستپيان ارکاډیچ ګرانه خور به د مېړه او
ښځې په پخلاينه کې مرسته وکړي.

- یوازې یا د مېړه سره راځي؟- ماتوي وپوښتل.
ستپيان ارکاډیچ خبرې نه شوای کړای، ځکه چې سلمانې په پاسنی شونډه
باندې بوخت و او یوه ګوته يې پورته کړه. ماتوي په اینه کې سر وښور او ه.
- یوازې. پاس ځای تیار کړو؟

- داریي الکساندرېوني ته خبر ورکړه، چېرې چې درته ووايي.
- داریي الکساندرېوني ته؟ - په شک سره دا خبره ماتوي تکرار کړه.
- هو، خبره يې کړه. او دا تلگرام واخله، ور يې کړه، چې هغه څه وایي.
«چې غواړي وبه يې ازمایم»، - ماتوي پوه شو، خو هغه یوازې وويل:
- اورم.

ستپيان ارکاډیچ ځان مینځلی، سر يې رمنځ کړی او تیارېده چې دریشي
واغوندي چې ماتوي ورو ورو د چغېدونکو بوټو سره په پاسته قالینه را
روان و، چې تلگرام يې په لاس کې و، کوټي ته راوگرځېد.

داريا الکساندرې راته وويل چې تاسو ته ووايم چې هغه ځي. پرېږده چې
څه يې خوښه وي هغه دې وکړي، - هغه وويل او یوازې يې په خپلو سترگو
سره خنډل، او لاسونه يې په جیبونو کې ونيول او سر يې یوې خوا ته تیت
کړ او بادار ته ودرېد.

ستپيان ارکاډیچ غلی شو. وروسته د هغه په ښکلي مخ خوشالي او یو څه
غمجنه موسکا ښکاره شوه.

- ا! ماتوي؟- هغه وويل او سر يې ښور او ه.
توپیر نه کوي، ښاغلیه، جوړیږي، ماتوي وويل.
- جوړیږي؟

- هو هر څه به ښه شي.

- ته داسې فکر کړي؟ دا هلته څوک دی؟- ستپيان ارکاډیچ وپوښتل، د

دروازې شا ته یې د ښځینه جامو زور واورېد.

- دا زه یم، ښځینه ټینگ او خور اواز وویل، او د دروازې نه د ده د نیا ماتریني فیلیپونې، جدي مخ راښکاره شو.

- مورجاني دا څه دي؟- ستپیان ارکاډیچ ور نه پوښتنه وکړه، چې هغه د دروازې نه ورننوتله.

سره له دې چې ستپیان ارکاډیچ په خلکو کې د خپلې ښځې په وړاندې ملامت و او ملامتیا یې احساسوله، په کور کې نږدې ټول د نیا جاني په ګډون، چې د داریې الکساندرې اساسي ملګري وه، د ده په خوا وو.

- خو څه دي؟- هغه په خواشینۍ سره وویل.

- ته باید هغې ته ورشي، ښاغلیه، بیا بخښنه وغواړه. خدای به مرسته وکړي.

هغه ډېره خوږیږي، زړه سوی باید وويني، په کور کې هر څه ګډوډ دي. ښاغلیه، په ماشومانو باید زړه سوی وشي. ښاغلیه بخښنه وغواړه. څه وکړو! چې مزې کوي بیه به یې پرېکوي....

- خو هغه ما نه مني...

- تاسو خپله دنده تر سره کړئ، خدای مهربان دی، خدای ته دعا وکړه، ښاغلیه، خدای ته دعا وکړه.

- نو ښه ده درځه،- ستپیان ارکاډیچ وویل، ناڅاپه یې رنگ سور شو. - نو، درېشي راکړه، هغه ماتوي ته وویل او په جدیت سره یې چپنه وغورځوله.

ماتوي خت په لاس کې د اس د غړوندي به شان نیولی و وغورځاوه، کوم څه چې د لیدو وړ نه و، او د بادار ښه ساتلي وجود ته یې په ښکاره خوشالی سره کړتي ورواغوستله.

۳

وروسته له دې چې درېشي یې واغوسته ستپیان ارکاډیچ عطر په ځان ووهل، د خت لستوني خولې یې سمې کړې، په عادي حرکت سره یې سګرېټ، ټوټه، اورلګیت، د دوو زنځیرونو ساعت او ټاپې په جیبو کې کېښودل، د جیب دسمال یې څنډ وهلو، ځان یې پاک، خوشبویه، روغ او په فزیکي توګه خوشاله احساساوه، سره له دې چې بد مرغه و، په داسې حال کې چې هرې پښې ته یې نرم ټکان ورکاوه، د ږدې خونې ته ور روان شو، چې هلته ده ته قهوه، او د قهوه په څنګ کې د دفتر نه لیکونه او دوسیې سترګې په لاره وو.

ستپیان ارکاډیچ کېناست او لیکونه یې ولوستل. یو یې ډېر خپه کونکې و، چې یوه سوداګر ورته رالېږلی و، چې د ده د مېرمنې په مخکې کې یې

لرګي رانيولي و. دغه لرګي بايد پلورل شوی وای؛ خو اوس د ښځې سره تر پخلاينې د مخه په دې اړه سوال نه پيدا کېده. تر ټولو بده دا وه چې د ښځې سره د پخلاينې په موضوع کې مادي ګټې ګډېدلې. او دغه فکر دی، ډېر ځوراره. چې ګويا دی د دغو ګټو په خاطر يانې د دغو لرګيو د خرڅلاو له پاره به د ښځې سره د پخلاينې په لټه کې وي.

کله چې يې لیکونه خلاص کړل د دفتر دوسي يې ور نږدې کړې د دوو دوسيو پانې يې واړولې راواړولې، په غټ پنسل يې يو څو ښي پرې وکړې او دوسي يې هغې خوا ته کړې، په قهوه څښلو لګيا شو؛ په قهوه پسي يې هغه سهارنۍ نمجنه ورڅپانه خلاصه کړه او په لوستلو يې پيل وکړ.

سټيپان ارکاډيچ په افراطي اخبار کې نه بلکې په ليبرال اخبار کې ګډون کړی و او هغه يې لوستلو، چې زياترو خلکو ورته ميلان درلود. سره له دې چې هغه په خپله نه د علم، نه د هنر او نه د سياست سره دلچسپي لرله هغه په ټينګه د دغو موضوعاتو په اړه د هغو نظرياتو پلوي کوله چې زياتو خلکو او د هغه ورځپانې يې پلوي کوله، هغه مهال يې نظرياتو ته بدلون ورکاوه کله چې ډېرو کسانو بدلون ورکاوه يا بهتره ده چې ووايو هغه يې نه بدلولي او هغه په خپله په ده کې نښکاره بدلېدې.

سټيپان ارکاډيچ نه خپل تمايلونه (لوري) او نه نظريې ټاکلې. دا لوري او نظريې ده ته په خپله راتلې، ټيک داسې لکه چې هغه د خپلې خولې يا د کرتې بڼه نه ټاکله او هغه يې رانيولي چې موږ وي. د هغه له پاره چې په يوه ټاکلې کړۍ کې اوسېده او د اړتيا له مخې يې ځينې فکري فعاليتونه پرمخ بيوول چې د ده د عمر د پوخوالي سره سم يې وده کوله، د نظريو درلودل ورته داسې اړين و لکه چې خولې ولري. که چېرې دلته يو لامل هم و چې ولې هغه د محافظه کار لوري په نسبت لبرال ته برتري ورکوله (هغه چې د ده د چاپېر ټولنې درلود) خو دا له دې امله نه و چې هغه لبرال لوری تر ټول معقول ګڼلو، بلکې ځکه چې هغه د ده د ژوند د لارې سره سمون درلود. لبرال ګوند ويل چې په روسيې کې هر څه خراب دي او په واقعيت کې سټيپان ارکاډيچ ډېر پوروری و او پيسې لږې لاس ته ورتلې. لبرال ګوند ويل چې واده يوه زاړه موسسه ده او بايد سمون په کې راشي، او په رښتيا سره سټيپان ارکاډيچ ته کورني ژوند لږ خوشالي ورکوله او هغه يې اړ کاوه چې دروغ ووايي او پلمه وکړي چې دا ده د طبيعت سره مخالفه وه. لبرال ګوند ويل يا بهتره ده چې ووايو په نظر کې درلوده چې مذهب يوازې د خلکو د بريرې برخې دپاره قبيزه ده، او په واقعيت کې سټيپان ارکاډيچ نه شي کولی د لنډ وخت دپاره په پښو کې د درد پرته د لنډ عبادت له پاره ودريري او نه شي کولی د هغې نړۍ په اړه په دغو ټولو ډاروونکو او باشکوه کليمو پوه شي، کله چې په دې نړۍ کې ژوند کول به داسې خوشالونکي وي. سره له دې چې د سټيپان ارکاډيچ خوشالوونکي ټوکي خوبسيري، ورته په زړه پورې

وه چې کله کله ساده سړی په دې وډاروي چې که تاسو غواړی چې د خپل پښت په ویاړونو باندې وویاری نو ولې په ریوريک (Rurik) ۱ ودرېږو او د لومړي نیکه-بیزو نه انکار وکړو؟ په دې ترتیب لبرال لوری د ستپیان ارکاډیچ په عادت بدل شوی و، او هغه د خپلې ورځپاڼې سره مینه درلوده، لکه د ډوډۍ نه وروسته یې چې د سگرت سره درلوده چې لږه ستومانیا یې د هغه په سر کې تولیدوله. هغه د ورځپاڼې اساسي مقاله ولوسته، چې په هغې کې وېل کېده چې زموږ په وخت کې بېخي اړتیا نه شته چې دا نارې پورته شي چې گویا رادیکالیزم یو گواښ دی چې د محافظه کارۍ ټول توکي د ستوني تیروي او گویا حکومت اړ دی د انقلابي هایدرا د ځپلو د پاره تدبیرونه ونیسي، خو پرعکس «زموږ په نظر خطر د خیالي انقلابي هایدرا کې نه، بلکې په سرسخته رادیکالیزم کې پروت دی چې د پرمختګ مخه نیسي» او نور. هغه یوه بله مقاله د مالي وضعې په اړه هم ولوسته چې په هغې کې د بتهام او میل په اړه ویل شوي و او په وزارت باندې یې ښه غشي ویشتلې وو. دی د فکر په چټکتیا سره د هر غشي په مانا پوهېده: د چا له خوا په چا او په کومه موقع ښه نیولې ده، او دې د تل په څېر هغه ته خوشالي ورکوله. خو نن دا خوشالي د ماتریني فیلیمونوني د پند د یاد او په دې اړه چې په کور کې بدمرغي ده، زهرجنه شوې وه. هغه په دې اړه هم ولوستل چې گراف بېسټ، لکه چې اورېدل کېږي، و بېسبادېن ته راغلی، او د سپینو وېښتو د پای، د سپک لېږدونکي خرڅلاو او د یوه ځانگړې ځوانې وړاندیز په اړه یې هم مالومات ولوستل؛ نو دغو مالوماتو ده ته د پخوا غوندې غلې خندونکې خوشالي نه ورکوله.

کله یې چې ورځپاڼه ولوسته، د قهوي دوهمه پیاله او کوچو سره کالاج یې خلاص کړ، هغه ودرېد، د خپل واسکت نه یې خڅوکی پاک کړل، خپله پراخه سینه یې سمه کړه، په خوشالۍ سره و موسل، نه له دې کبله چې د هغه په زړه کې کومه ځانگړې خوشالي وه، خو خوشاله موسکا ښه هاضمه راوپاروي.

خو دغې خوشالۍ موسکا اوس هغه ته هر څه ورپه زړه کړل او په فکر کې لاړو.

د ماشومانو دوه غبرونه (ستپیان ارکاډیچ د کوچني هلک گرینا او د مشري جینی تاتینې غبرونه وېبژنډل) د دروازي تر شا اورېدل کېدل. هغوی یو څه وړل او چپه یې کړل.

- ما ویل چې په چټ باندې مسافر مه کېنوی، جینی په انگریزي نارې وهلي،- دا دي ټول یې کړه.

«هر څه گډوډ شول، - ستپیان ارکاډیچ فکر وکړ،- دغه دې ماشومان ځانته منډې وهي». او چې دروازي ته ور نږدې شو، هغوی ته یې ږغ وکړ. هغوی صندوق وغورځولو چې د اورگادي مخې ته پروت و او پلار ته

ورغلل.

جینی، د پلار گراني، په زړورتیا سره ورمڼه کړل، غېږ یې ور بدله کړه، خندل یې، د هغه په اوږه پورې خورنده شوه، د تل په څېر، د عطرو د اشنا بوی نه یې خوند اخېسته چې د هغه د بریتو نه خبرېدل. په پای کې یې هغه ښکل کړ، د کړېدلي حالت او د خلبونکي نرم مخ نه یې رنگ سور شو، جینی لاسونه خلاص کړل او غوښتل یې چې په څټ وټښتي، خو پلار بېرته ونیوه.

- مور څنگه ده؟ - پلار وویل، کله چې یې د لور په ښوی او نرم بارخو لاس تېراوه. - سلام، هغه وویل، کله چې یې د زوی سره روغېر کاوه. هغه پوهېده چې د هلک سره یې مینه لږه وه، او تل یې هڅه کوله چې برابر وي؛ خو هلک دا احساسوله او د پلار سړي موسکا ته یې په موسکا سره ځواب ور نه کړ.

- مور؟ جگه شوه، - جینی ځواب ورکړ. ستپیان ارکاډیچ ساه وایسته. «مانا دا چې بیا یې ټوله شپه خوب نه دی کړی.» - ده فکر وکړ. - څنگه، هغه خوشاله ده؟

جینی پوهېده، چې د پلار او مور تر منځ شخړه شوې ده، او مور نه شو کولی خوشاله واوسي، او پلار په دې باید پوه شي، او هغه داسې ښيي، او په دې اړه داسې په اسانۍ سره پوښتنه کوي. او د پلار له پاره یې رنگ سور شو. هغه سمدلاسه په دې پوه شو او همدارنگه یې رنگ سور شو.

- نه پوهېږم، هغې وویل. - هغې مور ته وویل چې نن درس ته مه ځئ او وویل چې د اغلې هول سره نیا ته لار شئ.

- نو، لاړه شه، زما تانچوروچکا. اه، هو، ودرېزه، هغه وویل، خو هغه یې ونیوله او د هغې په نرم لاس یې خپل لاس تېراوه.

هغه د بخارۍ د تاخچې نه د خورو قطی راواخېست چې پروڼ یې هلته ایښی و او هغې ته یې دوه د خپلې خوښې خوږه، چې یو د شاکالادو او بل یې د کریم و، ورکړل.

- گرېشا ته؟ - جینی وویل، او د شاکالادو خواړه ته یې گوته ونیوه.

- هو، هو. - بیا یې د هغې په اوږه لاس تېر کړ، ده د هغې وېښته او اوږه ښکل کړل او پرېښوده.

- گادۍ تیاره ده، - ماتوي وویل. - هو هلته یوه ښځه ده چې غوښتنلیک(عریضه) ورسره دی او غواړي د تا سره وگوري، - هغه زیاته کړه.

- ډېر وخت کیږي چې دلته ده؟ - ستپیان ارکاډیچ پوښتنه وکړه.

- د نیم ساعت راهیسې.

- څو ځله مې تا ته ویلي چې سمدلاسه مې خبراوه!

- زه اړ يم چې تا ته د قهوي د چنبلو وخت درکړم، - ماتوي په دوستانه زير غږ، چې سړی ورباندې خپه کېدای نه شي. وویل.
- نو زر د هغې نه پوښتنه وکړه، - ابولونسکي، چې د قهره يې تندۍ گونځې کاوه، وویل.

دا ښځه اغلي کالينينا د درستيزوال تورن مېرمن ده چې يوه ناشوني او بې مانا غوښتنه لري؛ خو ستپيان ارکاديچ د خپل عادت له مخې هغه کېنوله او په غور يې پرته له دې چې خبرې يې پرې کړي، غور ورته نيولی و او هغې ته اوږده مشوره ورکړه، چې چا ته او څنگه ورسره وغږيږي. او ان هغې ته يې په چټک روان ډول په خپل غټ، کشونکي، ښکلي او څرگند خط هغه چا ته چې د هغې سره يې مرسته کولی شوه، د کاغذ ټوټه وليکله. کله چې ستپيان ارکاديچ د تورن مېرمن رخصت کړه خپله خولې يې واخېسته او يو شېبه ودرېد چې فکر وکړي چې څه به يې هېر کړي نه وي. مالومه شوه چې هغه هېڅ نه و هېر کړي، پرته له دې چې هغه غوښتل خپله مېرمن هېره کړي.

«اه، هو!» هغه سر تپت کړو، او د هغه ښکلي مخ غمگين حالت ونيو. «لار شي يا لار نه شي؟» - هغه د ځان سره ويل. او نني غږ ده ته ويل چې تگ مناسب نه دی، چې د درواغو پرته، هلته هېڅ بل شی نه شته، چې سم يې کړو، د هغوی اړيکې بيا جوړول ناشوني دي، ځکه چې ناشوني ده چې هغه بيا زړه وړونکې او مينه راوينوونکې کړو، او د هغه نه زور جوړ کړو، چې د مينې کولو وړتيا نه لري. پرته د غولونې او درواغو هېڅ شی له دې نه اوس نه جوړيږي؛ او غولونه او درواغ د د طبيعت سره مخالف دي.
«خو کله نا کله اړينه وي؛ اخر نه شي کېدای دا داسې پاتې شي»، - هغه وویل، هڅه يې کوله چې زړور واوسي. هغه سينه سمه کړه، سگرت يې راوخېست، ويې څکوه، دوه ځله يې پوف کړ، هغه يې په صدفې سگرت دانې کې واچاوه، په چټکو گامونو په سالون کې تېر شو او بله دروازه يې خلاصه کړه او د ښځې د خوب کوتې ته ننوت.

داريا الکساندروني جاکټ اغوستی و، هغې خپلې نرۍ کوڅې د سر د پاسه په سپڅې بندې کړې وې، که څه هم يو وخت يې کميايه، گڼ او ښکلي وېښته درلودل، د هغې مخ ډنگر او ننوتی و، د هغې سترگې غټې، د مخ د ډنگروالي له کبله وتلې او وېرېدونکې وې، د کوتې په منځ کې هر راز شيان تپت او پرک پراته و، هغه د يوې خلاصې کوچنۍ روک لرونکې المارۍ مخ ته ولاړه وه او يو څه يې را اېښتل. کله يې چې د مېړه د گامونو اواز واورېد، ودرېده. دروازه ته يې کتل او بېځايه هڅه يې کوله چې خپلې

څېرې ته جدي او توهين کونکی رنگ ورکړي. هغې احساس وکړ چې له هغه او د هغې ليدني نه چې دا اوس کېدونکې ده، وېرېږي. هغه اوس يوازې هڅه کوي هغه څه وکړي چې لس ځله يې په دې درو ورځو کې کړي و؛ د ماشومانو او خپل هغه شیان را ټول کړي چې د خپلې مور کره يې وري، - او بيا يې نه شو کولی چې داسې وکړي؛ نو اوس لکه د مخکې په څېر هغې ځان ته ويل چې دا موضوع بايد داسې پاتې نه شي، هغه بايد يو څه وکړي، هغه جزايي او وشرموي، د هغه نه د هغه درد د يوې کمې برخې چې دې ته يې ورکړی دی غچ واخلي. هغې لا اوس ويل چې له ده نه ځي، خو احساس يې کاوه چې دا شونې نه ده؛ دا ځکه ناشونې وه چې هغې د ده سره عادت نيولی و او ورسره يې مينه لرله او نه شو ويلی چې مېړه يې نه دی. برسېره پردې هغې احساس کاوه چې که چېرې دې دلته، په خپل کور کې، په څه خواړی کولی شول د خپلو پنځو ماشومانو چارو ته ورسېږي، نو هلته به د دوی دپاره وضع تر دې بده شي، او د هغوی ټولو سره به چېرې لاره شي. په دې درې ورځو کې کوچني ماشوم لږ له دې نه هم ناروغه شو چې خرابه شورو يې ورکوله او نور پاتې ماشومان پرون نږدې بې ډوډۍ پاتې شول. هغې احساس کاوه چې تگ يې ناشونې دی؛ خو هغې ځان غولوه، خو هغې بيا هم شیان ټولول او داسې ښکاره کوله چې ځي.

کله يې چې مېړه وليد، هغې لاس د الماری روک ته کوز کړ، گويا يو څه لتوي، ، يوازې هغه وخت چې دی هغې ته بېخي نږدې ورغی، هغه ته يې وکتل. خو د هغې مخ، چې غوښتل يې هغه جدي او غوڅه بڼه ونيسي. ځان ورکونه او درد ښوده.

- دولي! - هغه په ورو او ډارن اواز وويل. هغه د اوږو په لور سر کښته کړ او غوښتل يې چې ځان عاجز او تابع وښيي، خو هغه بيا هم تازه او روغ ځلېده.

هغې د سر نه تر پښو پورې د ده تازه او روغ شکل ته په بېره وکتل. «هو، هغه بختور او خوشاله دی! - هغې فکر وکړ، او زه؟! او دغه خوشالي کرکجنه ده، چې د هغې له امله دی په ټولو داسې گران دی او ستاينه يې کوي؛ زه د ده د دې خوشالۍ نه کرکه لرم»، - هغې فکر کاوه. هغې دواړه شونډې راټولې کړې، د هغې د زير او عصبي مخ د بارځوگانو عضلي ښي لوري ته لږزېدې.

- ته څه غواړي؟ - هغې په بېره، په غير طبيعي او په ژور اواز وويل.

- دولي! - هغه په نري اواز سره تکرار کړو. - نن انا راځي.

- خو زما پرې څه؟ زه د هغې هرکلی نه شم کولی! - هغې چيغه کړه.

- خو اړينه ده، دولي ...

- ووزه، ووزه، ووزه! - ده ته يې نه کتل، هغې چيغه کړه، لکه چې دا

چيغه د فزيکي درده وي.

ستیان ارکاډیچ باید ارامه وي کله یې چې د مېرمنې په اړه فکر کاوه، کولی یې شول چې هیله وکړي چې هر څه سمیږي، د ماتوي په وینا کولی شي په ارامۍ ورځپاڼه ولولي او قهوه وچیني؛ خو کله چې هغه د دې ستړۍ شوی او رېږېدلی مخ ولید، د هغې غږ چې مطیع او مایوسوونکی و، واورېد، د هغه ساه بندېده، په ستوني کې یې کوم شی راپورته شو او په سترگو کې یې اوښکې ځلېدې.

- زما خدایه، ما څه وکړل! دولي! د خدای دپاره!... خو... - هغه نه شو کولی دوام ورکړي، د ده ستونی سلگی نیولی و. هغې الماری پورې کړه او هغه ته یې وکتل.

- دولي، زه څه ویلی شم؟.. یوه خبره، ومې بخښه، ومې بخښه... په یاد یې کړه، ایا نهنه کاله ژوند نه شي کولی یوه شېبه جبران کړي...

هغه ولاره وه، سترګې یې ټیټې کړې، او غوږ یې ونيو، هغه دې ته په لاره وه، چې اوس به دی ووايي، هغې ته به زاری وکړي، چې هغه په یو ډول باوري کړي.

د یوې شېبې سرګرمۍ... - هغه وویل او غوښتل یې چې ادامه ورکړي، خو په دې کلیمې سره یې، لکه د فزیکي درد نه، بیا یې شونډې کښېکښلې او بیا یې د بارخوګانو عضلې د مخ ښي لوري ته ولړزېدې.

- لار شه، د دې ځایه لار شه! - هغې لا تېزې چیغې وهلې، - ما ته ستا د سرګرمۍ او ناوړتوب په اړه مه وایه!

هغې غوښتل ووځي، خو وتمبېده او د چوکۍ شا یې ونيوه، چې پرې تکیه شي. د ده مخ پراخ شو، شونډې یې وپرسېدې او سترګې یې د اوښکې نه پکې شوي.

- دولي! - هغه وویل، پرنگ پرنگ یې کاوه. - د خدای د پاره، د ماشومانو په اړه فکر وکړه، دوی ملامت نه دي. زه گرم یم، ما ته جزا راکړه، ما ته ووايه چې دا گناه جبران کړم. زه چې څه کولی شم، ټولو ته چمتو یم! زه گرم یم، په کلیمو بیانېدی نه شي، څومره چې زه گرم یم! خو، دولي ما وبخښه!

هغه کښاسته. ده د هغې درانه او غټه سالیستنه اورېدله، او په دې یې ډېر زړه وسوځېد. هغې څو ځله وغوښتل چې خبرې وکړي، خو نه شوې کولی. هغه انتظار کاوه.

- ته ماشومان هغه وخت یادوي، چې ورسره لوبې وکړي، او زما په یاد دي او پوهېږم چې هغوی اوس مړه شول، - هغې وویل، ښکاري، چې یوه جمله یې د هغو نه وویلې، چې دا درې ورځې یې څو ځله د ځانه سره ویلي وې.

هغې ده ته د «ته» کلیمه وکاروله او هغه په مننې سره هغې ته وکتل او ور رهي شو، چې د هغې لاس ونیسي، خو هغه په کرکې د ده نه لرې شوه.

- زما ماشومان په یاد دي، او ځکه به مې په نړۍ کې هر څه کړي وای چې دوی وژغورم؛ خو زه په خپله نه پوهېږم، چې څنگه یې وژغورم؛ په دې توګه چې د پلار نه یې بوزم، یا چې د دغه فاسد پلار سره یې پرېږدم، - هو، د فاسد پلار سره ... خو راته ووايه وروسته له هغې ... څه چې وشول، ایا شونې ده چې یو ځای ژوند وکړو؟ ایا دا شونې ده؟ ووايه چې شونې ده؟ - دې تکراروله او اواز یې لوراره، - وروسته له هغې چې زما مېړه او زما د ماشومانو پلار، د خپلو ماشومانو د ښوونکي سره د مینې اړیکې جوړوي... - نو څه ... نو څه وکړو؟ - هغه په افسوسناک اواز ویل، په خپله نه پوهېده، چې څه وايي او سر یې وار په وار کښته کاوه.

- تاسې زما دپاره پلټ او د کرکې وړ یاست! - هغې چیغې وهلې او ورو ورو تاوېده. - د ستا اوبښکي اوبه دي! تاسو هېڅکله زما سره مینه نه درلوده؛ په تاسو کې نه زړه شته او نه ښېګڼه! تاسې زما د پاره پست، پلټ او پردی یاست، هو، پردی! - هغې د خپل ځان له پاره دا رېږونکي کلیمه «پردی» د درد او غم نه وبله.

ده هغې ته وکتل او هغه قهر چې د هغې په مخ کې لیدل کېده، دی یې وډار او حیران کړ. دی په دې نه پوهېده، چې هغې ته د ده زړه سوی هغه په قهر کړې ده. هغې په ده کې ځان ته زړه سوی ولید او مینه نه. «نه، هغه زما نه کرکه لري. هغه مې نه بڅښي، - هغه فکر وکړ. - دا رېږونکي ده! رېږونکي ده! - هغه ویل.

په دغه وخت کې په بله کوټه کې ماشوم چیغې وهلې، شاید لوېدلی وي؛ داریا الکساندرونا ژاړه واورېده، او مخ یې ناڅاپه نرم شو. ښکارېده چې هغه څو ثانيې وروسته په سد راغله، لکه چې نه پوهېده، چې چېرته ده او څه وکړي، او زر پورته شوه او د دروازې په لور رهي شوه.

«آخر په هغې زما ماشوم گران دی، - ده فکر وکړ، کله چې یې د ماشوم د چیغې په مهال د هغې په مخ کې بدلون ولید، - زما ماشوم؛ هغه څنگه کولی شي زما نه کرکه ولري؟»

- دولي، یوه بله خبره، - هغه ویل، کله چې په دې پسي روان و. - کچېرې تاسې په ما پسي راځي، زه خلکو او ماشومانو ته غږ کوم. پرېږده چې ټول پوه شي چې تاسو یو پست یاست! زه نن ځم او تاسې دلته د خپلې معشوقې سره ژوند وکړی! او هغه ووتله او دروازه یې په زور بنده کړه.

ستیان ارکاډیچ اسوبلی وکړ، مخ یې پاک کړ او په ورو ورو د کوټې نه ووت. «ماتوي وايي: سمیري؛ خو څنگه؟ زه یې شونتیا نه وینم. اه، اه، څنگه رېږونکي ده! او هغې څنگه بې ارزښته چیغې وهلې، - هغه د ځان سره ویل، کله یې چې د هغې چیغه او کلیمې: پلټ او معشوقه په زړه کولې. - او

کېدای شي چې جونو اورېدلي وي! بې ارزښته رېږونکې ده، رېږونکې ده». ستيپان ارکاډيچ يو څو ثانيې يوازې ولاړ و، سترگې پاکې کړې، اسوېلی يې وکړ، سينه يې سمه کړه او د کوټې نه ووت.

د پنجشنبې ورځ وه او په خورنځي (د ډوډۍ خوړلو خونه) کې الماني ساعت جوړونکي ساعت جوړاوه. ستيپان ارکاډيچ د دغه کړه، کونډي ساعت جوړونکي په اړه خپله ټوکه ور په زړه کړه، چې الماني «په خپله ټول ژوند کوک شوی دی، چې ساعتونه کوک کړي»، - او موسکي شو. د ستيپان ارکاډيچ بڼه ټوکه خوښېده. «او کېدای شي چې سمه شي! بڼه کلیمه ده: سميرې، - هغه فکر وکړ. - دا بايد زيات تکرار کړم».

- ماتوي! - هغه ورته غږ وکړ، - هلته د ماري سره د ناستې په خونه کې هر څه د اني ارکاډبوني دپاره چمتو کړی. - هغه وويل او ماتوي راننوت.

- بڼه ده.

ستيپان ارکاډيچ بالاپوش واغوست او برنډې ته ووت.
- ډوډۍ په کور کې مه خورئ؟ - هغه وويل کله چې يې ماتوي بدرگه کاوه.

- څنگه چې کيږي. دغه د لگښت دپاره درواخله، - هغه وويل او د بتوي نه يې لس روبله ورکړل. - دا به بس شي؟
- بس دي يا نه، ښکاري، بايد چاره وکړو، - ماتوي وويل، دروازه يې پورې کړه او برنډه ته ووت.

داريا الکساندروني چې ماشوم يې اراموه د گاډۍ د غږ نه پوهه شوه چې هغه لاړ، بيا د خوب کوټې ته راستانه شوه. دا د دې د کور د غمخوارۍ نه يوازینی د تېښتې ځای و، چې د باندې وتلو سره يې هغه چاپېروله. اوس لا په دغه لږ وخت کې کله چې د کوچنيانو کوټې ته لاړه، انگرېزي ښوونکي او ماترينا فيليمونوني وکولی شول د هغې نه څو پوښتنې وکړي، چې بايد ځنډ نه شي او دا يې يوازې ځواب کړي: ماشومان د چکر وهلو له پاره څه واغوندي؟ شيدې ورکړو؟ په بل اشپز پسي څوک ولېږو؟

- اه، ما پرېږدی، ما پرېږدی! - هغې وويل او د خوب کوټې ته راستانه شوه، بيا په همغه ځای کېناسته، چېرې يې چې د مېړه سره خبرې کولې، خپل ډنکر لاسونه يې چې د گوټيو نه ډک وو کېښکښل، او د هډوکو غونډې گوټو نه يې ايستلې؟ او د تېرو خبرو په زړه کولو ته يې ځان چمتو کړ. «لاړو! خو هغه څنگه دا د دې سره پای ته ورساوه؟ - هغې فکر وکړ. ايا دی اوس د هغې سره گوري؟ ولي مې د ده نه پوښتنه ونه کړه؟ نه، نه، مور بيا يو ځای کېدای نه شو. که مور په يوه کور کې هم پاتې شو- مور پردي يو. د تل دپاره پردي يو!» - دې بيا دا د ځان دپاره ډارونکې کلیمه په ځانگړي مانا تکراروله. «او څنگه په ما گران و؟ زما خدايه، څنگه په ما گران و!.. څنگه

راباندې گران و! او اوس ایا زه د هغه سره مینه نه لرم؟ تر پخوا نه لا زیاته مینه ورسره لرم؟ رېږونکي ده، اساسي دا ده، چې...» - هغې پیل کړه، خو خپل فکر یې پای ته ونه رساوه، ځکه چې مارټینا فیلیمونونا د دروازي نه راننوته.

- اوس ووايه چې یو څوک په ورور پسې واستوم. - هغې وویل، - هغه به د غرمې ډوډۍ تیاره کړي؛ او پروڼ ماشومانو تر شپږو بجو څه خوړلي نه و.

- نو، ښه ده، زه اوس درځم او تنظیموم یې. په تازه شیدو پسې مو څوک لیرلي دي؟

او داریا الکساندرنا د ورځې په غمونو کې ډوبه شوه او د لږ وخت له پاره یې خپل غمونه هېر کړل.

۵

ستیان ارکاډیچ د خپلو ښو وړتیاوو له کبله په ښوونځي کې ښه زده کړه کوله، خو تېبل او شوخ و او ځکه په پای کې د وروستیو کسانو په ډله کې فارغ شو. خو سره له دې چې تل یې خپل د عیاشۍ ژوند تېراوه، لوړ مقام ته ونه رسېد او د عمر په لحاظ ځوان و، هغه د مسکو په یوه حکومتي دفتر کې د رییس په حیث ټاکل شوی و. دا مقام د درناوي وړ و او تنخواه یې ښه وه. ده دا پوست د خپلې خور اني د مېړه الکسي الکساندروېچ کارینین نه تر لاسه کړی و، چې په وزارت کې یې په یوه تر ټولو مهم مقام کار کاوه چې دا اداره ورپورې تړلې وه؛ خو که چېرې کارینین خپل اخشي په دې پوست نه وای ټاکلی، بیا به هم ستیاو ابلونسکي دغه یا هغه ته ورته مقام د سلگونو نورو کسانو، ورونو، خونديو، خپلوانو: ماماگانو، ترونو. خاله گانو له خوا لاسته راوړی وی چې شپږ زره روبله تنخواه به یې اخېسته، چې د ده دپاره ډېره اړینه وه، په دې چې د ده کارونه، سره له دې چې مېرمن یې پوره شتمني درلوده، وېجاړ وو.

نیم مسکو او پتربورگ د ستیان ارکاډیچ خپلوان یا ملگري وو. هغه د داسې خلکو په چاپېریال کې زیږېدلی و، چې په دې نړۍ کې زیات ځواکمن وو یا شوي وو. د دولتي شخصیتونو دریمه برخه زاره کسان وو چې د ده د پلار ملگري وو او دی یې د وړوکتوب نه پېژانده؛ بله دریمه برخه یې هغه کسان وو چې د ده ډېر نږدې ملگري وو. او وروستی دریمه یې ښه اشنايان وو؛ په پای کې د پوستونو، اجاري، امتیازونو او دې ته ورته د ښونو، د مخکې د نعمتونو وېشونکي ټول د ده ملگري وو چې د ده نه تېرېدای نه شول؛ او ابلونسکي اړ نه و ځانگړې هڅه وکړي، چې گټور مقام تر لاسه

کړي؛ یوازې اړینه وه، چې انکار ونه کړي، سیالي ونه کړي، نه جگړه وکړي، نه خپه شي، چې د خپلې خوشاله ځانگړتیا له مخې یې هېڅکله داسې نه دي کړي. هغه ته به دا خبره د خدا وړ ښکاره شوې وه که چېرې یې هغه ته ویلي وای چې دی داسې څوکۍ چې د هغې تنخواه دومره وي چې ورته اړه لري لاس ته نه شي راوړی، سره له دې چې ده کوم لوړ مقام نه غوښته؛ هغه یوازې دومره څه غوښتل چې د هغه همزولو غوښتل، او دا ډول دنده ده د نورو څخه بده نه اجرا کوله.

په ټولوکسانو کې، چې ستیان ارکاډیچ یې پېژانده، دی نه یوازې د ده د خوشاله، ښو اخلاقو او د شکه وتلي رښتین والی له کبله ورباندې گران وو، بلکې د هغه په ښایسته، روڼې خبرې، ځلانده سترگو، په تورو وربځو، وېښتانو، په سپین او سور مخ کې داسې څه وو، چې په فزیکي توگه یې په هغو خلکو دوستانه او خوشاله کونکې اغېز شینده، چې د ده سره یې کتل. «اها! ستیوا! اوبلونسکي! هغه دلته دی!» - نږدې تل هر چا په خوشاله موسکا سره ویل، چې د ده سره یې لیدل. که چېرې کله داسې پېښېده، چې د ده سره د خبرو وروسته مالومېده چې کوم ځانگړي خوشالونکي څه نه دي شوي، - په بله ورځ او دریمه بیا هم هغسې د ده سره د بیا لیدنې نه خوشالېدل.

د درو کالو راهیسې چې په مسکو کې د یوې موسسې رییس دی، ستیان ارکاډیچ د مینې برسېره، د همکارانو درناوی هم تر لاسه کړ چې د ده تر لاس لاندې خدمت کوي، یا یې مشران دي او ټول هغوی چې د ده سره سرو کار لري. د ستیان ارکاډیچ اساسي ځانگړتیاوې چې د دندې په وخت کې ده ته د عمومي درناوي سبب کېږي دا دي: لومړی د ده تر ټولو لویه ځانگړتیا د خلکو سره د ده نرم سلوک و، چې بنسټ یې د ده د خپلو نیمگړتیاوو په پوهېدو کې پروت و. دوهمه ځانگړتیا د ده بشپړ لېبرالیزم و، خو نه هغه لېبرالیزم چې ده په ورځپاڼو کې لوست، بلکې هغه چې د ده په وینه کې و، چې د هغه له مخې هغه د هر چا سره په برابر توگه او یو ډول سلوک کاوه، پرته له دې چې د هغوی اقتصادي حالت او مقام په نظر کې ونیسي. دریمه او اساسي ځانگړتیا دا وه چې هغه په بشپړه توگه هغه کار ته بې توپیره و، چې ده پر مخ بڼه چې ورته زړه وړونکې نه و او تېروتنې یې نه وې کړې.

ستیان ارکاډیچ د خپلې دندې ځای ته راغی، چې محترم دروازه ساتونکي بدرگه کاوه او د هغه لاسي بکس ورسره و. خپلې کوچنۍ خونې ته راغی، رسمي یونیفورم یې واغوست او دفتر ته ننوت. کاتبان او مامورین ټول ودرېدل په خوشالۍ او درناوي سره ټیټ شول. ستیان ارکاډیچ په بیره د تل په څېر خپل ځای ته تېر شو. د کمیسیون د غړو سره یې روغې وکړې او کېناست. هغه توکي او خبرې چې څومره مناسبې وې وکړې او په کار یې پیل وکړ. که سم ووايو، هېچا نه شو کولی چې د ستیان ارکاډیچ په کچه د

ازادی، ساده گی او رسمیاتو هغه پوله ومومي، چې د چارو د په زړه پورې اجرا کولو دپاره اړینه ده. منشي د ستپیان ارکادیچ په شتون کې د نور ټولو غوندې په خوشالۍ او درناوي سره هغه ته د کاغذونو سره ورغی او په آشنا لبرال غږ یې خبرې کولې چې ستپیان ارکادیچ دود کړی و:

- موږ دا ټول مالومات د پېنزا ایالتي دفتر نه لاس ته راوړي دي. دلته، که تاسو مهرباني وکړی...

آخر مو لاس ته راوړل؟ ستپیان ارکادیچ وویل او په کاغذ یې گوته کېښوده. - ښه ښاغلو... - او کار پیل شو.

«که چېرې دوی پوهېدای، - فکر یې وکړ، هغه خپل دروند سر زیات ټیټ کړ، کله یې چې رپوټ اورېدو، - نیم ساعت د مخه زموږ رییس څومره یو گناه کار سړی و!» - د راپور د لوستلو په مهال د ده په سترگو کې خندا ښکارېده. د دوی کار باید تر دوو بجو پورې پرله پسې روان وي او بیا د غرمې ډوډۍ له پاره تفریح وي.

تر اوسه دوی بجې لا نوې شوې کله چې د دفتر د سالون دوی لویې شیشه اي دروازي خلاصې شوې او یو څوک راننوت. د تزار د عکس لاندې او د زېږځال (zertsalo) تر شا د کمیسیون ټول غړي د ساعت تیري نه خوشاله او دروازي ته یې وکتل؛ خو دروازه ساتونکي چې د دروازي سره ولاړ و سمدلاسه یې هغه سړی وایستلو او شیشه اي دروازه یې ورپسې بنده کړه.

کله چې دوسیه ولوستل شوه ستپیان ارکادیچ ودرېد، نېغ شو او د وخت لبرالیزم سره مناسب یې په دفتر کې سگرت راواخېست او خپل شخصي دفتر ته لاړ. د ده دوه ملگري زوړ مامور نیکیتین او د دفتر سنبالونکي گرینبویچ د ده سره ووتل.

- د غرمې ډوډۍ نه وروسته یې خلاصوو، - ستپیان ارکادیچ وویل.

- موږ یې خلاصولی شو! - نیکیتین وویل.

- دا فومین باید منظم یو چلباز سړی وي، - گرینبویچ د یوه چا په اړه

ووېل، چې هغه دوسیه، چې دوی سپړلی ده، هغه په کې شریک و.

ستپیان ارکادیچ د گرینبویچ په خبره ځنډه گونجې کړه، چې احساس کړي چې مناسبه نه ده د مخه د وخته حکم وکړو او هغه ته یې هېڅ ځواب ور نه کړ.

- دا څوک راننوت؟ - هغه د دروازه ساتونکي نه وپوښتل.

- تاسې عالیجناب، یوازي مې چې مخ واراوه، یو څوک بې پوښتنې

راننوت. د تاسو پوښتنه یې کوله. ما ورته وویل کله چې د کمیسیون غړي

ووزي هغه وخت...

- هغه چېرته دی؟

- لږکه چې مخکیني سالون ته ووت، که نه اوس به دلته گرځېده. دا په

خپله دی. - دروازه ساتونکي وویل کله یې چې یوه غښتلي او پراخي اوږې لرونکي سړي ته اشاره کوله چې گورگوتي ږیره یې درلوده چې د پسه خولۍ یې په سر کړې وه زر او په اسانه د تیرو د زینې په زرو پاتکو پورته په منډه راځتلو. یو ډنگر مامور چې لاسي بکس ورسره و ودرېد او منډې وهونکي سړي پښو ته یې په منفي توګه وکتل او بیا یې د پوښتنې په توګه ابلونسکي ته نظر واچاوه.

ستپیان ارکاډیچ پاس په زینه ولاړ و. د هغه ښه زړی او ځلېدونکی مخ د یونیفورم ګڼېلې یخن نه لا ځلېده کله چې یې منډه وهونکي وپېژاند.

- داسې دا هغه دی! بلاخره لېوین! هغه د ملګرتیا او خنډېدونکي موسکا سره وویل، کله چې ده نږدې ورتلونکي لېوین ته کتل. دا څنګه دي پام نه شو چې ما په دغه غار کې پیدا کړې؟ - ستپیان ارکاډیچ وویل دی د لاسو روغې راضي نه کړ او خپل ملګری یې ښکل کړ. دلته دي ډېر وخت کيږي؟

- زه اوس راغلم او ډېر مې غوښتل چې تا ووينم، - لېوین ځواب ورکړ، چې په شرمېدونکي او د دې سره سره په غمجنۍ او نا ارامۍ سره یې چاپېر ته نظر اچاوه.

- نو، دفتر ته ځو، - ستپیان ارکاډیچ وویل، چې د خپل اشنا، ځان خوښونکي، او قهرېدونکي شرمناکۍ باندې پوهېده؛ او هغه یې له لاس نه ونيو او هغه یې لاس نیولی د ځان سره روان کړو لکه چې د خطر نه یې ژغوري.

ستپیان ارکاډیچ د خپلو نږدې ټولو اشنایانو: د شپېته کلنو زرو، د شل کلنو ځوانانو، د هنرمندانو، وزیرانو، د سوداګرو او عمومي یاورانو له پاره د «ته» کلیمه کاروله، داسې چې د ده د پخوانیو اشنایانو نه ډېر زیات یې چې ده ورته د «ته» کلیمه کاروله د ټولنیزې زینې په دوو مقابلو څنډو کې واقع وو او دوی به ډېر حیران شوي وای چې پوهېدلي وای چې د دوی تر منځ د ابلونسکي له نظره یو څه ګډ شته. هغه د ټولو سره د «ته» کلیمه کاروله، د هغه چا سره چې ده شپاړن ورسره څښل، او هغه د ټولو سره شپاړن څښل، او ځکه ده د خپلو لاس لاندې مامورینو په شتون کې د کتنې په وخت کې په توکو ډېر خپل اشنیان شرمېدونکي «ته» بلل، هغه په خپل ځانګړي نزاکت سره کولی شوای د خپلو لاس لاندې مامورینو له پاره د دې خیال ناخوښي لږه کړي. لېوین شرمېدونکي «ته» نه و خو ابلونسکي د خپل نزاکت له مخې احساس کړ چې لېوین فکر کوي چې هغه د خپلو مامورینو په شتون کې غواړي خپل نږدېوالی د هغه سره څرګند کړي، او ځکه یې بیرته وکړه چې هغه دفتر ته بوزي.

لېوین نږدې د ابلونسکي همزولۍ و او د هغه سره یې د «ته» کلیمه یوازې د شپاړن له پاره نه کاروله. لېوین د هغه د ځوانۍ ملګری او اشنا و. سره له دې چې د دوی خویونو او ځکو توپیر درلود، دوی یو پر بل ګران

وو، لکه هغه ملگري چې په لومړۍ ځوانۍ کې یو او بل ته نږدې وي. خو د دې سره سره لکه چې زیات وخت د خلکو تر منځ پېښیږي چې بیل ډول چارې پر مخ بیايي، هر یو د دوی نه کله چې خبرې اترې کوي که څه هم د نورو کارونه تاییدوي خو په زړه کې هغو ته سپک گوري. هر یوه ته داسې ښکارېده چې هغه ژوند چې دی یې تېروي هغه واقعي ژوند دی، او هغه چې د ده اشنا یې تېروي هغه خیالي دی. ابلونسکي د لېوین په لیدو نه شو کولی چې نرمه خندونکي موسکا ودروي. هغه دی ډېر واري چې مسکو ته د کلي نه راغلی و، لیدلی و، چې هلته یې کوم کار کاوه، په هغه کار کې مې سټیپان ارکادیچ هېڅکله نه شو کولی ښه پری پوه شي، هو دلچسپي یې ورسره نه درلوده. لېوین تل چې مسکو ته راتلو مشوش، بیرته کوونکي، او لږ نا ارامه او عصبي و. او دغې نا کراري مشوش کاوه او زیاتره وخت یې شیانو ته په بشپړه توګه د نویو او غیر منتظره نظریو سره کتل. سټیپان ارکادیچ په دغو نظریو پورې خنډل او مینه یې ورسره نه لرله. لېوین په کره توګه همداسې د خپل ملگري د ښاري ژوند شېوې، ته په خپل زړه کې په سپکه سترګه کتل، د هغه دنده یې بې ارزښته ګڼله او په هغه باندې یې خنډل. خو توپیر په دې کې و چې ابلونسکي هغه څه کول چې ټول یې کوي، په باوري او خوشالۍ سره یې خنډل بلکې لېوین په بې باوري او کله کله په خفه کونکي توګه.

- موږ تا ته د پخوا نه سترګې په لاره وو، - سټیپان ارکادیچ وویل، کله چې دفتر ته ننوت او د لېوین لاس یې ايله کړ، گویا په دې سره یې دا ښودله چې خطر خلاص شو. - ډېر. ډېر خوشاله یم چې تا وینم، هغه اوږده کړه. - ښه ته څه کوي؟ څنګه یې؟ کله راغلي؟

لېوین غلی و او د ابلونسکي دوو ملګرو ته چې د دوی خبرې ورته اشنا نه وې کتل او په ځانګړې توګه د فېشنې ګرېنبویچ لاسونو ته چې داسې سپینې نرۍ ګوتې درلودې، داسې اوږدې زېږې چې د نوکانو اخري څوکي یې کږې وې او داسې لویې ځلېدونکې تنی یې په خت لکې وې، ښکاره ده چې دې لاسونو د هغه ټول پام جلبولو او هغه ته یې د فکر ازادي نه ورکوله. ابلونسکي سمدلاسه ورته پام شو او وېي موصل.

- اه هو، اجازه راکړی چې تاسو وروپېژنم، هغه وویل. - زما ملگري: فېلیپ ایوانیچ نیکیتین، میخایل ستانيسلاويچ ګرېنبویچ، - او لېوین ته مخ راواړاوه: - د زېمستوا د فعالینو نه دی، د زېمستوا نوی غړی، جناسټیک کوي چې په یو لاس یې پنځه پودونه جګ کړي، شپون او ښکاری او زما ملګری کانستانتین دمتریچ لېوین، د سرګې ایوانیچ کوزنیشېف ورور دی.

- ډېر خوشاله شوم، زاړه وویل.

- ویاړم چې د ستا د ورور سرګې ایوانیچ سره مې وپېژندل، - ګرېنبویچ وویل. خپل نرم لاس چې نوکان یې اوږده وو ورکړ.

لېوین تندۍ تریو کړ، او سوړ روغېر یې وړ سره وکړ او سمدلاسه یې مخ ابلونسکي ته واړاوه. که څه هم هغه خپل ناسکه مورني ورور ته زیات درناوی درلود چې یو لیکوال و او ټولې روسیې پېژانده، خو اوس هغه نه شو کولی دا وزغی چې ورته د کانسانتین لېوین په نوم نه بلکې د نامتو کوزنیشف ورور په نوم یاد شي.

- نه، زه نور د زېمستوا د فعالینو څخه نه یم. ما د دوی سره شخړه کړې ده او نور غونډو ته نه ورځم، - هغه وویل او ابلونسکي ته یې مخ واړاوه.
- بېره دې کړې ده! - ابلونسکي په یوه موسکا سره وویل. نو څنگه؟ ولي؟

- اوږد تاریخ لري. کله به یې درته ووايم، - لېوین وویل، خو دا اوس یې کیسه پیل کړه. - خو که لنډه یې ووايم، زه باوري شوم چې د زېمستوا فعالیت هېڅ نه شته او نه به وي، - هغه وویل، لکه چې دی اوس کوم چا خفه کړی وي، - د یوې خوا نانځکه په پارلمان کې لوبې کوي، او زه په پوره اندازه نه ځوان یم او نه پوره زور یم چې په نانځکو ساعت تېر کړم، او د بلې (هغه ژبه بنده شوه) خوا، دا د ولسوالۍ باندې چې د پیسو د ټولولو له پاره وسیله ده. د مخه قیمومیتونه، محکمې، او اوس زېمستوا... نه د رشوت په بڼه بلکې د ناحقه تنخواه په بڼه، - هغه داسې گرمې خبرې کولې چې گویا یو څوک د حاضرینو نه د ده په نظر نیوکه کوي. (اعتراض کوي).

- اهی-هی! هو، زه وینم، چې ته بیا د ساتنپالني په نوې مرحله کې یې، ستیپان ارکادیچ وویل. خو نور به په دې اړه وروسته وغږېږو.

- هو، وروسته. خو ما ته اړینه وه چې تا ووينم، لېوین وویل او د گرینبویچ لاس ته یې په کرکي سره وکتل.

ستیپان ارکادیچ یو څه ښکاره موسکا وکړه.

- تا څنگه ویل چې هېڅکله به اروپايي درېشي وانه غونډې؟ - هغه وویل، کله چې یې د هغه نوي فرانسوي درېشي ته کتل چې مالومېده فرانسوي گډونکي گنډلې وه. - داسې! زه یوه نوې مرحله وینم.

لېوین ناڅاپه سور شو، خو نه دومره، څومره چې د پاخه عمر کسان سره کيږي چې په خپله ورباندې نه پوهیږي. خو کله چې کوچني ماشومان سره کيږي او احساساوي چې دوی د خپلې شرمیندګۍ له کبله د خدا وړ دي او د هغې په پایله کې شرميږي او لا زیات سره کيږي ان د ژاره تر پولې. او عجیبه وه چې دا هوښیاره او نرینه څېره د داسې ماشومتوب په حالت کې وگوري چې ابلونسکي د هغه نه سترګې واړوي.

- هو، چېرې سره وگورو؟ اخر ما ته ډېره ډېره اړینه ده چې د تا سره خبرې وکړم، - لېوین وویل.

ابلونسکي لږ څه فکر وکړ.

- داسې به وکړو چې گورین ته به لاړشو سباناری به وکړو او هلته به

خبرې وکړو. تر درو بجو زه وخت لرم.
 - نه، لېوین فکر وکړ او وویل، -زه باید لاړ هم شم.
 - نو ښه ده یو ځای به سېناری وکړو.
 - د غرمې ډوډی؟ هو زه خو ځانگړی څه نه لرم چې ووايم یا پوښتنه وکړم، یوازې دوی خبرې کوو، او وروسته به یې توضیح کړو.
 -چې داسې ده نو دوی خبرې دي وکړه، او د غرمې د ډوډی په مهال به خبرې اترې وکړو.

-دوی خبرې دادي، لېوین وویل، ام ځانگړي څه نه شته.
 د هغه مخ ناڅاپه داسې خپه کونکی حالت ونيو چې د دې هڅو نه راوتلی و، چې خپله شرمنده گي پټه کړي.

-شېر باتڅکیان څه کوي؟ ټول د پخوا په شان؟ -هغه وویل.
 ستیان ارکاډیچ لا د پخوا نه پوهېده، چې لېوین د هغه په ښینه کيټي مین و، یو څه ښکاره موسکې شو، او د هغه سترگې د خوشالۍ نه وځلېدې.
 -تا دوی خبرې وکړې خو زه په دوو کلیمو کې ځواب نه شم درکولی، ځکه چې ... بڅښنه غواړم یوه شېبه ...

منشي د اشنا د درناوي سره سره، چې د ټولو منشیانو گډه ځانگړتیا ده چې د کار په پوهاوي کې یو څه د رییس نه دوی زیات پوهیږي، راننوت او ابلونسکي ته د کاغذونو سره ورغی او د پوښتنې په ښه ودرېد او کومه ستونزه یې تشریح کوله. ستیان ارکاډیچ تر پایه خبرې نه واورېدې، د منشي په لستوني یې په نزاکت سره لاس کېښود.

- نه، تاسې اوس داسې وکړی څه مې چې درته ویلي و. هغه وویل، خپله یادونه یې په موسکا سره نرمه کړه او په لنډ توگه یې هغه ته تشریح کړه چې هغه څنگه په کار پوهیږي او کاغذونه یې ور هغې خوا ته کړل او وویل، - مهرباني وکړی داسې یې اجرا کړی. مهرباني وکړی داسې، زاخار نیکیتيچ. خجالت شوی سکرتر لاړ. لېوین د منشي سره د مشورې په وخت کې په بشپړه توگه خپله پریشاني وموندله دواړو څنگلي یې د چوکۍ په شا تکیه کړې وې او د هغه په مخ یوه خندونکې پاملرنه وه.

- نه پوهېږم، نه پوهېږم، -هغه وویل.
 - په څه شي ته نه پوهیږي؟ -داسې په خوشالۍ سره موسکې شو او کله یې چې سکرټ راواخېست، ابلونسکي وویل. هغه د لېوین نه د یوې عجبې ناوړې روڼې انتظار کاوه.

- نه پوهېږم چې تاسو څه کوۍ، -لېوین وویل، اورې یې کېښکېلې. -ته څنگه کولی شي دا په جدي توگه تر سره کړي؟
 - ولي نه؟

- هو دا ځکه چې دلته څه نه شته چې ویې کړم.
 - ته داسې فکر کوي، خو موږ په کارونو کې ډوب یو.

- د کاغذونو کار. نو هو، ته د دې وړتیا لري، لېوین زیاته کړه.

- یانې ته فکر کوي چې زه کومه څه نیمگړتیا لرم؟

- کېدای شي، او هو، لېوین وویل. - خو بیا هم د تا په لېوي (Levi) مین یم او ویاړم چې داسې ستر انسان زما ملگری دی. خو تا زما پوښتنې ته ځواب رانه کړ، - هغه زیاته کړه او د مایوسی د هڅې سره یې نېغ د ابلونسکي سترګې ته کتل.

- نو، ښه ده، ښه ده. لږ صبر وکړه او ته دې شي ته راځي. ښه ده، په کارازینسکي ولسوالۍ کې د تا درې زره دیسیاتین مځکه څنگه ده، هو داسې عضلي، هو تازه ګي، لکه د دولس کلنې جینۍ، - او ته موږ ته هم راځي. هو، داسې تا چې د څه شي په هکله پوښتنه وکړه: بدلونونه نه شته، خو افسوس دی، چې ته د پخوا نه دلته نه وې.

- او څه شوي دي؟ لېوین په ډار پوښتنه وکړه.

- نه هیڅ، ابلونسکي ځواب ورکړ. - موږ به خبرې وکړو. خو ته ولې په ځانګړې توګه راغلي؟

- اه، د دې په هکله هم وروسته خبرې کوو. بیا یې مخ تر غوږو سور شو، لېوین وویل.

- نو ښه ده. پوه شوم، ستیپان ارکاډیچ وویل. - ته ویني: ما به کور ته بللی وي، خو ښځه مې پوره جوړه نه ده. او داسې ده چې که ته غواړي دوی وويني، شونې ده چې دوی نن په ژوبن کې د څلورو نه تر پنځو پورې هلته وي. کيټي سکیت کوي. په سکیت ځلي؟ ته هلته لار شه، زه درځم او کوم چپرته به د غرمې ډوډۍ وخورو.

- ډېره ښه ده. نو، تر لیدو پورې.

- وګوره، زه خو تا پېژنم، هېر به دې شي یا به کلي ته لار شي! ستیپان ارکاډیچ په خدا سره وویل.

- نه، سمه ده.

او د ابلونسکي ملګرو ته یې د درناوي کول هېر شول، هغه وخت په دې اړه ورباد شول کله چې په دروازي کې و، لېوین د کوتې نه ووت.

هغه باید یو با انرژي ښاغلی وي، - ګرینبویچ وویل، کله چې لېوین ووتلو.

- هو، زار ه سړیه! ستیپان ارکاډیچ وویل، خپل سر یې وخواوه، - څومره بختور دی! د کارازینسکي په ولسوالۍ کې درې زره دیسیاتین مځکه لري، هر څه یې په وړاندې دي، او څومره تازه دی! زموږ غوندې نه دی.

- تاسو ستیپان ارکاډیچ څنگه شکایت لری؟

- هو، د افسوس وړ ده، بده ده، ستیپان ارکاډیچ وویل او ژور اسوبلی یې وکړ.

کله چې ابلونسکي د لېوین نه پوښتنه وکړه چې هغه څنگه راغلی دی، هغه سور شو او په خپل ځان له دې کبله په قهر شو چې ولې سور شو، ځکه ده نه شو کولی هغه ته ځواب ورکړي: «زه راغلی يم چې د تا بښنې ته د واده وړاندیز وکړم»، که څه هم هغه یوازې د دې دپاره راغلی و. د لېوینو او شیربیڅکو کورنۍ د مسکو زړې درباري کورنۍ وې چې یو د بل سره یې نږدې او د ملګرتیا اړیکې درلودې. دا اړیکه لا د لېوین د محصلۍ په وخت کې په زیاته اندازه ټینګه شوه. هغه د ځوان کنیز شیرباتڅکي سره چې د دولي او کيټي ورور دی یوځای پوهنتون ته تیاری نیولی او یوځای ورداخل شول. په دغه وخت کې لېوین زیات وخت د شیرباتڅکیانو په کور کې و او د شیرباتڅکیانو کور یې خوښ و. شاید دا څه عجیبه درته ښکاره شي، خو کانستانتین لېوین کټ مټ په دې کور، کورنۍ او په ځانګړې توګه د شیرباتڅکیانو د فامیل د ښځو نیمایي برخې باندې مین و. په خپله لېوین ته خپله مور په یاد نه وه او یوازینی خور یې تر ده مشره وه. په دې صورت کې هغه د شیرباتڅکیانو په کورنۍ کې د لومړي ځل له پاره په خپله زور درباري، پوهنیز او رښتیني کورنۍ چاپېریال ولید چې دی د مور او پلار د مړینې وروسته ور نه بې برخې و. د دغې کورنۍ ټول غړي او په ځانګړې توګه د ښځې اړخ ده ته په کومې پټې، شاعرانه پردې کې پټ مالومېده، او هغه نه یوازې په دوی کې هېڅ نیمګړتیا نه لیدله، بلکې د دغې شاعرانه پردې تر شا، چې دوی یې پوښلي دي تر ټولو لوړو احساساتو او ټولو شونو لوړتیاوو اټکل کاوه. د څه دپاره دا درې اغلي ته اړینه وه چې یوه ورځ وروسته په فرانسوي او انګلیسي خبرې وکړي؛ د څه دپاره دوی په ټاکلي وخت کې په وار سره فارټېپیانو غږوله، چې اواز یې تل پاس د ورور په کوټه کې اورېدل کېده، چې هلته زده کړیالو زده کړې کولې؛ د څه دپاره دا د فرانسوي ادبیاتو، موزیکي، رسم او نڅا ښوونکي رادرومي؛ د څه دپاره په ټاکلي وخت کې دا درې اغلي د مادمازېل لینون سره په خپلو ایټالوي اطلسي کوټو [بالا پوښونو] کې: دولي په اوږده، ناتالي په نیمه اوږده او کيټي په پوره لنډ کې داسې چې د هغې ښکلې پښکۍ په هغو کلکو برابرو سرو جرابو کې پوره ښکارېږي، د توپرسکي واټ ته په ګاډۍ کې ځي؛ د څه دپاره دوی د نوکر په بدرګې چې په خوالۍ یې سره پټې لګېدلي ده، باید د توپرسکي په واټ کې وګرځي. دا ټول او ډېر نور څه چې د دوی د راز نه ډکه دنیا کې کېدل، هغه پرې نه پوهېده، خو په دې پوهېده هرڅه چې هلته کیږي ډېر ښایسته دي او کټ مټ په دغه د راز نه ډکې نړۍ کې کېدل، پرې مین و. د خپلې محصلۍ په وخت کې نږدې و چې په دولي مین شي خو هغې زر د ابلونسکي سره واده وکړ. بیا یې د دوهمې سره مینه پیل کړه. هغه لکه چې دا

احساس کاوه چې ده ته اړینه ده چې د خونديو نه په یوې مین شي خو په دې بې سر نه خلاصېده چې کټ مټ په کومې یوې مین شي. خو ناتالي چې څنگه ځوانه شوه د لوو ډیپلومات سره یې واده وکړ. کيتي لا ماشومه وه چې لېوین د پوهنتون نه خلاص شو. ځوان شیرباتڅکي سمندري پوځ کې شامل شو او د بالتيک په سمندرګي کې ډوب شو خو د لېوین تر او د شیرباتڅکیانو سره، سره له دې چې د ابلونسکي سره یې ملګرتیا درلوده لږ شو. خو کله چې سړ کال د ژمي په پیل کې لېوین یو کال وروسته د کلي نه مسکو ته راغی او شیرباتڅکیان یې ولیدل، هغه پوه شو چې د دوی درو نه په کومه یوه په واقعیت کې د ده په نصیب وه چې پرې مین شي.

ده ته هېڅ شی نسبت تر دې اسانه نه شو مالومېدی چې یو سړي چې ښه زېرمه ولري، تر یوې اندازې بډای او دوه ډېرش کلن وي، کنیزې شیرباتڅکي ته وړاندیز وکړي؛ د ټولو شونتیاوو له مخې به یې هغه ښه جوړه منلې وای. خو لېوین مین و او ځکه ده ته داسې مالومېده چې کيتي د هر اړخه یوه داسې بشپړه هستي ده چې د ځمکې د ټولو هستیو نه لوړه ده، او دی داسې ځمکنی نه بدلېدونکي هستي ده چې په دې اړه یې باید په فکر کې تېر نه شي چې نور او په خپله دا به دی د دې وړ وګڼي.

وروسته له دې چې په مسکو کې یې دوې میاشتې په حیرانتیا کې تېرې کړې، نږدې هره ورځ یې د کيتي سره د هغې چاپېر نړۍ کې لیدل چې دی هلته ورتلو، چې د دې سره وويني، لېوین ناڅاپه پرېکړه وکړه چې دا نه شي کېدای او کلي ته لاړ شو.

د لېوین دا باور چې دا نه شي کېدای پردې بنسټ ولاړ و، چې د دې د خپلوانو په نظر دی د ښکلي کيتي له پاره وړ نه دی او بې ګټې جوړه ده او په خپله کيتي نه شي کولی د ده سره مینه ولري. د دې د خپلوانو په سترګو کې ده هېڅ عادي، ټاکلی کار او په ټولنه کې مقام نه درلود، کله چې د هغه په ملګرو کې، اوس کله چې دی دوه ډېرش کلن دی، یو ډګروال او د امپراتور یاور، یو پوهاند، یو د بانک رییس او د اورګاډي د لارو مشر او یا د ابلونسکي غونډې د موسسې رییس دی؛ هغه (هغه ډېر ښه پوهېده چې هغه نورو ته څنگه مالومېږي) د مځکې څښتن و چې د غواو روزنه کوي، د اوږد مښوکو مرغانو ښکار کوي او شیان جوړوي، باني یو بې استعداد سړی چې هېڅ وړ نه جوړ نه شول، او د ټولنې د پوهاوي له مخې هغه څه کوي چې د خلکو په کار نه ورځي.

اساسي خبره دا ده چې په خپله دا اسرار لرونکې ښکلي کيتي نه شي کولی د داسې بدرنگ سړي سره، لکه چې خپل ځان یې داسې ګڼلو او د داسې ساده او هېڅ ډول لوړ سړی سره مینه وکړي. برسېره پردې د کيتي سره د هغه پخوانۍ اړیکې داسې وې لکه د لوی اړیکې د ماشومې سره چې د هغې د ورور سره د ملګرتیا له امله جوړې شوې وې او دغه اړیکې ده ته

د مینې دپاره لا یو نوی خنډ مالوم شو. د ده غونډې بدرنگ، خو مهربان سړی چې ځان یې داسې باله او هغه داسې گڼله چې د ده سره د ملګري په څېر مینه وشي خو چې د ده سره داسې مینه وشي چې دی یې د کټي سره لري نو باید ښکلی او ځانګړی سړی وي.

ده اورېدلي و چې ښځې زیات وخت بدرنگ، اوساده سړي خوښوي، خو باور یې ورباندې نه کاوه، ځکه چې د خپل ځان په شان یې قضاوت کاوه، داسې چې ده یوازې ښکلي اسرار لرونکي او ځانګړو ښځو سره مینه درلوده. خو کله یې چې دوی میاشتي په کلي کې تېرې کړې هغه باوري شو چې دا د هغو مینو نه یوه نه ده چې ده د ځوانۍ په لومړیو وختو کې احساسوله؛ دا داسې احساس و چې دی یوه شبېه هم ورته ارام نه و؛ چې هغه پرته له دې چې دا مسئله یې نه وي حل کړې ژوند نه شي کولی: چې هغه به د ده ښځه شي یا نه؛ او د ده مایوسي یوازې د خپل خیاله سرچینه نیوله او هېڅ داسې ثبوت یې نه درلود چې د ده وړاندیز نه به ډډه وکړي. او اوس مسکو ته د ټینګ هوډ سره راغلی چې هغې ته د واده وړاندیز وکړي که چېرې یې ومني. یا ... هغه نه شو کولی په دې اړه فکر وکړي چې په ده به څه وشي که چېرې دوی انکار وکړي.

۷

لېوین مسکو ته په سهارني اورګاډي کې راغی او د مور له خوا خپل ناسکه ورور کوزنیشېف کره لارو او درېشي یې بدله کړه. د هغه دفتر ته ورغی، نیت یې درلود چې ورور ته کیسه وکړي چې د څه دپاره راغلی او مشوره ورسره وکړي، خو ورور یې یوازې نه و. د هغه سره د فلسفې نامتو پوهاند ناست و، چې د څارکوف نه راغلی و، په ځانګړې توګه د دې دپاره چې هغه سوء تفاهم لري کړي چې د دوی تر منځ په ډېرې مهمې فلسفې مسلې باندې منځ ته راغلی و. پوهاند د ماتریالستانو پر ضد توده مباحثه پر مخ بیوله، او سپرګی کوزنیشېف دا مباحثه په دلچسپۍ سره تعقیبوله او کله چې یې د پوهاند وروستی مقاله لوستي وه، هغه ته یې په لیک کې خپل مخالفت څرګند کړی و؛ هغه پوهاند په دې ملامت کاوه چې ماتریالستانو ته یې ډېر گذشت کړی و. او پوهاند د دې دپاره راغلی و چې توضیحات ورکړي. خبره د اصولي پوښتنې په اړه وه: چې ایا د انسان د اروايي او فیزیولوژیکي فعالیت د پدیدو تر منځ پوله شته او هغه چېرته پراته ده؟

سرګی ایوانویچ ورور د ټولو غونډې په خپلې عادي او مهربانه او سړې موسکا سره ملاقات کړ او هغه یې پوهاند ته ور وپېژاند او خبرو ته یې دوام وکړ.

کوچنی زېږ رنګه سړي چې شیشې یې په سترګو دي او تنګ تندۍ لري

یوه شېبه یې خبرې پرېښودې چې روغېر وکړي او بیان ته یې ادامه ورکړه او لېوین ته یې پام ونه کړ. لېوین انتظار وکړ چې کله پوهاند لار شي خو زر یې د بحث د موضوع سره دلچسپي پیدا شوه.

لېوین په مجالو کې د دغو مقالو سره چې د هغو په اړه خبرې کېدې مخامخ کېده او هغوی یې لوستلې، د هغوی سره یې د طبیعي پوهنو د پوه په څېر دلچسپي لرله، چې د طبیعي علومو د ودې بنسټ جوړوي چې دی په پوهنتون کې د مطالعې په وخت کې ورسره اشنا و، خو هغه هېڅکله د دغو پوهنو علمي پایلې په دې اړه چې د انسان پیدایښت د ژوو نه دی، غبرگونونه، بیولوژي او ټولنپوهنې او د هغو پوښتنو لکه د ژوند او مړینې مانا چې زیات وخت د ده فکر ته راتلل، سره نه یوځای کولې.

کله چې یې د پوهاند سره د ورور خبرې اورېدې، هغه ته مالومېده چې هغوی علمي مسلو ته د روحي مسلو سره تړاو ورکاوه، نږدې څو ځله دغو مسلو ته ورنږدې شول، خو هر ځل کله چې تر ټولو اساسي ټکي ته نږدې ورنننل، لکه چې ده ته ښکارېده، دوی سمدلاسه د هغه نه گام په گام لیرې کېدل او بیا د نازکو وېشونو، تېروتنو، اڅېستنو، کنایې، په نومیالیو حواله گانو ته ژور ورنننل، او هغه په مټې پوهېده چې د څه په اړه غږېږي.

زه نه شم کولی اجازه ورکړم، -سېرگی ایوانویچ د خپل عادت له مخې په څرگند او ښکاره بیان او په ظریفانه تلفظ سره وویل، -زه نه شم کولی په هېڅ ډول کې د کپس سره سر وڅوڅوم چې زما ټول خیالونه د بهرنۍ نړۍ په اړه د تصوراتو نه راوځي. تر ټولو اساسي مقوله هستي ما د احساساتو نه لاسته نه ده راوړې، ځکه چې د دې مفهوم د انتقال له پاره کوم ځانگړی ارگان نه شته.

- هو، خو دوی، ورست، او کناوست او پریپاسوف تاسو ته ځواب درکوي چې د ستاسې د هستۍ شعور د ټولو احساساتو د مجموعې نه راوځي، دا د هستۍ شعور د احساساتو پایله ده. ورست په نېغه توگه وايي چې چیرته احساس نه وي، نو هلته د هستۍ مفهوم نه شته.

- زه پرعکس وایم، -سړگی ایوانویچ پیل کړه...

خو دلته بیا لېوین ته ښکاره شوه چې دوی کله اساسي مسلې ته ورنږدې شي بیا یو د بل نه لیرې کیږي او پرېکړه یې وکړه چې د پوهاند نه پوښتنه وکړي.

که زما احساسات له منځه لاړ شي، که زما وجود مړ شي دلته به نور شتون وجود ونه لري؟ -هغه پوښتنه وکړه. پوهاند پرېشانه شو او د خبرې د پرېکېدو نه لکه چې دماغې درد ورته پیدا شوی وي او دغه حیرانونکي سوال کونکي ته یې وکتل چې په زیاته اندازه د فیلسوف په پرتله پښې ته ورته و، او سترگې یې سرگی ایوانویچ ته واړولې لکه چې ورنه پوښتنه کوي چې دا څه وایي؟ خو سرگی ایوانویچ چې د پوهاند غوندې یې جدي او

یوازې خبرې نه کولې، او په سر کې یې د فکر دومره پراخوالی درلود چې پوهاند ته ځوابونه ووايي او د دې سره سره په هغه ساده او طبیعي نظریه پوهېده چې د هغې له مخې پوښتنه ورڅخه شوې وه، ویې خنډل او وویل:

- د دې پوښتنې د حل حق موږ نه لرو...
- ارقام نه لرو، پوهاند ته یې کړه او خپلو دلیلونو ته یې ادامه ورکړه، -
نه، - هغه وویل، زه دې ته اشاره کوم چې که چېرې په نېغه پریاسوف وایي چې احساسات خپل اساسي خیالات لري نو موږ باید دغه دوه مفهومونه په جدي توګه یو د بل نه بیل کړو.
لېوین نور غوږ ونه نیو او دې ته سترګې په لاره و چې پوهاند کله ځي.

۸

کله چې پوهاند لارو سرګی ایوانویچ ورور ته مخ واړاوه او وویل:
- ډېر خوشاله یم چې ته راغلی. د ډېر وخت دپاره؟ پیداوار څنګه دی؟
لېوین پوهېده چې مشر ورور یې د پیداوار سره دومره دلچسپي نه لري او هغه یوازې ده ته د امتیاز په توګه په دې اړه پوښتنه وکړه او ځکه ده یوازې د غنمو د خرڅلاو او پیسو په اړه ورته وویل.
لېوین غوښتل چې ورور ته د خپل نیت په اړه ووايي چې واده کوي او د هغه نه مشوره وغواړي او دې ته یې ټینګه پرېکړه هم کړې وه؛ خو کله چې هغه ورور ولید، د پوهاند سره یې د هغه خبرې واورېدې، کله چې یې وروسته دا غیر ارادي ملاتړ کونکې لحن واورېد چې ورور یې د پیداوار په هکله وپوښتل، (مورنۍ کور یې نه و وېشلی او دواړه برخې لېوین سمبالولي) لېوین احساس کړه چې نه شي کولی چې د ورور سره د واده د پرېکړې په اړه خبرې پیل کړي. ده احساس وکړ چې ورور یې دې ته به هسې ونه ګوري لکه چې د ده ارزو ده.
- نو د تاسو زېمستوا څنګه ده؟ - سرګی ایوانویچ پوښتنه ورنه وکړه چې زېمستوا ورته په زړه پورې وه او ډېر اهمیت یې ورته درلود.
- او رښتیا، نه پوهېږم...
- څنګه؟ ته خو د بورډ غړی نه یې؟
- نه، اوس یې غړی نه یم؛ زه ورنه ووتلم، - کانستین لېوین ځواب ورکړ، - نور غونډو ته نه ورځم.
- متأسف یم! - سرګی ایوانویچ په تریو تندي وویل.
لېوین د ځان د سپینوي دپاره کیسه وکړه چې زموږ د ولسوالۍ په غونډو کې څه کېدل.
- دا خو تل همداسې ده! - سرګی ایوانویچ د هغه خبره پرې کړه، - موږ

روسان تل داسې یو. شاید دا زموږ ښه ځانگړتیا وي یانې وړتیا چې خپلې نیمگړتیاوې وویڼو، خو موږ بیا مالگه وراچوو، په مسخره کېږو ارامېږو، چې تل زموږ په ژبه ده. زه تا ته یوازې دا وایم چې که چېرې دوی نورو اروپایي خلکو ته همدا حق ورکړي لکه چې زموږ کلیوالو موسسو ته ورکړ شوي - المانیانو او برتانویانو به د دوی نه ازادي لاس ته راوړي وای او موږ دا دی یوازې ورباندې خاندو.

- خو څه وکړو؟ ملامت یم لېوین وویل. - دا زما وروستی تجربه وه. ما پوره د زړه نه هڅه کوله. نه شم کولی. وړتیا نه لرم.
- وړتیا نه لري، سرگی ایوانویچ وویل، - ته داسې کار ته سم نه گوري. شاید، په خواشینۍ لېوین ځواب ورکړ.
- او ته پوهېږي ورور نیکولای بیا دلته دی.

ورور نیکولای د لېوین سکه او مشر ورور او د سرگی ایوانویچ ناسکه ورور و چې یو غورځېدلی سړی و چې د خپلې شتمنۍ زیاته برخه یې له ستوني تېره کړې، د ډېرو عجیبو او بدو خلکو سره ګرځي او د ورونو سره یې شخړه کړې ده. ته څه وایي؟ - په قهر لېوین چیغه وکړه. - ته څنگه پوهېږي؟ پراکوفي په کوڅه کې لېدلی دی.

- دلته، په مسکو کې؟ - هغه چېرته دی؟ - ته پوهېږي؟ - لېوین د چوکۍ نه پورته شو چې ته به وایي چې سمډلاسه ورپسې ځي.

- زه متاسف یم چې دا مې تا ته وویل، - سرگی ایوانویچ وویل، د کشر ورور د ناکراری سره یې سر وېنور او. - ما څوک ورپسې ولېږه چې چېرې ژوند کوي، هغه ته مې د حوالې یو لیک ولېږه چې د تروبین پیسې مې تادیه کړي. ما ته هغه دا ځواب راکړو.

او سرگی ایوانویچ د خپلې دوسیې نه کاغذ راواخېست او ورور ته یې ورکړ.

لېوین دا ولوست چې په عجیب او اشنا خط یې لیکلی و: «زه د تا نه په ادب سره غواړم چې ما په ارام پرېږده. دا یواځینې شی دی چې زه یې د خپلو مهربانو ورونو نه غواړم. نیکولای لېوین».

لېوین دا ولوست او سر یې ټیټ نیولی و د کاغذ ټوټه یې په لاسو کې کې نیولې او د سرگی ایوانویچ په وړاندې ولاړ و.

د ده په اروا کې دا هیلي په مبارزه کې وې چې اوس دا بدمرغه ورور هېر کړي یا دا پوهاوی چې که داسې وکړم دا ناسم کار دی.

- هغه غواړي چې ما ته سپکوی وکړي، - سرگی ایوانویچ اوږده کړه، - خو ما ته سپکوی نه شي کړای، خو زه غواړم د زړه له کومې مرسته ورسره وکړم، خو پوهېږم چې دا کار ناسم دی.

- هو، هو، لېوین تکرار کړه. - زه پوهېږم او ده ته د تا اړیکه ارزوم؛ خو زه ده ته ورځم.

- که چېرې ته غواړي ورشه، خو زه مشوره نه درکوم، -سرگی ایوانویچ وویل. - یانې زه له دې اندېښنه نه لرم، زه له دې نه وېرېږم، هغه زما سره تا په جنگ نه شي اچولی، خو د تا دپاره زما مشوره دا ده چې ښه دا ده چې ورته شي. مرسته باید ورسره ونه شي. بیا هم هغسي وکړه چې د تا خوښه وي.

- شاید، چې زه مرسته ورسره ونه کړم، خو په ځانګړې توګه په دې شېبه کې زه احساسوم، - خو دا بله خبره ده، - زه احساس کوم چې زه نه شم کولی چې ارام واوسم.

- خو په دې نه پوهېږم، -سرگی ایوانویچ وویل. -په یوه شي پوهېږم، - ده زیاته کړه، دا د پخلاینې سبق دی. که نه زه دې ته په نرمۍ سره گورم چې ورته پستي وايي، وروسته له دې چې ورور نیکولای څنګه و هم هغسي پاتې شو... ته پوهېږي چې هغه څه کړي دي...
- اه، دا ډارونکي ده، ډارونکي ده! -لېوین تکرار کړه.

لېوین کله چې د سرګی ایوانویچ نه ادرس واخېست، پرېکړه وکړه چې ده ته ورشي، خو بیا یې فکر وکړ او پرېکړه وکړه چې دا تګ تر مازدیګره وځنډوي. تر ټولو د مخه د دې دپاره چې په روحي توګه ارام وي، اړینه ده لومړی هغه کار وکړي چې د هغه د پاره مسکو ته راغلی دی. د ورور نه لار شو او لوین د ابلونسکي په ملګرتیا کله چې د شیرباتخو په اړه خبر شو هلته لار چېرې چې ده ته ویل شوي و چې هلته به کيتي ومومي.

۹

لېوین، چې د زړه درزا یې احساسوله، په څلورو بجو د ژوبن سره د ټانګې نه کوز شو او هغو غرونو ته روان شو چې هلته سکېټ کېږي. شونې ده کيتي هلته ومومي ځکه چې د شیرباتخو ګاډی یې ولیده چې د دروازي خوا ته ولاړه وه.

روښانه یخه ورځ وه. په دروازه کې ګاډی، ټانګې، د واورو ښوېدنې بګې، چوکۍ او ژاندارم په قطارونو ولاړ وو. سوتره او پاکیزه خلک چې په لمر کې ځلېدل او خولۍ یې په سر وې، په دروازه او پاکو شوو لارو کې یې ګڼه ګوڼه وه، د روسي کورکوټو تر منځ، د بامونو راز راز متنبري شوي متو سړۍ (ژۍ)، د زړو تاوشوو ناجو ښونه، چې ځانګې یې د واورو نه ځانګېدې، چې ته به وایې په نویو شاندارو جامو سینګار شوي دي.

دی د کنګل د لوبې ډګر ته په لاره روان شو او د ځان سره یې وېل: «باید ناارامه نه شم، باید ارامه اوسم. ته د څه په اړه؟ ته د څه دپاره؟ غلۍ شه، بې عقله»، -خپل زړه ته یې وویل. څومره یې چې هڅه کوله ځان ارامه کړي دومره یې ساه لنډېده. یوه آشنا ولیدو او غږ یې پرې وکړ خو لېوین ان

هغه ونه پېژندلو چې څوک و. هغه غره ته ورغی چې په هغو کې د کښته کېدونکو او پورته کېدونکو وسیلو د زنځیرونو زور و، د سکیت کولو بډایه وه چې کښته ښوېږي او خوشاله اوازونه اورېدل کېدل. هغه یو څو گامه لاړ او د ده په وړاندې د سکیت ډاگر راښکاره شو او سمدلاسه یې د سکیت کونکو په منځ کې هغه وپېژنده.

دی پوه شو چې دا هغه وه چې خوشالۍ او وېرې یې د ده زړه کې ځای نیولی و. هغه د سکیت د ډگر پورې خوا ته ولاړه وه او د ښځې سره یې خبرې کولې. توپیر نه کوي، ښکارېده چې د دې په جامو او ښي نیولو کې کومه ځانگړتیا نه شته؛ خو لېوین هغه په دغه گڼه گوڼه کې دومره په اسانۍ وپېژانده لکه د نېټل په بوتو کې د گلاب گل. دې هر څه رڼا کول. دا هغه موسکا وه چې چاپېر ټولو شیانو باندې وېره وه. «ایا هغې خوا ته په کنگل لاړ شم او دې ته ورشم؟» - هغه فکر وکړ. په هغه ځای کې چې دا هلته وه ده ته سپېڅلې ښکاره شو چې د پوهېدو وړ نه و او داسې شېبه وه چې نږدې و چې لاړ شي. دا ده ته ډارونکې وه. ده ته اړینه وه چې په ځان زور راولي او فکر وکړي چې د دې څنگ ته راز راز خلک تېرېږي چې دی کولی شي په خپله هغه ځای ته په سکیت ورشي. هغه کوز لاړ چې د لمر غونډې دې ته زیات ونه گوري، خو ده هغه د لمر په شان لیدله او ورته یې نه کتل.

د اونۍ په دې ورځ او د ورځې په دې مهال د یوې کرۍ خلک چې ټول یو د بل سره اشنا دي په کنگل باندې راټولېږي. په دوی کې د سکیت کولو ماهرین وو چې خپل مهارت نندارې ته وړاندې کړي، داسې کسان چې د چوکيو تر شا ولاړ سکیت زده کوي او بېرېدونکي او ناماهرانه حرکتونه کوي، هلکان او زاړه خلک هم د روغتيايي موخو د پاره سکیت کوي؛ لېوین ته دوی ټول انتخاب شوي بختور دي ځکه چې دوی ټول هلته دې ته نږدې وو. لېوین ته داسې مالومېده چې ټول سکیت کونکي په پوره بې توپیرۍ د دې نه وړاندې کېدل او ورپسې رسېدل، ان د دې سره یې خبرې کولې او خپل ځانونه یې خوشالول چې په هغې پورې یې هېڅ اړه نه لرله او د ډېر ښه کنگل او ښي هوا نه یې گټه اخېسته.

نیکولای شېربېتخکي د کيتي ناساکه ورور چې لنډ جاکټ او تنگ پتلون یې اغوستی او د سکیت بوتونه یې په پښو او په چوکۍ باندې ناست و، لېوین ولید او هغه ته په زوره غږ کړ:

- او، لومړی لمبر روسي سکیت ځغلبدونکی! پخوا راغلی یې؟ ډېر ښه کنگل دی، د سکیت بوتان دي په پښو کړه.

زه د سکیت بوتونه نه لرم، لېوین ځواب ورکړ، د هغې په شتون کې دې زړورتیا او ازادۍ ته حیران شو او یوه شېبه یې هم د هغې نه نظر نه اړولو که څه هم هغې ته یې نه کتل. هغه احساس کاوه چې لمر وړ نږدې کیږي. هغه هم په کونج کې راوچورلېده، جگ بوتونه یې په خپلو وړوکو پښو کې په

پښو کړي و، ښکارېده چې بېرېده، ده ته ورغله. یو هلک، چې روسي درېښي یې اغوستي وه، په مایوسۍ سره یې لاسونه ښورول او مخکې لور ته تپت شوی او د دې نه وړاندې شو. هغې په پوره توګه ډاډمن سکیت نه شو کړی؛ د څرمنو کوچنیو لاس ماغو نه یې لاسونه راوایستل، چې په سیمې نازک مزي خورند وو، په لاس کې تیار نیولي وو او لېوین ته یې کتل، چې دې وپېژاند، هغه او خپل ډار ته یې خنډل. کله چې راوگرځېده هغې د ځغاستې په حال کې پښې ته حرکت ورکړ او نیغه شیرباتڅکي ته ورغله؛ او هغه یې د لاس نه ونيو، وبې خنډل او لېوین ته یې د سر په اشاره سلام ورکړ. هغه تر دې ډېره ښکلې وه چې هغه یې تصور کاوه.

ده هغه مهال چې د دې په اړه یې فکر کاوه کولی شول چې هغه ټوله د خپل ځان په وړاندې په ځانګړې توګه د هغې ښکلا، چې د دې په سپین کوچنۍ ښکلې سر، چې په کې د ماشوم توب ځلا او خوشالي ښکارېده چې په داسې اسانۍ سره د دې په اوږو پروت و. انځور کړي. د دې په مخ کې هغه مینه پراته وه، چې د هغې د مخ د ماشومتوب ځلا چې د دې د نازک وجود د ښکلا سره ګډېده، د دې ځانګړې ښکلا جوړوله، چې د هغه ښه په یاد وه؛ خو هغه څه چې تل ناڅاپه سړی حیرانوي په هغې کې د دې د سترګو ځلا ده چې مهرباني، ارامې او رښتیني دي، او په ځانګړې توګه د هغې موسکا چې تل یې لېوین سحره امېزه نړۍ ته بڼه، چې په هغې کې هغه تل ځان نرم او ارام احساساوه او د لومړني وروکتوب په کمیابو شپو کې یې ځان ورپه زړه کاوه.

- ته دلته پخوا راغلی یې؟ هغې وویل، او ده ته یې لاس ورکړ. دې ورڅخه مننه وکړه کله چې ده هغه دسمال پورته کړ چې د دې د لاس ماغو نه ولوېد.

- زه؟ زه ډېر وخت نه کیږي، زه بېګاه... یانې نن... راغلم، لېوین ځواب ورکولو، ناڅاپه د نارامۍ نه د هغې په پوښتنه پوه نه شو. — ما غوښتل چې تاسو ته راشم، - هغه وویل او سمدلاسه ورپه یاد شول چې په کوم نیت یې هغه لټوله، وشرمېد او سور شو. — زه نه پوهېدم چې تاسو سکیت کوی او ډېر ښه سکیت کوی. هغې په پام سره ده ته وکتل لکه چې غوښتل یې د ده د شرمېدو په لامل پوهه شي.

- د تاسو له خوا زما ستاینې ته باید ارزښت ورکړل شي. دلته وایي چې ته ډېر ښه سکیت کوونکې یې، - هغې وویل، کله چې یې په تور لاس ماغو کې وړوکی لاس چې د کنگل دانې پرې لوېدلې وې، څنډ وهلو.

- هو، ما یو وخت په شوق سره سکیت کاوه؛ زما زړه وه چې پوره مهارت په کې پیدا کړم.

- ښکاري چې تاسې هر شی په شوق سره کوی، - هغې وویل او موسکۍ شوه. زه غواړم چې وینم چې تاسو څنګه سکیت کوی. سکیت په پښو کړی

او راځی چې یو ځای سکیت وکړو.
«یو ځای سکیت وکړو! ایا دا شونی ده؟»، - لېوین فکر کاوه او دې ته یې کتل.

- اوس یې په پښو کوم، - هغه وویل.

او هغه لار چې سکیت په پښو کړي.

- ښاغلیه، تاسو د ډېر وخت راهیسې دلته نه وی، - یوه سکیت کوونکي وویل چې د لېوین پښه یې تکیه کړې چې د سکیت د پوندې مېخونه ټینګ کړي. دلته د تاسو د تګ نه وروسته د دغو ښاغلو په منځ کې هېڅوک د سکیت ماهر پاتې نه شو. داسې به ښه وي؟ هغه ویل او کمربند یې کشولو.

- ښه، ښه، مهرباني وکړه، بیرته وکړه، - لویڼ ځواب ورکاوه، او په مشکل یې د نېکمرغۍ موسکا ټینګوله، چې د هغه په مخ په غیر ارادي ډول راتله. «هو، - هغه فکر کاوه، - دا ژوند دی، دا نېکمرغي ده! «یو ځای»، دې وویل، «راځی چې یو ځای سکیت وکړو». دې ته اوس ووايم؟ خو زه ولې د ویلو نه ډارېږم، چې زه اوس نېکمرغه یم، خو سره له دې د نېکمرغۍ هیله مند یم... او بیا؟ ... خو زه باید! باید! باید! کمزورۍ لیرې شه!»

لېوین په پښو ودرېد، بالاپوښ یې وایستو او هغې او دې خوا یې کورګي ته نږدې په زیر کنگل منډې کړې، بیا یې په ښوی کنگل وځغاستل او بې ستونزې یې سکیت کولو، ته به وایې چې یوازې په خپلې ارادې سره د ځغاستې چټکتیا، لنډوالی او سمونه کوي. دی هغې ته د وېرې سره ور نږدې شو خو بیا د هغې موسکا ارامه کړو.

هغې ده ته لاس ورکړ، او دوی څنګ په څنګ روان شول، او چټکتیا یې زیاتوله، او څومره چې ګرندي کېدل په همغې اندازې یې د ده لاس ټینګ نیولو.

- د تاسو سره به سکیت زر زده کړم، زه په تاسو باور لرم، - هغې ده ته وویل.

- زه په ځان باور لرم، کله چې تاسې په ما تکیه کوې، هغه وویل، خو سمدلاسه د هغه څه نه چې وېي ویل وډار شو او رنگ یې سور شو. او په واقعیت کې څنګه چې ده دا کلیمې وویلې، ناڅاپه لکه چې لمر په ورېځ کې پټ شي، د هغې مخ خپل ټول لطافت د لاسه ورکړ، او لېوین د دې د مخ اشنا لوبه باندې پوه شو، د فکرونو د کوښښ کولو مانا یې درلوده: د دې په ښوی تندې ګونجه ښکاره شوه.

- په تاسو خو کومه خبره بده ونه لکېده؟ که څه هم حق نه لرم چې پوښتنه وکړم، هغه په بیرته وویل.

- ولې؟ نه، هر څه ښه دي، - هغې سور ځواب ورکړ او زیاته یې کړه: - تاسو اغلې لېنون ونه لیده؟
تر اوسه نه.

هغې ته ورشي، تاسو په هغې ډېر گران یاست.

«دا څه وشول؟ ما هغه خپه کړه. خدایه مرسته راسره وکړی!» - لېوین فکر وکړ او زړې فرانسوی ته چې سپین گورگوتي وېښتان یې درلودل او په چوکۍ کې ناسته وه، په منډه ورغی. هغې خنډل او خپل مصنوعي غاښونه یې وربښکاره کول او دی یې د خپل زور اشنا په شان ومانه.

- هو، دا ده غټېږو، - هغې وویل او په سترگو یې د کیتي په لور اشاره وکړه، - او زړېږو. کوچنی لېوه اوس اوس غټ شو! - فرانسوی اوږده کړه، او خنډل یې او ده ته یې د ده خپله کیسه د درو پېغلو په هکله ورپه زړه کړه چې ده درې لېواني د انگلیسي کیسي نه بللې. - په یاد د دې چې تا به داسې ویل.

د هغه په کلکه دا په یاد نه وه، خو هغه د لسو کالو راهیسي په دې کیسي خاندې او خوښه یې ده.

- نو، لار شی، لارشی سکیت وکړی. زموږ کیتي هم ښه سکیت کوي، ایا رښتیا نه وایم؟

کله چې لېوین بیا کیتي ته په منډه ورغی، د هغې مخ نور جدې نه و، سترگې یې همداسې رښتینې او نازنینې وې خو لېوین ته داسې ښکارېده چې د دې په ناز کې ځانگړی او شعوري ارام اهنګ شتون لري. او دی غمگین شو. هغه د خپلې پخوانۍ ښوونکې او د هغې د حیرانتیاوو په هکله خبرې کولې، دې د هغه د ژوند په هکله پوښتنې کولې.

- ایا تاسو په ژمي کې په کلي کې خپه نه یاست؟ - هغې وویل.

- نه، خپه نه یم، زه ډېر بوخت یم، - هغه وویل، او احساس یې وکړ چې هغې څنګه یوې ارامې فضا ته یوږ، چې هغه نه شو کولی په خپل زور ځان ورڅخه ازاد کړي، لکه د ژمي په وخت کې همداسې وشول.

- تاسې د ډېر وخت دپاره راغلي یاست؟ - د هغه نه کیتي پوښتنه وکړه.

- زه نه پوهېږم، - هغه ځواب ورکړ او په دې هکله یې فکر نه کاوه چې څه وایي. ده دا فکر وکړ چې کله د دې د دغه دوستانه فضا تر اغېز راشي دی به بیا پرته له دې چې کومه پرېکړه وکړي، بېرته لار شي، هغه پرېکړه وکړه چې په قهر شي.

- څنګه نه پوهېږي؟

- نه پوهېږم. دا په تاسو پورې اړه لري او سمدلاسه د خپلې خبرې نه وډارېده.

هغې یا د ده خبرې نه واورېدې یا یې نه غوښتل چې یې واورې، خو د هغې لکه چې پښه ولگېده، دوه ځله یې پښې ته ټک ورکړ او په بیرته له ده نه څنګ ته شوه. هغه د اغلي لینون خوا ته ورغله، یو څه یې ورته وویل او کوچني کور ته روانه شوه، چې هلته مېرمنو د سکیت بوتونه ایستل.

«زما خدایه، ما څه وکړل! زما لویه خدایه! زما سره مرسته، ما ته

رازده کړه»، لېوین ویل، دعا یې کوله او د دې سره سره یې د غښتلي حرکت اړتیا احساسوله، هرې خوا ته یې ځغاستل او ننني او بهرني دایرې یې انځورولې.

په دې وخت کې یو تن د ځوانانو نه چې نوی په کنگل ځغاسته زده کړې، چې سگړت یې په خوله کې و، د سکیت بوتونه یې په پښو وو، د کافي نه راووت او هرې خوا ته یې ځغاستل او د سکیت په بوتو کې په زینو را کوز شو او توپونه یې وهل. هغه لاندې والوت، او د لاسونو ازاد وضعیت ته یې ان بدلون ور نه کړ او په یخ ځغلبده.

ا-خ، دا نوی شی دی!- لېوین وویل او سمدلاسه یې پورته منډه کړل، چې دی دا نوی شی هم وکړي.

ځان ما خورواوه، دا تمرین غواړي!- نیکولای شیرباڅکي پرې غږ وکړ.

لېوین په زینو وخوت او یوه داسې منډه چې څومره یې کولی شوی لاندې راوځغاست او په غیر عادي ډول یې لاسونه نیولي وو چې انډول وساتي. په وروستۍ زینه کې هغه څه شی ونيو او نږدې و چې لاس یې په یخ ولگيږي، غښتلی حرکت وکړ، نیغ شو، وېې خندل او ځغاستي ته یې دوام ورکړ.

«ویارمن، او په زړه پورې سړی»، کیتی فکر وکړ کله چې د کوچني کور نه د اغلي لینون سره راوتله او هغه ته یې په موسکا سره چې غلي مهرباني په کې وه، د گران ورور په څېر کتل. «او ایا زه ملامته یم، ایا ما کوم بې عقله کار کړی دی؟ هغوی وايي: ناز. زه پوهېږم، چې زه د هغه سره مینه نه لرم، خو بیا هم زه د هغه سره خوشاله یم، او هغه څنگه ویارمن دی. یوازې هغه دا ولې وویل؟...»، هغې فکر کاوه.

کله چې یې تلونکې کیتی او مور چې هغه یې په زینو کې ملاقات کړه، لېوین د چټک حرکت نه یې وروسته رنگ سور شو ودرېد او فکر یې وکړ. د سکیت بوتان یې وایستل او د بڼ نه د وتلو دروازي سره په مور او لور پسې ورسېد.

-دېره خوشاله شوم چې تاسو مې ولیدلې، شهزادګۍ وویل،-مور تل د پنجنشې په ورځ مېلمانه منو.
نن شونې ده؟

-دېره به خوشاله شو چې تاسو ووينو،-شهزادګۍ په سوږوالي سره وویل. دغه سوږوالي کیتی خپه کړه، او هغې نه شو کولی چې د مور دا سوږوالی وزغمي. دې مخ راواړاوه او په موسکا سره یې وویل:
په مخه دې ښه.

په دې مهال سټیپان ارکاډیچ چې خولی یې په څنگ کې نیولې وه، مخ او سترګې یې ځلېدې، بڼ ته چې خوشاله او بریالی ښکارېده راننوت. خو کله چې خوبښي ته ورغی، هغه چې په مخ کې یې غم او ملامتیا څرګندېده، د

هغې پوښتنو ته د دولي په هکله ځواب وایه. کله چې یې د خوابښي سره په زړه تنگی او ارامه سره خبرې وکړې، سینه یې سیخه کړه او لېوین یې د لاس نه ونيو.

نو څنگه، څو؟ - هغه پوښتنه وکړه. - ما ټول د تاسو په هکله فکر کاوه او زه ډېر، ډېر خوشاله یم چې ته راغلي، - هغه وویل او د هغه سترگو ته یې په ارزښتمنه توګه کتل.

- راکه چې څو، راکه چې څو، - نېکمرغه لېوین ځواب ورکاوه، او تر اوسه یې د هغې د غږ اواز اورېدو او د هغې موسکا یې لیده، چې ویلي و «په مخه دي ښه».

- «انګلستان» ته یا «ارمیتاز» هوټل ته؟

- ما ته به یې توپیر ده.

نو «انګلستان» ته، - سټیپان ارکاډیچ وویل، «انګلستان» یې ځکه غوره کړ چې دی هلته د «ارمیتاز» پر تله زیات مهم مالومېده. ځکه د هغه دغه هوټل نه خوښېده. د تاسو ګاډی شته؟ نو زه به خپله ګاډی رخصت کړم.

په ټوله لار کې انډیوالان غلي وو. لېوین فکر کاوه چې د کيټي په څېره کې بدلون څه مانه لرله، او کله به یې ځان باوري کاوه چې هیله شته، او کله مایوسه کېده او په ښکاره یې لیدل چې دا هیله به عقلی ده، او د دې سره سره یې ځان بل ډول سړی احساساوه، چې هغه ته ورته نه و چې د مخه تر موسکا او د «په مخه دي ښه» د خبرې نه و.

سټیپان ارکاډیچ په لاره کې د ډوډی لېست جوړاوه.

- د تاسو خو تېوربو خوښیږي؟ - هغه لېوین ته وویل، چې د ګاډی نه کوز شول.

- څه شی؟ لېوین بیا پوښتنه وکړه، - تېوربو؟ هو، زما تېوربو ډېره خوښه

ده.

۱۰

کله چې لېوین د اوبلونسکي سره هوټل ته ننوت، هغه نه شو کولی د ځينو ځانګړتیاوو څرګندونه ونه ويني، چې د سټیپان ارکاډیچ په مخ او ټول وجود کې د محدودې ځلا غوندې مالومېده. ابلونسکي بالاېوش وايست، خولی یې په سر کړه ایښی او رستورانټ ته ورغی او ده په لمن کې ولاړ تاتار ګرسون ته چې د لاس دسمال یې په اوږه ایښی و، فرمایش ورکړ. دی کينې او ښی خوا ته خپلو اشنايانو ته چې هلته وو، سلام کاوه او هر چا د ده سلام په خوشالۍ سره ځوابوه او بوفېټ ته ورغی، د وودکا یو ګیلاس یې واخېست او د ماهی یوه ټوټه یې وڅکله او رنګېدلې، په پټۍ، جال اوکړی کې فرانسوی ته چې په دفترګي کې ناسته وه، یو څه وویل چې دې فرانسوی د

زړه له کومې وځنډل. لېوین یوازې د دې له پاره وودکا نه وچښله چې دا فرانسوی د ده له پاره سپکاوونکي وه، داسې ښکارېده چې ټوله د پردیو وېښتانو، د وریجو اوږو او د سینگار سرکي نه جوړه ده. دی په بیرته لکه د چټل ځای نه، د دې نه لار. ده ټوله اروا د کيټي د یادونو نه ډکه وه او د ده په سترگو کې د خوشالۍ او نېکمرغۍ موسکا ځلېده. تاسو علیجناب دلته کېنۍ مهرباني وکړی، دلته مو څوک نه ناراموي، تاسې علیجناب، په یوه ځانگړي ډول ټیټېدونکي زاړه زېر تاتار چې غټ کوناتي او په هغو باندې د کوټ لکۍ څړېده. -مهرباني وکړی د تاسو خولۍ علیجنابه، -هغه لېوین ته ویل، مېلما یې بدرگه کاوه چې د سټیپان ارکادیچ ته درناوی وشي.

سمدلاسه یې په گرد مېز چې په دسترخوان پوښل شوی و، تازه دسترخوان هوار کړ چې د پاسه په مسي چوکاټ کې یو دېوالي څراغ رڼا کاوه، هغه بځملي چوکۍ ور وړاندې کړې او د سټیپان ارکادیچ په وړاندې ودرېد، چې په اوږه یې دسمال او په لاسو کې کارتونه وو، فرمایش ته سترگې په لاره و.

-که چېرې امر وکړې علیجنابه بېله کوټه اوس خالي کيږي؛ شهزاده گولځین د اغلي سره. سمندري صدف تازه رارسېدلي دي.
-اه! سمندري صدف.

سټیپان ارکادیچ بیا فکر یوړ.
-ایا پلان بدل نه کړو لېوینه؟-هغه وویل او په کارت یې گوته کېښوده. د هغه مخ د جدي حیرانتیا څرگندوله. -ایا سمندري صدف ښه دي؟ ته وگوره!
-تاسو علیجنابه فلېنسبورگي دي او اوسټیندیسکي نه شته.
-فلېنسبورگي دي فلېنسبورگي، هو ایا تازه دي؟
-بېگه راوړي دي.

-چې داسې ده، نو ایا د سمندري صدف نه یې پیل نه کړو، او بیا ټول پلان بدل کړو؟

-زما دپاره یې توپیره ده. زما له پاره د شي سوپ او د شیدو اوگره (شیر برنج)؛ خو دا دلته نه شته.

-kasha a la russe، امر وکړه. تاتار وویل، په لېوین باندې داسې وړتیت شو لکه چې دایه مور پر کوچني ور کړه شي.

-نه، ټوکي نه کوم؛ ته چې څه غواړې، هغه هم سم دي. ما په کنگل ځغاسټي دي او غواړم خواړه وخورم. او فکر مه کوه، -ده زیاته کړه، کله یې چې د اوبلونسکي په څېره کې ناراضي توب ولید، چې ما د تا انتخاب ته ارزښت نه دی ورکړی. زه به په خوشالۍ سره بودۍ ښه وخورم.

یادونه

ما د انا کارینینا د رومان ژباړه تر دې ځایه کړې وه چې یوه ملگري

تلیفون راته وکړو چې محترم بهاند دا رومان ژباړلی لکه چې د مخه یې د
جگړې او سولې رومان هم ژباړلی و. بیا ما د دغه ادبي شاهکار ژباړه
ودروله. دا لږ ژباړه د لوستونکو په واک کې ورکوم هیله من یم چې لوستل
به یې بې گټې نه وي.

پای

د لیکوال ژوند لیک

محمد اقبال وزیري په ۱۳۲۶ کال کې په سوېلي وزیرستان کې زیږېدلی دی. په ۱۳۳۵ کال کې د خوشحال خان په لیسه کې په دریم ټولګي کې شامل او په ۱۳۴۴ کال کې د خوشال خان د لیسي نه په لومړۍ درجه فارغ شو. په ۱۳۴۵ کال کې د کابل پوهنتون د طب پوهنځي کې شامل شو. په همدې کال کې د لوړو زده کړو له پاره شوروي اتحاد ته ولېږل شو. ده په ۱۳۵۲ کال کې خپلې زده کړې د مسکو په دولتي پوهنتون کې د فیلولوژۍ په څانګه کې پای ته ورسولي او د ماسټرۍ ډیپلوم یې لاسته راوړ او هېواد ته راستون شو. نوموړي په همدې کال کې د کابل په پولیتخنیک انستیتوت کې د روسي ژبې د استاد په توګه دنده پیل کړه.

په ۱۳۵۵ کال کې د محمد داود د واکمنۍ په مهال د سیاسي فعالیت له کبله بندي شو. د ثور انقلاب د بریالیتوب وروسته په ۱۳۵۷ کال کې د دهمزنگ د بندیتون نه خوشی شو او د افغانستان د وسله وال پوځ د سیاسي چارو د عمومي رییس په توګه وټاکل شو. په همدې کال کې د افغانستان د خلک ډموکراتیک ګوند د مرکزي کومیتې او د افغانستان د ډموکراتیک جمهوریت د انقلابي شورا غړی شو. برسېره پر دې د وطن د دفاع د عالي شورا غړی، د افغانستان د خلک ډموکراتیک ګوند د مرکزي کومیتې د تیوري د کمیسیون غړي او د افغانستان د خلک ډموکراتیک ګوند د مرکزي کومیتې د عدل د څانګې مسؤل هم شو.

د ۱۳۵۸ کال د جدي په شپږمه نېټه په افغانستان باندې د شوروي یرغل سره جوخت بیا بندي شو او د لسو کالو او درې میاشتې بند تېرولو وروسته د څرخي پله د بندیتون نه ایله شو. اوس د هالنډ په ښکلي هېواد کې د خپلې کورنۍ سره د دوردربخت په ښار کې اوسېږي. د ده لاندې شپږ اثار د مخه خپاره شوي دي.

۱- د ثور پاڅون، د کې جې بی دسیسې او شوروي یرغل

- ۲- د باچا خان اندونو او مبارزې ته لنډه کتنه
- ۳- د چخوف داستانونه: «د سراچې کور»، «د واره سپي مېرمن» او «نومولي» سپړنه (تحليل) او ژباړه
- ۴- د ادبياتو تيوري
- ۵- پښتو د تاريخ په بهير کي
- ۶- د نوميالي تاريخپوه پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ تاريخي-علمي نیکات (میراث) ته کتنه

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library